

Joseph Filosi Sculp:

HISTORIA REIPUBLICÆ ET IMPERII ROMANORUM

AB

URBE CONDITA AD ANNUM URBIS DCCXXVII.

Quo Octaviano Cæsari summa Imperii cum nomine Augusti delata fuit.

Contexuit ex monumentis veterum

G. H. NIEUPOORT.

TOMUS PRIMUS.

VENETIIS, MDCCXXXII.

TYPIS JOSEPHI BETTINELLI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

ALOYSIO PISANO EQUITI,

AC D. MARCI PROCURATORI

Josephus Bettinelli Typographus
F.

Um duos ante annos Romanarum rerum Historia, vernaculo sermone scripta, typis Venetis edi cœpisset, Volu-

men primum tuis auſpiciis ornatum judicia hominum feliciſſime ſubivit. Nunc primi illius beneficii memor, totam ſe tibi commendat, eo ſermone ſcripta, quo res tantæ ſunt adminiſtratæ. Nec tibi ſane majus aliquid dicari poteſt; nec liber hic majore præſidio communiri. Nam nihil habet antiquitas, quod ſit illuſtrius, quam Romana reſpublica: nihil ætas iſta, quod magis illi reſpondeat, quam Veneta: nihil Veneta, ſi privata decora inſpicimus, quod Piſano nomini præferendum videatur. Fortaſſe miraberis, qui fieri potuerit, ut tanta rerum moles terminis tam anguſtis comprehenderetur: ſed videlicet ita nota omnibus eſt Romana Hiſtoria, ut jam non indigeat niſi monitore, qui ſumma capita recenſeat, & velut in tabella paucis notis ſignata commonſtret.

ſtret.

ſtret. Id omnino præſtitit Nieupoortus. Noli igitur rem aliunde metiri, quam ex re ipſa. Quamquam vel minima quæque videri magna poſſunt, ſi tutelæ tuæ commendata producantur. Ita comparati ſunt homines in judicando, ut cum nomina quædam vident, quæ famam occuparunt, nihil ſibi animo objiciant niſi grande & egregium. Sed operis ratio in tuto cum ſit, quid ego de me dicam? Non enim audaciæ crimine carere videtur Typographus, qui ſortis oblitus ſuæ ad ampliſſimi Senatoris penetralia accedere audeat, & munuſcula offerre. Sit hoc alibi crimen: apud tantæ humanitatis virum crimen eſſet non accedere confidentiſſime. Patent ædes tuæ tenuiſſimo cuilibet: litteris vero præſertim & litterarum miniſtris, inter quos certe

typo-

typographi ſunt, non modo locus patet, ſed ſedes etiam ornatiſſima ab Hermolao Fratre comparata eſt. Vides igitur, cur multi undique ad te convolemus; cur reculas noſtras offeramus; cur opem & auxilium ad rem litterariam promovendam importune etiam interdum poſtulemus. Perge agere pro magnitudine animi tui; & quando tantum fortunarum habes, quantum mortalitati feliciſſimæ poteſt eſſe ſatis, compara tibi benefaciendo immortalitatem.

VENETUS BIBLIOPOLA
LECTORI.

Ostquam *Rituum Romanorum Compendium* a G. H. Nieupoort conscriptum, quod Opus novis prelis meis anno proxime elapso subjeci & vulgavi, satis publico gratum & avidiusculè emptum post quater iteratas Editiones esse conspexi; tulit confestim animus ejusdem Auctoris *Historiam Romanam*, majoris molis Opus, duobus tomis distinctum edere. Quo minus vero incepti me pæniteret, fecit gravissimorum & in his litteris versatorum hominum judicium, quibus illud minime displicere, sed potius valde probari sensi. Syntagmata historiæ rerum a Romano populo gestarum jam nullibi non prostant: quotidie a variis Auctoribus libri in hanc rem vulgantur: externis linguis scripti in vernaculam convertuntur; sua omnes laude digni, propter ipsius vero argumenti celebritatem & dignitatem benigne semper excepti. Et hæc nostra, quam post unam & alteram Editionem recudimus, Historia, doctorum virorum suffragia jam arripuit, quippe quæ Auctore Compendii Rituum, quod universi plurimi faciunt, digna prorsus est visa. Peculiaris in ea laus est, quantum accipio, præter rerum narratarum belle constrictam & connexam, ac suis apte temporibus distributam ac notatam seriem, acuta & brevis in illa historiæ Romanæ Capita disquisitio, circa quæ historicis fides haud ita facile habenda est. Multum, auguror, hæc

Cri-

Criticarum Observationum sparsio adjectura est dignitatis huic, post tot alia, historiæ Romanæ Compendio, nostro præsertim sæculo, quo sagaciores lectores libri sortiuntur. De aliis commodis, quæ studiosa Latinæ eruditionis juventus ab hoc libro æque ac a superiori, pro singulari qua digesti sunt methodo & veterum Scriptorum fideli indicatione, decerptura est, plura referre ad me non attinet. Meum esse videtur magis, sancte tibi, candide Lector, affirmare, nullam esse a me prætermissam diligentiam, quo nitidioribus & correctioribus typis elaboratum hoc opus tibi proponeretur, quam factum est in primo, videlicet in *Rituum Compendio*, quod me invito non usquequaque emaculatum prodiit. Spero itaque, quantulumcumque in illo peccatum est, in hoc sarcitum iri, neque nostram accurationem imposterum esse desiderandam. Historiam Romanam paucis diebus antecessit rarioris cujusdam libelli ad longe nobiliorem historiam illustrandam, nempe Ecclesiasticam mire facientis Editio, cui titulus præfertur: *De Persecutione Vandalica Victoris Vitensis*, ex recensione & cum Notis Viri in Ecclesiastica eruditione primarii, Domni *Theodorici Ruinart* Monachi Benedictini, qui in hoc Opus suas post *Balduinum, Chiffletium, Sirmondum* aliosq; vigilias contulit. Visum porro operæ pretium est nunc temporis & in Italia illud recudere, quod nobile in eo additamentum, cum *Actis Martyrum* per eumdem Ruinart collectis, & jamjam ex typis Veronensibus prodituris multum rationis habens, contineatur. Hæc te monitum volebam. Ceterum majora his daturus sum, si meos conatus æqui bonique consulueris, quod enixe ex te precor. Vale

PRÆ-

PRÆFATIO
LECTORI BENEVOLO.
S. P.

Ihil caussæ esse videtur, Lector Benevole, cur te in hujus operis ingressione multis morer prædicando laudes, tum Historiæ generatim atque universe; tum singillatim Historiæ Romanæ: *cum utrumque a Viris præstantissimis in libris eorum passim obviis abunde præstitum sit: neque ullus puto inveniatur, qui rem manifestissimam negare velit, nisi qui ab omni cura vitæ cum honestate degendæ, & publico sua opera utilitatem aliquam afferendi prorsus alienus sit. Tales enim homines neque ipsi bonas artes curant; neque, ut nos eos multum curemus, digni sunt. Est tamen, quod paucis te monere velim, ita ut una opera instituti mei rationes explicem.*

Cum vidissem brevem explicationem meam rituum, qui quondam apud Populum Romanum obtinuerunt, propensa animorum inclinatione fuisse receptam, ita ut jam tertio in hac urbe opusculum illud editum sit (ut de editione ejus in Germania *facta sileam) animus etiam mihi additus est alterum opus, & longioris argumenti, & componendi labore multo difficilius aggredi; ipsius nempe Historiæ Romanæ enarrationem. Nam non Antiquitatum tantum, sed etiam Historiarum Principis quondam Populi scientia quadam requiri*

ri

ri videbatur, ut iis animus rite præpararetur ad seriam lectionem Scriptorum veterum, sive illi Latini forent, sive Græci, qui res Romanas tractandas susceperunt, vel etiam quasi prætereuntes earum mentionem faciant. Neque enim ad historicorum tantum librorum intelligentiam necessaria est hæc cognitio: verum neque Poetæ, neque Philosophi, neque Oratores denique, si ea absit, recte intelligi possunt: præcipue Cicero, *qui passim, & quavis occasione, tam in libris oratoriis, quam in philosophicis, & etiam in Epistolis historiarum veterum mentionem injicit: cujus præstantissimi Oratoris & Philosophi lectio nimium profecto a juventute hodie negligitur. Non alio autem fine negotium, quale hoc est quod ego suscepi, aggrediendum judico, quam ut minus salebrarum in Historiæ Romanæ pervestigatione invenientes juvenes lubentius simul & utilius studio huic fructuosissimo incumbant. Atque ut ita, qui aut Reipublicæ administrationi aliquando, aut altioribus studiis tractandis se tradituri sunt, ex optimis quibusque veterum præcepta, exempla, ritus singulares, qui aliquando ad imitationem trahi possint, quicquid denique usui esse queat, facilius hauriant. Neque vero id agere volui, ut compendiis hisce aut similibus scientiarum contenti adolescentes hos tantum rivulos sectari neglectis fontibus instituant. Nam hoc si faciant, quibus otium est & occasio literis operam dandi, næ celeri gradu ad barbariem, cui immersa fuerunt superiora secula, recursuri sumus. Cum hunc igitur finem animo mihi proposuissem judicavi, ut commodius statim Scriptores veteres consuli possent, itidem ut in explicatione rituum Romanorum feceram, eorum loca ad imam paginam*

nam

nam esse citanda, accurate etiam divisionibus minoribus, quibus hodie fere & merito, scriptores veteres distingui solent, adscriptis; ne temporis, rei pretiosissimæ, jacturam facere quis cogeretur. Et anxiam fere diligentiam illi negotio adhibui: nam cui bono esse potest, si, ut quosdam facere video, vel Auctor tantum aliquis; vel non accurate Auctoris locus indicetur, ubi id de quo agitur, inveniri possit? Aut cui otium suppetat totum librum auctoris citati evolvere, ut ipsum locum, quo consulto opus habet, inveniat. In rerum delectu optimis Auctoribus & fide dignissimis maxime adhæsi: ita tamen, ut etiam inferioris ordinis auctores non inconsultos omitterem: & aliquando, ubi inter plures non conveniebat, ex rerum circumstantiis illud, quod veritati propius accedere videbatur, deprehendere conatus sum. Paucas observatiunculas hinc inde interspersi: sed vere paucas: neque enim tantum mihi arrogo, ut ubique judicium meum interponere velim: & præterea Lectoribus & jucundius est, & utilius, si ipsi in caussas rerum & effectus ulterius penetrare conentur. Sæpe nihilominus caussas eventuum, quantum quidem fieri potuit, indagavi: easque quandoque adscripsi. Nam, prorsus hoc negligere, fabulas pueris narrare potius dicendum est, quam historiam scribere; *ut antiquissimi Historici* [a] *verba mea faciam. Quod chronologicas rationes attinet, potissimum secutus sum accuratissimi* Stephani Venandi Pighii *Annales summa sane diligentia summoque judicio confectos: ita ut lubens fatear, eos mihi toto hujus operis tractu egregium auxilium adfuisse. Ea porro quæ vituperatione digna censebam libe-* re

a *P. Sempronii Asellionis ap. Gell.* v. 18.

re damnavi, quanquam id faciendo a vulgi opinione aliquando discedendum fuerit: ubi vero hominibus etiam improbis laus deberi videbatur, neque hanc iis denegandam credidi. Nequaquam tamen censui Romanos, ne ipsos quidem Catones, aut alios celebratissimæ vulgo probitatis viros, tanquam sinceræ virtutis exempla ante oculos esse ponendos; quin contra eorum etiam immania rapacitatis, luxuriæ, crudelitatis, perfidiæ specimina plura prodidi. Et male certe de moribus mereri videntur, qui ubique nobis virtutes Romanorum tanto fastu inculcant, quæ post tempora certe Sullana, vitiorum multitudine prope obrutæ jacuerunt. Solam fere fortitudinem militarem in quibusdam excipio: ut præsertim in Julio Cæsare, *qui in ea laude parem sibi vix unquam habuisse videtur. Atque ita exemplis suis docere conati sunt Romani,* sua retinere privatæ domus; de alienis certare regiam laudem esse [a]. *Inveniet forte etiam Lector, ubi credere possit, me nimia quadam libertate sensa & consilia mentis meæ explicuisse. Verum hoc me ita fecisse confido, ut neminem, merito quidem, læserim. Quibusdam etiam tædium forte creare possit bellorum non maximi momenti, & cum iisdem populis plerumque gestorum, quæ primis Reipublicæ temporibus contigerunt, narratio. Neque diffiteor, mihi ipsi, dum ea scriberem, aliquam molestiam quandoque ex ea re fuisse natam: quæ tamen prorsus omitti non potuit, ne series rerum interrumperetur: & hinc inde præterea, ni fallor, exempla satis luculenta prudentiæ & fortitudinis illæ narrationes exhibent. Illud denique hic adjiciendum duxi,*

a *Tacit. Ann.* XV. *c.* I.

duxi, nihil huic operi nostro commune esse cum illo, quod haud ita pridem edidit Reverendus Abbas Vertotius, *cuique titulum fecit*, Histoire des Revolutions arrivées dans le Gouvernement de la Republique Romaine. * *Istius operis laudi absit, ut quicquam detractum velim: quin contra profiteor, me illud cum voluptate legisse. Sed, cum, ut ipsa operis inscriptio indicat, propositum R. Vertotio non fuerit seriem continuam Historiæ Romanæ tradere, sed insigniores modo mutationes in Republica Romana factas narrare, facile quivis videt, longe alium ipsi, quam nobis scopum fuisse animo destinatum. Operarum menda* †, *quæ satis multa deprehendi poterunt, æqui bonique Lectorem consulere velim: inter quæ illud gravissimum est, quod ab initio Libri tertii, sive a pagina 256. ad paginam usque 497. atque ita per totum illum librum, & totum librum quartum, atque initium quinti ad summam paginam hanc notam* Lib. II. *ponere perrexerint. Ego ipsis, & mihi, sicubi forte erraverim, veniam a Lectoribus peto: eosque valere, & bene rem gerere jubeo.*

* Hanc ex Gallica in vernaculam linguam feliciter traductam invenies apud Christophorum Zane Venetum Bibliopolam nuper editam.

† Quæ hic habentur usque ad finem, Editionem Trajectensem spectant, minime vero hanc Venetam nostram, a qua ut hæc aliaque menda abessent, curavimus.

NOI REFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di Revisione, & Approbatione del *P. Fr. Tommaso Maria Gennari Inquisitore*, nel Libro Intitolato. *Historia Reipublicæ, & Imperii Romanorum*, non v' esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Prencipi, e buoni costumi, concedemo Licenza à *Giuseppe Bettinelli Stampatore*, che possi esser Stampato, osservando gl' ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. 25. Novembre 1731.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Ref.
(
(Z. Piero Pasqualigo Ref.

Agostino Gadaldini Segretario.

1731. 15. Decembre.
Registrato nel Magistrato Eccellentiss. della Bestemmia.

Anzolo Legrenzi Segr.

PRO-

PROLEGOMENA

AD

COMPENDIUM HISTORIÆ ROMANÆ.

Rimi *Italiæ* coloni *Aborigines* dicti fuisse videntur; quod de vero eorum nomine non satis constaret; quasi ita vocaverint posteri eos, qui à prima rerum *Latinarum origine* in *Latio* habitarunt [a]. Vir vero spectatæ eruditionis & elegantis judicii *Joannes Vincentius Gravina* Jurisconsultus hodie & Antecessor *Romanus* in *Dialogo de lingua Latina p.* 673. *edit. Lipf.* ita dictos esse vult *Arcades* in Italiam profectos; quod *montes*, τὰ ὄρη, occupassent [b]: de qua re suum cuique esto judicium. Ego cum egregio Viro *Jac. Perizonio* in *notis ad Æliani Var. Hist.* IX. 16. putem non proprium nomen populi alicujus hoc fuisse, sed quosvis regionis alicujus primos incolas ita fuisse dictos; atque ita hoc nomen primis his Italiæ incolis tum demum fuisse datum, postquam etiam alii populi in Italiam migrare cœperunt. Videntur er-

** 2 go hi

a *Vid. Dion. Hal. I.* 10. b *Vid. auctorem de Or. gent. Rom.*

go hi Aborigines non multis post dispersionem gentium seculis ex *Asia* per *Græciam* in Latium, sive in illum tractum Italiæ, qui est inter *Tiberim* & *Lirim* fluvios, venisse, diu ante quam *Oenotrus* cum Arcadibus suis eo accederet: unde patet *Janum*, & qui eum proxime secuti sunt Reges, Aboriginum, non *Oenotrorum* Reges fuisse. Post hos diversis temporibus in Latium, sive in Italiam venerunt *Siculi* [a], *Umbri* [b], *Ligures*. Ex his Siculi ab Aboriginibus, & advenis quibusdam *Pelasgis* pulsi in Insulam proximam trajecerunt: eamque a se *Siciliam* dixerunt annis circiter octoginta ante excidium *Trojæ* juxta *Philistum* [c]. *Ausonum* quoque antiquissima gens [d], (hi etiam *Aurunci* sunt dicti [e]) *Scythicæ* forte originis [f], diu ante Trojæ ἅλωσιν circa Liris amnis ripas consedit. Iidem etiam a Græcis *Opici*, a Latinis *Osci* sunt dicti [g]; licet ut diversæ gentes recenseantur a *Polybio* apud *Strabonem L.* v. *p.* 142. Ab Ausonibus sive Oscis porro varii Italiæ populi, *Samnites*, ex gr. *Sabini* &c. & ab his rursus alii propagati sunt. Et cum apud antiquos Siculos Opica sive Osca lingua in usu fuerit [h], ejusdem, vel affinis certe originis esse debuerunt. Primi post Aborigines,

a *Dion. Halic. l.* 16. 17. b *Ib. c.* 18. c *Dion. Halic. l.* 22. d *Ib. l.* 11. e *Vid. Fest. V. Ausoniam.* f *Vid. Th. Ryke Dissert. de primis Italiæ colonis, & Æneæ adventu in It. c.* 2. g *Arist. Politic. VII.* 10. *Vid. & Fest. V. Oscum.* h *Vid. Stephan. V.* Γέλα.

gines, & ante Oenotros (ut quidam ex *Plinio H. N.* III. 5. colligunt) in Italiam venere Pelasgi a *Deucalione Thessalia* pulsi circa annum Periodi *Julianæ* 3186. sive ante primam *Olympiadem* A. 752. & post breve bellum ab Aboriginibus recepti Siculos, ut diximus, simul cum iis Italia ejecerunt: sed partim mortalitate exstincti sunt, partim Italiam rursus reliquerunt; sic ut tandem nihil præter *Cortonam Etruriæ* oppidum vetustissimum ipsis reliquum foret; quam Cl. *Rycquius* [a] minus recte *Crotonam* vocare videtur. Oenotrios porro quidam septemdecim ætatibus, sive annis circiter 510. (quod esset circa tempus mortis Patriarchæ *Jacobi*, vel paulo post) ante halosin Trojæ in Italiam venisse putant; Sed rectius *Pausanias* ab Oenotro ad Trojam captam septem duntaxat generationes memorat *L.* VIII. sive in *Arcadicis cap.* 3. *sqq.* Sexaginta rursus annis ante Trojæ casum *Evander* Arcas cum parva popularium manu in Italiam venit. Hic concedente *Fauno*, qui tum Aboriginibus imperabat, urbem patriæ suæ cognominem *Pallantium* in tumulo prope Tiberim condidit; qui tumulus inde levi, ut fit, mutatione *Palatium* & *Palatinus* est dictus. Septem post Evandrum annis *Hercules* per Italiam transiit relictis ibi *Pheneatibus*, *Elidensibus*, &

a *Dissert. s. d. c.* 3. *n.* 20.

Trojanorum nonnullis [a], quos Hercules capto quondam *Ilio* secum in commilitium abduxerat: atque hi *Capitolinum* montem insederunt. Hos omnes denique secutus est cum Trojanis suis *Æneas Anchisæ* & *Veneris*, ut credebatur, filius, postquam Troja a Græcis deleta esset. Ex quibus omnibus patet non a solis Trojanis ortos fuisse Romanos; sed etiam alios populos iis originem dedisse. Verum quia pauci olim, plures hodie, & inter eos viri maximi nominis hunc adventum Æneæ, in Italiam negant, breviter quædam præfabimur, (ductum maxime Cl. Rycquii secuti) quæ vulgatæ opinioni fulciendæ conducere videntur: non ita tamen, ut omnes omnino circumstantias, quibus a variis scriptoribus hæc historiæ pars exornatur, præstare velimus; sed ut universim rei veritatem non nimis pertinacibus probabilem saltem reddamus.

Primo igitur satis constare potest, historiam belli Trojani nequaquam ab *Homero* fuisse confictam; quod plurimi ante eum eandem rem literis mandarunt, quorum quidem scripta perierunt; sed quorum memoria tamen apud scriptores hodieque exstantes servata est: de quibus vide *Eustathium proœmio ante Iliadem*. Idem videri potest apud *Ælian. V. H.* XI. 2. & XIV. 21. licet ibi dissentiat

Cl. Pe-

a *Dion. Halic.* I. 34.

Cl. Perizonius (nempe quod Historicos illos, qui ante Homerum fuerint, attinet) maxime, ut videtur motus auctoritate *Dionis Chrysostomi*, qui declamationem scripsit Τρωικὴν dictam, ὑπὲρ τοῦ Ἴλιον μὴ ἁλῶναι, *Ilium non fuisse captum*. At hic Dio, *Prusæus* a patria, *Coccejanus* a patrono *Coccejo Nerva*, *Chrysostomus* ob *aurei oris* eloquentiam appellatus, Sophista fuit, qui animi gratia, ut Sophistæ solebant, plurimas dissertationes scripsit styli exercendi & eloquentiæ ostentandæ caussa, & quidem luxuriose in *Socratem*, *Zenonem* & alios philosophos præstantissimos invehens; unde quivis facile videt nullam plane fidem hujusmodi viri assertiones mereri; non magis quam si quis *Luciani historiam veram*, aut *Erasmi* nostri *Moriæ encomium* serio animo scripta fuisse credat; præsertim cum hanc orationem habuerit apud *Ilienses*, quorum urbs in solo veteris Trojæ ædificata fuerat, in festo anniversario, ad quod, inter alios artifices, etiam Oratores conveniebant. Denique tota Dionis oratio nulla auctoritate, nisi sacrificuli cujusdam *Ægyptii* (gentis certe vanissimæ & mendacissimæ) nititur. Secundo, cum Homeri scopus fuisse videatur captare benevolentiam Principum, impudentissimi sane hominis fuisset ea omnia plane ex cerebro suo nullo alio veritatis fundamento nixa produxisse. Tertio, multis etiam post Homerum seculis

plurima monumenta hujus historiæ exstabant, ut epistola *Sarpedonis* a Troja scripta, Plinius *H. N.* XIII. 13. hasta *Achillis*, & clypeus *Euphorbi*, *Ovid. Metam.* XV. *v.* 163. & quæ plura ejus generis referri possent. Quarto; Omnes, vel certe plerique Græcorum Historici de mense & die expugnationis factæ fere conveniunt, evenisse nempe vicesimo tertio die mensis *Thargelionis* juxta *Dion. Halic.* I. *c.* 63. vel juxta *Plutarchum Camillo p. m.* 138. vicesimo quarto ejusdem mensis, qui incidit in diem XII. *Junii Juliani* juxta calculos *Petavii*, & fuit feria quinta. Annum colligit Petavius Periodi Julianæ 3530. qui fuit annus mundi 2800. Quinto, communem opinionem juvat, quod Ilienses Romanos Asiam ingressos tanquam agnatos amplexi sint [a]: & quod deinde a *Sulla*, *Cæsare* [b], *Claudio* [c], *Nerone* ingentibus beneficiis culti sint [d], & pro consanguineis habiti [e]. Sexto, confirmatur præterea hujus rei veritas conversionibus rerum publicarum, migrationibus populorum, aliisque eventibus ex hoc excidio natis, vel illud subsecutis; ut etiam exstructionibus multarum urbium factis ab illis Græcis, qui huic bello interfuerant; & quidem in ipsa Ita-

a *Justin.* XXXI. 8. *Liv.* XXXVII. 37.
b *Strabo L.* XIII. *num.* 594.
c *Suet. Claud. c.* 25. d *Tacit. Ann.* XII. 58.
e *L.* 17. §. 1. *ff. de excusat. l.* 1. *ff.* 2. *ad municip.* *Justinian. Præf. Novell.* 47.

Italia. Quales fuerunt *Salapia* [a], *Hadria* [b], *Sybaris* [c], *Thurii* [d], & plures aliæ. Quod autem Græci postquam domum redierunt afflicti (hoc enim ex fortissimis est adversariorum argumentis, quibus probare nituntur victores non fuisse Græcos; quippe quorum res post victoriam pejore loco fuerint, quam antea) hoc eo evenit; quia in plures status male hactenus pacatos divisi erant. Tum præterea plures etiam urbes a Græcis, qui Trojæ excidio affuerant, conditas legimus: igitur, nec adeo afflictæ eorum res fuere, & utique vera est historia. Denique verosimillimum est, *Latinum* Regem bello cum *Rutulis* & *Etruscis* implicitum avide occasionem auxilii fortuito horum exulum adventu oblatam arripuisse. Ilienses autem illi, quos alloquitur Dion, longe diversi erant ab antiquis illis Iliensibus, sive Trojanis de quibus hic agimus. Quem Dionem si quis interroget, a quibus vetus Troja (quandoquidem constat, eam jam ab Homeri temporibus non amplius fuisse) eversa fuerit, nihil quod respondere possit, ni fallor, habeat. Strabonis vero tempore nulla amplius priscæ Trojæ vestigia apparuisse nihil mirum est, cum dudum ad aliorum urbium exstructionem materia ista absumpta esse potuerit. Ergo dum fortiora jam

a *Vitruv. l.* 2. b *Steph. V.* Ατρία. c *Solin. c.* 8. d *Arist. Mirab. Ausc. p. m.* 1098.

jam allatis argumenta proferantur receptam hactenus de Æneæ in Italiam adventu ſententiam libentes amplectimur; licet, ut antea diximus, etiam alii eo loco, quo poſtea *Roma* fuit, ſedes fixerint: qui ita merito inter Romanorum progenitores cenſeri poſſunt. Sunt etiam, & in iis, quos ſummo loco habeo, qui argumentum contra vulgarem opinionem inde petant, quod Monachi tritavorum noſtrorum ætate Annalium conſarcinatores plurimarum & remotarum regionum & urbium conditores Trojanos, vel *Græcos* fecerint, *Paridem* nempe *Pariſiorum*; *Francionem* & ipſum *Priami* filium *Francorum*; *Brutum Britannorum*: & hos quidem & alios (quid enim nugis nugaciſſimis inhærere attinet?) Trojanos. Græcos etiam, *Ulyſſem Uliſſingæ* urbis, Herculem ditionis parvæ in *Hollandia*, *Arkeliæ*: & quæ plura talia otioſi homines ſomniarunt. Sed quale, quæſo, hoc eſt argumentum? Loca illa longiſſime a Trojano agro diſſita, & ad quæ perveniri niſi moleſtiſſima navigatione non poterat, a Trojanis non fuerunt habitata, ergo etiam in Latium, regionem mari interno adjacentem & proinde non adeo a Troja remotam, pervenire non potuerunt, & ibi Urbem rerum ſuarum ſedem futuram condere? Quisquis, qui vel leviter mentem huc attendit, facile vel toto cœlo ea differre viderit.

Ita-

Itaque Trojani Ænea duce in Italiam ad agrum *Laurentem* appulere secundo post Trojam captam anno, Latini Regis trigesimo quinto, post Herculis ex Italia digressum quinto & quinquagesimo: quod non tantum Dionysius Halicarnassensis [a] & *Livius* [b] testantur; sed etiam locus in agro Laurente *Troja* dictus [c]. Et licet historiæ antiquissimis illis temporibus nullæ fuerint conscriptæ, tamen multis aliis modis antiquarum rerum memoria conservata fuit, *Annalibus*, exempli gratia, *Pontificum*; de quibus videsis *Ciceronem de Oratore L.* II. *c.* 12. *Quinctilian. Institt. Or. L.* x. *c.* 2. & *Servium in Schedis Fuldensibus ad Virg. Æn.* I. *v.* 377. *libris linteis* [d], aliisque; quorum monumentorum pleraque quidem, at non omnia, incensa a *Gallis* Urbe perierunt [e]. Ex his igitur & similibus veteris ævi reliquiis historiam hanc hauserunt magni nominis Historici, & quorum plerique etiam summis dignitatibus effulserunt, *Q. Fabius Pictor*, qui apud *Serv. ad Æn.* XII. 603. dicit, *Amatam* Latini Regis uxorem se inedia interemisse, postquam scilicet *Turnum* ab Ænea superatum vidisset; *L. Cincius Alimentus* [f], *L. Julius Cæsar*, *M. Portius Cato*, *A. Posthumius Albinus*, *L. Cassius Hemina*,

a *L. I. c.* 44. b *L. I. c.* I.
c *Serv. ad Æn. VII.* 158.
d *Liv. IV.* 7. 13. *& alibi.* e *Id. VI. c.* I.
f *apud Auct. de Or. gent. R.*

na, *C. Sempronius Asellio*, aliique magno numero. Quin A. Postumius Albinus integrum librum *de Adventu Æneæ* scripsit, qui citatur apud Auctorem *de Origine gentis Romanæ*; apud quem etiam de eodem adventu mentionem fecisse leguntur *Sex. Gellius*, *Piso*, *Lutatius*, *&c.* Ex his omnibus porro, quorum nil, nisi paucissima quædam fragmenta, superest, & Livius, & Dionysius Halicarnassensis sua collegerunt [a]: quæ ergo a justo rerum arbitro, & eo, qui non data opera a vulgari via decedere volet, in dubium revocari non possunt. Præterea Æneam in Italiam venisse testatur apud eundem Dionysium *L.* 1. *c.* 68. *Arctinus Milesius* scriptor antiquissimus: floruit enim circa Olympiadem nonam [b]. Imo ipse, qui hodie etiam exstat, *Lycophron* id satis clare innuit [c]: (vixit hic autem ante, quam ullus Romanus scriptor exstitit, unde sua potuerit haurire) Quin etiam mentionem facit scrofæ & triginta porcellorum, de quibus Virgilius *Æn.* III. *v.* 390., & arcium triginta ab Ænea [d], vel ejus posteris in Latio conditarum; (quæ fuerunt triginta coloniæ priscorum Latinorum a Regibus *Albanis* conditæ) Deorum quin etiam patrio-

a *Vid. & Oct. Ferrar. de Orig. Rom. in Tom. I. Ant. Grad.*
b *Vid. Meurs. de Archont. I. 2.*
c *Alexandra v.* 1226. *sqq.*
d *v.* 1253.

triorum, quos Æneas in Italiam transtulit [a]. Tempore autem *Ptolemæi Philadelphi*, quo vixit Lycophron, Romani nondum victorias suas Italia extulerant; ut certe non animo adulandi eam antiquitatem iis tribuerit poeta. Atque ita videmus etiam vetustissimorum Græcorum testimonio constare, *Æneam cum Trojanis suis in Italiam venisse.*

Sed clarius adhuc idem Trojanorum in Italiam adventus probatur ex exorto paullo post *regno Albano*, & nominibus regum quorundam Albanorum quæ plane Trojanam originem redolent, ut Æneas, *Capys*, &c. (quæ Ovidius *Fast.* IV. 45. eleganter vocat *recidiva vocabula Trojæ*) Nec est quod quis dicat, etiam hoc regnum fabulosum esse: nam revera exstitisse satis probari potest ex rebus a Regibus Albanis gestis; ut ex deductione triginta coloniarum modo dictarum. Inter quas triginta colonias forte ipsa Roma censeri debeat: nam dubitari potest, an non potius novis colonis (dilapsis forte veteribus) a *Romulo* frequentata, quam de integro sit condita. Licet nos, donec certius quid afferatur, communem tantisper opinionem amplexuri simus.

[a] Restat, ut ad argumenta quædam, quæ objiciunt sententiæ vulgaris adversarii, respondeamus. Et *Philippus* quidem

Clu-

a v. 1262. b *Rycq. Dissert. d. c. 12. Vid. & Fam. Nardini Romam vet. L. I. c. I.*

Cluverius a non tantum Æneæ adventum; verum etiam Albanorum Reges; imo septem Reges Romanos fabulosos esse pronunciat, & credit Evandrum cum Pelasgis venisse in Italiam seculis tribus cum dimidio ante Trojæ ruinam; & hoc propter dissensum auctorum; & convenientiam rerum, quæ in narratione adventus Pelasgorum in Italiam; & inde etiam Trojanorum occurrunt: quæ convenientia certe levis est, & talis; qualis in cunctis de migrationibus populorum; quæ mari fiunt, narrationibus deprehenditur. Putat ergo Cluverius Pelasgos eosdem esse ac *Tyrrhenos*; Evandrum eundem cum Ænea; eundem cum Jano; eundem cum *Saturno*, eundem cum Romulo. Ab hoc duce Pelasgorum simul & Aboriginum; qui communi nomine *Latini* dicti fuerint; expulsos esse Siculos: ab hoc occupatam urbem *Valentiam* dictam ab origine Græca idem; quod prisca illa Latina vox, significante. Post hunc Duces aliquot Urbi; Latioque præfuisse regio quidem nomine; sed potestate minus absoluta, (& hoc quidem de omnibus illis priscis imperiis certo posse dici puto) licet incertum sit quamdiu singuli præfuerint; aut quibus nominibus fuerint appellati. Verum an hoc non sit omnia confundere & cerebri figmenta pro notis veritatibus obtrudere cunctis, qui judicio suo uti velint; judicandum relinquo. Et porro quod

a *Ital. Ant. L. III. p.* 382.

quod ad diſſenſum auctorum attinet ; hi vel ſunt externi, & proinde in rebus Romanis minus competentes judices : vel, ſi Romani ſint, maxime ſunt poſterioris ævi ab externis illis decepti : nam priores in levibus fere circumſtantiis tantum diſſident. Et hæc contra Cluverium dicta ſufficiant.

Cluverium ſecutus eſt vir ſummus *Samuel Bochartus*, qui, ut Æneam in Italiam nunquam veniſse probaret, variis argumentis utitur : & primo quidem quod contrarium videatur affirmare Homerus. (Et hunc poſtea ſecutus fuiſse videtur Strabo. *L.* XIII. *p.* 607. *ſq.*) Sed operæ pretium eſt, ut ipſum Trojani belli Scriptorem audiamus. Igitur *Iliad.* Υ. *v.* 306. *Neptunum* inducit ita de Ænea ejuſque poſteris vaticinantem:

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Quæ ita vertere liceat:

Mox vis Æneæ Trojanis imperitabit,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis:

qui poſterior verſus ipſius *Virgilii eſt Æn.* III. 98. *Hymno* item *in Venerem*, ipſam Deam Anchiſæ loquentem fingit : *v.* 197.

Σοὶ δ' ἔσαι φίλος υἱὸς ὃς ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγάονται,
Τῷ δὲ καὶ Αἰνείας ὄνομ' ἔσσεται ——

Erit tibi filius dilectus, qui inter Trojanos regnabit,

Huic

Huic filii e filiis perpetuo nascentur,
Huic autem Æneæ *nomen erit.*

Sed hæc non loci, sed hominum respectu intelligenda sunt; quo sensu utique Trojanis imperavit Æneas: & ita priorem Homeri locum jam olim interpretatus est *Scholiastes ineditus ad Dionysium Thracem*, quem citat in notis ad priorem Homeri locum Cl. *Josua Barnes*; & ipse Eustathius. Sed merentur adscribi utriusque auctoris verba. Et Scholiastes quidem Dionysii ita habet:

Ὁ δὲ ποιητὴς μαντευσάμενος φαίνεται καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς, πλὴν καὶ ἐν τούτοις. Φησὶ γὰρ προσώπῳ τοῦ Ποσειδῶνος, διὰ τὸν Αἰνείαν ὅτι Τρώεσσιν ἀνάξει, καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθεν ἔπονται· ὅτι δὲ ἀληθῆ ἐμαντεύσατο, δηλοῦσι τὰ πράγματα· ἐξ Αἰνείου γὰρ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ, καὶ Αἰνεάδαι οἱ Βασιλεῖς. Eustathius verò: τοῦτο δὲ λέγεται διὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν, ἣν φασιν εἰκὸς εἰδέναι τὸν ποιητὴν ἐκ τῶν τῆς Σιβύλλης χρησμῶν, ἢ καὶ αὐτὸν οἴκοθεν εἰδότα· ποιητοῦ γὰρ ἀρετὴ, τὸ καὶ μαντικὴν ἐπιστήμην ἔχειν.

Latine verba enarratoris Dionysii ita sonant: *Apparet Poetam vaticinatum esse, tum in multis aliis, tum etiam in his. Dicit enim ex persona Neptuni de Ænea quod* Trojanis imperabit, & filii filiorum, & qui postea sequentur. *Vere autem esse vaticinatum res ipsa docet: nam ab Ænea est Imperium Romanum; & inde Reges eorum* Æneadæ *dicuntur*. Eustathii vero verba huc redeunt: *Hoc dicitur ob Imperium Romanum; quod dicunt*

eunt poetam, ut verisimile est, novisse ex oraculis Sibyllæ; aut etiam scivisse a se. Nam poetæ virtus est etiam scientiam divinatoriam possidere. Itaque videmus viros doctissimos verba Homeri de regno Æneæ in Italia interpretatos fuisse: cum contra regni, quod in Troade constituerit, nec vola, nec vestigium in historia appareat. Ad Strabonem quod attinet, ille unice loco illo Homeri ex Il. *Υ.* nititur; quo aliter explicato omni fundamento illud regnum Æneæ in ipsa Troade renatum destituitur. Quin ipse Strabo locum priorem Homeri a quibusdam ad Romanos referri tradit; ut certe rectissime facit Dionysius Halicarnassensis *L.* 1. *c.* 53. Et hic auctor præter alios diligentissimus omnino de tota hac re consuli meretur.

At, dicit Bochartus, si, ut fecit Dionysius, Homerum interpretemur, nihil hic de Ænea poeta dixerit, quod non idem de *Antenore*, *Aceste*, aliisque Trojanis, qui itidem colonias deduxerunt, dicere potuisset. Sed minus hic attendisse videtur vir magnus: nam Antenor quidem coloniam deduxit, at non Trojanorum; sed forte *Henetorum*. Vid. *Strab. L.* XII. *p.* 544. Acestes autem Trojanus quidem genere, sed in Sicilia natus fuit, similiaque de aliis dici possent. At Æneas ipse Trojanus Trojanorum coloniam deduxit; ipse eorum sive Rex, sive Princeps fuit; & in eo regno natorum natos successores habuit. Ergo, ut jam

*** di-

dictum, & ille locus Homeri ex *Iliade Υ.* & alter ex *hymno in Venerem* de hominibus, non de locis sunt intelligendi.

Alterum Bocharti argumentum est, quod apud *Festum V. Romam* plures auctores fuisse dicantur, qui tradiderint Æneam in urbe *Berecynthia* (*Phrygiæ* ea urbs fuit) fuisse sepultum. Sed hoc facile de cenotaphio, sive *tumulo inani* (ut loquitur Virgilius *Æn.* VI. *v.* 504.) potest intelligi; nam ea non tantum omnis plane sepulturæ expertibus; sed etiam alibi sepultis exstrui solebant, ut jam olim probavit *Kirchmannus de funer. L.* III. *c.* 27. exemplo *Drusi*; cui, licet ejus corpus ad Urbem devectum & in campo *Martio* sepultum esset, exercitus honorarium tumulum excitavit, *Suet. Claud. c.* I. & *Alexandri Severi Imperatoris*, qui cenotaphium in *Gallia*; Romæ sepulchrum amplissimum meruit [a].

Tertio dicit Bochartus, loca quædam in Asia ab *Ascanio* fuisse denominata: atqui ipse jam alibi docuerat [b], ea dicta fuisse ab *Askenaz Gomeris* filio; (de quo *Genes.* x. 3.) ita ut memoria viro præclaro hic non rite respondisse videatur. Et liberales simus; demus adversariis, Ascanium in Troade mansisse, an non ipse Æneas alio proficisci potuit? Quo facit etiam, quod Albani regni conditorem a quibusdam *Euryleonta* dictum fuisse videa-

a *Lamprid. c.* 93.
b *Phaleg. III. c.* 9.

deamus [a]; qui deinde *Ascanius* (forte fratre in Troade mortuo) appellatus fuerit. Quartum Viri doctissimi argumentum est; Veneris cultum (qui, cum Æneas ea matre censeretur, vel imprimis Romæ stabiliendus fuisse videatur) antiquissimis Romanis fuisse ignotum; ut ex *Fastis Cincii* & *Varrone* docet *Macrobius Saturnal. Serm.* 1. 12. At ut concedamus de Romanis vere hæc tradi; certe Lavinii, sive in agro Laurente, quæ primæ sedes Æneæ in Italia fuerunt, cultam fuisse ab antiquissimis usque temporibus constat testimonio Heminæ quod refert *Solinus c.*8. & ei assentire satis clare videtur Strabo *p.* 232. *edit. Casaub.* Sed sane verisimile non est, (ut admittamus Bocharti positionem) Æneam, dum viveret, adeo insolenter mentitum fuisse, ut se matre Dea natum esse diceret; multo minus veram ejus matrem, Anchisæ scilicet concubinam, in Deos fuisse relatam. Verum totum hoc merum Homeri figmentum fuisse videtur.

Porro *Vestam*, *Minervam*, *Deos Magnos* ab antiquissimis temporibus Lavinii & Albæ cultos & hinc Romam traductos fuisse constans fere veterum est opinio. Quæ numina etiam originem Trojanam, sive Phrygiam arguunt. Sed mirum plane est, ne durius quid dicamus, Virum præclarum negare, quod ullos idoneos testes horum numinum ab Ænea in Ita-

a *Dion. Halic.* I. *c.* 65.

liam allatorum citet Dionysius, cum disertim *L.* I. *c.* 68. *Callistratum*, *Satyrum*, *Atratinum poetam* nominet: ita ut Dionysium ne quidem relegisse hoc loco Bochartus videatur. Quod vero addit Vir Cl. ridiculum fuisse credere Palladium Romam servaturum, quod Trojam servare non potuisset, sciendum est, illud non tam Urbis, quam domus *Dardani* incolumitatem continuisse, cum diu ante Trojam conditam juxta vetustissimos auctores [a] simulacrum hoc Dardano fuerit traditum. Et tamen quale hoc est argumentum ab cultus religiosi istorum temporum absurditate desumptum? quasi non alia, & longe quidem absurdiora, quotidie ab iis facta, aut credita sint.

Nec nimis absurdum est, quod ex quinquaginta circiter vocibus Phrygiis, quas hinc inde collegit, ostendere conatur, linguæ Latinæ & Phrygiæ nullam fuisse affinitatem: nam quot voces Græcæ dari possent, quas non agnoscit lingua Latina? quam tamen a Græca derivatam esse nemo peritus negaverit. Et si penitius inquisivisset Bochartus ipsam linguam Phrygiam Græcæ linguæ fuisse propaginem nullo negotio deprehendisset, quod vel ex solis nominibus filiorum Priami patet, quæ legere est apud *Apollodorum L.* III. *p.* 185. *ed. Commelinia-*

a *Apud Dion. Hal. l.* 68.

liniana an. 1599. 8. idemque Dionysius Halicarnassensis variis locis testatur. Vide *L.* 1. *c.* 57. 58. 61. 62. Neque enim quatuor duntaxat fuerunt linguæ Græcæ dialecti, sed plurimæ, ut *Bœotica*, *Laconica*, *Cretica*, &c. atque ita etiam Phrygia: & voces, quas ut linguæ Phrygiæ peculiares collegit Bochartus, revera dialecti Phrygiæ peculiares haberi debent.

Restat itaque, ut & Cluverius & Bochartus temere plane a communi de Æneæ in Italiam adventu sententia recesserint.

Post maximos hosce viros etiam placuit *Cl. Jacobo Gronovio Dissertatione de Origine Romuli* habita *Lugduni Batavorum* die XXIII. Octobris A. 1684. cum alterum stationis suæ quinquennium commendaret, sententiam suam de hisce rebus publicare. Quam referre & refellere nescio an operæ pretium fuerit. Sed quia tamen in eo argumento versamur, breviter hic quædam ponemus, unde de illa dissertatiuncula judicium ferri possit; quantum quidem poterimus mentem V. C. assequi; qui subobscurior, ut levissime dicamus, in iis quæ edidit esse solebat: Vult ergo Clarissimus Gronovius ex *Syria* profectum Romulum in Italiam venisse; & quædam vulgari opinioni refellendæ, pauciora suæ stabiliendæ argumenta apponit; quæ, quia serium examen vix merentur, breviter tantum nunc

excutiemus. Igitur (*p.* 10. & 16.) *Dioclem Peparethium* Historicum primum vulgatæ de Romulo & Remo narrationis auctorem fuisse dicit, & post eum Fabium, quæ habet ex Plutarcho *vita Romuli p.* 22. *edit. Vvechel.* Sed audacior Plutarcho est Cl. Gronovius; cum Plutarchus nec fidem iis derogare audeat, nec, nisi dubitans, dicat Dioclem primum hæc memoriæ tradidisse: & magis quam simile vero est jam ante Dioclem, qui paulo ante bellum *Punicum* II. vixisse videtur, eadem Annalibus Pontificum, similibusque monumentis (quæ jam memoravimus) fuisse tradita; ut sane antiquior est Lycophron, de quo jam diximus, qui temporibus Ptolemæi Philadelphi, sive circa. A. U. C. 470. *Alexandriæ* floruit: ex quibus Annalibus mox Fabius Pictor, & alii auctores gravissimi sua hauserunt. Paulo majoris momenti esse videtur, quod Gronovius (*p.* 11.) dicit, Livium non ausum fuisse originem Romuli ad Venerem per Æneam referre, licet sub *Augusto* in *Juliam* gentem per adoptionem inserto scriberet; quæ gens genus suum ab Ænea, & ita ab ipsa Venere, ut notissimum est, deducebat. Sed, ut dixi, majoris momenti esse *videtur*; cum revera nihil minus in hac caussa Cl. Gronovio conducere potuerit, quam vel minimam Livii mentionem facere: quippe qui initio Historiarum suarum disertissimis verbis vulgarem opinionem proponit, ne

mini-

minima quidem dubitandi nota apposita. Nam quod in Præfatione dicit Livius, *sibi nec affirmare, nec refellere in animo esse, quæ ante conditam, condendamve Urbem poeticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum gestarum monumentis tradebantur*, næ talpa cæcior sit qui non videat hæc ad *Rheam Silviam* a *Marte* compressam, ad lupam Romulo & *Remo* mammas præbentem, similiaque τεράτ λογύμενα esse referenda. Verum quid multis verbis utimur, cum vel solo Livio inspecto opus sit ad veritatem eorum, quæ dixi, intelligendam? Ejusdem fiduciæ est, quod dixit, (*eadem pag.* 11. *f.*) Livium in decem primis libris sæpe citare Romanorum annales commentarios, sed *nunquam*, *nisi ad refellendum* &c. nam hoc quidem manifestissime falsum est, ut ex paucis exemplis (cur enim plura in re clara afferam?) patebit. Primum quidem in præfatione, ut jam vidimus, se nec affirmare, *nec refellere* velle, quæ vulgo tradebantur, dicit. *Libro* I. *c.* 44. Fabium Pictorem scriptorem antiquissimum citat, non *refellit*. *Libro* IV. *c.* 23. *Macrum Licinium*, *Valerium Antiatem*, *Q. Tuberonem*, *libros* denique *linteos* citat; non quidem ut *refellat*; sed ut diversa tradere ostendat. Et *eodem libro* etiam *cap.* 7. Licinium rursus Macrum, & ex eo linteos libros testes allegat. Et sæpius quidem dissensum veterum auctorum notat, qui sane in antiquissima memoria

cultari non poteſt: verum hoc non eſt *auctores refellere*. Vide *Libr.* II. *c.* 33. & 41. *Ibidem c.* 50. dicit ſatis convenire trecentos & ſex *Fabios* ad *Cremeram* periiſſe; (de ipſa hujus hiſtoriæ veritate & ſenſu hic non agimus, ſuo loco id facturi) ergo plures utique de ea re ſcriptores conſuluerat; nec tamen errores eorum hic denudat, ut vult Vir Cl. Quin *L.* VI. *c.* 42. ubi *Claudium* refutat, plures auctores, quos ſecutus ſit, laudat: & *L.* VII. *c.* 3. *Cincium diligentem monimentorum* auctorem vocat. Et hæc, puto, ſuffecerint ad probandum, temere a U. C. aſſertum fuiſſe, nunquam, niſi refutandi cauſſa primoribus libris auctores a Livio citari. Nec opus eſt, ut hic referamus, quæ de ſententia *Voſſii*, *Salmaſii*, aliorumque refert Gronovius, qui ex Græcia Romulum arceſſunt: quod a vulgari ſententia non multum abludit, cum rationes ſint, quæ doceant, Phryges colonos Græcorum fuiſſe; ut jam innuimus. Idem Maximus Vir [a], Voſſium dico, Annalibus Pontificum, unde plurima hauſerunt Livius & alii, multum merito tribuit: cum illi juſſu publico a Pontificibus conſcriberentur. Et, licet Urbe a Gallis incenſa pleraque monumenta publica abſumpta fuerint, tamen non omnis antiquitatis Romanæ ſcientia inde periit: nam & privati homines multarum rerum notitiam in ſuis familiis ſervare potuerunt;

a *De Hiſtor. Lat. l.* I.

sunt; & vicinarum urbium cives in suis quique urbibus etiam Annales conscripsisse credendum est: ut jam de auctoribus Græcis nihil porro dicamus, quorum aliquot apud Dionysium Halicarnassensem memorantur.

Ad reliqua jam, quæ habet Cl. Gronovius, per saturam duntaxat hinc inde quædam notabimus; cum ea, quæ jam allata sunt, etiamsi nihil ultra addamus, ad argumenta ejus evertenda sufficere videantur. Ergo quæ dicit *p.* 17., pastores nempe illos priscos Latinos voces diminutivas juxta definitiones Grammaticas non finxisse, quale nempe *Romuli* nomen fuerit a *Romo*, & hoc a ῥώμ, *robur*, ridiculum plane videtur; cum ipsa blandiens natura talium diminutivorum fictionem satis doceat. Nec melioris notæ est quod addit *pag. sq. in f.* neminem, nec ante, nec postea *Romuli* nomine dictum fuisse: quod etiam, tanquam egregium argumentum repetit *p.* 40. nam & ante fuit *Romulus Sylvius* Albæ Rex [a]; & post multa secula in *Fastis Consularibus*, qui *Idatiani* dicuntur, invenitur *Romulus Cæsar* patris *Maxentii* in consulatu collega A. U. 1060. & rursus, tam in his Fastis, quam in legum subscriptionibus cum *Placido* Consul alter quidam *Romulus* A. U. 1095. [b] Et, licet hæc vere observasset V. C., nescio quid ad hanc rem id faciat.

a *Liv. l.* 3. b *Vid. & alium in l. 27. pr. ff. de liber. caust. & plures in Indd. Grut.*

faciat. An etiam *Numam* Regem exstitisse negabimus, cujus in sacris potissimum Romanorum frequens adeo fit mentio, quod alter Numa in historia Romana nullus sequatur, vel *Marcium* Regem *Ancum* fuisse dictum, quod etiam hoc nomen postea non occurrat? Quænam, quæso, hæc est consequentia? Nec plus probat, quod omnia nomina, quæ in Historia Romuli usurpantur, peregrina esse dicit, & nequaquam Græcam originem præ se ferre. Cur *Procas* nomen non posset dici derivatum esse a Græco Πρόξ, προκὸς; quam vocem *brevis Scholiastes ad Homerum Od.* ρ. *v.* 295. exponit, δορκάδων εἶδος, ἢ ἐλάφων, ἢ τὰ ἔκγονα τῶν ἐλάφων, *damarum, aut cervorum species, aut pulli cervini*; ut *a celeritate pedum* ita dictus sit? Cur non *Amulius* ab ἄμυλος, cibi genere, ut *Hesychius*, Ἄμυλος, πλακοῦς, *Amylus* (est) *placenta*; vel etiam, Βρῶμα ἐκ πυροῦ, *edulium e tritico*; sicut *Esau* vocatus est *Edom* ab *edulio rubro*, *Genes.* XXV. 30. Ita *Numitor*, sive Νομίτωρ, ut Dionysio Halicarnassæo dicitur, a νόμιος, *pastoralis*; quod *Apollinis* etiam cognomen fuit. *Rhea* denique etiam Romuli mater a *Rhea* Dea Phrygia, quæ eadem *Cybele* dicitur: & hæc etiam *Ilia* fuit dicta in memoriam originis ab ipso *Ilio* deductæ. *Faustulus* autem clarissime descendit a φαυστὸς, & hoc a φαύω, hoc est, φάω, sive φημὶ, *dico*; unde etiam *Fauni*, agrestia Latii numina, sunt dicti. Vide-

mus

mus ergo quo jure Vir Cl. dicat, hæc nomina *qualem qualem potius originem, quam Græcam præferre*. Alia porro, quæ adfert, transeo. Sed quod jam *p.* 23. interrogat, cur nulla ex triginta illis coloniis Alba deductis paribus institutis ac Roma fundata fuerit? quis Deus e machina hoc Viro Cl. indicavit, instituta nempe earum civitatum plane a Romanorum institutis diversa fuisse? An ea omnia perspecta habemus? unde lecta? ubi inventa? Et multa potius habuisse similia patet, quod *Dictatorem*, quod *Patrem patratum* [a], quod alia æque ac Romani etiam olim Albani habuerunt: ut plura mittam, quæ de ea re dici possint. Igitur recte Vir Cl. ea, quæ in medium protulit, vocat *suspiciones*, (ead. *p.* 23. *f.*) & *documenta subobscura pag. sq.* licet etiam facile ipsi concedam, cum *eadem pag.* raptum *Sabinarum* in dubium vocat, in ea historia multa, ut fit in antiquissimis, vera falsis admixta fuisse. Jam *pag.* 24. nominasse oportuit illos antiquos non paucos, qui scripserint, Romulum incerti hominis filium infantem una cum fratre Remo in Italiam transvectum fuisse; atque fluvio exundanti, submersis aliis scaphis, illos insperato servatos fuisse, & quum adolevissent Romam condidisse. Nam ex Festi loco corruptissimo nihil certi quisquam elicere possit. Quod *pag.* 26. dicit, discessum Romuli a metropoli

a *Liv. l.* 24.

poli sua non fuisse adnotatum a Græcis; cum originem *Massiliæ* adeo accurate notaverint, in eo sibi icunculam, quacum depugnet, ad parietem pingit, ut populari nostro proverbio utar; cum nemo unquam dixerit, ipsum Romulum a metropoli aliqua ex Græcia esse profectum; sed hæc profectio ad majores ejus remotissimos referenda sit: nam inter Trojam captam & Massiliam conditam sexcenti fere anni intersunt, ita ut hujus recentis urbis originem facilius notare potuerint. Ergo V. C. hic argumentum desumit ex iis, quæ nunquam probavit, nec unquam probare potuisset; & supponit illud, de quo lis est: *Pag.* 27. convenientiam rituum Orientalium cum illis, qui apud Romanos obtinuerunt, jactat absque ullo tamen conatu, quo istam convenientiam probet; cum ego contra quovis pignore posito contendere ausim Romuli instituta melius cum institutis Græcorum, vel Trojanorum, quam cum *Hebræorum*, aut *Phœnicum* moribus convenisse (quod etiam multis probat Dion. Hal. *L.* VII. *c.* 70. *sqq.*) Ut enim alia mittam; quæ habet *pag.* 31. de *Jovis* variis cognominibus (quibus de suo proprio penu liberali manu Vir Cl. addit Jovem *Consum*, cum Consus unanimi fere veterum & recentiorum sententia *Neptunus* esse censeatur; sed hoc tantum, ut suæ conjecturæ faveat) quæ ab Hebræis traxerint Romani, frivola sunt: nam & apud alias, puto,

gen-

gentes, quas minus novimus, Dii, præsertim quos supremos statuebant, diversis nominibus appellati fuerunt: & apud Græcos certe, ut de uno Jove tantum loquamur, quot non ille cognomina habuit? Decadem solum unam, & quidem ex solo *Herodoto* afferemus; cum vel integri libri de iis scribi possint, & scripti fuerint. Nominat igitur ille historiæ profanæ pater jovem Καθάρσιον, *Expiatorem*, Επίσιον, (Jonice pro Εφέσιον) *Hospitalem*; Εταιρήϊον, *Sodalicium*, *L.* I. *c.* 44. *Carium*, *Ib.* *c.* 171. *Lycæum*; *Id.* IV. *c.* 203. Αγοραῖον, *Forensem*, *L.* V. *c.* 46. *Militarem*, *Ib.* *c.* 119. *Lacedæmonium* & *Cœlestem*, *L.* VI. *c.* 56. Ερκεῖον, sive *Domesticum*, *Ib.* *c.* 68. *Anaphlystium*, *L.* VII. *c.* 197. *Græcum*, *L.* IX. *c.* 7. At ibi jam duodecadem habes. Hinc ergo nemo effecerit, omnes illos, qui eosdem Deos variis cognominibus celebrarunt, ab *Israelitis* ortum duxisse. Quæ autem porro addit V. C. refutatione prorsus sunt indigna, ut quæ *pag.* 33. disputat de locutione *inter duos lucos*, quæ adeo naturæ conveniens est, ut quis de simili re agens vix alia uti posset. Nec multo meliora sunt, quæ de formatione vocis *patricius* subjungit; cum juxta omnem analogiæ rationem ea vox rectissime a voce *Pater*, vel etiam a plurali *patres* deduci possit; quod etiam fecit Vossius. Sed manum de tabula. Nam piget addere, quæ de voce *tribus* adhuc adji-

cit;

cit; quibus intelligendis hariolo opus est: & cujus originem a Græco τριτύς. Pro qua *Æoles* dixerunt τριπὺς, Lector videre potest in fine epistolæ Salmasii ad *Sarravium*, quæ subjuncta est præclaro operi *Gronoviano de Sestertiis*. Et ita etiam *Glossarium Labbæi*, Τρίβεις, τριπτὺς ἢ τρίπον μεος, κ. τ. λ. Verum quæ est tandem ipsius V. C. sententia? Mira sane. Invenies II. *Regum* XV. 25. & II. *Chron.* XXVIII. 6. *Remaljam* patrem *Pekachi*, qui occiso *Pekachja* Rege Israelis regnum ejus invasit: ergo in hoc Remalja habemus ipsissimum Romulum: At, dicet aliquis, saltem serio loquitur, & insigni aliquo argumento hoc Paradoxon probat. Non alio quidem, quam quod ille Remalja ab interpretibus *Alexandrinis*, qui vulgo LXX. vocantur, & a *Josepho* Ρομέλιος, a *Nicephoro*, recenti admodum scriptore, Ρωμέλιος, vocali longa, vocatur. Nunc vos, lectores, Viri summi caussa clare plaudite.

Regnum Trojanum initium habuisse creditur a Dardano Jovis & *Electræ* (filia hæc erat *Atlantis*) filio; ut solebant omnium virorum fortissimorum, præsertim si qui regna, aut urbes condiderant, originem ad Deos referre. Quanquam jam ante Dardanum in *Troade* regnasse dicatur [a] *Teucer Scamandri* filius, a quo Populi illi etiam *Teucri* sunt dicti [b]. Hic autem

a *Apollod. p. m.* 178. b *Diod. Sic. IV.* 12.

autem Dardanus ex Italia, vel, ut aliis placet, ex Arcadia in *Samothraciam* insulam venisse dicitur; cum tamen rationi magis esse consentaneum videatur, ut ex Oriente progressus in Troadem venerit: Licet etiam, ut verum fatear, non adeo absurdum sit statuere, hoc jam tempore navigationes in dissitas ad mare internum regiones fuisse susceptas; ita ut Dardanus (vel majores ejus) primum quidem novas sedes quærens ex Asia in Italiam profectus videri possit; sed forte eam minus commodam sibi expertus inde in Græciam retrocessisse. Vixit enim circa A. Per. Jul. 3230. A. M. 2500. sive circa finem vitæ *Mosis*, aut initia *Josuæ*: quo tempore homines jam navigationibus longinquis, necessitate urgente, usos fuisse patet ex inscriptione, quæ extat apud *Procopium Vandal.* II. 10. in ultima parte *Africæ*, sive in *Mauritania Tingitana* inventa, qua testabantur ejus conditores; se *fugisse a facie* Jesu *filii* Nun *latronis*. Dardanus ergo filia Teucri in matrimonium accepta, eo mortuo urbem sibi cognominem ad montem *Idam* condidit [a]; populosque de se *Dardanos* nominavit. Huic successit filius *Erichtonius*; eique Anno Periodi Julianæ 3340. sive Mundi 2610. *Tros*, unde regioni *Trojæ* nomen est inditum: nam proprie ipsa regio ita vocabatur [b]; cum urbs ejus præcipua *Ilium* [c], arx vero in

ea

a *Strabo L. XIII. n.* 592. b *Steph. V.* Τροία.
c *Serv. ad Virg. Æn. I.* I.

ea *Pergamum* diceretur; vel, plurali numero *Pergama* [a]. Troi successit *Ilus*, unde *Ilium*; Ilo *Laomedon*, Laomedonti Priamus. Cum hic per annos quadraginta regnasset. A. P. J. 3531. Mundi 2800. Ante C. N. 1183. Troja a Græcis post decennalem obsidionem capta & eversa fuit, quod Paris Priami filius *Helenam Menelai Spartæ* Regis uxorem rapuisset. Ibi Æneas regio genere ortus, quippe cujus pater Anchises, avus *Capys*, proavus *Assaracus* Ili Regis frater fuerat, magna manu amicorum, clientum, servorum, aliorumque coacta, dum hostes prædæ intenti essent, munitissima Idæ montis loca occupat [b]: eoque brevi tempore ex aliis Troadis urbibus ingens vis hominum confluxit. Atque ita Æneas tuto discedendi copiam a Græcis pactus est. Hic jam quidam tradunt [c], Ascanium ab Ænea patre in agrum *Dascyliticum* Troadi vicinum missum fuisse, cum a regionis illius incolis ad regni administrationem acciretur; & non diu post, cum alii etiam Trojani ex Græcia ad eum essent reversi, in paternum Trojæ regnum rediisse. Quæ si cui vulgari sententia veriora videntur, non pertinaciter repugnabo, interim usitatam hactenus opinionem amplexurus. Ergo Æneas trajecto *Hellesponto* primum in *Thraciam* venit; ibique hibernans oppidum de suo nomine *Ænean* dictum condidit;

a *Lucret. l.* 477. a *Dion. Hal. l.* 47.
c *Ib. & infr. s.* 63.

didit; iiſque ex ſuis ſociis, qui navigationis incommoda vel non poterant, vel nolebant ferre, incolendum dedit [a]. Hinc *Delum*, *Cythera*, *Zacynthum* Inſulas attigit; & ibi, ut etiam mox in *Leucade Inſula*. Veneri templum exſtruxit [b]. Mox etiam magis *Jonium* mare penetrans apud *Actium Veneris Æneadis* templum; & alterum *Magnorum* Deorum condidit, quæ ſua etiam ætate ſuperfuiſſe dux noſter & auctor Dionyſius teſtatur. *Ambraciæ* vero ejuſdem Deæ templum ſtatuit; cui poſteri in ipſius Æneæ honorem ſacellum addidiſſe videntur. Hinc Trojani noſtri *Buthrotum Epiri* oppidum pervenerunt: unde Æneas *Dodonam* profectus eſt oraculum Jovis, quod ibi fuit omnium antiquiſſimum, conſulturus: & ibi jam coloniam Trojanorum ab *Heleno* Priami filio deductam invenit: & ita demum Jonium mare trajicientes noſtri exules pervenerunt in Italiam [c]. Variis autem in ea locis exſcenſione facta denique appulerunt in Siciliam [d]; ubi etiam jam alios ante ſe Troja profugos invenerunt; & etiam cognatum Æneæ *Ægeſtum*; (*Aceſtem* vocat Virgilius *Æn. I.* 199. & alibi) qui caſu quodam ibi natus & educatus fuerat. Etiam hic Æneas colonias condidit, quibuſdam ex ſuis, quos jam tædebat navigationis, illic relictis [e]. Inde in Latium

* * * * pro-

a *Ib. I.* 49. b *ib. c.* 50.
c *Ib. c.* 51. d *Ib. c.* 52. e *Dion. Hal. d. l.* *Virg Æn. V. v.* 718.

proficiscens variis interim locis nomina imposuit ab iis, qui ibi defuncti essent; ut portui *Palinuro* a gubernatore suo ibi submerso; *Leucasiæ*, vel (ut Salmasius *exercit. Plin. l.* 2. scribi voluit) *Leucosiæ* a consobrina quadam sua tali nomine [a]. Alterum etiam portum pulchrum ac profundum *Misenum* dixere a viro quodam nobili, ut eum vocat Dionysius Halic. *l.* 53. quem tanquam æneatorem, sive tubicinem Æneæ describit *Maro*, simul tamen etiam a fortitudine eum laudans, *L.* VI. *v.* 164. *sqq. Prochytam* item Insulam [b], & promontorium *Cajetam*, illam a cognata, hanc a nutrice Æneæ dictam volunt [c]. Et ita tandem ad *Laurentum* Italiæ urbem pervenit: quanquam alii loco illo Homerico, quem memoravimus, decepti eum in Phrygiam rediisse narrant: quos Dionysius ea sectione, quam modo citavimus, & sequentibus abunde refellit. Æneas porro [d] more veterum sacris ante omnia rite peractis prandium, humi cum suis desidens sumpsit: ubi oraculum, quod ipsi quondam vel Dodonæ, vel a *Sibylla Erythræa* redditum fuerat, eventum habuit. Eo nempe oraculo jussi fuerant Occidentem versus navigare, donec eo pervenirent, ubi mensas essent comesturi: (quamquam hoc vaticinium ab *Harpyjarum* una Æneæ

a *Dion. Hal. d. l. c.* 53. b *Dion. Halic. ib.*
c *Virg. Æn. VII. init.*
d *Dion. Hal. l.* 55.

neæ redditum fuisse scribit Virgilius *Æn.* III. *v.* 255. *sqq.* licet *Id.* VII. *v.* 123. ab Anchise hoc prædictum narret, lapsu, ut videtur, memoriæ) Ergo cum non satis suppetentibus cibis etiam frusta panis triticei, quæ mundiciei caussa cibis supposuerant, comederent, *Heus! etiam mensas consumimus*, *inquit Julus. Ibid. v.* 116. Alterum etiam, quod Æneæ prædictum fuerat, hic evenit; ut nempe porcam gravidam in litore videret, quæ postridie triginta porcellos peperisse fertur [a]: quod deinde in omen vertit, cum triginta annis post *Lavinium* ab Ænea, ut mox dicetur, conditum etiam *Alba* ab Ascanio [b] ædificaretur. Licet alii hoc potius, & meliore, ut credo, jure intelligant de triginta coloniis ab Ænea vel ejus posteris conditis, quæ *Priscæ Latinæ* dicuntur; & de iis locutum censent Lycophronem *v.* 1255. (Vid. omn. Rycquii dissertationem *c.* 10. *n.* 108.) ac melior auctor Dionysius Hal. III. 31. disertim dicit, triginta Latinorum colonias Alba fuisse propagatas. Æneas porro hos porcellos simul cum ipsa sue Diis patriis immolavit; & confestim urbem ædificare cœpit [c]. Hæc ut fit, Latino, qui tum locorum eorum regno potiebatur, formidolose narrantur: & quidem eo ipso tempore, quo adversus Rutulos, finitimam

a *Dion. Hal. I. c* 56. b *Propert. IV. cap.* 35. *Virg. Æn. VIII. v.* 43. *sqq.*

c *Dion. Hal. I.* 57.

gentem, bellum gerebat. Ergo omissis Rutulis statim his invocatis hospitibus obviam pergit: sed cum & ipse & Æneas vires adversariorum quisque suorum pene pares viderent, postridie statim consultius visum est per caduceatores colloquium petere. Atque ita cito inter se convenerunt, ut Latinus quidem advenis agros, quos incolerent, daret [a]; ipsi Latino, tum præsenti bello, aliis, si forte usus veniret, strenuam operam navarent. Ita brevi fractis Rutulorum rebus ad ædificationem civitatis suæ Trojani redierunt; eique absolutæ a *Lavinia*, vel *Lavina* Latini filia *Lavinium* nomen est impositum. Alii vero dicunt [b], *Laviniam* filiam fuisse *Anii Deliorum* Regis, qui idem Apollinis erat sacerdos [c]: eamque jussu patris cum Ænea illud petente, quod vaticinandi perita esset, navigasse. Sed plurium opinioni, donec aliud probetur, inhæreamus. Ergo cum omnium animos libido invasisset societatem hanc recentem beneficiis firmare, primum quidem Lavinia Æneæ uxor data est [d]: & mox etiam reliqui Regis exemplo communicatis ritibus sacris, legibus, jure civitatis, & præcipue connubiis in unam civitatem coaluerunt: & omnis hic populus ex Aboriginibus, Arcadibus, Pelasgis, *Peloponnesiis* & Trojanis conflatus

a *Dion. Hal. I.* 59. b *Dion. Hal. Ib.* c *Virg. Æn. III.* 80. d *Dion. Halic. I.* 60.

ſtatus *Latini* dicti ſunt. Conditum autem Lavinium putat Dionyſius [a] (nec abſque ſpecie veri) duobus circiter annis poſt diſceſſum Æneæ ex Troja; ita ut unum quidem hyemem in Thracia egerit, regione Trojæ vicina, ut ibi exciperet eos, qui adhuc e fuga ad eum conveniebant; alteram vero in Sicilia. Igitur hic fuerit annus Per. Jul. 3533. qui incidit in annum ante C. N. 1181. Sed etiamnum in hoc opere occupato Ænea Turnus Rex Rutulorum *Dauni* filius bellum reſtauravit [b], inſtigante præcipue Amata Latini Regis uxore, quæ Turni erat matertera, cumque ſibi generum optabat. Igitur his de cauſſis exorto bello Latinus, Turnus, aliique, qui ad ſcopum noſtrum non faciunt, cadunt: Æneas vero victor regnum ſoceri hoc caſu ad ſe devolutum accepit. Verum & ipſe poſt quatuor annos in bello contra Rutulos, & *Mezentium* Etruſcorum Regem periit A. Per. Jul. 3538. Ante Chr. 1176. & cum corpus ejus nuſquam comparuiſſet pro temporum illorum ſuperſtitione ad Deos migraſſe crediderunt; & *Jovem Indigetem* appellarunt [c]. Inde Filius Æneæ *Euryleon*, qui in ipſo a Troja itinere *Aſcanius* appellatus fuerat [d], (quod, ut videtur, alter Æneæ filius eo nomine dictus in eo itinere obiiſſet) regno ſuccedit: licet Livius [e] dubitet, an fuerit

a *Ib. c.* 63. b *Ib. c.* 46. c *Liv. I.* 2.
d *Dion. Hal. I.* 65. e *L. I. c.* 3.

Ascanius hic *Creusæ* prioris Æneæ uxoris filius, (hæc vulgarior est opinio) qui idem *Julus* dictus fuerit, & ad quem nobilissima *Juliorum* gens originem suam referebat; an vero Lavinia natus, quippe qui nondum Imperio maturus fuisse dicatur, ita ut regnum tantisper muliebri tutela steterit [a]. Adulto Ascanio rursus cum Mezentio bellum fuit, [b] ita quidem ut Lavinii Ascanius ab eo obsideretur: sed demum nocte illuni eruptione facta hostes re subita perculsos magna strage cecidit; qua etiam *Lausus* Mezentii filius periit: quo audito ipse cum Ascanio Latinisque pacem pepigit; eamque deinceps cum fide servavit.

[c] Tricesimo anno post conditum Lavinium Ascanius eam urbem florentem jam & (ut tum res erant) opulentam matri an novercæ [d] Laviniæ reliquit, ut odium ejus se minime curare ostenderet; ipse loco amœnissimo aliam condidit, quæ, quod situ excelsa & undique conspicua esset, *Alba* fuit dicta, ut pluribus locis & urbibus idem nomen ex simili caussa adhæsit. Hinc etiam *Alpes* montes, & *Albion* Insula, quæ hodie *Britannia*, nomen sunt nacti, quod longissime prospicientibus *Albi* appareant: vel potius unice ab *altitudine*, ut contendit *Buchananus Hist. Scoticæ Libr.* 1. *pag.* 12. *edit. Francof.* A. 1624.

a *Liv. Ibid.* b *Dion. Hal. l. prox.*
c *A. P. Jul.* 3563. *Ante Chr.* 1151. *A Troja capta* 32. d *Liv. d. l.*

A. 1624. cui etiam adſentitur Rev. *Huetius* epiſtola ad Bochartum [a] : ut nempe priſca *Celtarum* lingua longe lateque olim per Europam diffuſa vox *Alpen montes excelſos* noverit, quod etiam vult *Palmerius a Grenteſmenil Græciæ Antiquæ L.* 1. *c.* 14.

Aſcanius, cum poſt mortem patris regnum per annos triginta octo obtinuiſſet, mortem obiit ſucceſſore fratre *Sylvio*, qui ex Lavinia poſt obitum Æneæ natus fuerat. Dicebatur autem *Sylvius*, quod in *Sylva* eſſet educatus [b]. *Julo* autem Aſcanii filio in ſolatium amiſſi regni ſacerdotium eſt datum : unde videmus illud proximæ dignitatis regno fuiſſe. Sed præterea etiam hic obſervandum eſt, *ſummam poteſtatem*, ſive *majeſtatem* dicere velis, tunc temporis fuiſſe penes populum : quippe qui libero ſuo judicio Sylvium Julo prætulerit [c]. Per hunc autem Julum *Julius* Cæſar originem ſuam ad Venerem referebat; quæ juxta poetarum figmenta hujus Juli proavia haberi debeat : hinc Virgilius *Ecl* IX. *v.* 47. Cæſarem *Dionæum* vocat, *Ecce* Dionæi *proceſſit Cæſaris aſtrum*. Nam Venus aliquando *Dione* dicitur. Sylvio poſtquam annos viginti novem regnaſſet, ſucceſſit *Æneas*, qui nomine patris aſſumpto *Æneas*

a *dans le Recueil de Tilladet T. II. pag.* 202. b *A. Per. Jul.* 3576. *Ante Chr.* 1138. *a Troja capta* 45.
c *Liv. d. l. Dion. Hal. l.* 70.
d *Dion. Hal Ib.*

Sylvius dictus est, atque ejus exemplo omnes Reges Albani hoc cognomen habuerunt. Atque hic habemus originem primam nominum gentilitiorum, quibus post hos Albanos hominum primi usi fuerunt Romani. Post Æneam Sylvium (qui regnavit annos triginta & unum) Rex factus est *Latinus* Sylvius annis quinquaginta & insuper uno; quem secuti sunt *Alba* Sylvius annis triginta novem; *Capetus* Sylvius annis viginti sex, qui Livio *Atys* dicitur, sed nos hic potius Dionysium sequimur, tum, quod Livio diligentior fuisse videatur; tum, quod non multum intersit, quomodo hæc regum successio ordinetur; quippe quorum vix aliud, nisi nuda nomina restant. Post Capetum ergo fuit *Capys* Sylvius annis viginti octo: post hunc *Calpetus* (Livio *Capetus*) Sylvius annis tredecim; isque regnum filio *Tiberino* Sylvio reliquit, qui illud non nisi octo annos tenuit. Tum prælio juxta *Albulam* fluvium commisso in eo periisse fertur: atque inde hunc amnem postea *Tiberinum*, vel *Tibrin* fuisse dictum tradunt [a]. Regnum ejus excepit filius *Agrippa* Sylvius, qui regnavit annos quadraginta & unum. Hujus successorem Dionysius vocat *Alladin*, Livius *Romulum* Sylvium (*Eusebio* & *Syncello* est *Aremulus*) Ovidius [b] *Remulum*;; qui ful-

a *Ovid. Fastor. II. 389. Vid. etiam Serv. ad Æn. IV. 500. ubi alias quoque hujus appellationis refert. Vid. eund. ad Æn. VIII. v. 72.* b *Metam. XIV. v. 617.*

fulmine percussus dicitur, cum ipse machinis quibusdam exstructis tonitru & fulgur imitari conaretur. Regnavit annos novendecim. Post hunc per triginta septem annos regnavit *Aventinus* Sylvius; unde collis, in quo sepultus fuit, nomen habuit; qui postea Urbis Romæ magna pars fuit: licet alii de hac re aliter sentiant a. Filius Aventini Procas Sylvius, qui post viginti tres regni annos decessit, cum duos haberet filios, Numitorem Sylvium majorem, Amulium vero Sylvium minorem, illi quidem vetustum Sylviæ gentis regnum legat; huic vero præcipuas opes; quibus Amulius proceres corrupit, fratremque regno deturbavit b. Vel, ut alii narrant, Amulius Numitori optionem dedit, utrum regnum tantummodo, an vero totius patrimonii summam, atque omnem paternorum bonorum substantiam habere vellet: cumque Numitor privatum omne cum facultatibus regno prætulisset. Amulius regnum obtinuit c. Utque hoc regnum sibi firmaret *Ægestum* Numitoris filium inter venandum ex insidiis interfici curavit, rumore sparso, eum a latronibus cæsum fuisse: cujus cædis, licet probe gnarus esset Numitor, tamen metu tyranni illud dissimulare coactus est: qui mox etiam per speciem honoris filiam Numitoris Rheam Syl-

a *Vid. Serv. ad Virg. Æn. VII. v. 657.*
b *Dion. Hal. I. 71. 76. Liv. I. 3.*
c *Sex. Aur. Victor. de Orig. gent. R.*

Sylviam (quæ *Ilia* etiam dicebatur) Vestalem legit, ut ita perpetua virginitate ipsi spem partus adimeret [a], ne aliquando ultorem familiæ suæ pareret. Verum quarto post anno, cum in lucum Martis templo vicinum puella abiisset, ut aquam puram sacrorum caussa peteret, a viro quodam ignoto vi compressa fuit [b]: &, seu ita pro superstitione eorum temporum rata; seu, quia Deus auctor culpæ honestior erat [c], Martem incertæ stirpis patrem nuncupavit. Et alii quidem unum de procis puellæ fuisse volunt: alii, ipsum Amulium armatum, ut puellæ terrorem incuteret, eo venisse: qui videntur hoc velle, ipsum Amulium subito amore correptum Sylviæ vim intulisse. Cum autem gravidam factam esse intellexisset custodes ei apposuit [d]; &, postquam peperisset, necavit: vel, ut alii tradunt, filiæ suæ, quæ ejusdem ætatis erat, precibus condonatam carceri inclusit [e], unde post Amulii mortem liberata fuerit. Peperit autem geminos, quos Amulius interficiendos statuit: quomodo vero hoc periculum effugerint ex antiquissimis omnino scriptoribus, (qui hodie deperditi sunt) iisque viris primariæ plane dignitatis, & jam antea citatis, Fabio Pictore, L. Cincio, Porcio Catone, &, qui iis addi potest, *Calpurnio* Pisone narrant, qui eos legerunt,

a *Liv. d. l.* b *Dion. Halic. l.* 77.
c *Liv. l. c.* 4. d *Dion. Halic. l. c.* 78.
e *Ibid. c.* 79.

runt, Dionysius Halicarnassensis, & T. Livius: in quibus narrationibus falsa veris esse permixta quivis prudens lector, etsi de singulis non moneatur, facile intelliget. Scilicet ministri regii jussu Amulii pueros acceperunt in fluvium projiciendos: eosque, cum flumen super ripas effusum esset, in proxima alluvie exponunt; facile, vel altius solito elata aqua, vel dentibus ferarum, vel fame denique exstinguendos. Jam notissima fabula addit [a], lupam sitientem ex montibus, qui circa sunt, ad puerilem vagitum cursum flexisse: eamque summissas infantibus adeo mitem præbuisse mammas, ut lingua lambentem pueros magister regii pecoris (regum & virorum principum his temporibus divitiæ maxime pecore censebantur) invenerit: eosque ad stabula *Larentiæ* uxori educandos tulerit. Nec minus notum est quomodo hæc vulgo exponantur: nempe *meretricem* Latinis *lupam* ab animalis illius moribus dictam fuisse [b], unde vulgatum *lupanar*; & *lupari* idem quod *scortari* apud *Nonium* ex *Turpilio* & *Lucilio* [c]. Hanc autem Larentiam inter pastores corpus vulgasse; atque inde locum fabulæ & miraculo datum. Nolim tamen hæc omnia absque ullo argumento (nisi ignorantiam pro argumento habeamus) ita statim pro fictis rejici, cum etiam alia & vetera & recentia exempla infantum miris

a *Liv. l. c. 4.* b *Vid. Cic. pro Mil. c. 21. & ibi Abram.* c *Vid. & Lactant. div. instit. l. c. 20.*

miris modis educatorum exstent. Sic (ut plane fabulosa mittam, Jovem. ex gr., a capra [a], *Telephum* a cerva [b] fuisse nutritos) *Cyrus* etiam a cane educatus dicitur [c]: quibus adde exempla antiqua, quæ habet Ælianus *Variæ Historiæ* L. XII. c. 42. & recentiora apud *Philippum Camerarium Horis subcis. Centur.* 1. c. 75. Verum, ut ad nostros pueros revertamur, ita genitos, ita educatos, tum formæ dignitate, tum animo excelso inter æquales ita eminuisse tradunt, ut facile appareret, si alibi quam inter pastores fuissent, non pecori pascendo, aut agro fodiendo eos a providentia divina productos esse. Ergo etiam alios pastores, sæpe a vi latronum defendebant, & prædam latronibus ereptam inter eos dividebant. Erant autem inter eos, qui latrocinia exercebant, etiam ipsi pastores avi eorum Numitoris; qui ob iram prædæ amissæ diu adolescentibus insidiati [d] tandem Remum captum Regi Amulio tradunt, ultro accusantes. Amulius Remum Numitori ad supplicium dedit: Interim Faustulus Remi periculo audito Romulo omnem rem aperit [e]: qui statim pastorum manu collecta urbem petit fratrem vinculis exempturus. Sed jam Numitor ex Remo generosa ejus indole captus, exquisiverat, quo genere esset ortus:

a *Serv. ad Æn. III. v.* 104. b *Lucian. de Sacrific. T. I. edit. Grav. p.* 364. c *Justin. l. c.* 4. *XLIV. cap.* 4. *ubi etiam aliud exem. additur*: d *Liv. I. c.* 5. e *Dion. Halic. I. c.* 80.

portus: atque ex adolescentis, imprudentis licet, responso deprehendit, cum nepotem sibi esse. Romulus vero non simul cum globo illo juvenum [a]; (nec enim ad vim apertam par erat) sed aliis alio itinere jussis certo tempore in Urbem venire Albam pergit: ubi ab avo agniti adolescentes ad injurias acceptas cæde Amulii vindicandas compelluntur [b]. Interim etiam Faustulus veritus [c], ne Numitor parum fidei Romulo haberet, simul cum alveo, in quo expositi fuerant infantes, ad Urbem pergit. Sed cum summa trepidatione Urbem ingrederetur; & illud, quod ferebat, diligentissime occultaret; unus ex custodibus (custodes ex fidissimis Amulii ob metum hostilis incursionis frequentes erant in portis) eum comprehendit, & detracto amictu, cum nihil nisi alveum conspexisset, & tamen hominem vidisset hæsitantem, rogavit, *cur ita trepidaret, quove consilio vas illud occultum ferret, quod palam habere illi utique liceret?* Dum vero plures ex custodibus confluunt inter eos unus forte fuit ex iis, qui olim pueros ad fluvium deportaverant: qui statim alveum agnovit; & rem reliquis custodibus indicavit. Ergo simul comprehensum Faustulum ad Regem ducunt, qui Regi omnia, ut gesta erant, aperit. Sed cum Amulius jussisset, ut ubi inveniri possent adolescentes, indicaret; non enim æquum esse, ut cognati sui, cum jam divina ope servati essent, inter bubulcos vitam degerent; subitam istam Re-

gis

a *Ibid. c.* 81. b *Ibid. c.* 82. c *Ib. c.* 83.

gis clementiam suspectam habens Faustulus, *pueros quidem in montibus armenta pascere*, refert; *seque ab iis missum esse, ut matri, quo statu res eorum esset, nunciaret: & propterea alveum illum secum tulisse, ut fidem nuncio suo faceret. Se vero lubenter iis, quos Rex secum mittere vellet, pueros ostensurum esse, ut mandata regia intelligant.* Ita vero sperabat Faustulus, se, cum in montes perventum esset illos, a quibus ducebatur, evasurum. Amulius statim quendam ex fidelissimis satellitibus, qui pueros adduceret, misit. At hic misericordia motus mentem Amulii indicat; qui statim juvenes, ut fortiter se gererent hortatus magna comitum manu ad regiam pergit: cui, cum se etiam illi, qui ex agris jam in Urbem confluxerant, junxissent, Amulium facili negotio obtruncant, arcemque occupant. Atque ita fere rem olim narravit Fabius. Alii vero dicunt [a], Numitorem pro nepotibus suis alios substituisse, qui ab Amulio necati sunt; nepotes vero ejus a *Lupa*, hoc est, ab *uxore Faustuli* fuisse educatos: tum Numitorem, postquam pueri adolevissent, rixam inter suos & Amulii pastores excitasse; ejusque rixæ occasione Amulium fuisse occisum, postquam per quadraginta duos annos regno præfuisset. Ita Numitor recepto regno, ut adversam sibi quondam urbanam multitudinem exhauriret, nepotibus novæ urbis condendæ Auctor fuit [b]; licet alii dicant [c], eos id consilii cepisse

a *Dion. Halic. I. c. 48.* b *Ibid. c. 87.*
c *Plut. Romul. p. m. 22. C.*

pisse motos reverentia Numitoris, ne regno ejus inhiare viderentur: sed cum juvenes admodum fuerint; similius vero est, eos consilium & auctoritatem avi fuisse secutos. Nam, si fides iis tribuitur, quæ ex Varrone narrat Plutarchus *Romulo p.* 24. vix annum ætatis decimum octavum agebant: quanquam *Auctor Chronici Alexandrini* majore specie veri eos vicesimum quartum annum egisse scribit, qui Urbem anno quarto Olympiadis septimæ vult esse conditam. Ergo in iis ipsis locis in quibus educati fuerant, novam urbem ædificare aggrediuntur; (nisi ab Evandro olim conditam instaurasse velimus) cujus fundamenta jacta esse dicunt XI. Kalendas *Maji*; sive, ut nos loquimur, vicesimo primo mensis *Aprilis*: & is dies deinde *Natalis* (nam ita loquebantur. Cic. Att. IV.) *Urbis*; & festus est habitus [a]. Idem *Palilia* est dictus: vel, ut alii, *Parilia*, qui a *pariendo* ita dictum volunt, quod tunc Urbs quasi *partu* edita sit. Sed verius Palilia dicuntur *a Pale* pastorum numine, quod eo die colebatur [b]. Fuit hic annus Periodi Julianæ 3961. Ante *Christum* 754. Ab orbe condito 3231. Olympiadis sextæ annus tertius; vel potius quartus, ita ut eadem æstate septima Olympias celebranda esset. Annus autem primus Urbis pro anno pleno habendus est; ita ut anni secundi initium a Kalendis Januariis sequentibus duci possit. His ita præmissis transibimus ad ipsam Historiam primordii hujus tanti Imperii:

a *Plut. Rom. p.* 23. *F.* b *Ovid. Fast. v.* 721. *sq. Vide tamen etiam, si tanti est, Broukhus. ad Propert. IV.* 1 *v. v.* 71.

rii: quod ad ſtupendam ſane magnitudinem (& quidem, poſtquam Italiam ſibi ſubjecit, intra ducentos fere annos) pervenit; ita ut mirum non ſit ſuperbiſſimis nominibus de ſuo Imperio locutos fuiſſe Romanos, quod facit, exempli gratia, Virgilius [a] Jovem inducens, qui Veneri futuram magnitudinem poſterorum filii ſui Æneæ pollicetur; & præcipue inter eos Auguſti [b]. Nec Poetæ tantum, ſed etiam Hiſtorici ſimili fere modo loquuntur. Videri poteſt, nam longiores ne ſimus, vetat exiguum, quod nobis ſupereſt, chartæ ſpatium; videri, inquam, poteſt præter alios Dionyſius Halicarnaſſenſis [c], ubi de ingenti terrarum ſpatio, quo ſe Imperium Romanum extenderat, loquitur, rem magnam tamen etiam veritate majorem faciens. Hinc Imperii æternitatem ſibi pollicebantur Romani [d]; & inde in nummis Imperatorum Phœnix conſpicitur, quod obſervavit Vir Ampliſſimus [e], cui hoc opus inſcripſimus. Verum jam ulteriorem rerum Romanarum progreſſum ut conſideremus, tempus poſtulat.

a *Æn. I. v.* 228. b *Ib. v.* 287. *Et maxime Æn. VI.* 794. *ſqq. Vid. & Ovid. Faſt. II. v.* 683. c *Ant. L. I. c.* 3. d *Liv. XXXVIII.* 28. *Virg. Æn. IX. v.* 447. *Hor. Od. III.* 30. *Amm. Marc. L. XIV. c.* 5. e *Guilielmus Vandermuelen de die mundi Diſſ. I. p.* 189. *ſq. Vid. & Illuſtr. Ez. Spanh. de P. U. N. Diſſ. V. p.* 287.

FINIS PROLEGOMENORUM.

HISTORIA REIPUBLICÆ ET IMPERII ROMANORUM

A B

Urbe condita ad A. U. 727. quo Octaviano Cæsari summa Imperii cum nomine Augusti delata fuit.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De regno Romuli.

§. I. Rima novæ Urbis initia fœdavit statim Romulus cæde fratris sui Remi. Cum enim contentio inter eos esset orta de Imperio, & Urbis statuendæ loco ex avi consilio auspiciis rem decerni placuit. a Ibi prior Remus sex vultures dextros conspexit: Romulus, sed posterior, bis

A. U. C. 1. Per. Jul. 3961. Ante Chr. 754.

§. 1. De ipsis urbis initiis.

a *Dion. Hal. 1. c. 86.*

bis totidem. Hinc orta contentio in rixam abiit, qua cæsus fuit Remus [a]; sive ab ipso Romulo [b]; sive, ut alii, & verius, ut videtur, tradunt, a *Fabio Tribuno Celerum*, hoc est, *Præfecto turmæ equitum*, quibus corporis custodibus Romulus utebatur, cum Remus fossam & vallum Urbi circumdatum per contemptum transiliisset. Addidit Dionysius *l.* 1. *c.* 87. etiam Faustulum, dum pugnam fratrum dirimere vult, cæsum fuisse. Equites autem antiquissimis temporibus *Celeres* sunt dicti a Græco κέλης [c]; quæ vox tum *equum singularem*, sive *desultorium*, tum *equitem qui ex eo pugnat*, significat. Hic porro obiter notandum, jam olim vallum & fossas urbium, ut etiam portas inter res sanctas fuisse [d]. Sed tamen nequaquam credendum est, Romulum Urbem omnibus suis partibus perfectam, nempe cum mœnibus suis & portis exstruxisse, cum revera tantum arcem in monte Palatino ad cujus radices expositus & inventus, & in quo educatus fuerat [e], condiderit: cui tamen statim etiam munitiones aliquæ [f], ut ea tempora ferebant, in vicino monte, qui postea *Tarpejus* & *Capitolinus* dictus est, accesserunt [g]: verum muros demum Ancus Marcius, aut *Tarquinius Priscus* Urbi circumdederunt. Ad hanc autem arcem alii ædificia sua in valle subjecta statuebant, ut arcis istius defen-

fen-

a *Ib. c.* 87. b *Lucan. l.* 1. *v.* 95. c *Jul. Scal. poet.* 1. 22. *Voss. Etym.* d §. 10. *Instit. de rer. div.* e *Liv.* 1. *c.* 7. f *Ib. c.* 8. g *Ib. c.* 10. *sq.*

ſenſione adverſus latrones hoſtesve alios uti poſſent. Urbe jam condita Romulus agnoſcens, ut ipſa ratio dictat, vim non tantum, ſed etiam jus Imperii penes Populum eſſe, advocata concione de inſtituenda Reipublicæ forma diſſeruit [a]: &, quæcunque reliquis placuiſſet, ſe libenter ea uſurum eſſe declaravit. Cumque Populus ipſi regnum deferret, ſe Deos per auſpicia conſulere velle declaravit; quæ cum ipſi proſpera fuiſſent in regno confirmatus eſt [b]; ac deinde Romæ ſervatum fuit, ne magiſtratus majores, niſi auſpiciis habitis, crearentur; quin nihil unquam majoris momenti poſtea publice geſtum fuit, niſi antea auſpicia rite capta eſſent.

§. 2. *Jura a Romulo conſtituta.*

§. II. Inde Romulus ad jura civibus ſuis conſtituenda animum convertit: utque frequentiam civium augeret *Aſylum* aperuit: & hoc plures olim urbium conditores feciſſe videntur, ut *Cadmus*, exempli gratia. Et inde, e terra ſibi prolem enatam eſſe, mentiebantur; quia qui ad aſylum confugiebant, vel obſcuri erant, vel eſſe conabantur. Nam aſyla ſtatuebantur iis, qui cædem non ſponte ſua fecerant; vel obæratis; vel ſervis dominorum ſuorum ſævitiam fugientibus: licet poſtea hæc res in fœdum abuſum verterit; quem etiam poſtea Sabini Romanis exprobrarunt. [c] At Romulus multitudine ſenſim creſcente univerſam civitatem ſuam

a *Dion. Hal.* II. *c.* 3. *Liv.* I. *c.* 8. b *Dion. Hal.* II. *c.* 6. c *Dion. Hal.* III. *c.* 2.

in tres partes divisit: easque singulas rursus in decem alias: illæ *Tribus*, hæ *Curiæ* sunt dictæ. (Si Livio credimus (1. 43.) a Servio demum tribus institutæ sunt.) [a] Inde eos, qui genere, virtute & opibus excellebant, a reliquis civibus secrevit [b]; præsertim si qui liberos haberent, iique *Patricii* sunt dicti, reliqui *Plebei*. Quod ad imitationem *Atheniensium* factum videtur, qui cives suos in εὐπατρίδας, *patricios*, sive *nobiles*; & ἀγροίκους, *rusticos*, distinxerunt. Patriciis injunxit Romulus, ut sacra facerent [c], & secum rem publicam curarent; plebejis, ut agros colerent, & artes quæstuosas exercerent. Tum permisit plebejis, ut quisque, quem vellet ex patriciis, *patronum* sibi deligeret: & patronos quidem *clientibus* [d] qua opera, qua consilio adesse, ut parentes solent liberis; clientes vero filiorum obsequium patronis præstare jussit. Ad hujus moris imitationem postea etiam coloniæ [e], imo gentes exteræ in clientela illustrium familiarum Romanarum fuerunt; & hoc jus ad tempora *C. Gracchi* usque, hoc est, ultra sexcentos annos, firmissimum Reipublicæ vinculum fuit. Inde Romulus [f] ex iis, qui ætate, virtute, genere eminebant, consilium centum virorum legit, qui honoris caussa *Senatores* sunt appellati. Et hoc natura ipsa ita docente omnibus fere gentibus quasi innatum fuit; ut, qui Senatoris

a *Id.* II. *c.* 7. b *Ibid. c.* 8. c *Ib. c.* 9. d *Ib. c.* 10. e *Ib. c.* 11. f *Dion. Hal.* II. *c.* 12.

tis, vel magistratus munere fungerentur, quamquam juniores essent, ab ætate denominationem acciperent. Licet autem jam quædam de iis notaverim in *posteriore editione Compendii Antiq. Rom. Sect.* 1. *Cap.* 11. §. 1. tamen animi causa hic quædam huc spectantia addere lubet. Apud Israelitas illi, quos jubente Deo, monente *Jethrone* in consilium sibi adsciverat Moses (*Exodi* XVIII. XIX. 7.) *Seniores* vocantur: eaque appellatio, quamdiu Israelitis civitas constitit, obtinuisse legitur. Scriptor post sacros antiquissimus Homerus *judices* etiam γέροντας, *Senes* vocat, *Iliad.* Σ. v. 503. ut & *consiliarios*, *Iliad.* B. v. 21. 53. Z. v. 113. &c. *Apud* Lacedæmonios *quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur* Senes. Verba sunt Ciceronis *Catone majore c.* 6. Eadem de caussa etiam *Christiani presbyteri* dicuntur *ministri sacrorum*. *In Annalibus Fuldensibus aliquem ad seniorem eligere* nihil aliud est, quam *eum Regem, vel Principem constituere* [a]. Et, ut tandem desinamus, in *antiqua versione Bibliorum Saxonica* semper *Principes Aldermen* vocantur [b]. Sed ad Romulum revertamur. Ille lecto Senatu etiam ex nobilioribus juvenibus [c] trecentos secrevit, quibus ad custodiam corporis sui uteretur: quos *Celeres* appellatos fuisse jam supra diximus. Constituit porro, ut penes Regem

a *Vid. Buchel. notis ad Hedam p.* 89. b *Vid. Bingham antiquities of the Christ. Churchch.* 19. c *Dion. Hal.* 11. *c.* 13.

primò omnium sacrorum suprema curæ esset: quod etiam prudenter, & naturæ rei convenienter ab eo factum esse abunde patet, cum tanta merito sit divini cultus reverentia, ut nemini privato aliquid in ea sit permittendum. Unde etiam semper postea clarissimi Senatores & Magistratus Sacerdotia præclariora, laudando imprimis more, gesserunt: ut alibi jam monuimus. Secundo, custodiam legum, morum, & juris sibi sumpsit; ita, ut de gravibus causis ipse quidem judicaret, leviorum autem cognitionem Senatui permitteret. Tertio, ut Senatum & Populum Rex convocaret; ejusque decreta exsequeretur. Quarto, ut in bello summum haberet Imperium; quia res bellicæ & secretam consultationem, & celerem exsecutionem desiderant. Quorum neutrum obtineri potest, si frequenti Senatu de iis agendum sit; multo minus, si coram populo. Senatui dedit, ut de iis, quæ ipse ad eum retulisset, cognosceret, utque, quod pluribus placuisset, id demum ratum haberetur. Populo denique concessit, ut magistratus crearet, leges ferret, & de bello decerneret: cujus tamen decreta ita demum rata erant, si ita Senatui quoque visum foret [a], *Populum* hic dico, licet Dionysius Halicarnassensis de hac re agens δημοτικὸν πλῆθος habeat, quod *plebem* interpretantur; ego putem commodius posse verti *popularem multitudinem*, vel *populum universim*: non enim

[a] *Vid. Compend. nostr. S. I. c. 6. §. I.*

nim summam Reipublicæ potestatem, quæ magistratibus, legibus, & jure belli ac pacis unice fere continetur, meliori parti Populi, Senatoribus puta ac Equitibus, ita eripere credo voluisse Romulum, ut totam infimæ solum plebi traderet: nec cum sequenti Reipublicæ statu hoc convenit: Sed hoc egisse videtur, ut omnes communi animo Rempublicam gerere possent: quemadmodum revera Comitiis curiatis, quæ hoc tempore sola obtinebant, ab omnibus omnino civibus factum est. Nec asylum aperuisse contentus Romulus, ut etiam porro civitatem suam frequentem redderet, primum jussit, ut omnis virilis proles, & primogenitæ filiarum educarentur: nam pro jure eorum temporum pater non tenebatur invitus liberos suos educare: sed vel occidere eos, vel abjicere poterat [a]; Deinde in hunc eundem finem saluberrimo consilio instituit Romulus, ne civitates victæ delerentur: sed, ut ex civibus Romanis quidam mitterentur, qui cum pristinis civibus eas urbes *colerent*, unde *coloniæ* sunt dictæ: quibusdam etiam jus civitatis Romanæ daretur [b]. Atque ita factum est, ut pro ter mille peditibus, & trecentis equitibus, quibus initio res Romana constiterat, moriens Romulus quadragies sexies mille pedites, & Equites fere mille reliquerit. Hunc morem cum deinde Reges, & mox Magistratus annui servassent, contigit, ut hic populus omnes alias gentes mul-

a *Vid. Comp. nostr. Ant. Sect.* VI. c. V. §. 4. b *Dion. Hal.* II. c. 16.

titudine hominum ſuperaret [a]: cum contrarium facientes Lacedæmonii, Athenienſes, *Thebani* brevi tempore imperium in Græciam amiſerint. Et merito me hoc conſilium vocaſſe *ſaluberrimum* pluribus argumentis probari poſſit: ſed pauca tantum pro modulo operis noſtri hic afferemus. Primo enim neceſſarium prorſus hoc eſſe conſilium facile apparet, quod nemo jure ſperare poſſit, ſe regiones amplas, & incolis, qui hoſtilem animum gerunt, plenas imperio cohibere poſſe, niſi ſenſim illi animi mitigentur, & in unum quaſi corpus cum victoribus coaleſcant; quod, niſi coloniis deducendis, & jus civitatis victis largiendo, fieri vix poſſe videtur. Secundo, ita facillime populationes [b] & incurſiones hoſtiles reprimi poſſunt [c]. Tertio, cum multi hac ratione, ut uxores ducant permoveantur, neceſſarium eſt ſtirpem hac ratione maxime augeri. Quarto, etiam plebs urbana & otioſa, atque ita Reipublicæ noxia, facillime hac ratione exhauritur [d]: atque, quinto, eadem ratione commodiſſime ſedantur motus civitatis inteſtini. Sexto denique, hoc modo milites veterani ſine cujuſquam injuria præmiis ornari poſſunt, quod alia ratione vix, ut fiat, obtineas: cui rei etiam hoc commodum accedit, ut ita animos eorum ſpe præmiorum ad egregia quævis facinora opti-

a *Vid. etiam Dion. Hal.* III. II. b *Cic. de L. Agraria contr. Rull.* II. *c.* 27. c *Vid. Bacon. de Verulam Serm. fid. c.* 29. *quod eſt de proferendis Imperii terminis.* d *Cic. l. d. c.* 26. *ad Att. l.* 18.

optime incendas. Vide etiam *Sigonium de antiquo jure Italiæ L.* 11. *c.* 2. Et sane etiam Principes prudentiores hoc consilio sæpe sunt usi: sic *Assyriæ* Rex cum Israelitas e patria eorum abduxisset, in eorum locum colonos ex variis regionibus induxit, qui Israelitarum urbes incolerent [a]: quemadmodum illi ipsi fatentur, se a Rege Assyriæ eo deductos fuisse [b]. Et hodierna exempla probant ejus rei in omnibus utilitatem; cum videamus, quantum præcipue *Batavi* nostri, tum etiam *Angli* coloniis in dissitissimas orbis regiones missis profecerint. Sed hæc jam porro nostri fori non sunt. Pergamus videre quæ præterea instituerit Romulus.

§. 3. Reliqua Romuli instituta.

§. III. Cum sciret civitates tribus maxime modis & conservari & augeri posse [c], benevolentia scilicet Deorum, (ut misere plures Deos sibi homines confinxerant) temperantia & justitia inter cives, & fortitudine bellica, primum quidem cultum Deorum ordinatissime, ut tum res ferebant, instituit, rejectis illis indignissimis Græcorum fabulis [d] de criminibus nempe, bellis, vulneribus Deorum, & si quæ alia Græcia mendax finxerat: removens etiam cultus Deorum fanaticos, clandestinos & peregrinos. Sacerdotes, ut jam innuimus, legit [e] ex iis, qui genere, censu, virtute reliquis præstabant. Tum, ut concordiam inter cives & frugalitatem servaret, singulis curiis exstruxit singula cœna-

a II. *Reg.* XVII. 24. b *Ezr.* IV. 3. c *Dion. Hal.* II. *c.* 18. d *Ib. c.* 19. e *Ib. c.* 21.

nacula, in quibus *ejusdem curiæ homines* (*Curiales* Latini vocant) diebus festis simul epularentur: quæ convivia egregie ad frugalitatem faciebant; quod non licebat in iis apponere, nisi res tenues [a] & eas tenui apparatu: isque ritus constantissime servatus est, etiam cum jam luxus Rembublicam plane corrupisset. Leges etiam de vita civili utilissimas tulit: cum enim videret [b] discordiam inter virum & uxorem multarum in Republica calamitatum esse caussam, legem tulit [c]; ut mulier cum marito omnium bonorum & sacrorum particeps esset: quæ caussa fuit, cur intra quingentos & viginti annos post Urbem conditam nullum Romæ divortium factum sit [d]. Præterea etiam potestatem patribus in liberos concessit [e], quanta apud nullos unquam populos obtinuit [f]. Ut porro generosiores redderet civium suorum animos, artes sedentarias, & illiberales servis, libertinis & exteris exercendas dedit [g], civibus agriculturam, ut magni animi cura rem dignissimam, & militiam reliquit; eosdemque & bellicam & rusticam vitam exercere, & ex æquo, quæ hostibus ademissent, dividere jussit. Ipse etiam, ut se æquitatis amantissimum ostenderet, judicia severe exercuit, ea ipsa re se magnum in parvis rebus Principem ostendens: nam nunquam vere magnus princeps exstitit, quin

a *Ib. c.* 23. b *Ib. c.* 24. c *Ib. c.* 25. d *Val. Max.* II. *l.* 14. e *Dion. Hal. L.* II. *c.* 26. f *V. Comp. nostr. Ant. R. Sect.* VI. *cap.* V. §. 4. g *Dion. Hal. L.* II. *c.* 28.

quin idem quoque rigidissimus justitiæ cultor fuerit.

Et jam satis validæ Romanæ res esse incipiebant: sed penuria mulierum hominis duntaxat ætatem duraturæ esse videbantur [a]: & vicinæ gentes societatem connubiumque Romanorum adspernabantur [b], per ludibrium legatos Romuli ea petentes percunctati, *Ec-quod feminis quoque asylum aperuissent? id enim demum compar connubium fore.* Romulus dissimulata injuria ex Senatusconsulto finitimos cum sororibus ac filiabus ad spectaculum solemne in honorem Dei Consi, sive Neptuni celebrandum invitat: at, ubi mentes cum oculis eo deditæ erant, ex composito, ut quisque suorum virginem inde sibi raperet, jussit: Nec segniter jussis regiis obtemperatum est. Dionysius Halicarn. *L.* 11. *c.* 31. id præcipue factum putat, ut vicinæ civitates etiam invitæ amicitiam cum Romanis contrahere cogerentur; cum hinc matrum, inde filiarum interventu necessario aliquando pax coalitura esset. Hinc tamen statim bellum est ortum. Et si omnes illæ gentes junctis viribus Romanos fuissent aggressæ de recenti Imperio actum fuerat: nunc *dum singulæ pugnant universæ vincuntur.*

§. IV. Et primo *Cæninenses* cæteris promptiores Romulum adoriuntur: qui acie ipsos superat [c], & urbem ipsorum capit, Rege eorum *Acrone* cæso. Ac mox etiam superatis *Antemnatibus* [d] de utraque civitate

A. U. C. 4. *§. 4. Bella a Romulo gesta.*

a *Flor.* I. I. b *Liv.* I. *c.* 9. *Dion. Hal.* II. *c.* 30. c *Dion. Halic.* II. *c.* 32. d *Ib. c.* 34.

tate triumphum egit: & *spolia opima* Cæninensium Regi detracta Jovi *Feretrio* suspendit [a]. Victis non tantum veniam dedit; verum eos etiam in civitatem accepit [b] precibus *Hersiliæ* conjugis motus: an quod ipse id suis rebus conducibilius putaret; ut hoc ejus consilium jam explicavimus. Eodemque modo mox usus est *Crustuminis*, cum etiam eorum urbem in potestatem redegisset. His gentibus Plutarchus [c] etiam addit *Fidenates*, quos etiam a Romulo victos & Romam translatos narrat. At gravissimum Romulo bellum cum Sabinis fuit. Nam hi a subito Romanorum incremento sibi metuentes ingentem belli molem cient. Romulus vero omni modo defensionem parat [d]; cui etiam ex Etruria duce *Lucumone*, & Alba ab avo missa auxilia venerant: & pace frustra tentata castra ante Urbem collocat exercitu viginti millium peditum, octingentorum, equitum instructus, si fides Dionysio Halicarnassensi, qui Sabinorum copias Romanis etiam majores facit: sed hic error multis historicis est familiaris, ut de patriæ nostræ Historicis antiquioribus observat, qui optime de ea re judicare potuit, *Petrus Scriverius observationibus ad vetus Chronicon Gaudanum*, & alibi. *Tatio* autem (Rex hic erat Sabinorum) metuenti, ne ibi frustra tempus terere cogeretur, insperata felicitas oblata est; ut quidem vulgo narrant, sed,

a *Vid. Cl. Perizonii Anim. Histor. c.* 7. b *Liv.* I. *c.* II. c *Vita Rom. p. m.* 27. d *Dion. Hal.* II. *cap.* 37.

ſed, ut videtur, parum vere. Erat arcis Romanæ cuſtos *Sp. Tarpejus*; cujus filia *Tarpeja* capta ſplendore annulorum & armillarum, quas brachiis geſtabant Sabini, arcem iis prodere ſtatuit, pretium proditionis pacta illud, quod brachiis ſiniſtris geſtarent Sabini: at hi arcem jam ingreſſi clypeis, quos etiam in ſiniſtris geſtabant, in virginem conjectis eam obruerunt. Alii dicunt, Tarpejam, cum jam in arcem veniſſent Sabini, eique aurum offerrent, ſcuta eorum petiiſſe [a], ut ita inermes eos ſuis traderet: Sed vix videtur veriſimile, ſtultos adeo id temporis homines fuiſſe, ut talia vel peterent, vel promitterent: ita ut, quod prius narratum eſt, verius putem. Sed, ut dicam quod ſentio, tota narratio valde ſuſpecta eſt; & ſuſpectiorem facit quod geminam hiſtoriam narrat Plutarchus in *Parallelis p.m.* 309. *B.* de puella quæ ſimilibus fere legibus *Epheſum Brenno* Gallorum duci ſe tradituram eſſe promiſiſſet. Nam cum eventus valde ſimiles & mirandi de hominibus diverſæ plane ætatis & regionis narrantur, indicium falſitatis ſatis magnum id mihi eſſe videtur: quod uno & altero exemplo obiter illuſtrare lubet. Sic, quod Livius *L.* I. *c.* 64. narrat de *Tarquinio* capita papaverum decutiente, jam diu ante eum narraverat Herodotus *L.* v. *c.*92. de *Thraſybulo* & *Periandro*, hoc *Corinthio* illum *Mileſiorum* tyrannum conſulente: & diu poſt eum narravit *Mariana Hiſtoriæ Hiſpanicæ*

X. 16.

a *Ibid. c.* 40.

X. 16. de Abbate quodam, qui ſimile conſilium *Ramiro Arragonum* Regi dederit. Quicquid ſit, hoc certum eſt, [a] Romanos aliquanto poſt acerrimo prælio cum Sabinis decertaſſe; ſed quod nox diremit antequam de victoria conſtaret. Et poſt paucos rurſus dies pertinaciſsime pugnatum eſt in loco, ubi poſtea forum Romanum fuit, ipſo Romulo vulnerato [b]: ſed & hoc prælium anceps fuit. At demum mulieres raptæ, auctore conſilii Herſilia, vel inter duas acies intercurrentes [c]; vel, ut alii tradunt, in caſtra Sabinorum profectæ [d] precibus obtinuerunt, ut pax hiſce conditionibus fieret [e]: Ex duabus civitatibus fieret una: *Titus* Tatius æquato cum Romulo imperio regnaret: Urbs priſtino nomine ROMA: Cives a *Curibus* (Tatii hæc patria erat) QUIRITES dicerentur. Atque ita multi viri illuſtres cum clientibus ſuis e Sabinis Romam transmigrarunt. Non omnes tamen Sabinos in hoc fœdus conſenſiſſe patet; quod ſub *Tullo* Rege [f], & deinde ſæpius bella cum iis geſta ſint. Ita aucta civitate Senatorum & legionum numerus duplicatus eſt [g]: & mulieribus, ut pacis auctoribus, magni honores conceſsi ſunt. His peractis *Quirinalem* & *Cœlium* colles Urbi addiderunt [h]; ita quidem, ut Tatius cum Sabinis Capitolium vicinumq; Quirinalem obtineret: Cœlium vero & Palati-

a *Dion. Halic.* II. *c.* 41. b *Ib. c.* 43. c *Liv.* I. *c.* 13. d *Dion. Hal.* II. *c.* 45. e *Ib. cap.* 46. f *Liv.* I. *c.* 30. g *Dion. Hal.* II. *c.* 47. h *Ibid. cap.* 50.

latinum Romulus. Mox *Camerinos* latrocinia exercentes vicerunt; & in urbem eorum coloniam miſerunt. [a] Quinto, aut ſexto anno poſt pacem cum Sabinis factam evenit, ut propinqui quidam Tatii legatos Laurentum, vel, ut alii, *Lavinienſium* Romam proficiſcentes ſpoliaverint non tantum, ſed & necaverint. Tatius vero injuriam hanc expoſtulantibus Lavinienſibus ſatisfacere neglexit; unde ab ipſis inter ſacrificia occiſus fuit, cædem ejus probante ob facinoris injuriam Romulo. Qui ita ſolus Imperio potitus cum priſcis Latinis ultro amicitiam ejus expetentibus fœdus junxit: Fidenates qui Romanorum naves diripuerant, ſubegit, & in Urbem eorum coloniam duci juſsit. Mox Camerinos rebellantes fudit; & Urbe eorum capta cives Romam traduxit, bis totidem colonis in locum eorum miſsis [b]. Anno ſequente bellum geſsit cum *Vejentibus* [c] Etruriæ populo, qui Fidenatium cauſſam ulciſci volebant: & primum quidem prælium anceps fuit; ſecundo vero victor Romulus [d] magna parte agri Vejentibus adempta pacem in centum annos cum iis pepigit: triumphoque de iis, ut antea de Camerinis fecerat, ducto multis captivorum, qui Romæ manere magis, quam in patriam reverti volebant, civitatem dedit.

A. U. C. 9.

A. U. C. 16.

§. V. Tot rebus egregie geſtis elatus animo Romulus inſolentius ſe, præcipue adverſus

§. 5. Romuli finis.

a *Liv.* I. 14. *Dion. Hal.* II. *c.* 51. *ſeqq.* b *Plut. vita Rom. p. m.* 33. c *Liv.* I. *c.* 15. d *Dion. Hal.* II. *c.* 55.

versus Senatum, gerere cœpit [a], eumque contemnere: ut fere, qui res maximas foris gesserunt, domi insolentiores esse incipiunt; cujus rei exempla domestica afferre odiosius sit. Itaque non diu post subito disparuit. Et constantior fama est, eum dum ad *Capræ* paludem concionem haberet, & ingens subito tempestas coorta esset, dilapsa reliqua multitudine a Senatoribus fuisse discerptum: qui deinde, ut cædis invidiam a se amolirentur, quendam ex suis *Julium Proculum* nomine nobilitate & sanctitate clarum subornarunt, qui se Romulum in cœlum euntem vidisse sancte dejeraret: eumque jussisse, ut cives sui se *Quirinum* Deum factum colerent [b]; quod a vulgo avide arreptum est, illique ædes consecrata fuit. Uxor ejus Hersilia etiam in Deos relata est, & *Hora* dicta [c]. Regnavit Romulus annos triginta septem.

A. U. C. 38. Per. Jul. 3999. Ante Chr. 716.

CAPUT SECUNDUM.

De Regno Numæ.

§. 1. Numæ initium.

§. I. ITa sublato Romulo cum inter Romanos & Sabinos contentio orta fuisset ex utra gente Rex in Romuli locum sufficiendus esset, primum quidem placuit [d], ut Senatores in decurias dividerentur, utque decem viris, quibus primis sors obvenisset,

a *Plut. p. m. 34. Liv. I. c. 16. Dion. Hal. II. c. 56.*
b *Ovid. Fast. II. v. 475. sqq.* c *Id. Metam. XIV. v. ult.* d *Liv. I. c. 17. Dion. Hal. II. cap. 57.*

hisset, summum in Republica Imperium traderetur: non quidem, ut decem simul imperarent; sed quisque quinque dies per vices, quibus diebus cum insignibus Imperii & lictoribus esset: iisque elapsis ea secundo traderet, donec ita quinquaginta dierum spatium transactum esset. Tum sequens decuria eodem modo præerat, ita ut Imperium in orbem iret. Annuum hoc intervallum fuit: id ab re *Interregnum* appellatum. Sed quanquam modeste hi interreges præessent [a], tamen Populus minus æque hanc regiminis formam ferebat: Itaque convenit inter utramque factionem, ut altera Regem ex alterius corpore legeret. Cumque ea lectio veteribus Romanis esset permissa, maluerunt illi regnum Sabino deferre, quam Regem illorum suffragiis accipere Romanum. Ergo Populus jussus a patribus Regem creare, cujus facti patres auctores fierent: quod tam gratum plebi fuit, ut jusserint, *Senatus decerneret, qui Romæ regnaret*. Vivebat ea tempestate Curibus Sabinorum oppido virtutis & sapientiæ laude inclytus Numa *Pompilius Pomponii* filius eundem cum Urbe natalem habens [b]: eique honoris caussa T. Tatius unicam filiam nuptum dederat: At post uxoris mortem in lucis fere sacris, similibusq; locis vitam degebat: unde postea rumor fuit ortus cum Nympha, sive Dea *Egeria* consuetudinem habuisse. Itaque cum totus studiis & re-

a *Plut. Numa p. 1. m. 61.* b *Ibid. p. 62.*

ligionibus deditus esset primo regnum oblatum recusavit: sed tandem, cum etiam pater ejus, & *Marcius* propinquus urgerent, accederentque læta auspicia, re divina facta Romam profectus est, & omnium suffragiis Rex renunciatus. Inito regno statim trecentorum Celerum cohortem exauctoravit [a] in benevolentia civium fiduciam reponens: & omnimodo populum ferocem pacis artibus, & sacrorum plurium institutione a bellis avertere, & ad humanitatem & justitiam mollire paravit. Hinc vulgo creditum est, eum *Pythagoram Crotone* in ultima Italiæ ora docentem audivisse: Sed & ipsa Croton quatuor demum annis, postquam regnum accepit Numa, condita fuit: & Pythagoram *Servio Tullio* Romæ regnante centum amplius post annos juvenum æmulantium studia cœtus habuisse constat [b]. Nisi dicere velimus †, alium quendam *Pythagoram Spartanum* Numæ in regno constituendo consiliorum adjutorem fuisse. Sed fama hinc orta videtur, quod Numæ instituta cum *Pythagoræorum* placitis multa haberent communia [c]: veluti, quod uterque hominis, aut alterius animalis forma Deum effingi vetuerit [d]: & inde Varro [e] dixit antiquos Romanos plus quam annos centum & septuaginta Deos sine simulacro coluisse.

† *Plut. p. m.* 60.

§. 2. *Gesta Numæ.*

§. II. Ut ergo sacrorum curam supremam

a *Plut. p. m.* 64. b *Liv.* 1. *c.* 18. c *Ibid. p.* 69. d *Ibid. p.* 65. e *in fragm. p.* 46. *ed. opt. Durdrecht.*

mam se suscepisse significaret, Pontificum [a], qui sacris præessent, collegio instituto, generum *Numam Marcium* [b] eorum Principem fecit *Pontificis Maximi* nomine ornatum. Et sapientissime eosdem viros & sacris & civilibus rebus præfecit, ne prætextu res divinas tuendi homines vel ambitiosi, vel superstitiosi turbas excitarent; quod tot aliis civitatibus perniciosum fuit. Creavit ergo Flamines, *Dialem* Jovis Sacerdotem, *Martialem*, & *Quirinalem*. *Virgines Vestæ* sex, vel, juxta alios, quatuor, Marti *Gradivo Salios* duodecim legit. *Augures* primum constituit, & *Feciales*, qui fœderum curam gererent; & si qua gens Romanos læsisset, bellum ei rite jussu Populi indicerent. Licet tamen juri Feciali formam propriam Ancus demum Marcius dederit [c]. *Fidei*, & *Termino*, quæ numina finxerat, templa statuit [d]; ut suos *fidem* colere, & *terminos* agrorum immotos servare doceret: & hos quidem sacros esse jussit, ita, ut si quis eos loco movisset, a quolibet impune occidi posset [e]. Collegia varia artificum formavit, quæ singula suos cœtus & sacra peculiaria haberent: ut ita civitatem quæ ex variis gentibus, diversoque hominum genere convenerat, ad concordiam adigeret. Utque anni formam a Romulo inscite inductam meliorem redderet eum ad lunæ cursum ordinavit mensibus intercalaribus interpositis,

a *Dion. Hal.* II. c. 73. b *Liv.* I. c. 32. c *Plut. Numa* p. 70. d *Dion. Hal.* II. c. 74.

ita ut vigesimo quarto quoque anno ad cursum solis hic annus redigeretur. Idem nefastos dies fastosque fecit [a]: quia aliquando nihil cum populo agi posse utile futurum erat. His omnibus ita institutis finitimos in magnam verecundiam adduxit; qua civitatem unice in cultum Deorum versam violare nefas ducerent. Et hinc toto regni sui tempore *Janum clausum* habuit; quod ex ipsius instituto pacis signum erat [b]; ut contra bello exorto statim aperiebatur [c]. Verum interim, quod paci conveniebat, agriculturæ studium maxime Romanis commendavit, agros Romanos finibus terminans [d], & in pagos describens [e]: agri etiam parte, quam Romulus quæsiverat, egenis de plebe viritim divisa [f] gnavos præmiis & honoribus ad labores excitavit; cum inertes ignominia ac pœnis castigaret. *Pomœrium*, sive Urbis ambitum *protulisse* a quibusdam dicitur [g] colle Quirinali illi adjecto: sed verius est, eum hunc collem munivisse tantum; cum *capite præc.* jam viderimus, eum post Sabinos in civitatem receptos Urbi fuisse additum: nec ulli postea pomœrium proferre licuit, nisi qui etiam fines Imperii protulisset, quod non fecerat Numa.

§. 3. Leges quadã Numæ.

§. III. Leges de rebus sacris plurimas tulit, præter ea instituta quæ jam retulimus: sed quas hic recensere operæ pretium non

a *Liv. I. c. 19.* b *Liv. 16.* c *Vid. Ovid. Fast. I. v. 121. Virg. VII. v. 67.* d *Dion. Hal. II. c. 74.* e *Ib. c. 76. Plut. Numa p. 71.* f *Dion. Hal. Ib. c. 62.* g *Ibid.*

non fuerit. Addi potius poſſunt civiles: ut quod *de pactorum jure* conſtituit [a] *ut contractus dubii & ſine teſtibus facti fide ac jurejurando terminarentur*. De patria poteſtate, *Ut, ſi pater filio conceſſerit ducere uxorem futuram bonorum ac ſacrorum juxta leges participem, patri poſtea nullum jus vendendi filium eſſet* [b]: qua lege acerbitatem legis Romuli correxit, *qui omnem verberum vinculorumve vitæ neciſque arbitrium & poteſtatem, ter inſuper venum dandi jus patri in ſuos filios conceſſerat* [c]. De parricidio: *ſi quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, paricida eſto* [d]. De perduellione: *ſi quis adverſus Rempublicam faciundo Regis magiſtratuſve, populive majeſtatem hoſtili animo læſerit* perduellis *eſto*. Pœna erat, ut damnati caput obnuberetur; infelici arbori reſte ſuſpenderetur; cum prius vel intra pomœrium, vel extra pomœrium verberatus eſſet [e]. Hanc autem legem Numæ tribuo, quod videam eam ſub Tullo Hoſtilio fuiſſe exercitam: nec veroſimile ſit, eam tum primum a Populo in cauſſa tam favorabili, ac erat *Horatii* cauſſa, fuiſſe latam. Ita optimis legibus aucta civitate Numa obiit octogenario major; poſtquam regnaſſet annos quadraginta tres.

a *Dion. Hal.* II. *c.* 75. *Liv.* I. *c.* 21. b *Plut. l. prox. d.* c *Dion. Halic.* 2. *c.* 26. *ſq.* d *Feſt.* v. *Paricid.* e *Liv.* I. *c.* 26.

A. P. Jul. 4042. A. C. 673. A. U. C. 81.

CAPUT TERTIUM.

De Tullo Hostilio.

§. 1. *Tulli Regis initia.*

§. I. MOrtuo Numa ad veteres Romanos regnum rediit: nam Populi jussu Patrum auctoritate [a] ei suffectus est Tullus *Hostilius* nepos ex filia *Hosti Hostilii* viri insignis qui capta a Romulo patria sua *Medulliam* Romam migraverat [b], & fortiter olim contra Latinos in infima arce pugnaverat. Hic Tullus ipso Romulo ferocior fuit [c]: ubi obiter mirari libet divinam providentiam, quæ, quod Imperium olim terrarum orbis caput futurum decrevisset, ita alterna vice constituit, ut Romulo bellatori successerit legifer Numa: huic iterum bellicosus Tullus: Tullo Ancus pacis amantior: post quem Tarquinius Priscus rursus armis validior fuit successorem relinquens maximum civilis ordinis fundatorem Servium Tullium, ut deinceps suis locis dicemus; & jam olim satis cum judicio ostendit *Florus*.

§. 2. *Tulli res gestæ.*

§. II. Tullus autem statim, ut plebem sibi devinciret agrum regium tenuioribus largitus est. Sed anno regni sexto senescere civitatem otio ratus Janum aperuit [d] undique bello materiam quærens; quam facile præbuit Albanorum Dictator *Cluilius* [e] poten-

a *Liv. I. c. 22.* b *Dion. Hal. III. c. 1.* c *Liv. d. l. Virg. Æn. VI. v. 812.* d *Euseb. Chronic.* e *Dion. Hal. III. c. 2.*

tentiæ Romanorum invidens, eorumque agros latrociniis infestans; siquidem Romanis rerum scriptoribus credere licet: nec possumus hodie judicare utrum jure recesserint a fœdere cum Romulo facto], cum ejus verba non extent, quæ doceant utrum etiam ad ejus successores pertinuerit: At cum ad arma ventum foret Cluilius mane in tabernaculo violentæ cœdis indicio mortuus est inventus [a]. Successit ei *Metius Fuffetius*, qui res Albanorum minus firmas esse sentiens, & præcipue metuens, ne si vires Romani & Albani inter se contrivissent, Fidenates & Vejentes victores, quicunque tandem fuissent, aggrederentur [b] (nam eos conjurasse senserat,) omni studio controversias sine bello dirimere conabatur [c]. Convenerunt ergo ad colloquium Tullus & Fuffetius: & hic quidem omnem injuriarum memoriam abolendam esse censuit: Tullus non hoc tantum, sed ex duabus civitatibus unam facere voluit [d]: Verum cum convenire non possent, utra civitas alteri imperaret, ex sententia Tulli placuit, ut ex paucorum quorundam certamine ea lis dirimeretur [e]. Ferunt autem (nam fides sit penes auctores) forte fortuna in utraque civitate trigeminos fuisse fratres genere, virtute, corporis robore præstantissimos; &, quod maxime mirandum esset, eodem die in lucem editos [f]. *Sequinius* enim fuerat Albanus, qui gemi-

a *Ib. c.* 4. b *Ib. c.* 6. c *Liv.* I. *c.* 23. d *Dion. Hal. L.* III. *c.* 9. *sqq.* e *Ibid. c.* 12. f *Ibid. c.* 14.

nas filias, alteram *Horatio* Romano, alteram Albano *Curiatio* (alii *Curatio* legunt [a]) desponderat, quæ eodem tempore gravidæ factæ primo partui prolem masculam ediderant, eamque trigeminam. Utrius vero Populi Horatii, utrius Curiatii fuerint non satis constat; nisi quod plures invenerit Livius [b], qui Romanos *Horatios* vocent; quos etiam nos sequemur. Hi Regum rogatu certamen in se recipiunt ea lege, ut ibi Imperium foret, unde victoria stetisset. Evenit autem, ut duo quidem ex Horatiis caderent; tertius illæsus superesset; Curiatii vero omnes graviter essent saucii: Itaq; fuga simulata eos distraxit Horatius; & mox cursu revertens singulos magnis intervallis sequentes interfecit. Ita Tulli imperium agnovit Metius [c]. (Sed cum similem omnibus fere circumstantiis de *Pheneatibus* & *Tegeatibus* historiam narret *Plut. Parall. min. p. m.* 309. fit, ut utramque falsam putem.) Horatius vero Curiatiorum spolia præ se ferens Urbem est ingressus. Ibi inter primos sororem obviam habuit, quæ uni ex Curiatiis desponsa fuerat; auditaque sponsi morte, quasi œstro percita ad portam ferebatur flebiliter nomine sponsum mortuum appellans, fratremque conviciis incessens [d]. Non tulit in tanto gaudio publico intempestivum mœrorem Horatius; sed stricto gladio simul verbis incre-

a *Vid. Cl. Hudson. ad Dion. Halic.* b *L.* I. *cap.* 24. c *Ibid. cap.* 26. d *Dion. Hal.* III, *capit.* 21.

increpans puellam transfigit : cumque propterea in jus raptus esset auctore Tullo ad Populum provocavit, † & admiratione magis virtutis quam jure caussæ absolutus est. Metius vero non diu fidem servavit: Sed pacto transitionis Albanorum Vejentes & Fidenates incitavit ad bellum [a]: & ipse quidem cum magnis copiis Tullo adfuit; sed Romanis jam pugnantibus cum suis ad montes recessit [b]: ut ita utra pars victa foret, eam invaderet. Tullus id animadvertens clara voce, ita ut etiam hostes exaudire possent, jussu suo id factum edixit, ut ita hostes a tergo quoque circumvenirentur; atque illos eo metu perculsos feliciter profligare cœpit : quo viso etiam Fuffetius pugnæ se immiscens multos trucidavit [c]. Tullus vero noctu Romam profectus Senatui rem omnem aperit : & mox in castra reversus concionem advocat [d], Albanis propius tribunal stare jussis, iisque Romanos arma sub vestibus habentes circumdedit. Ibi scelus Metii declaravit, cumque statim quadrigis illigatum illisque in diversa raptatis discerpsit [e]. Interim jam M. Horatius Regis jussu, Alba exceptis templis diruta [f], cives Romam traduxit, quibus loca ad habitandum sunt adsignata, ac primores eorum in Senatum adsciti : quod ingens rursus Urbis incrementum fuit : & Cœlius mons tunc Urbi est additus; cumque ipse Tul-

† *Liv. d. l.*

a *Liv.* I. *c.* 27. b *Dion. Hal.* III. *c.* 24. c *Ibid. cap.* 26. d *Ib. c.* 27. *sqq.* e *Virg. Æn.* VIII. *v.* 642. f *Liv.* I. *c.* 29.

Tullus, quo frequentius habitaretur, sedem regno cepit [a]. Deleta est Alba anno 487. postquam fuit condita. Anno sequente Fidenas, quæ defecerant, Romani ceperunt; & punitis defectionis auctoribus restituit [b] in pristinum statum Tullus. Inde, victis Sabinis [c], (non enim omnes cum Tatio Romam translati fuerant) qui viros quosdam nobiles ad mercatum *Feroniam* proficiscentes pecuniis spoliaverant, Saliorum numerum ex voto duplicavit & tertium triumphum egit, licet mox adhuc rebellaverint [d], & adhuc victi sint. Interea etiam cum Latinis, qui post Albam eversam Romanorum imperio cedere nolebant, bellum per quinquennium maximis populationibus gestum pace tandem facta sopitum est.

A. U. C. 90.

§. 3. Tulli mors.

§. III. His rebus gestis tradunt Tullum, cum pestilentia laboraretur, sacra quædam Jovi *Elicio* minus rite fecisse; (Plutarchus [e] dicit, eum religionem Numæ ludibrio habuisse: & ex aliis exemplis constat, Deum etiam Ethnicorum erga Deos suos impietatem severe puniisse; cum non ex cultus melioris notitia, sed ex animo præfracte impio eos contemnerent) atq; ita fulmine ictum cum ipsa domo conflagrasse [f], cum triginta duorum annorum spatio Rempublicam fortiter gessisset. Sed tamen verius videtur, hæc ad sedandos plebis animos conficta fuisse; eumque, cum ægrotaret, ab Anco Marcio, vel ministris ejus fuisse

a *Ib. c.* 30. b *Dion. H.* III. *c.* 31. c *Ib. c.* 32. d *Ib. c.* 33. e *p. m.* 75. f *Liv.* I. *c.* 31.

fuisse occisum; qui, ut cædem occultarent, regiam simul incenderint.

CAPUT QUARTUM.

A. P. Jul. 4074. A. C. 641. U. C. 113.

De Anco Marcio.

§. I. CErte Ancus Martius Numæ Regis ex filia nepos [a], interrege comitia habente, a Populo Rex creatus est, Patribus ejus rei auctoribus factis [b]. Hic Numæ avo, quam Tullo similior sacra intermissa restauravit. Fecialibus a Numa institutis formam juris, quo uterentur, constituit: quam Livii locus in margine citatus refert. Cum autem in ea formula senatus tantum & populi mentio fiat, regis nulla, patet penes illos, non penes regem, ipsam fuisse supremam potestatem. Sed, licet avi exemplo pacem colere statuisset, tamen contra Latinos, qui eum ut imbellem contemnebant, bellum gerere coactus *Politorium* urbem ipsis ademit [c], civesque Romam traduxit: &, cum Latini urbem vacuam rursus occupassent, eam receptam delevit non tantum; sed etiam *Tellenem* ipsis eripuit, Medulliamque, quam ceperant, recuperavit: earum urbium civibus sedes in Aventino & valle *Murcia* concessæ [d] *Ficana* etiam urbis [e] cives Romæ habitare jussit: &, cum Latini earum urbem

§. I. Anci initium.

a *Plut. Numa p. m.* 74. b *Lib.* I. *c.* 32. c *Dion. Hal.* III. *c.* 37. d *Liv.* I. *c.* 33. e *Dion. Hal.* III. *c.* 38. *Vid. Sigon. ad d. Liv. l.*

bem insedissent, denuo contra eam ducere, & demoliri eam coactus est. Tum Fidenatium jam rursus rebellium urbem cuniculis actis cepit [a]; & defectionis auctores supplicio affecit. Inde in Sabinos, qui etiam defecerant, exercitum duxit: iisque victis pacem dedit. Sylvam *Mæsiam* Vejentibus ademit: atque ita Imperium Romanum ad mare usque propagavit, colonia ad ostia Tiberis deducta, quæ & ipsa *Ostia* dicta est; quia tanquam *ostio* Urbis Romæ naves intrando & exeundo eo portu utebantur [b]. Et hæc colonia postea velut emporium & horreum Urbis Romæ fuit, fere ut hodie *Sivilia* Hispaniæ illa nobilissima urbs *Gadibus* (*Cadix*) pro emporio utitur; & *Florentia* Italiæ portu *Livorno*. *Volscos* quoque victos in amicitiam recepit. *Janiculum* montem trans Tiberim in agro Etrusco, ne quando arx hostium esset [c], muniit; & ponte sublicio urbi junxit [d]. Obiit Ancus Rex cum regnasset annos viginti quatuor.

A. P. Jul. 4098. A. C. 617. U. C. 137.

CAPUT QUINTUM.

De Tarquinio Prisco Quinto Romanorum Rege.

§. I. Origo Tarquinii.

§. I. DEmaratus *Corinthius* ex nobili *Bacchiadarum* gente oriundus mercatura ingentes opes sibi quæsiverat: sed

a *Dion. Hal.* III. *c.* 40. b *Ib. cap.* 44. *Flor.* I. 4. c *Liv.* I. *cap.* 33. d *Dion. Hal.* III. *capit.* 45.

sed civilibus contentionibus *Cypselo* inferior *Tarquinios* in Etruria Urbem iverat habitatum. Ejus filius *Lucumo*, cum a *Tarquiniensibus* [a], quod peregrinus esset, contemneretur, sub Marcio Rege Romam commigravit *Lucii Tarquinii* nomine pro Lucumone assumpto, ut moribus Romanis (quibus solemne erat prænomine uti) gaudere se primo statim adventu ostenderet. Romæ degens fortitudine, prudentia, comitate ac liberalitate omnium animos sibi conciliavit, & in amicitiam Anci Regis interiorem admissus est; ita ut a Rege etiam liberis suis tutor constitueretur [b]. Exemplo sane ancipiti, si homini ambitioso, & quidem soli, liberorum regiorum tutela committatur, ut rei eventus docuit. Nam plus apud Tarquinium regnandi cupido, quam acceptorum ab Anco beneficiorum memoria valuit. Ergo comitiis regi creando indictis sub tempus [c] pueros venatum ablegat; & primus ambitiose regnum petiit: atque eum ingenti consensu Populus Romanus regnare jussit.

§. II. Ut autem regnum sibi firmaret centum ex honestioribus civibus in patres legit, factionem haud dubiam Regis, cujus beneficio in Curiam venerant: quæ artes hodieque Principibus ignotæ non sunt. Unicum tantum exemplum in re satis nota allegabimus *Florentii*, *quinti* eo nomine Hollandiæ Comitis, qui, si credimus veteri

§. 2. Ordines a Tarquinio aucti.

teri

a *Ib. c.* 47. b *Liv.* 1. *c.* 34. c *Ib. c.* 35.

teri nostro *Chronico Hollandiæ Divis*. XIX. *c*. 21. quadraginta ex honestioribus agricolis in nobilium ordinem legit, quibus adjutoribus horum potentiam, quam ægre ferebat, minueret. Et nuper admodum in vicino regno similia, nec isti genti insueta, accidisse meminimus: quæ hic memoranda non sunt, non magis quam quod haud ita pridem similis rei in patria nostra evenit. Nec Senatorium tantum ordinem auxit, sed etiam Equestrem numero pristino alterum tantum adjiciens [a], cum orto adversus Sabinos bello equitem maxime suis viribus deesse caussaretur.

§. 3. Bella ab eo gesta. §. III. Ita victis Sabinis, & mox etiam Latinis, his *Collatiam* urbem ademit: eique *Aruntem* Tarquinium fratris filium (fratrem facit Livius *L*. 1. *c*. 34.) præposuit; qui inde *Collatinus* dictus [b] nomen illud ad posteros propagavit. Et sæpius adhuc cum Latinis, Sabinisque pugnavit: sed maximum bellum, & per novem quidem annos continuatum cum Etruscis gessit; ita ut excusari nequeat Livius, qui ne quidem belli cum iis gesti mentionem facit. Dionysius vero Halicarnassensis [c] nos docet, eum modestissime victoria usum fuisse, ita ut nec præsidia, nec tributa victis imposuerit: Verum suo jure uti, & pristinam civitatis formam retinere permiserit. Victi Etrusci Tarquinio etiam Imperii insignia, quibus ipsi suos Re-

ges

a *Liv*. I. *c*. 36. b *Dion. Hal*. III. *c*. 50. c *Ibid*. *c*. 60.

ges ornare solebant, tradiderunt [a], coronam auream, sellam eburneam, sceptrum in summitate aquilam habens, togam pictam, tunicamque palmatam; tum duodecim lictores cum virgarum fascibus & securibus pro numero duodecim Etruriæ oppidorum, quæ singulos Regi suo mittere consueverant [b]. Addit *Sex. Aurelius Victor* libello *de Viris illustribus Urbis Romæ*, Tarquinium filium suum tredecim annorum, quod in prælio hostem percussisset, prætexta & bulla aurea donasse [c]: unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperint, quæ hic auctor ex antiquioribus hausisse potuit. Et hæc fere bello gessit.

§. IV. Quod civilem vero statum attinet, præter auctum ordinem Senatorium & Equestrem, de quo jam diximus, duas etiam Virgines Vestales quatuor a Numa captis adjecit, juxta Dionysium quidem [d]; qui numerus ad finem Imperii usque servatus fuit. Forum exstruxit, & muros ex ingentibus lapidibus. Infima Urbis loca *cloacis* in Tiberim ductis siccavit; quas operum maximum vocat Plinius *Hist. Nat.* XXXVI. 15. & quas Dionysius Halicarnassensis in tribus magnificentissimis operibus, unde maxime Imperii Romani amplitudo apparuerit, numerat, addens *Vias stratas*, & *aquæ ductus*. Circum Maximum ad spectaculorum usum ædificavit

§. 4. Civiles Tarquinii res.

a *Ib. c.* 61. b *Flor.* I. 5. c *Facit Juven. V.* 164.
d *Dion. Hal.* III. *c.* 73.

vit [a]; quem bello Sabino voverat, Jovi, *Junoni* & Minervæ; qui sub Consulibus demum absolutus, vel certe dedicatus fuit.

§. 5. *Tarquinii finis.*

§. V. cum ita summo Reipublicæ incremento annos triginta octo regnasset Tarquinius, vixisset octuaginta, insidiis filiorum Anci Marcii in regia sua interfectus fuit [b]. Nam hi, cum sperassent mortuo Tarquinio regnum ad se rediturum esse: quod filii ejus etiamnum essent impuberes postquam Servio Tullio (de quo mox plura erunt dicenda) filiam Tarquinii nupsisse vident, eumque jam regno inhiare, abjecta omni spe, Regem obtruncare statuunt. Ergo ex pastoribus duos ferocissimos deligunt, qui cum ferramentis, quibus in opere faciundo uti consueverant, in Urbem profecti in ipso regiæ vestibulo specie rixæ apparitores in se convertunt: inde vocati ad Regem pergunt; (nam ipsi Reges ea ætate caussas audiebant, & judicabant, quod vel ex *Salomonis* exemplo constat) & dum in alterum eorum intentus Rex se totum averteret, alter elatam securim in caput ejus dejecit: atque ita Rege cæso faciente Regina Tullius regnum obtinuit, ut capite sequente narrabimus. Liberi Anci, cum frustra se fuisse animadverterent *Suessam Pometiam* exulatum iverunt. [c] Cur autem non potius Servium Tullium interfecerint hæc caussa fuisse videtur, quod speraverint, se, Rege interfecto, facile illum peregrinum ejecturos esse

a *Ib. c.* 69. *Liv.* I. *c.* 38. b *Dion. Hal.* III. *c.* 73.
c *Liv.* I. *l.* 41.

esse; sed favens rebus Romanis Providentia aliter jussit. Hic autem Tarquinius ab Historicis *Priscus* est dictus; non quod ipsi viventi hoc nomen datum fuerit: sed, ut a Tarquinio nepote, cui *Superbo* cognomen fuit a posteris inditum, distingueretur; sicut aliis etiam exemplis additis, jam in *Compendio nostro Antiquitatum* diximus *Sect. II. cap.* 2. §. 1.

CAPUT SEXTUM.

A. Per. Jul. 4136. *A. C.* 579. *U. C.* 175.

De Servio Tullio Sexto Rom. Rege.

§ I. INter oppida a Tarquinio capta etiam fuit Corniculum Latii urbs; ubi inter captivas nobilem quandam matronam *Ocrisiam* nomine, quæ uterum ferebat, nactus eam uxori suæ dono dedit, cum maritus illius matronæ in ipsa urbis expugnatione esset interfectus [a]. Hæc puerum peperit, qui paterno quidem nomine *Tullius*; quod vero ex matre serva natus esset, *Servius* cognomine dictus fuisse fertur; nisi potius hoc nomen habuerit, quod ex patriæ interitu *Servatus* esset: nam & Livius [b] putat, eam ob nobilitatem a Regina Romanorum servitio prohibitam in Prisci Tarquinii domo partum edidisse. Hic cum a pueritia usque & bello & pace egregius videretur [c] dignus habitus est, qui ducta Tarquinii filia Rempubli-

§. 1. Origo Servii Tullii.

C

a *Dion. Hal.* IV. *c.* 1. b *L.* 1. *cap.* 39. c *Dion. Hal.* IV. *c.* 3.

publicam minus jam per ætatem valente Tarquinio administraret.

§. 2. *Quomodo regnum obtinuerit.*

§. II. Cæso autem Tarquinio *Tanaquil* ejus uxor morte Regis dissimulata Servium, qui vicem Regis Rempublicam obiret, dum vulnus Regi inflictum curaretur, Populo commendat: & ille mox opibus suis firmatis mortem Regis patefecit; & primus injussu Populi, voluntate Senatus regnavit [a]. Nam, cum primo quidem minus legitimum Senatui visum esset, [b] quod ita regni administrationem sumpsisset Tullius, hic plebis favorem sibi captandum statuit: & oratione in eum finem ad Populum habita omnium favorem sibi conciliavit [c]: (licet tamen pupillorum rem se agere simularet.) Atque inde plebis æs alienum omne dissolvit mensis in foro positis. [d] Agrum publicum, quem potentiores possidebant, egenis civibus distribuendum decrevit: quo consilio plures postea usos videbimus, qui nimiam plebis gratiam captarent. Leges Romuli & Numæ vetustate jam neglectas in usum revocavit, iisque alias ipse addidit, quarum præcipuas hoc loco recensere non inutile fuerit: licet non putem, eas omnes statim initio regni ab eo fuisse latas.

§. 3. *Leges a Servio latæ.*

§. III. Et de lege quidem, quam de *censu* tulit, mox dicemus. De patria potestate legem Servii ita refert Festus voce *plorare*, ut quidem a *Scaligero* emendatur: *Sei paren-*

a *Liv.* I. *cap.* 41. *Dion. Hal.* IV. *cap.* 40. b *Dion. Hal.* IV. *c.* 8. 10. c *Dion. Halic. Ib. cap.* 12. d *Ibid. cap.* 10.

parentem puer verberit, ast oloe plorasint; (ita lege; non *plorassint*; licet ita etiam habeat editio A. 1593., quæ hactenus optima est: nam veteres consonas in medio vocis non geminabant) *puer diveis parentum sacer esto. Sei nurus, Sacra diveis parentum esto.* Alias ejus leges sermone non ita casco referemus. De libertinorum civitate tulit [a], „ ut servi civibus manumissi in „ tribus urbanas, & jus civitatis, si vel„ lent adsciscerentur; libertinique ad om„ nia plebejorum civium munia admitte„ rentur. Nam & hic vir prudens noverat, nihil Reipublicæ esse utilius [b], quam multitudinem civium. De fœnore: „ ne „ quis propter fœnus debitum in vincula „ duceretur [c]: neve fœneratoribus jus es„ set in libera corpora, sed debitoris con„ tenti essent facultatibus. „ De judiciis „ [d]: ut ipse quidem de criminibus ad „ Rempublicam pertinentibus cognosce„ ret: privatas causas privati judices jux„ ta leges a se latas judicarent „ Leges præterea quinquaginta de contractibus & injuriis tulerat [e], quas hic recensere non possumus.

§.IV. Cum ita jam legibus Rempublicam constituisset rumores sparsit, quasi patricii sibi insidiarentur, & sordidatus cum suis in concionem adscendit, Reipublicæ administrationem deponere se velle simulans [f]: at cum omnes cum preca- *§. 4. Ulterior rerum Tulli narratio.*

a *Dion. Hal.* IV. *c.* 20. b *Ibid. c.* 24. c *Ibid. c.* 9. d *Ibid. cap.* 25. e *Dion. Hal.* IV. *cap.* 13. f *Ib. c.* 11.

rentur [a], ut Reipublicæ gubernacula retinere vellet, indictis statim comitiis Populi suffragiis, nequicquam renitente Senatu regnum obtinuit, licet Livius [b] narret Servium, cum audiret, interdum jactari voces, quasi injussu Populi regnaret, conciliata prius voluntate plebis, agro capto ex hostibus viritim diviso, tum demum ad Populum ferre fuisse ausum, *Vellent, juberentne se regnare?* Atque ita tanto consensu, quanto haud quisquam alius ante Rex, esse declaratum: quæ non multum a jam dictis discrepant. Tanaquil autem Tullium nepotibus suis prætulit, quod hi ætate nondum firma essent; & quod sibi ab Anci filiis etiam porro metueret, Nam *Aruntem* & *Lucium Tarquinios* Prisci nepotes, non filios, fuisse multis argumentis probat Dionysius *L. IV. c.* 6. quæ apud eum videri possunt.

Ut porro opes suas firmaret Tullius duas, quas habebat, filias juvenibus regiis Arunti & Lucio junxit [c], miro quodam & prudenti consilio usus; quod tamen successu caruit. Cum nempe dissimillimæ indolis puellæ essent, juniorem improbam & ferocem Arunti, qui major erat, & vir probus, majorem vero modestam & probam Lucio atrocis ingenii viro collocavit. Sed cum nec modestus immodestam, nec impius piam amare posset, convenit inter Lucium & *Tulliam minorem*, ut ille uxorem, hæc maritum necaret: quo faci-

a *Ib. c.* 12. b *Liv.* I. *c.* 46. c *Id. c.* 42.

facinore peracto sceleſtiſſimas nuptias ſuperſtites contraxerunt [a]; Verum hæc evenerunt ſerius.

§. II. Bellum toto regni tempore unicum tantum geſſit, nempe cum Etruſcis: ſed hoc vicennale: quod juxta Dionyſium Halicarnaſſenſem [b] trium triumphorum ipſi materiam præbuit; licet *Tabulæ faſtorum Capitolinæ* quatuor indicare videantur. Initium belli fuit a Vejentibus, qui occiſo Tarquinio fœdus ceſſare interpretati, & obſcuritatem Tullii ſpernentes initium defectionis fecerunt: iisque poſtea *Cæretani* ac Tarquinienſes, ac mox tota Etruria acceſſerunt: Sed variis cladibus domita tandem Romanorum principatum, ut antea, agnovit: & non aliis, nec gravioribus legibus, quam quas ei præſcripſerat Tarquinius, veniam obtinuit: niſi quod tres civitates, a quibus bellum cœptum fuerat, agro adempto mulctavit: quem diviſit iis, qui noviſſime in civitatem Romanam recepti fuerant. §. 3. *Res bellica Servii.*

§. 4. At pacis opera a Servio edita omnium præcedentium Regum gloriam ſuperant. Nam ut mittam, *Viminalem* & *Eſquilinum* collem Urbi additos, quibus ſeptem collium, quos Urbs amplectebatur, numerus expletus eſt [c]; Urbe univerſa in quatuor partes diviſa quatuor Tribus *urbanas* inſtituit: Agrum vero Romanum itidem in quindecim partes diviſit, unde tribuum ruſticarum appellatio §. 4. *Pacis opera.*

a *Ib. c.* 46. b *L.* IV. *c.* 27. c *Ib. c.* 13. *ſqq.*

orta est. Alii in numero tribuum variant, & multum dissentit Dionysius Halicarnassensis [a]. Sed verior videtur opinio, quam secutus sum; quæ Sigonii [b] est & *Gruchii* [c], & aliorum. Singulis tribubus præfectos quosdam, & sacra peculiaria constituit [d]. Tum rationem iniit, qua omnium civium numerum, ætatem & censum brevi & perspicuo & certo cognoscere posset, ut ita semper occurrentibus rebus scire liceret, cui & quantæ rei vires Reipublicæ suffecturæ essent. Ergo jussit, ut omnes cives, sive intra, sive extra Urbem habitarent, bona sua jurati *censerent*, hoc est, *æstimarent*: quod qua ratione fieri deberet exemplo ex prædio rustico desumpto ostendit *Ulpianus l.* 4. *ff. de censibus*. Hunc censum, ac simul nomina & numerum uxorum, liberorum, servorum ac libertorum, & suam liberorumque ætatem, item domicilii locum indicarent: qui secus fecissent, eorum bona publicarentur, ipsique virgis cæsi venundarentur. tanquam qui se ipsos libertate indignos judicassent. Inde omnes cives pro ratione census in sex Classes distribuit; quę rursus in Centurias erant divisæ, ut ex tabula hic juncta perspici potest. Et licet jam in *nostro Antiquitatum Rom. Compendio Sect. I. cap.* 7. §. 2. caussas hujus instituti narraverimus, operæ tamen pretium fuerit paulo latius hic ea repetere, cum egregium plane & solidum Reipublicæ firmamentum hoc institu-

a *L.* IV. *c.* 15. b *De Ant. jur. civ. R. L.* I. *cap.* 3. c *De comitiis Rom.* II. *c.* I. d *Dion. Hal. d. l.*

TABULA CLASSIUM ET CENTURIARUM PRO RATIONE CENSUS

Prima Classis *Divitum Ditissimorum.*	Census C. ∞. *Sive 100000. aeris. hoc est nostra moneta 1000. Imperiales vel ut alii Philippaei.*	Centuriae LXXX. *Seniorum XL. Juniorum XL. quibus additae 18 Equitum Centuriae et duae fabrorum Livium.*	*Seniores ad Urbis Custodiam praesto esse Juniores foris bella gerere debebant.*
Secunda Classis *Ditiorum.*	Census LXXV. ∞. *Sive 75000. aeris hoc est 750. Imperiales.*	Centuriae XX. *Seniorum X. Juniorum X.*	
Tertia Classis *Divitum.*	Census L. ∞. *Sive 50000. aeris hoc est 500. Imperiales.*	Centuriae XX. *Seniorum X. Juniorum X.*	
Quarta Classis *Mediocrium.*	Census XXV. ∞. *Sive 15000. aeris hoc est Imperiales 150.*	Centuriae XX. *Seniorum X. Juniorum X. quibus additae 2 tibicinum et accensorum juxta Dionys Halicarn.*	
Quinta Classis *Modicorum.*	Census XI. ∞. *Sive 11000. aeris hoc est Imperiales 110.*	Centuriae XXX. *Seniorum X. Juniorum X. Livius 3. tibicinum et accensorum Centurias huic classi adscribit.*	
Sexta Classis *Tenuissimorum.*	Census *Minor* XI. ∞. *aeris hoc est minor 110. Imperialibus*	Centuria una *Duntaxat in qua etiam proletarii et capite censi qui omnes a militia et tributis immunes*	

ſtitutum fuerit. Prima igitur cauſſa fuit, ut in ferendis ſuffragiis omnis fere Reipublicæ poteſtas penes ditiores eſſet: cum enim in comitiis centuriatis a Tullio hac occaſione inſtitutis Populus per claſſium centurias diviſus ſuffragia ferret, ita ut, quod plures centuriæ juſſiſſent, id ratum haberetur, & ditiſſimorum civium centuriæ eſſent centum, reliquorum autem omnium tantum nonaginta tres, manifeſtum eſt adverſus illorum conſenſum reliquas claſſes nihil potuiſſe [a]; cujus rei luculentum exemplum eſt apud *Dion. Halic. L. X. c.* 17. Altera cauſſa fuit, ut etiam ſimul tributorum onera maxime in ditiſſimos inclinarentur: cum non amplius per capita, ut antea, (cum tenuiſſimæ res Romanæ, & omnium fere divitiæ æquales fuiſſent) ſed pro ratione cenſus tributum penderetur. Tertia cauſſa erat, ut etiam militiæ gerendæ onus in eoſdem derivaretur [b]: quod tamen ſimul etiam potentiam eorum cum aſſidue in armis eſſent, mirum in modum auxit. Nam cum decem, exempli gratia, vel viginti millibus militum opus eſſet, quamque centuriam jubebat militum numerum pro rata parte ſuppeditare: cum vero illi quorum maximus eſſet cenſus, pauciores eſſent, iique in plures centurias diviſi ſine ulla fere intermiſſione militabant & pecuniæ longe majorem ſummam, quam alii, conferebant: quos etiam ſtrenue magis ſe geſſiſ-

a *Vid. omn. Dion. Hal.* VIII. *c.* 59. b *Id.* IV. 19.

se, quam tenuiores probabile est, cum eorum plus interesset Remp. esse salvam. Illi vero, quorum minores erant facultates, raro tantum, & per vices militabant; & quinta clafsis non nisi extra ordinem, & inter velites. Sexta vero plane a militia immunis erat. Et hinc etiam, quanquam omnis Reipublicæ potestas revera penes solos ditiores esset, tamen pauperiores id non ægre ferebant, quia illi etiam omnia fere onera ferebant: & præterea cum & ipsi quoque viritim aliquando in suis centuriis rogarentur, non plane Reip. gerendæ expertes esse videbantur: quemadmodum sæpe talibus artibus plebs infima deludi solet & potest. Itaque quamdiu Respublica *salva*, hoc est, *libera* fuit, etiam hæc instituta salva fuerunt.

Cum hunc Censum ita peregisset Tullius sacrificiis quibusdam peractis. Populum *lustravit*, hoc est *expiavit*: nam *lustrum* primaria significatione *expiationem* notavit a verbo λύω, quod non tantum *solvo* notat, sed etiam *expio*: idque etymon verius videtur, quam Varronis, quod olim secutus eram [a]. Sed, quia hoc ordinario quinto quoque anno fiebat, *lustrum* etiam *tempus quinquennale* significare cœpit. Et quater quidem ipse Tullius *lustrum condidit* [b]. Censa fuerunt primo lustro octoginta quatuor millia civium, & septingenti. Vid. Sigon. de Ant. jur. Civ. Rom.

a *Comp. Ant. S.* I. *c.* 7. §. 3. b *Val. Max. L.* III. *c.* 4. *ex.* 3.

Rom. *L.* 1. *c.* 14. Tum ad exemplum *Amphictyonum*, aliorumque Græcorum; omnium civitatum Latini nominis conventum [a], sive *panegyrin* mavis, instituit ad templum *Dianæ* sacrificiis, ludis & mercatu celebrandam: qua ratione tacitam Latinis confessionem exprimebat *Romam Latii caput esse* [b]; quod postea quoque simili quadam ratione fecit ejus successor.

§. V. Cum ita per annos quadraginta quatuor summa prudentiæ gloria regnasset Servius suorum denique scelere periit. Tullia enim, quam nefariis nuptiis Tarquinio junctam vidimus, maritum incitare non destitit, ut avitum sibi regnum recuperare vellet. Et primo quidem in Senatu gener adversus socerum caussam egit [c], Tarquinio regnum, paternum quippe, sibi asserente, Tullio vero Populi eam dispensationem esse probante, ejusque restitutionem populo offerente [d], *penes quem, dictante natura, summum rerum arbitrium esse constat*. Mox in concionem progressus Tullius etiam Populo caussam suam probavit [e]; ita ut Tarquinius cum suis ocius se domum proriperet; & paulo post simulata pœnitentia cum socero in gratiam rediret. Verum brevi admodum elapso temporis spatio captata occasione, quod pleraque plebs ad messem faciendam in agris esset, regio habitu indutus Patres convocat,

§. 5. Finis Servii Tullii.

a *Dion. Hal.* IV. *c.* 26. b *Liv.* I. *c.* 45. c *Dion. Hal.* IV. *c.* 31. *sqq.* d *Ibid. cap.* 36. e *Ibid. cap.* 37.

cat, quorum plerique minus æqui Tullio erant, quod olim invito Senatu regnum obtinuisset: & ibi in Senatu contra soccerum orationem habuit. Tullius hoc nuncio excitus in curiam properat: at Tarquinius multo & ætate, & viribus valentior medium Servium arripit: elatumque e Curia in inferiorem partem per gradus dejicit: Ita ut graviter afflictatus domum se reciperet. Inde narrant [a], Tulliam carpento in forum vectam primam maritum Regem salutasse; & monuisse, ut percussoribus missis statim Tullium e medio tolleret: ipsamque furiis sororis ac viri agitatam mox, cum domum reverteretur per ipsum patris corpus, quod trucidatum in via publica jacebat, invito auriga carpentum egisse. Vico inde *Scelerato* nomen fuisse factum.

A. Per. Jul. 4180. *A.C.* 555. *U.C.* 219.

CAPUT SEPTIMUM.

De Tarquinio Superbo.

§. I. *Artes Tarquinii ad obtinendam, & firmandam tyrannidē.*

§. I. ITa Tarquinius, cui posteri ex moribus *Superbi* cognomen indiderunt, regnavit injussu Populi, neque Patribus auctoribus [b]. Eum Prisci Nepotem fuisse, non Filium, Dionysium & alios secuti capite præcedenti diximus. Verum quidem est ex fragmentis *Tabularum Capitolinarum* apparere, auctorem eorum statuisse, eum Prisci fuisse filium: Sed

a *Ibid. c.* 39. *Liv.* 1. *c.* 48. b *Liv.* 1. 49.

Sed potius, cum in re antiquissima cespitasse crediderim, quam ut manus non dem argumentis invictis, quibus illud, quod dixit, firmat Dionysius. Hic statim regnum, quod invitis omnibus bonis arripuerat [a], in manifestam tyrannidem vertit satellitio audacissimorum hominum sibi adscito: Mox illustrissimos quosque falsorum criminum damnatos alios morte, alios exilio multavit; ex bonis eorum exiguam quandam portionem delatoribus tribuens, reliquis sibi assertis. Multi etiam sponte, antequam iniquis judiciis oppressi rei peragerentur, urbem tyranno reliquerunt. Senatus numerum præcipue imminuit, statuitque nullos in patres legere, quo paucitate ipsa ordo contemptior esset. Nam tam augusta procerum consilia tyrannis semper exosa sunt: unde etiam *Augustus* Imperator, specie quidem, ut molestiam ordinis Senatorii levaret, sed revera, quia non conducebat ei, qui vim patriæ suæ intulerat, frequenter adeo Senatum convenire statuit, ut mense *Septembri* & *Octobri* non alii in Senatum venire cogerentur, quam per quorum numerum Senatusconsultum confici posset [b]. Quin qui nimiam potentiam quærunt, Concilia illa fere abolere conantur; quod in *Anglia* haud ita pridem tentarunt *Carolus* uterque & *Jacobus*; in Francia perfecerunt Reges, initio a *Ludovico* XI. facto, qui semel tantum, nempe A. C. 1470. ordines

a *Dion. Hal.* IV. c. 41. b *Suet. Aug.* c. 35.

nes regni sui convocavit. Imo *Comineus* *L.* V. *c.* 18. testatur, majestatis crimen fuisse habitum, si de convocandis ordinibus Franciæ quis loqueretur. Ita Tarquinius domesticis potius consiliis usus est [a], quam ut more a majoribus tradito Senatum convocaret; plane quemadmodum etiam Augustus sibi talia consilia est sortitus [b]. Inde leges a Tullio latas [c], & tributorum ordinem ab ipso institutum sustulit; cœtus civium abolevit; delatores, qui vere inter adversa temporum censeri possunt [d], passim constituit; & plebem urbanam ingentium operum exstructione exhausit [e]. Bellum, pacem, fœdera per se ipse, cum quibus voluit, injussu Populi, ac Senatus fecit, diremitque. Eos quos sibi fideles & ad bellicos usus idoneos putavit, ab operibus urbanis immunes esse jussit; & luculenta prædæ ex hostibus captæ parte auxit [f]. Utque externis quoque opibus tutior esset, cum Latinis hospitia & affinitates junxit, *Octavo Mamilio*, qui Latinorum ea ætate facile princeps erat, genero sibi adscito. Priscum quoque fœdus cum iisdem a Tullo Rege factum renovat [g], conventu in lucum *Ferentinum* indicto [h]. Ad quem cum ipse Tarquinius die dicto non venisset interea *Turnus Herdonius Aricinorum* princeps Mamilii æmulus acerba oratione in eum, ejusque super-

a *Liv.l.d.Dion.Hal.* IV.41. b *Suet.l.d.* c *Dion. Hal.* IV. *c.* 43. d *Suet. Tito c.* 8. e *Dion. Hal.* IV. *c.* 44. f *Dion. Hal.* IV. 44. 50. g *Liv.* I. *c.* 51. h *Dion. Hal.* IV. *c.* 45.

superbiam est invectus. Imo postridie Tarquinio jam præsente multis verbis suasit, ne Latini Romanorum imperio cederent. Tarquinius die secuturo ejus orationi responsurus [a], interim curavit, ut per servos Turni corruptos noctu magna vis armorum in ejus diversorium inferretur: ipse vero luce orta in concione insidias a Turno Latinorum præcipuis structas fuisse dixit, simul hortatus, ut mitterent qui hospitium scrutarentur. Nec ipse Turnus insidiarum ignarus id abnuit: Sed armis ibi inventis ille quidem necatus est, Tarquinius vero totius Latini nominis princeps creatus fuit. Ad eandem mox societatem *Hernicos*, & quosdam ex Volscis pellexit: &, ut singulis annis indicente Romanorum Rege omnes Latii populi in monte Albano sacrificium commune & epulas celebrarent (quæ Feriæ *Latinæ* sunt dictæ) constituit: qua ratione Romam Latii caput esse declaravit; ut jam antea etiam Tullius fecerat.

§. 2. Bella ab hoc Rege gesta.

§. II. Ita firmata potentia Suessam Pometiam Volscorum Urbem cum opima præda cepit [b]: atque ex istis manubiis postea templum magnificentissimum, quod jam Priscus inchoaverat, Jovi, Junoni & Minervæ struxit; quod *Capitolium* dictum est; non a *capite Toli* cujusdam ibi reperto, ut quidam nugati sunt [c]; sed mera productione vocis *caput*; quia arx veneranda, & Templum Romani Imperii Sanctis-

a *Ibid. c.* 47. b *Dion. Hal.* IV. *c.* 50. c *Arnob. adv. gent. L.* VI.

ctissimum & *præcipuum* habebatur. Et falsam esse eam, quam argui, nominis originem etiam inde patet, quod & aliis urbibus *Capitolia sua* fuerunt, ut *Capuæ* [a], *Beneventi* [b], *Tolosæ* [c], & alibi. Inde Sabinorum duobus exercitibus intra brevissimum tempus deletis eos in fidem recepit [d]. Post gravius bellum cum Gabinis est ortum: quod cum ancipiti eventu gereretur, & de ejus successu anxius esset Tarquinius *Sexti* filii sui opera urbe potitus est [e]. Hic enim consilio cum patre communicato ad Gabinos transfugit, palam a patre virgis cæsus & maximis contumeliis affectus; & multiis aliis, qui se Tarquinii sævitiam fugere simularent, secum adductis. Cum his de compacto ex agro Romano insignes prædas agebat. Propter quæ a Gabinis summæ rei publicæ præfectus per nuncium a patre sciscitatus est [f], quid porro agendum foret. Hic præsente nuncio summa papaverum, vel, ut alii, liliorum capita virgula decutiens nullum aliud iis responsum dedit. At facile intellexit Sextus Gabinorum proceres e medio esse tollendos. Quod cum falsis criminationibus objectis effecisset, urbem tutoribus orbam patri tradidit [g]. Et ita quidem hæc res vulgo narratur: Sed jam *cap.* 1. §. 4. ostendimus hanc narrationem merito suspectam esse. Inde Tarquinius *Signiam*, *Cir-*

a *Suet. Cal. c.* 57. b *Id. claris Gramm. c.* 4. c *Sid. Apoll. L.* IX. *Ep.* 16. d *Dion. Hal.* IV. 51. *sq.* e *Ib. c.* 55. f *Ibid. c* 56. g *Dion. Hal.* IV. *c.* 57. *sqq.*

Circejosque (fuit hic antiquus Latinorum terminus in ora maritima) colonos misit [a]; præsidia Urbi terra marique futura. Atque hæ præcipæ sunt res, quas Superbus gessit.

§. III. Sed jam Ultor Deus superbos a tergo sequebatur. Cum *Ardeam* Latii urbem obsideret Tarquinius, & obsidio in longum traheretur [b]; evenit, ut inter pocula regii juvenes de castitate uxorum suarum contenderent: ad quam explorandam citatis equis eadem nocte profecti regias quidem nurus luxu conviviisque tempus terentes invenerunt: *Lucretiam* vero *Tarquinii Collatini* (erat hic *Egerii* filius Aruntis nepos [c], qui Tarquinii frater fuerat) uxorem inter ancillas lucubrantes lanæ deditam [d]. Hinc Sextus Tarquinius odio ex invidia orto incensus inscio Collatino Collatiam (hic habitabat cum marito Lucretia) venit, & benigne hospitio exceptus noctu per vim eam violat. Illa primo mane patre & viro cum singulis amicis arcessito scelus patratum narrat: & mox cultro, quem sub veste abditum habebat, se interemit. Venerat cum Collatino, qui ejus æque ac Superbi Regis sobrinus erat, quippe Prisci Regis ex filia nepos, *L. Junius Brutus*. Hujus patrem [e] tyrannus clandestina morte sustulerat, ut ejus opibus potiretur; & cum eo

§. 3. Finis Tarquinii, & Imperii regii.

a *Liv.* I. *cap.* 56. b *Dion. Halic.* IV. *cap.* 64. *Liv.* I. *cap.* 57. c *Liv.* I. *cap.* 34. 57. d *Ovid. Fast.* v. 741. e *Dion. Halic.* IV. *cap.* 68.

eo filium natu maximum, in quo generosus animus elucescebat. Hic vero *L. Brutus* periculo commotus stuporem simulaverat; (talia cogit tyrannis rabida) atque ea ratione insidias Regis hactenus vitaverat. Jam vero cultro quo se interfecerat Lucretia, arrepto præsentes (& stupentes, unde novum in Bruti pectore ingenium) jurejurando in sua verba adegit, quibus juraverat, se *Tarquinium Regem, cum omni sua stirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi possit, exsecuturum, nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ passurum*. Inde Romam properat; & concione advocata, quod suo jure facere poterat, cum Tribunus Celerum esset, expositisque Regum sceleribus Populum perpulit, ut regnum iis abrogaret. Ita Tarquinius Urbe exclusus [a] cum duobus filiis *Cære* in Etruscos exulatum ivit. Dies ille *Regifugium* est dictus: qui fuit VIII. Kalend. *Mart.* Regnatum est Romæ a septem Regibus annos 244. post hos creati Consules, de quibus libro sequente.

a *Liv. I. c.* 60. b *Ovid. Fast. II. v.* 685.

LI-

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

A. Per. Jul. 4205. A. C. 510. U. C. 245.

De Prima Reipublicæ mutatione.

§. 1. Primi Consules.

§. I. ITa ejectis simul cum violento suo Imperio Regibus prima Bruto cura fuit, ut eodem jurejurando Romanos alligaret, quo jam amicos suos adegerat, de regia nempe potestate in perpetuum ex Republica tollenda [a]. Quumque populus hæc lætus acciperet comitia centuriata habuit; & ipse primus cum L. Tarquinio Collatino Consul factus est; quem quidem invito Bruto collegam datum esse tradit Plutarchus. [b] Placuit enim ut bini deinceps quotannis Consules crearentur, qui regia quidem potestate regiisque insignibus uterentur; sed quorum imperium annuum duntaxat esset, ne scilicet solitudine vel mora corrumperetur [c]. Hi statim leges & sacrificia a Tarquinio neglecta in usum revocarunt; Senatumque cædibus exhaustum supplerunt. Tarquinius interea Etruscos perpulit [d], ut legatos Romam mitterent, qui reditum sibi suisque impetrarent; vel saltem bona regia repeterent literis ad Romanos populariter admodum scriptis. Sed obstitit Brutus; vel, ut alii, *P. Va-*

D *lerius*

a *Liv. II. c. 1.* b *Poplicola p. m. 97.* c *Flor. I. c. 9.* d *Dion. Hal. V. c. 3.*

lerius [a], (qui Senatorum primus de libertate contra Tarquinios defendenda juraverat) quominus ad Populum producerentur. Placuit tamen Populo, invito quidem Bruto, ut bona Regibus redderentur; at dum ea consultatio in longius protrahitur tempus; moxque etiam tempore ad bona ea distrahenda, aliaque curanda opus esse simularent legati a Tarquinio missi plures ex nobilissimis juvenibus, & inter eos *Aquilios* & *Vitellios*, (hi filii erant sororis Collatini) ipsiusque Bruti (cujus uxor Vitelliorum soror erat) filios ad conjurationem de reducendis Tarquiniis, trucidandisque consulibus compellunt. Nempe prospiciebant jam juvenes licentiæ assueti sub justorum Magistratuum imperio ;non eam sibi fore licentiam, quæ sub tyrannis fuerat; quippe cum legibus deinceps, non libidine vitam instituere cogerentur [b]. Forte autem in cubiculo, ubi scelus agitabatur, servus quidam, cui Vindicio nomen fuit imprudens delituerat. Hic statim rem ad Valerium, de quo modo dictum fuit, defert; inventisque literis, & sontibus deprehensis Brutus quidem statim admirabili animi constantia se coram filios suos virgis cæsos securi percuti jussit. Collatinus autem cum sororis suæ filios servatos vellet [c], illi quidem Populi jussu damnati & necati sunt; ipse vero, suadente etiam ut obsequeretur socero *Lucretio*, Magistra-

a *Plut. Poplic. p.* 98. b *Liv. II. c.* 3. *sq.* c *Plut. Poplic. p.* 100.

gistratu se abdicare coactus est; & magna pecuniæ summa a populo donatus Lavinium habitatum abiit [a]: unde patet, non satis recte Livium *L.* ii. *c.* 2. nudo nominis odio Collatinum pulsum dicere. In ejus locum suffectus est P. Valerius: &, ut omnis spes amicitiæ regiæ Populo adimeretur, bona tyrannorum civibus diripienda sunt data: ager eorum publicatus, & Marti sacer factus est: civibus vero, qui cum tyrannis abierant, si se intra vicesimum diem Romæ stitissent, omnium delictorum venia est data. Inde Senatus cædibus a Tarquinio exhaustus (semper enim tyranni, ut jam notatum est, augustos illos procerum consessus timere, & proinde odisse solent) patriciorum præstantissimis allectis ad trecentorum usque numerum expletus est; legesque multæ jam dudum neglectæ in usum revocatæ sunt. Et quia sacra quædam a Rege curari oporteret, ne etiam hic desideraretur, *Rex Sacrorum* comitiis centuriatis factus est, qui tamen, ne tanto nomine superbiret, Pontifici Maximo subjectus fuit [b]. Tarquinius interim injuriis Romanorum, ut ipse interpretabatur, incensus cum Etruscis, & præcipue quidem cum Tarquiniensibus suis & Vejentibus bellum Romanis infert: & cum ad manus ventum esset [c], *Aruns Tarquinius* alter Regis filius multis conviciis in Brutum invectus est; adeoque infensis animis & citatis

D 2 equis

a *Dion. Hal. L. V. c.* 12. b *L. v. II. c.* 2. c *Dion. Hal. L. V. c.* 15.

equis ex adverso concurrerunt, ut alter alteri lethale vulnus infligeret. Ceterum æquo fere Marte pugnatum est [a]: & Brutus sumptuoso, ut erant ea tempora, funere elatus; & funebri concione (more deinceps Romanis solemni) celebratus est [b], cumque matronæ annum, ut parentem luxerunt, quod tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuisset [c]. Sed Valerius, ut inconstans & suspiciosum est vulgus, cum collegam in Bruti locum sibi non adscivisset; quodque in loco elato & foro imminente ædificasset, in suspicionem regni affectati venit: verum statim rumore eo intellecto ædes suas una nocte diruit, & mox alias humiliores ædificavit: tum secures fascibus, qui Consulibus, ut olim Regibus, præferebantur, exemit; eosque in concionem adscendens Populo submisit; his omnibus nomen *Poplicolæ* a *Populo colendo* adeptus. Collegam etiam sibi adsumpsit *Sp.* Lucretium *Tricipitinum* Lucretiæ patrem, eoque mox fato functo *M. Horatium Pulvillum*, ita ut primus ille annus libertatis quinque habuerit Consules: vel, ut justius etiam rem putemus, cum ex anno, quo pulsi fuerunt Tarquinii, quatuor etiam menses superfuisse videantur, quinque illi Consules sexdecim mensium spatium occuparunt. Horatius Consul Capitolium, quod a Tarquinio Prisco inchoatum, a Superbo fere absolutum fuerat, dedicavit: quod, cum

a *Liv. II. c. 7.* b *Dion. Hal. V. cap. 17.* c *Liv. l. d.*

cum ex invidia impedire conarentur necessarii Valerii, postem, ut solemne erat, tenenti Horatio, *funestam ejus esse familiam morte filii* nunciarunt; ad quod nihil aliud, quam ut *cadaver efferri* juberet, respondens solemnia dedicationis verba peregit [a]. Verum alii secundo demum Horatii Consulatu, sive anno Urbis ducentesimo quadragesimo sexto Capitolium eum dedicasse scribunt [b]. Quæstores hoc anno primum a Populo comitiis creatos fuisse auctor est Plutarchus [c]: qui antea a Regibus creabantur: & hæc sententia verior esse videtur, quam Taciti [d], qui anno demum trecentesimo septimo eum honorem a Populo mandatum dicit. Notius porro est, quam ut hic addi necessarium sit, curam ærarii publici præcipuam partem muneris eorum fuisse.

§. II. Anno sequente nihil memorabile valde evenisse dicit Dionysius [e]. Livius [f] vero jam statim *Lartem Porsenam Clusinorum* in Etruria Regem a Tarquiniis exoratum (cum præterea communem Regum caussam in caussa Tarquiniorum agi crederet) infesto exercitu Romam venisse scribit: eoque terrore motum Senatum, ut plebem sibi conciliaret, annonæ præsertim & salis copia ut suppeteret, curasse [g]; tributorum quoque onere in solos di- *§. 2. Bellum cum Porsena.*

 vites

a *Val. Max. L. V. c.* 10. *n.* 1. b *Dion. Hal. L. V. c.* 35. *Tac. Hist. L. III. c.* 72. c *Poplic. p. m.* 103. d *Ann. L. XI. c.* 22. *Vid. & l. un. ff. de off. Quæst.* e *L. V. c.* 20. f *L. II. c.* 9. g *Vid. Juven. S. X. v.* 80.

vites declinato: iisque artibus concordiam in civitate egregie coaluisse. Nec sine caussa hic terror Senatum invaserat, cum præter Etruscos etiam Octavus Mamilius Tarquinii gener Latini generis plurimos ad auxilium soceri sui jam contraxisset. Ita multorum auxiliis instructus Porsena Janiculum montem prope Urbem trans Tiberim, munitum licet, occupat; unde opportune Urbem oppugnare poterat. Et ponte sublicio iter in Urbem habuisset, nisi *Horatius Cocles* cum duobus aliis, & his mox in tutum regressis, solus incredibili virtute impetum hostium, donec pons abruptus esset, sustinuisset: quo facto in Tiberim desiliens incolumis ad suos tranavit. Quod quidem ex nostri seculi moribus res æstimanti vix credendum esse videatur: at cogitandum est, nec tantos eo tempore in Italia fuisse exercitus, ac sunt illi, quibus hodie res geri solet; neque etiam arcuum usum eo tempore in Italia fuisse receptum; cum hastis missilibus tantum eminus, & gladiis cominus pugnarent, contra quæ arma scuto se defendere erant docti: quanquam etiam Horatius grave vulnus in femore acceperit, a quo deinde claudus fuit a. Alterum etiam facinus hoc bello illustre celebratur *C. Mucii Cordi* adolescentis nobilis, qui in castra regia transgressus animo Regem interficiendi, errore ductus scribam pro Rege obtruncavit. Comprehensus, cum insi-

a *Dion. Hal. L. V. c.* 25.

insidiarum ordinem & modum tormentis adhibitis expromere cogeretur, foculo ad Sacrificii usum accenso dextram, velut alienato ab sensu animo, imponit: attonitoque ad miraculum Regi, trecentos principes juventutis Romanæ simili modo in eum grassaturos esse mentitur. Inde dimissus a clade dextræ manus *Scævolæ* cognomen retulit: a Senatu vero agro publico donatus est, cui *pratorum Muciorum* inde nomen fuit [a]. Sed τερατῶδες illud de cremata dextra non retulit Halicarnassensis, fide nempe indignum judicans. Hac Romanorum fortitudine impulsus Porsena ex consilio filii *Aruntis*, votoque suorum conditiones pacis Romanis tulit. „ Ut Tarquiniis bona juste parta, vel eorum pretia redderentur; ager, quem Romani de Etruscis ceperant, sibi redderetur; nobilissimarum familiarum liberi obsides sibi darentur [b]. „ Hæc omnia Senatus concessisset: sed Populus Tarquiniis nihil restituendum esse scivit; verum ut ipse Porsena de eorum bonis judicaturus assumeretur. His legibus statim induciæ sunt factæ; obsidesque datæ virgines nobilissimæ: & ipse Consul Valerius in castra exivit: Sed, dum in concilio apud Regem disceptant, nunciatur, *ausugisse virgines*. Petierant ipsæ a custodibus, ut, illis pudoris caussa remotis, lavare sibi in Tiberi liceret: eoque impetrato, hortante una earum *Clœlia*, in

 Urbem

a *Liv. L. II. cap.* 13. *Dion. Hal. L. V. cap.* 35.
b *Ibid. c.* 31.

Urbem tranarunt: cui postea honoris ergo statua equestris est posita. Et licet Tarquinii, *indignam hanc esse perfidiam*, clamitarent, permissum est Consuli, ut in Urbem regrederetur puellas reducturus. Revertentibus insidiæ a Tarquiniis structæ sunt; sed filio etiam Porsenæ ad auxilium accurrente depulsæ. Quamobrem gravissime indignatus Porsena eo ipso die facessere castris Tarquinios jubet. Et pace cum Romanis firmata castris quoque suis instructissimis eos donat [a]: quod beneficium anno sequente alio statim beneficio Romani remunerati sunt; dum Etruscos ab hostibus suis victos & fuga in agrum Romanum delatos benigne excipiunt, vulneratos curant, multisque, qui apud Romanos remanere volebant, certum locum Urbis habitandum concedunt; qui inde *Vicus Tuscus* est dictus [b]. Et paulo post cum postremum, *ut in regnum reduceretur Tarquinius*, Porsena ursisset, Senatusque per legatos ipsum docuisset, *salva Urbe Roma id fieri non posse*, a petendo destitit, & amicitiam in perpetuum cum Romanis firmavit [c]; redditis obsidibus, & agro Vejente, qui fœdere nuper icto ademptus fuerat. Tarquinius spe omni reditus amissa exsulatum ad generum Mamilium Tusculum abiit.

§. 3. Bellarum Sabinis & aliis.

§. III. Anno Urbis 248. bellum cum Sabinis exortum est; iisque a Consulibus gravi

a *Dion. Hal. L. V. c.* 34. b *Liv L. II. c.* 14. *Plaut. Curc. IV.* 1. 21. *Hor. Serm. II.* III. *v.* 228. c *Liv. II. c.* 15.

gravi ac difficili prælio victis Populus Romanus pristinos spiritus resumpsit [a]; Consulibusque ambobus triumphum decrevit. Sed tamen rursus anno sequente a Sex. Tarquinio persuasi simul cum Fidenatibus & Camerinis bellum Romanis faciunt, Sexto Tarquinio Imperatore adscito. Eodem tamen anno ex ipsis Sabinis aliquantum virium Romanis accessit [b]; quod Vir inter eos potentissimus *Atta Clausus*, quia pacis auctor suis erat suspectus, cum magna clientum manu ab *Regillo* urbe Romam transfugeret. Romæ *Appio Claudio* ipsi nomen fuit: ac statim inter patres lectus nobilissimæ genti *Claudiæ* a se originem dedit. Romani autem consilio hostium castra Romana adoriendi ex transfuga cognito, ita eos exceperunt, ut maxima clade accepta recederent; & Fidenæ post aliquot dierum oppugnationem reciperentur; ubi in paucos defectionis auctores more Romano animadversum est [c]. Anno iterum 250. Sabini subita in agrum Romanum impressione ingentem rusticorum non tantum, sed etiam civium in Urbe degentium cædem ediderunt; cum Postumius Consul imprudentius in eos erupisset. Sed cladem hanc & superbiam Sabinorum inde ortam ulturi Consules omnibus viribus collectis maxima eos strage affecerunt. Et Menenius quidem triumphans Urbem introiit: Sed Postumius, quod ejus maxi-

me

a *Dion. Hal. L. V. c.* 39. b *Liv. L. II. c.* 15. c *Dion. Hal. Ib. c.* 43.

me culpa prius accepta fuiſſet clades; *ovationem* tantum obtinuit, ſive *minorem triumphum*: quod triumphi genus tunc primum a Senatu inventum Licinius vetus Hiſtoricus prodidit [a]; ejuſdemque ovationis veſtigiolum in fragmentis Tabularum Capitolinarum occurrit [b]. Eodemque anno mortuus eſt acerrimus ille libertatis vindex Poplicola in tanta egeſtate, cum ſcilicet diteſcendi occaſiones neglexiſſet, ut Senatusconſulto ſumptus ex ærario ad ejus funus ſuppeditatus ſit. Matronæ, ut Brutum ſic Poplicolam per annum luxerunt; & in Urbe prope forum crematus & ſepultus eſt: qui honor pauciſsimis quidem, non ſoli tamen Poplico-
A. U. 251. læ, ut vult Dionyſius, contigit [c]. Anno ſequente cum Sabinis magna victoria a *Sp. Caſſio Viſcellino* ſuperatis debellatum eſt: licet ſæpius etiam poſtea rebellaverint. Alter vero Conſul *Opiter Virginius* Camerinorum Urbem quæ defecerat vi cepit; defectionis auctoribus ſecuri percuſsis [d]. Etiam cum Auruncis grave, ſed proſperum bellum hoc & præcedente anno geſtum fuiſſe Livius tradit [e]. Inde, cum Latini bellum adverſus Romanos molirentur, legatis Romam miſsis poſtularunt, ut Tarquinii ceterique exſules in Urbem reciperentur, omni injuriarum memoria abolita: utque a Fidenis, quam Urbem oppugnabant Romani, exercitus abdu-

a *Dion. Hal. Ib. c.* 47. b *Vid. & Plin. H. N. L. XV. c.* 29. c *Vid. Kirchm. de fun. R. L. II. c.* 26. d *Ib. c.* 63. *ſqq.* e *Ib. c.* 66. *ſqq.*

abduceretur ; quod ideo factum, ut justam belli caussam habere viderentur ; cum satis scirent utrunque Romanos esse negaturos. Venerant cum his Latinorum legatis etiam quidam a Tarquinio missi, qui rursus cum egenis & servis contra Rempublicam conspirarunt ; ita ut principes quidem conjurationis nocte obscura observata munitiora Urbis loca invaderent ; servi autem, cum hoc peractum esse sensissent dominos suos dormientes interficerent : sed duo fratres ex urbe Laurento, qui etiam *Tarquinii* dicebantur, & inter conjuratos fere erant præcipui, rem ad Consulem detulerunt horrendis somniis, si credere licet, moniti [a]. Consul jussit indicibus, ut cum conjuratis circa mediam noctem in forum convenirent [b] : atque ibi illos armatis circumdedit, & per lictores interfecit.

A. U. 255. Fidenæ tandem post diuturnam obsidionem a T. Lartio Consule captæ sunt ; & in defectionis auctores animadversum fuit [c]. Sed cum hinc Latinorum metus augeretur cum Tarquiniis viginti quatuor Latini nominis gentes in Romanos conjurarunt : &, ni a solita arrogantia remisissent, bellum iis minati sunt. (Sed videtur hæc eadem fuisse conjuratio ac ea, de qua ad A. 252. ex Livii *L.* II. *c.* 18. dictum est) Romani bellum suscipiendum decreverunt ; quanquam etiam domi ob fœneratorum impotentiam ingen-

a *Dion. Hal. L. V. c.* 54. b *Ibid. c.* 57. c *Ibid. c.* 60.

ingenti discordia omnia flagrarent [a]; cum *L. Valerius* Poplicolæ frater Populi inopiam debitorum remissione sublevandam esse censeret; Ap. vero Claudius prolixa oratione in Senatu contrarium suadere conaretur [b]: atque hac occasione primum creatum esse Dictatorem putat Dionysius. Sed vix est ut in ultima hac antiquitate certi aliquid de singulis annis statuere possimus: cum videamus ipsum Livium sæpe fluctuasse. Itaque non nimis anxie in res chronologicas inquirentes summa præcipue rerum capita persequemur.

Dionysius Halicarnassensis *L.* VI. *c.* I. ad Consules anni 256. memorandum quid refert: Senatusconsultum nempe factum esse, ut mulieres Latinæ Romanis nuptæ, aut Romanæ, quæ Latinis nupserant, si eis videretur, intra certum diem, aut domum ad parentes redire, atque e liberis feminas innuptas secum ducere; vel, si mallent, apud conjuges manere possent. Tum vero Romanas fere omnes e Latio ad parentes fuisse reversas; Latinas in Urbe nuptas, duabus exceptis, omnes maritos patriæ prætulisse: quod hominem Græculum adulatorio erga Romanos animo de suo addidisse, satis verosimile mihi esse videtur. Hoc certum est, jam gravia hoc tempore inter Romanos & Latinos fuisse odia. Igitur A. U. 257. bellum Latinum in nervum erupit; ita ut propter illius gravissimi metum Dictator

a *Ibid. c.* 63. *sqq.* b *Ib. c.* 66. *sqq.*

ctator diceretur *A. Postumius Albus*, qui ad lacum *Regillensem* Latinorum triginta tria millia interfecit, aut cepit. Cecidere etiam duces Latinorum insigniores omnes, & inter eos Sextus & *Titus Tarquinii* Regis filii & Octavus Mamilius ejusdem gener. Pugnatum fuit Idibus Quinctilibus; eaque pugna cum Latinis debellatum fuit: cum enim legatos supplicum habitu Romam misissent post longam in Senatu deliberationem pacem pristinis legibus a Romanis impetrarunt [a]: & paulo post, ut se firmæ pacis cupidos ostenderent, Volscorum, Hernicorumque consilia adversus Romanos aperuerunt; Latinorumque nomen Romano Imperio conjunctissimum fuit [b]. Postridie hujus prælii advenerat Volscorum exercitus Latinis auxilio missus: Sed visa Latinorum strage exploratores nomine legatorum Romam miserunt, qui se ipsis adversus Latinos auxilio venisse simularent: sed Postumius ex literis interceptis eos falsi arguit: & tamen, ne Volscis honestam belli caussam daret, illæsos eos dimisit; atque ita insignem de Latinis triumphum egit. In hujus celeberrimi prælii memoriam institutum fuit, ut quotannis iisdem Idibus Quinctilibus equites Romani solemniter ab æde Honoris extra Urbem ad Capitolium transveherentur. [c] Nihil opus est hic addere fabulam de *Castore* & *Polluce* hujus pugnæ

a *Ib. Dion. Hal. L. VI. c.* 10. *sqq.* b *Ib. c.* 21. c *Liv. L.* II. *c.* 22. d *Dion. Hal. VI. c.* 13.

gnæ nunciis, licet etiam Dionysius eam referat; ut & *Valerius Maximus L. I. c.* VIII. *ex.* I. & *Florus L. I. c.* II. at hi duo mirandarum narrationum captatores historicis fide dignis vix sunt accensendi. Tarquinius fractis Latinorum opibus ad *Aristodemum Cumarum* tyrannum se contulit: & ibi tandem A. U. 258. nonagenarius obiit [a].

A. U. 258. *Per. Jul.* 4219. *A. C.* 494.

CAPUT SECUNDUM.

De institutione Tribunorum plebis, &c.

§. I. *Ortus tribuniciæ potestatis.*

§. I. SEd ita remoto Regnm metu seditionibus domesticis Romæ laborari cœptum est; maxime propter nexos ob æs alienum [b]. Decreverat quidem Senatus bellum contra Volscos non aliam ob caussam, quam ut plebs a negotiis suis domesticis averteretur: cum vero plebs nomen militiæ dare recusaret, ne inter ipsos quidem Consules conveniebat quemadmodum hac occasione plebe uterentur, cum *Servilius* mitiore via insistendum esse censeret; *Appius* severitatem adhibendam esse contenderet. Tandem Servilius multis precibus a plebe obtinuit, ut se ad bellum sequeretur; & edicto proposito, quo nexos & vinctos solvi jubebat, maximo undique concursu sacramento dictum est [c]: & statim quidem

a *Dion Hal. L. VI. cap.* 21. b *Liv. L. II. cap.* 23. *Dion. Halic. L. VI. cap.* 22. c *Liv. II. cap.* 24.

dem Volſci in deditionem venerunt: at ſubdole; quippe qui mox digreſſo Conſule cum Hernicis & Sabinis ſocietate inita bellum inſtaurarunt [a]. Sed cum plebs, niſi ſibi ſatisfieret, Conſules ad bellum ſequi nollet, demum poſt varias altercationes Servilius nomine Senatus promiſit plebi, fore, ut ſalutaris Reipublicæ forma conſtitueretur [b], modo præſens periculum fortiter propulſarent. Itaque magno exercitu coacto Volſcos nec opinantes ingenti ſtrage concidit maxima præda militibus parta: inde Sueſſam Pometiam urbem nobiliſſimam, aliaque Volſcorum oppida brevi temporis ſpatio expugnavit, militibus ſemper prædam largitus; & adverſante collega injuſſu Patrum triumphavit. Idem paulo poſt Sabinos [c] feriarum tempore in agrum Romanum irruentes fundit & fugat; Auruncosque etiam ferocientes contundit. Hoc eodem anno mercatorum collegium Romæ eſſe inſtitutum notatu ſatis dignum eſt. *Liv. II. c.* 27.

Verum anno ſequente cum Sabini bellum pararent, Volſci & *Æqui* illud minarentur, niſi ager ſibi ademptus reſtitueretur, plebs tamen nomen militiæ dare recuſavit; &, ſi vis adhiberetur, vi eam populſare cœpit: cum enim Conſules a Senatu juſſi eſſent delectum acerrime agere, nemo citatus ad nomen reſpondebat [d]; lictor, ſi quem Conſules mittebant, *A. U.* 259.

a *Dion. Hal. L. VI. c.* 25. b *Ibid. c.* 28. c *Ib. c.* 31.
d *Liv. L. II. c.* 29.

bant, repellebatur. Ergo Senatu vocato post ingentes rixas tandem ex Appii sententia, Dictatorem dici placuit: dictusque est *M' Valerius* Poplicolæ frater: qui Populo in concione promisit fore, ut omnia æqua a Senatu impetraret, modo nomen militiæ daret; atque ita magnis copiis conscriptis Sabinos castris exuit; cum interea Consul quoque contra Æquos Volscosque bene rem gereret. Sed Dictator cum benigne agendo nihil in Senatu proficeret, & relatio ejus de solvendis nexis rejiceretur, Dictatura se abdicavit.

§. 2. De secessione prima in montem sacrum. A. U. 260.

§. II. Demum cum per occasionem renovati ab Æquis belli Consules educere ex Urbe legiones juberentur, plebs indignata *Sicinnio* quodam auctore in montem Sacrum trans *Anienem* amnem tribus ab Urbe passuum millibus secessit [a]: Ita usurarum immodestia, nimia Senatus potentia, & quod continuas bellorum occasiones quærerent patricii, ut finibus foris prolatis domi libertatem opprimere possent, originem dedit tumultui, qui parum abfuit quin Rempublicam everteret: licet tamen etiam verum videatur, plebejos fere sua culpa, & quod minus quam bonum patrem familias decet rei suæ familiari attenderent, ad summam paupertatem fuisse redactos.

Ingens ex hac secessione pavor civitatem incessit, cum mutuo metu suspensa essent omnia: qui etiam auctus est, postquam

a *Liv. L. II.* 32.

quam legati de pace ad plebem missi nullo nisi minaci & superbo responso accepto redierunt. At cum novi Consules [a] A. U. 260. de plebis reditu ad Senatum retulissent, *Agrippa Menenius* vir eximius alteram legationem ad plebem mittendam censuit, quæ æquis conditionibus pacem componeret: & postquam omnes, uno Appio excepto [b], ei assensissent, eo ipso die decem ex spectatissimis Senatoribus ad plebem missi sunt de pacis conditionibus acturi. Atque ibi M' Valerius plebem, ut in Urbem rediret invitavit, promittens fore, ut Senatus omnia æqua ipsis concederet: sed *L. Junius* [c], qui se *Brutum* cognominari volebat, tanquam ex illustri illa esset familia, vir acri ingenio præditus prolixa oratione justas querendi caussas, quas plebs habebat, exposuit, ita ut etiam ipsis legatis lacrymas expresserit [d]. Et licet acerbius ei responderet T. Lartius, tamen Agrippa eleganti apologo, & civili oratione animos flexit: Et parum absuit, quin statim in Urbem reverterentur [e]; nisi Brutus ille petiisset, ut plebeji quidam viri quotannis legerentur, qui nullam aliam auctoritatem haberent, quam ut plebi auxilium adversus Consules ferre possent; illique *sacrosancti* haberentur [f]: neve ulli patricio capere eum magistratum liceret. Igitur statim in ipso monte duo

a *Dion. Halic. L. VI. c.* 49. *sq.* b *Ibid. c.* 68. c *Dion. Halic. L. VI. c.* 70. *sq.* d *Ibid. cap.* 81. e *Ib. c.* 87. f *Liv. L. II. c.* 33.

creati fuiſſe videntur [a]; quibus vel mox in Urbe, vel anno demum 283. lege *Publilia* tres fuerunt additi [b]: & iterum alii quinque A. 297. ita ut tum bini ex ſingulis claſſibus crearentur. Dionyſius Halicarnaſſenſis *L. VI. c.* 89. primum quinque creatos dicit; anno vero 297. quinque etiam fuiſſe adjectos. [c] Cicero loco modo in margine citato primum duos fuiſſe creatos vult: poſtero autem anno auſpicato comitiis curiatis decem: ad quem locum etiam videri poteſt *Aſconius*. Tribunis plebis duo viri fuerunt additi quaſi adminiſtri, qui, quod etiam *ſacrarum ædium* curam gererent, *Ædiles* ſunt dicti [d]. Ita pace in Urbe parta *Poſtumus Cominius* Conſul *Longulam* & *Poluſcam* Volſcorum urbes cepit [e]: *Corioli* vero, caput gentis, poſt acres pugnas virtute maxime *C. Marcii* viri patricii expugnati ſunt, qui ſe ſtatim Poſtumo cum Antiatibus prælianti junxit; & fortitudine ſua præcipuus victoriæ auctor fuit: ac *Coriolanus* deinceps cognomine eſt dictus, cum antea a Conſule pro concione laudatus decimam etiam partem de præda recuſaſſet. [f]. Quia autem plura de hoc viro dicenda ſunt operæ pretium fuerit, ut paulo propius eum noſcamus.

Marcia gens Romæ nobiliſſima originem

a *Ib. & c.* 58. *Cic. pro Corn. Orat. I. p.* 968. *ed Grav.*
b *Vid. Pighii Annal. ad hunc annum.* c *Vid. eund. Dion. L. X. c.* 30. d *Id. L. VI. c.* 90. e *Ib. c.* 91. f *Plut. Coriolano p. m.* 218.

nem referebat ad Ancum Marcium quartum regem Romanorum, cujus avus maternus fuerat Numa Pompilius [a]. Ex hac gente ortus noster C. Marcius patrem cito amisit: sed mater *Veturia* antiquæ omnino virtutis matrona omnibus modis austerissimæ virtutis amorem filio inculcavit. Nec ipse sibi defuit. Erat enim frugalis, continens, fortis & justitiæ rigidus cultor; præterea liberalis, & legum vindex acerrimus. Præcipua autem animi illius dos erat fortitudo militaris, quæ sola fere Romæ in pretio habebatur: unde etiam *virtus* a *viribus* fuit denominata [b]. Sed has virtutes inutiles, imo perniciosas reddebat animus arrogans, tristis & imperiosus; qui prohibebat, ut unquam, etiam in caussis justissimis, plebi gratificaretur.

§. III. Cum ergo per secessionem in montem sacrum nulla sementis facta esset, ingenti caritate annonæ Respublica laborabat [c]. Igitur legati in Etruriam, *Campaniam*, & præcipue Siciliam missi sunt qui frumentum conquirerent: & ex Sicilia præsertim, commodante *Gelone* benignissimo *Syracusarum* tyranno, ingentem vim frumenti advexerunt. Sed hic ipse commeatus maximarum turbarum occasio fuit. Nam superbissimus simul & iniquissimus plebi Marcius ille Coriolanus, (qui etiam ægre admodum tulerat, quod consulatus repulsam pas-

§. 3. Coriolani in patriam molitiones.

a *Plut. Ib. p.* 213. b *Ib. p.* 214. c *Liv. L. II. c.* 34. *Dion. Hal. L. VII. c.* 1.

fus foret, cum nimio fastu a Senatu in campum Martium, ubi comitia habebantur, deductus Populum offendisset [a]) Coriolanus, inquam, ut plebem fame vexatam ad plenissimum obsequium cogeret, Senatui auctor fuit, ne frumentum nuper advectum plebi inopia laboranti divideretur, nisi hæc antea in tribuniciæ potestatis abolitionem consensisset. Quod cum revera injustissimum esset, merito tribuni graviter eum in concione Populi accusarunt [b]. At cum plebs modesta oratione & pollicitationibus *Minucii* Consulis flecti videretur [c], C. Sicinnius tribunus plebis Consules quidem laudavit, & patriciis gratias egit, quod tandem aliquando de inopum salute essent solliciti: ad Marcium vero conversus data opera eum hortatus est, ut iram civium deprecaretur; quod sciret animum ejus elatum nunquam eo venturum; quemadmodum etiam revera superbissime, & sine ulla moderatione respondit. Cumque propterea eum comprehendi jussissent tribuni ægre a Consulibus servatus est. Quanquam vero etiam annonam viliorem fecisset Senatus, tamen Sicinnius Marcio diem dixit; sed collegis ejus permittentibus Senatusconsultum factum est [d], ut, postquam tribuni dixissent, tum demum patres caussa cognita, quod justum ipsis visum fuisset, pronunciarent. Postridie Brutus prolixa oratione Marcium in Senatu

a *Plut. Coriol. p. m.* 220. b *Dion. Hal. L. VII. c.* 27. c *Ib. c.* 33. d *Ib. c.* 39.

natu accusavit, cui rursus acerbe Appius respondit [a], nullum esse jus plebi de quoquam patricii ordinis judicandi contendens. M' vero Valerius humaniter cum plebe agendum esse censuit: cumque videret Senatum efficacia orationis suæ permoveri, addidit [b], plebem etiam ad judicia majestatis præcipue, vel perduellionis esse admittendam, quod nihil magis ad potentiam Reipublicæ conciliandam faciat, quam diversorum in ea ordinum concordia. Postquam autem sensit Marcius, Patres in hanc sententiam esse proniores, rogavit ut tribuni juberentur dicere, *Cujus criminis eum essent accusaturi* [c]. Cupiebat enim scire an accusatio præcipue in eo volveretur, quod in Senatu plebem fame domandam esse censuerat: Verum, cum *affectatæ tyrannidis* crimen se ipsi objecturos esse dixissent, *nullam se moram facere Senatusconsulto, quo Populo judicium de hac caussa permittebatur*, respondit. Ergo ad comitia, ubi hoc judicium erat exercendum, ingens hominum multitudo confluxit: Sed quia in centuriatis comitiis, quibus hactenus de talibus rebus deliberatum fuerat, potentiorum suffragia ita præ aliis valebant, ut de absolutione sua satis certus esse posset Coriolanus, tribuni voluerunt, ut Populus *tributim* suffragia ferret, quo casu æque valebant pauperiorum ac ditiorum suffragia. Atque hæc *origo comitio-*

a *Ib. c.* 47. b *Ib. c.* 55. c *Ib. c.* 58.

rum tributorum fuit. Ante quam autem ipsa comitia haberentur alter Consul Minucius civili oratione Plebem monuit, *ut absolvendo Martium Senatui gratificari vellet:* cui respondit Sicinnius, *se nihil aliud facturum, nisi ut tribus in suffragia mitteret* [a]. Et sane, licet a Tribunis acriter accusaretur, tamen egregia sua facinora commemorando plebem ad absolutionem sui flexisset, nisi *M. Decius* tribunus plebis ei etiam prædæ Antiaticæ anno superiore interversæ, atque amicis suis donatæ crimen impegisset. Fecerat hoc quidem, ut credi potest, bono consilio, ut clientes suos aliosque cives tenuiores ad hostiles excursiones propulsandas permoveret, quando plebs militiæ nomen dare nollet; sed tamen parvo suffragiorum discrimine [b] damnatus, & in exsilium ejectus fuit. Ita ab hoc deinceps exemplo judicium plebi in patricios concessum est: quod, nisi accessisset abusus, utilissimum Reipublicæ futurum erat, ut etiam Dionysius noster censet [c].

Ergo ita, ut dictum est, Urbe expulsus Marcius ad *Attium Tullum* Volscorum Antiatium Principem supplex profectus est [d]: & benigne receptus consilia cum eo de bello patriæ inferendo contulit. Quia autem induciæ jam inter Volscos & Romanos erant; & illi præcipue cladibus fessi a bello magis abhorrerent, arte

a *Ibid. cap.* 61. b *Vid. Manut. de comit. Rom. cap.* 2. c *L. VII. c.* 65. d *Plut. Coriol. p. m.* 224.

ærte opus erat, ut Volſcos in Romanos accenderent. Commodum autem iis diebus apud Romanos certa ex religione ludi inſtaurabantur. Ergo Tullo auctore magna Volſcorum multitudo Romam ad ludos ſpectandos profecta eſt: ſed ſimul index, ſive a Marcio, ſive a Tullo miſſus Conſules monuit [a], *caverent ſibi a Volſcis, timere ſe, ne, dum intenta ſpectaculis civitas eſſet, inimicum aliquid contra molirentur*. Itaque facto Senatusconſulto Volſci per præconem ante noctem excedere ſunt juſſi. Ita irritata Volſcorum gente ex ſententia Marcii legati Romam ſunt miſſi, qui agros & oppida a Romanis ſibi erepta repeterent; quæ nunquam eos ſponte reddituros eſſe probe noverat Marcius. Negantibus ergo Romanis bellum a Volſcis decretum eſt: eique cum Tullo Coriolanus præficitur. Hic ſtatim Romanorum agros invadens, dum plebejorum quæ eſſent ageret & ferret, optimatum agris abſtinuit [b]; unde magna diſſenſio cum invidia in Urbe eſt exorta. Inde omnibus Volſcorum viribus coactis [c], multisque Latinorum oppidis expugnatis ad quintum ab Urbe lapidem caſtra poſuit. Ergo, ut in re trepida, legati ad Marcium ex ejus neceſſariis mittuntur: & Minucius legationis caput oratione civilitatis & humanitatis pleniſſima eum, ut in patriam omni injuriarum memoria abjecta reverteretur, hortatus

 eſt.

a *Liv. L. II. c.* 37. b *Dion. Hal. L. VIII. c.* 12. c *Plut. Coriol. p. m.* 227.

est [a]. Verum Coriolanus longo sermone injurias sibi factas prosecutus tandem conditiones pacis tulit, *ut omnia Volscis adempta ipsis redderentur*; *utque ipsi eadem fœderis forma cum Romanis, qua Latini gauderent*; & triginta diebus ad deliberandum datis interim in reliquas Latinorum urbes exercitum duxit; & septem oppidis in potestatem redactis rursus ad Urbem accessit; nec altera legatione consularium virorum; nec tertia sacerdotum, ut patriæ ignosceret, compelli potuit. Tandem, cum mulieres per omnia templa supplices se abiicerent, *Valeria* Poplicolæ (qui jam defunctus erat) soror quasi divino quodam instinctu mulieres excitavit [b]; cumque iis ad matrem Marcii Veturiam perrexit; eamque, licet ægre [c], permovit, ut cum nuru sua *Volumnia* (Plutarchus matrem Marcii *Volumniam*, uxorem *Veturiam* vocat; sed contra alios omnes auctores [d]) & parvulis Marcii liberis in castra ad filium pro patria deprecatura proficisceretur. Comitatæ eam sunt aliæ matronæ ingenti numero. Cum autem Coriolanus matri obviæ complexum ferret [e] repulit eum mulier primum scire volens, *an ad hostem, an ad filium venisset*? Atque in oratione sua eum delinivit, ut matrem amplexus testaretur *eam potitam fuisse victoria patriæ læta sibi funesta*,

a *Dion. Hal. L. VIII. c.* 23. *sqq.* b *Plut. p. m.* 229. c *Dion. Hal. L. VIII. c.* 41. *sqq.* d *Florus, Valerius Max. Livius, Dionys. Hal. Eutropius, Aur. Victor.* e *Liv. L. II. c.* 40.

nesta, statimque postridie exercitum ab Urbe abduxit. Mulieribus Romam regressis ingens honos habitus est; decretumque, ut in rei memoriam templum *Fortunæ Muliebri*, & sacra anniversaria ei peragenda constituerentur [a]. Marcium ad Volscos reversum Tullus die dicta proditionis accusavit; & defendere se parantem audacissimorum juvenum ope confodit. Fabius vero antiquissimus auctor usque ad senectutem vixisse testatur: & sæpe exacta ætate hanc vocem usurpasse, *Multo miserius seni exilium esse*. Hunc finem habuit omnibus suæ ætatis bellica laude superior [b]: sed idem implacabilis ingenii, immoderatæ iracundiæ, & severitatis nulla lenitate temperatæ: majoris denique arrogantiæ quam quæ in civitate libera ferri posset. Volsci A. U. 266. ingenti prælio a *Sicinio* Consule sunt victi; quo etiam cecidit Tullus ille Coriolani hospes & percussor [c]: ita ut anno sequente & Volsci & Hernici in deditionem venerint. *A. U. 265.*

§. IV. Verum eodem anno Sp. Cassius tribus jam consulatibus, duobusque triumphis clarus tyrannidem Romæ affectare cœpit plebejorum gratiam omnibus modis ambiens: *legemque agrariam* tulit nunquam deinde sine maximis motibus rerum agitatam [d]: nec mirum, cum ita optimates agris publicis, quibus in fraudem *§. 4. Lex agraria Sp. Cassi. A. U. 267.*

a *Dion. Hal. L. VIII. c.* 55. b *Dion. Hal. L. VIII. cap.* 60. *sq.* c *Ibid. cap.* 67. d *Liv. II. capit.* 41.

dem plebis, ut suis utebantur, privarentur. Nam vel curabant proceres, ut, si hi agri publice venderentur minimo pretio addicerentur sibi. Vel etiam suo, aut alieno nomine agros plebi sub annuæ pensiunculæ solutione concessos acquirebant: vel denique usuris exhaustos plebejos patrimoniis suis exuebant. Imo sensim terminos suos proferendo optimates agros publicos in privatos usus convertebant. Ergo Cassius Senatum rogavit [a], ut ager bello partus, sed absque ulla verecundia a patriciis occupatus plebi divideretur: &, ut frumenti a Gelone missi pretium emptoribus ex ærario restitueretur. Hinc ingentes rixæ sunt ortæ, cum tenuioris fortunæ homines Cassii latus quotidie stiparent, meliores ejus collegæ *Virginio* adhærerent: imo ipsi tribuni, vel quod plebem largitionibus corruptam lascivire præ otio e Republica non putarent; vel quod tantum beneficium ab alio, quam a tribuno plebis, plebi tribui nollent, se adjunxerunt Senatui. Cassius vero, cum se inferiorem videret, infirmitatem simulans socios interea quam posset plurimos ad suffragia ferenda arcessebat. Nam jam in secundo suo consulatu Latinos Hernicosque civitatis jure donari fecerat: sed ita, ut suffragii lationem non nisi ad arbitrium magistratuum Romanorum haberent [b]. Interea in Senatu diversæ de hac re fuerunt sententiæ, Appio quidem censente,

ut

a *Dion. Hal. L. VII. c.* 70. b *Vid. eund. Ibid. c.* 69. *f. & sq.*

ut, si qua pars agri publici a privatis possideri deprehenderetur, ea rursus in publicum redacta ad usum publicum locaretur; *A.* vero *Sempronio Atratino* [a]; ut magistratus ad eum finem creati discernerent, qui agri Reipublicæ, qui privatorum essent. Ita gliscenti Sp. Cassii seditioni obviam itum fuit. Anno autem sequenti a Quæstoribus apud populum affectatæ tyrannidis accusatus; &, cum crimen populo probatum fuisset, damnatus [b], & de saxo Tarpejo dejectus est. Alii dicunt, ipsum Cassii patrem eum in Senatu accusasse; & mox a Senatu damnatum *pro patria potestate* interfecisse: quod Dionysio verisimile non fit, quia domus ejus diruta, & bona publicata sunt; quorum neutrum vivo patre contigisset. Hoc etiam anno si Valerio Maximo *L. VI. c.* 3. *ex.* 2. & Græculo *Zonaræ* credimus, *Mucius* tribunus plebis novem collegas suos, qui duce Sp. Cassio id egissent, ut magistratus non subrogarentur, vivos cremavit. At levis est, ut jam diximus, Valerii fides, & levior multo etiam Zonaræ. Antequam autem ad ulteriora pergamus observandum hic est, merito quidem plebem has leges agrarias expetivisse, cum, ut jam diximus §. 4. capitis præcedentis, optimates nulla juris aut æqui reverentia maximam agri publici partem in suos & suorum privatos usus convertissent: sed tamen

a *Ibid. c.* 74. b *Dion. Hal. L. VII. c.* 78.

tamen, eas nunquam nisi summa cum perturbatione Reipublicæ fuisse promulgatas, cum earum latores, plerumqne certe, non tam plebis commodum quam vel suam ambitionem & gloriolam, vel inimicorum ultionem spectarent. Certe non cum morte Cassii simul exstincta est legis hujus mentio; verum etiam sequentibus annis relata tantarum contentionum caussa fuit, ut A. U. 272. fusos ab equitibus Vejentes odio *Fabii* Consulis insequi pedes noluerit [a]. Tamen hic annus jam antea patres docuerat, quo modo optime tribuniciæ potestati resisteretur: si nempe optimates unum modo ex toto tribunorum collegio permovere possent, ut collegarum actionibus intercederet: quod haud difficulter obtinebatur, cum omnes fere tribuni, propria unusquisque ratione, patribus obstricti essent. Atque ita jam, ipso quidem Appio monente [b], comiter Tribunos appellando, partim gratia, partim auctoritate obtinuerunt, ut quatuor tribuni se uni dilectum moranti opponerent. (Nam quinque duntaxat tribunos hoc tempore fuisse creatos supra dictum est.)

§. 5. Bella cum Vejentibus & Æquis. 300. Fabii cæsi. A. U. 273.

§. V. Igitur Consules adversus Etruscos Romanorum discordiam suam occasionem esse ratos profecti sunt. Sed pertinaciæ plebejorum pristinæ memores militem eo usque a pugna cohibuerunt, donec insultantem insolentius hostem ferre

a *Liv. L. II. c.* 43. b *Dion. Hal. L. IX. c.* 1.

re jam amplius non poſſent [a] : tum demum jurejurando adactos milites, *niſi victores ex acie non reverſuros* [b] in hoſtem duxerunt ; eosque difficillimo prælio, quo alter Conſulum *Manlius* cecidit, vicerunt : conſtitit autem exercitus Romanorum quadraginta quidem millibus peditum; equitum vero duobus millibus & quadringentis ; quantus nunquam antea fuerat [c] . Sed cum continua plane hæc bella cum Æquis & Vejentibus eſſent (at non niſi minimo anni tempore gerebantur; nam nec meſſis tempore expeditiones ſuſcipiebant , nec hyeme) *Fabia* gens , quæ hoc tempore omnium Romæ gentium erat florentiſſima, hoc bellum ſibi & clientibus ſuis atque amicis peculiare a Senatu poſcerunt [d] . Dico , *ſibi & clientibus ſuis atque amicis* : nam popularis eſt error credentium , trecentos illos & ſex, qui ad Cremeram cæſi dicuntur , omnes patriciæ illius gentis Fabios fuiſſe . Quomodo enim in numeroſa adeo gente unus tantum puer, & is quidem prope pubertatem , fuiſſet ? & quomodo brevi adeo ſpatio, poſtquam Senatus a Tarquinio cædibus fuiſſet exhauſtus, tot viri militaris ætatis in una gente inveniri potuiſſent ? Sed pluribus argumentis vulgarem illam opinionem refellit magnus harum rerum magiſter Jacobus Perizonius [e] . Ergo ad bel-

a *Liv. L. II. c.* 45. b *Dion. Hal. L. IX. cap.* 10. c *Ib. c.* 13. d *Liv. L. II. c.* 48. e *Animadv. Hiſt. c.* 5.

bellum profecti Fabii primo quidem feliciter rem gesserunt: & præsidio ad Cremeram fluvium collocato longe lateque hostilem agrum depopulati sunt: verum nimio rerum successu in contemptum hostium inducti tandem ex insidiis ad unum omnes cæsi sunt; præsidiumque eorum ad Cremeram est expugnatum. Dies, quo clades hæc accepta fuit, *Idus* nempe *Februariæ*, inter *atros* relatus est [a], & porta, qua egressi fuerunt, *Scelerata* est dicta [b]. Hujus etiam belli occasione extraordinarii exercitus & provinciæ cum *imperio Proconsulari* privatis consularibus a Senatu commissæ sunt; quæ Origo *Proconsulatus* & *Propræturæ* fuit [c]. Victoria hac elati Tusci Janiculum occuparunt. Sed A. U. 277. felici alterius Consulis temeritate occidione occisi sunt [d]. Ita parto otio tribuni rursus lege agraria Populum agitare cœperunt: *Menenio* etiam anni præcedentis Consuli diem dixerunt, quod Cremerensi præsidio non subvenisset, cum haud procul inde castra habuisset; eique damnato mulctam duo millia æris edixerunt; unde morbo ex ægritudine contracto absumptus est: quod *Servilius* Consul A. U. 277. cum similis criminis a Tribunis accusaretur plebi objecit, quod nempe illi viro caussa mortis fuisset, cujus patris munere tribunos haberet,

a *Dion. Hal. IX. c. 23. Ovid. Fast. 195. sqq.*
b *Fest. hac V.* c *Vid. Dion. Halic. L. IX. c. 26. & Pighii Ann. ad hunc annum.* d *Liv. L. II. c. 51.*

ret ; & per eam libertatem abſolutus eſt. Eodem anno Latini per ſe ipſi, ſine Romanorum aut duce aut auxilio Volſcos caſtris exuerunt. Miſſus eſt tamen ſtatim a Roma Conſul *Nautius*, cum nequaquam placeret ſocios ſuis viribus conſiliisque bella gerere [a].

§. VI. Inde iterum contentionibus tribuniciis certatum eſt : & A. U. 280. *Cn. Genucius* Tribunus plebis, qui Conſulibus præcedentis anni diem dixerat, quod agrariæ legi reſiſtentes tribuniciam poteſtatem læſiſſent, & Decemviros, qui ex SCto agros plebi dividerent, non creaſſent, ipſo judicii die domi ſuæ mortuus eſt inventus [b]. Ergo conſternata plebs duce *Volerone Publilio*, qui ſe militem fieri debere negabat, quod ordines duxiſſet, quemque propterea virgis cædi juſſerant Conſules, tanquam ad prælium ſeſe expediit, Conſulesque fractis faſcibus foro expellit : & proximis comitiis A. U. 281. creatus Tribunus pl. Volero rogationem ad Populum tulit, ut plebeji magiſtratus tributis comitiis fierent. Dira autem peſtilentia prohibuit, quo minus eo anno hæc lex perferretur : verum cum anno ſequente Tribunus iterum creatus eſſet, adjutoremque fortiſſimum haberet collegam *Lætorium*, ſilentibus tandem ex conſilio Valerii Poplicolæ patribus [c], poſt maximas turbas perfertur : & exinde tam Tribuni, quam Ædiles plebis tributis comitiis creari

§. 6. Origo comitiorum tributorum. A. U. 280.

ri

a *Liv. L. II. c.* 53. b *Liv. L. II. c.* 54. *Dion. Hal. L. IX. c.* 38. c *Dion. Hal. L. IX. c.* 49.

ri cœperunt. Quidam ſcripſerunt, nunc primum quinque tribunos pro duobus creatos eſſe, ut jam ſupra notavimus. Cum autem pro gentili in plebem odio pertinaciſſime ſe *Appius* Conſul huic legi oppoſuiſſet indignatus miles non tantum vincere noluit, quod ante decennium Fabio Conſule factum vidimus; ſed etiam voluit vinci [a]: & in aciem eductus turpi fuga caſtra repetiit. Conſul vero caſtris in pacato poſitis ſevere in proditorem militaris diſciplinæ exercitum animadvertit: Alter Conſul *Quinctius* lenitate ſua militibus gratus contra Æquos bene rem geſſit. Reverſum in Urbem Appium Tribuni plebis arripuerunt, quod ſacroſanctam eorum poteſtatem ſpreviſſet; quodque legibus agrariæ & Publiliæ obſtitiſſet: ſed cum conſtantia ſua tribunos & plebem obſtupefeciſſet, dies ei prodicta eſt; ipſeque interea morbo eſt mortuus [b]. Dionyſius *L. IX. c.* 54. cum manus violentas ſibi intuliſſe dicit. Hinc cum Æquis, Sabinis, Volſcis vario eventu pugnatum

A. U. 285. eſt: hiſque A. U. 285. Antium maritimum oppidum eſt ademptum: eoque anno ſequente colonia deducta eſt [c], Triumviris in eum finem creatis; cum interea tamen domi a continuis contentio-

A. U. 289. nibus non ceſſaretur. A. U. 289. Conſule *Furio* ab Æquis obſeſſo in tantum diſcrimen ventum eſt; ut ad ultimum illud in ſummo periculo Senatusconſultum

a *Liv. L. II. c.* 59. b *Ibid. c.* 61. c *Liv. L. III. cap.* 1.

tum recursum sit, *Videret* A. Postumius *Consul, ne quid Respublica detrimenti caperet*. Sed T. Quinctius Proconsul Latinorum Hernicorumque auxilio periculum discussit. A. U. 290. dum pestis sævissima Urbem vastaret, Volsci ex agro Romano magnas prædas egerunt : verum anno sequente, validiore jam civitate, Volscorum nomen pene deletum est [a]. *A. U. 290.*

§. VII. At eodem anno novæ turbæ Rempublicam vexare cœperunt: cum *C. Terentius*, vel *Terentillus Arsa* Tribunus plebis legem promulgasset [b], ut Quinqueviri crearentur *legibus de imperio Consulari scribendis*; *utque quod Populus in se jus dedisset, eo Consules uterentur; neve libidinem ac licentiam suam pro lege haberent*. Sed tum quidem intercessione collegarum res sublata est: Cum autem optimates omni omnino conatu se promulgationi hujus legis opposuerint, satis constare potest, (cum nihil iniqui in se lex haberet) *eos monstri aliquid inter se aluisse* [c] : quin etiam prodigia ementiti sunt, ut eorum procurandorum cura ab aliis rebus homines averteret. Ergo, cum A. U. 292. bellum a Volscis & Æquis nunciaretur [d], Tribuni dilectum impediunt, compositam hanc a patribus fabulam jactantes : unde ingentes iterum rixæ sunt ortæ, duce a parte patriciorum præcipuo *K. Quinctio Cincinnati* filio. Hunc igitur ut ex Urbe amo-

§. 7. Origo legum Decemviralium. A. U. 291.

A. U. 292.

F veret

a *Ibid. c. 8.* b *Liv. L. III. c. 9.* c *Dion. Hal. L. X. c. 2.* d *Liv. L. III. c. 10.*

verent Tribuni læsæ eum potestatis tribunitiæ reum faciunt: nam sæpe eo duce Tribuni foro pulsi, fusa ac fugata plebs fuerat. Cum tamen in sui damnationem consensuram plebem videret, tandem singulos prensare coactus est. Et favore patris aliorumque amicorum conversa plebes absolutum eum ibat [a], cum unus e Tribunis *M' Volscius Fictor* (Livius *L. III. c.* 13. ante aliquot annos tribunum plebis fuisse dicit) Quinctium accusavit, quod ante aliquot annos fratrem suum in rixa nocturna pugnis occidisset; addens, *non licuisse sibi per superiorum annorum Consules rem tam atrocem exsequi.* Falsam accusationem fuisse dicit Dion. Halic. *L. X. c.* 28. ut & Liv. *L. III. c.* 26. Tamen Quinctius vadibus datis dimissus in *Tuscos* in exilium abiit. Pater omnibus bonis ut mulctam dissolveret (erat 30000. æris, quod a 300. *Philippæis* nummis non multum aberit) divenditis, aliquamdiu in tugurio trans Tiberim habitare coactus est; ubi agellum quatuor jugerum, qui solus ipsi reliquus erat, suis manibus ad vitam sustentandam coluit. *Prata Quinctia* hæc deinde sunt dicta [b]. Ita remoto Cæsone rursus lex ferri cœpit [c], sed tanta patriciorum juvenum oppositione, ut, *mille pro uno Cæsones exstitisse*, plebes quereretur; cum tamen mediis diebus, quibus de lege non ageretur, populares mansueti-

a *Dion. Hal. L. X. cap.* 7. b *Liv. Ibid.* c *Id. L. III. c.* 14.

ſuetique eſſent. Sed A. U. 293. Tribuni fictis literis, & indice ſubornato accuſarunt optimates conjurationis de extirpanda plebe initæ [a]; cujus perquiſitionem ſibi concedi poſtulabant: Sed *C. Claudius* Conſul crimen hoc a Tribunis fictum eſſe patribus & pluribus de plebe jam perſuaſerat, cum *Ap. Herdonius* Sabinus cum exſulum & ſervorum manu Capitolium arcemque noctu occupat [b], ſervos etiam reliquos poſtridie ad libertatem vocans: Tanto tamen furore correpti erant tribuni plebis, ut non hoſtes, ſed patriciorum clientes & hoſpites Capitolium inſediſſe contenderent: neque eo die per Tribunos iri in Capitolium potuit. Romanis poſtridie a Tuſculo auxilia venerunt: eorumque & civium ope (nequicquam reclamantibus tribunis) arx recepta eſt; at *P. Valerius* Conſul inter primores pugnam ciens interfectus; ſuffectusque ei eſt *Quinctius* Cæſonis ejecti pater. Servorum plerisque cæſis de reliquis, qui pauci erant [c], ſupplicium ſumptum eſt [d]. Annus ſequens ſolemnibus jam inter patres & plebem contentionibus exactus eſt; minus tamen quam alias per egregiam Conſulum prudentiam infeſtis [e]: & Conſul *Fabius* Tuſculum, quod Æqui ex improviſo ceperant, recepit [f]: Æquis pax a Senatu eſt data. Alter Conſul *Cornelius* Antio, quod defecerat, vi capto in

A. U. 293.

A. U. 294.

F 2 deſe-

a *Dion. Hal. L. X. c. 9. ſqq.* b *Liv. L. III. cap. 15.* c *Dion. Hal. L. X. c. 16.* d *Ibid. c. 18.* e *Liv. L. III. c. 24.* f *Dion. Hal. L. X. c. 21.*

defectores severe animadvertit. Utrumque Consulem triumphasse Tabulæ Capi-
A. U. 295. tolinæ docent: Verum Æqui statim anno sequente defecerunt; Consulemque *L. Minucium* obsederunt in castris suis [a]: ergo in summa trepidatione L. Quinctius Cincinnatus Dictator dicitur; quem legati Senatus agellum manibus suis colentem invenerunt: unde *Dictator ab aratro* vulgo dicitur. Hic exercitu maxima celeritate conscripto ad obsessum Consulem contendit; Æquosque victos *sub jugum misit*, hoc est, *duabus hastis humi fixis, superque eas transversa una deligata hostes eo transire coegit, & quidem discinctos* [b], ut ita plenam victoriæ confessionem iis exprimeret; nam etiam juga, quæ armentis imponebantur, primis temporibus figuram habuerunt literæ Π, posterioribus literæ Λ; unde etiam *fastigia montium* in eam formam adscendentia *juga* dixerunt. Ita domitis hostibus, postquam triumphasset Dictator, die decimo sexto se magistratu abdicavit; cum prius etiam M' Volscium falsi testimonii, de quo jam dictum est, reum a Populo in exilium ejici curasset: Minucium etiam Consulem, quod timidius rem gessisset, magistratu se abdicare, & pro legato legionibus
A. U. 296. præesse jussisset. A. U. 296. actio *legis Terentiæ* (cujus initio hujus §. meminimus) revocari cœpit: sed, licet jam quintum iidem Tribuni a plebe refecti essent,

a *Liv. L. III. c.* 26. b *Ib. c.* 28. *Fest. V. Jugum.*

ſent, nondum eam perferre potuerunt: interim tamen prohibuerunt, ne dilectus ageretur, antequam de juris æquabilitate ſtatuenda plebi a patribus conceſſum eſſet. Verum tandem concedente Senatu *Virginius* legem promulgavit [a] de decem Tribunis plebis in poſterum creandis; quod anno ſequente factum eſt. Tum quoque Tribuni poteſtatem Senatum convocandi ſibi primum arrogare cœperunt: & poſt longam diſceptationem obtinuerunt, ut Aventinus plebi ad ædificandum concederetur [b]. Anno 298. Tribuni plebis legem agrariam jam per triginta annos extractam rurſus propoſuerunt [c]: eaque a *L. Siccio*, vel, ut alii, *Sicinio Dentato* viro fortiſſimo militari facundia laudata eſt: diſſuaſoreſque legis in craſtinum a Tribunis adeſſe juſſi ſunt [d]. Ergo ante lucem patricii cum clientibus ſuis varias fori partes occuparunt: & poſt multas altercationes prohibuerunt, ne eo die lex perferretur. Sed mox patricii juvenes, per quos id ſteterat, abſentes damnati ſunt; & Patrum in reliquis moderatione mala Reipublicæ imminentia diſcuſſa: & ſtatim, cum ab Æquis & Volſcis commode bellum nunciaretur, exercitus in aciem eductus eſt. Profectus eſt ſimul cum Conſulibus *T. Romilio* & *C. Veturio* ille Sicinius cohortem extraordinariam ducens octingentorum civium voluntariorum [e], ſive veteranorum mili- *A.U.* 298.

F 3 tum;

a *Liv. L. III. c.* 30. b *Dion. Hal. L. X. c.* 32. c *Ib. c.* 35. d *Ib. c.* 40. e *Ib. c.* 43.

cum, qui jam emeritis stipendiis ad militiam cogi non poterant. Cum vero ad hostes perventum esset Consules jusserunt, ut Sicinius cum cohorte sua castra hostium, quæ in monte erant, adoriretur: simili consilio ac quondam illud fuit, quo *David Uriam* perire fecit: & licet ostenderet Sicinius periculum non ambiguum, sed certissimum in eo versari, tamen alterius Consulis conviciis adactus [a] tanquam ad certam mortem cum octingentis suis militibus profectus est. At rustico quodam duce longe alia, quam Consules putaverant, via in montem castris hostium imminentem evasit; eaque castra capta cum omni præda incendit [b], ut Consulibus victoriæ gloriam & triumphi splendorem imminueret. Hæc autem res, cum vulgo innotuisset, magnam Consulibus invidiam apud omnes conflavit; ita ut Sicinius (Livius *L. III. c.* 31. hic *C. Claudium Ciceronem* nominat) in annum
A. U. 299. sequentem Tribunus plebis creatus Romilium violatæ tribuniciæ potestatis, & male acti imperii militaris damnaverit [c], mulcta decem millium æris [d] irrogata: quemadmodum post paucos dies collegæ ejus C. Veturio quindecim millium æris [e] mulcta est dicta. Verum Consules metuentes, ne & ipsis, statim ac magistratum ejurassent, similis lis intentaretur, aperte plebi favere cœperunt [f]: & consti-

tue-

a *Dion.Hal. L.X.c.*45. b *Dion.Hal.L.X.c.*47. c *Ib. c.*48.*sq.* d 100. *Philippæi.* e 150. *Philippæi.* f *Ib.c.* 50.

tuerunt lege lata „ ut omnibus magiſtratibus liceret eos mulctare, qui aliquid „ vel inſolens, vel a moribus, aut legibus diſſonum in ſeſe admiſiſſent; quod „ antea ſolis Conſulibus licuerat": deinde curarunt, ut ex Senatusconſulto decem legati in Græciam mitterentur, qui leges Athenienſium a *Solone*, Lacedæmoniorum a *Lycurgo* latas deſcriberent; easque etiam, quæ in *Magnæ Græciæ* Urbibus ex Pythagoræ potiſſimum inſtitutis obtinebant; quarum imitatione Romani ſibi ipſis *corpus legum* conſtituere poſſent. Hujus rei auctor potiſſimum fuit Romilius ille, de quo modo dictum eſt, ut ſe plebi iniquum non eſſe probaret: Interea, dum horum legatorum reditus exſpectaretur, a ſolitis contentionibus in Urbe ceſſatum eſt; præſertim cum etiam atrociſſima peſtilentia Urbem vaſtaret.

CAPUT TERTIUM.

A.U. 301. *Per. Jul.* 4263. *A. C.* 450.

De Decemviris legibus ſcribendis Conſulari poteſtate.

§. 1. De inſtitutione LL. 12. Tabb.

§. 1. Legatis, qui, ut diximus, legum conquirendarum cauſſa miſſi erant, A. 301. Romam reverſis ex ſententia Appii Claudii, qui jam peſſimo conſilio pro truci ſævoque inſectatore plebis plebicola repente, & popularis auræ captator evaſerat [a], pro Conſulibus De-

[a] *Liv. L. III. c.* 33.

cemviri legibus ſcribendis , & quidem ſi-ne provocatione , creati ſunt ; interque eos in primis ipſe Appius. Hi decimo die jus Populo ſinguli reddebant unica inter ipſos concordia ; ſumma tamen adverſus alios æquitate. Decem etiam legum Tabulas propoſuerunt monito populo , ut ſingulas res in tabulis comprehenſas animo verſaret, ſermonibuſque agitaret, ut non alias leges haberet Populus Rom. quam in quas ipſe conſenſiſſet [a]. Imo , ut manifeſtior harum legum æquitas eſſet ad rumores hominum unum quodque eorum caput correxerunt : eaſque tandem Comitiis centuriatis pertulerunt; & tamen etiam plebiſcito eaſdem confirmare voluerunt [b]; ita ut nec Conſulum nomen, quod exoſum erat, nec tribunicium auxilium plebes requireret; præſertim cum etiam invicem appellatione cederent Decemviri. Verum ſub finem annui ſui magiſtratus rumores ſpargi curarunt, auctore præcipuo, ut videtur, Appio , quaſi deeſſent etiamnum duæ legum Tabulæ, quibus adjectis abſolvi poſſe velut corpus omne Romani iuris. Comitia igitur Decemviris creandis rurſus ſunt indicta , eorumque habendorum munus a patribus Appio injunctum fuit, ne ſcilicet ſemet ipſe creare poſſet : ſed ille eo ipſo impedimento pro occaſione uſus ſeipſum imprimis creat, collegasque ſibi adſciſcit , quos in ſuos mores formare ſe poſſe

a *Ibid*, *c.* 34. b *Dion. Halic. L. X, c.* 57.

posse crederet a splendore vitæ haud quaquam prioribus pares.

§. II. Hi statim insolentissime agere cœperunt cum duodenis singuli fascibus in forum prodeuntes, & in humiliores libidinose crudeliterque consulentes. Provocationem quoque re ipsa sustulerant: nam, si quis collegam appellasset ab eo ad quem venerat, ita decedebat, ut pœniteret, non prioris decreto stetisse; ita ut crederentur fœdere inter se facto Decemviratum perpetuum reddere voluisse. Duas tamen adhuc legum tabulas prioribus addiderunt. Sed cum exspectaretur quam mox Consulibus creatis Decemviratu se abdicarent, nullis magistratibus creatis privati pro Decemviris in tertium etiam annum in forum prodierunt: ita ut jam in perpetuum libertas deploraretur, non sine maximo Decemvirorum odio, & finitimarum gentium contemptu. Huc accedebat, quod falsorum criminum accusatos adversarios suos exilio, vel morte afficerent: quodque audacissimis juvenum res eorum, qui sibi adversabantur, agere & ferre permitterent b. Ergo hac occasione usi Æqui & Sabini agrum Romanum invadunt; ita ut Decemviri Senatum convocare cogerentur; quod ipsis jam fere insolitum, quemadmodum omnibus tyrannis talia concilia exosa esse plus semel jam est observatum. Verum cum jam Senatus convenisset acres sententiæ adver-

§. 2. De tyrannide Decemvirorum. A. U. 303.

A. U. 304.

a *Liv. L. III. c. 36.* b *Dion. Hal. XI. c. 2.*

adversus Decemviros sunt dictæ [a] a *L. Valerio Potito* præsertim *Horatioque Barbato*: his vero ab Appio repressis *Claudius* Appii patruus dicere jussus, censuit [b], ut, ante quam de alia aliqua re decerneretur, pristina Reipublicæ redderetur forma: & Valerius per Interregem Dictatorem creandum esse monebat [c], cum Decemvirorum legitimum tempus magistratus jam præteriisset. *L.* vero *Cornelius*, cujus frater in Decemviris erat, prius hostes reprimi; deinde de forma Reipublicæ consultari volebat [d]: eamque sententiam, tanquam quæ vinceret, Appius pronunciavit. Interim tamen plurimi ex honestissimis civibus, quod se factionibus Decemvirorum victos viderent, Urbem deseruerunt, Decemviris nequaquam prohibentibus, præsertim cum eorum, ut militiæ desertorum, bona publicarent [e]. Tandem post multas turbas delectum habuerunt Decemviri: verum non melius foris, quam domi Rempublicam gesserunt: cum & minus prospere sæpe adversus hostes pugnarent; & plurimi cives Decemvirorum adversarii clam e medio tollerenrur [f]. Præter alia autem duo facinora invidiæ plenissima emicuerunt; quorum alterum in Urbe, alterum in expeditione patratum est. Nam Sicinium illum fortissimum prospeculatum ad locum castris capiendum missum a comitibus

a *Liv. L. III. cap.* 39. b *Dion. Hal. L. XI. cap.* 11. c *Ib. c.* 19. *sq.* d *Ibid. c.* 18. e *Ib. c.* 22. f *Ib. cap.* 24.

bus suis interfici curarunt, sparso rumore tanquam ab hostibus per insidias cæsus esset [a]. In Urbe Appium, cui Urbis tutela decreta erat, libido cepit *Virginiam* plebejam, sed ingenuam virginem stuprandi: itaque *Claudio* cuidam clienti suo negotium dat, ut eam, tanquam serva sua natam, in servitutem coram tribunali suo assereret. Nec mora, addictam Claudio puellam abducere jubet [b]. At quum fortissime se ei opponerent *P. Numitorius* puellæ avunculus, & sponsus *Icilius*, in posterum diem res differtur. Interea *Virginius* virginis pater citatis equis e castris accitur; licet collegis in castra scripsisset Appius, *ne Virginio commeatum darent* [c]. Sed jam prima luce profectus Virginius cum ingenti matronarum aliorumque advocatione filiam in forum deducit. At amens libidine Appius obstinato animo *vindicias secundum servitutem* decernit. Ibi indignatus Virginius, ubi nihil usquam auxilii vidit, venia Appii puellam, tanquam coram nutrice percontaturus, *quid hoc rei esset*, seducit; arreptoque a lanio cultro confodit, *hoc uno modo, quo posset, se filiam in libertatem vindicare* adjiciens: atque protinus, frustra comprehendi eum jubente Decemviro, in castra contendit cruore consperſus, & strictum telum gerens. Ibi in concione commilitonum calamitate sua exposita eorum auxilium exposcit. Sed cum multi reve-

rentia

a *Ibid. c.* 25. *Liv. L. III. c.* 43. b *Ib. c.* 45. c *Ibid. cap.* 47.

rentia sacramenti militaris, quod sanctissimum Romanis habebatur, duces suos deserere non auderent, Virginius docuit, eos nullo sacramento Decemviris obstringi, cum potestas eorum nullis plane legibus niteretur, quando annuum Imperii Decemviralis tempus jamdudum præteriisset [a]. His rationibus persuasi milites sublatis signis in Urbem profecti sunt; & in Aventino castra posuerunt: ac postridie decem Tribunos militum, qui summæ rei præessent, crearunt. His postea alter exercitus, qui in Sabinis erat, auctore Icilio Numitorioque accessit [b]: & etiam sibi decem Tribunis creatis, se alteri exercitui junxit; ita ut penes hos viginti Tribunos jam rerum summa esset. Cumque tamen in Senatu contentionibus assiduis nihil transigeretur, plebs in sacrum montem trans Anienem fluvium transiit. Tum demum, cum Horatius & Valerius assidue Senatum hortarentur, Decemviros increparent, hi, *quando ita videretur, in potestate Patrum se futuros*, affirmant: simul tamen rogantes, *ut caveretur, ne suo sanguine ad supplicia patrum plebs assuefieret*. Tum Valerius Horatiusque ad plebem missi sunt: hisque a plebe, *facerent ut vellent*, permissum est [c]. Ergo Senatusconsultum est factum, *Ut Decemviri se primo quoque tempore abdicarent; Tribunique plebis crearentur*.

a *Dion. Hal. L. XI. c.* 42. b *Liv. L. III. cap.* 51. c *Ib. c.* 54.

tur : & , ne cui secessio militum plebisque fraudi esset .

§. III. Creati inter alios sunt Tribuni pater, sponsus & avunculus Virginiæ ; & mox Consules facti sunt, illi libertatis vindices Valerius Horatiusque . Hi statim leges centuriatis comitiis tulerunt ; *ut quod tributim plebes jussisset , Populum teneret ;* cum antea Patres plebiscitis non tenerentur . Legem etiam alteram *de magistratu sine provocatione non creando* sanxerunt . Tum quoque Tribunorum sacrosanctam potestatem nova sanctione firmarunt : additumque plebiscitum , *ut qui plebem sine Tribunis reliquisset , quique magistratum sine provocatione creasset , tergo ac capite puniretur* . Inde Virginius Appio diem dixit ; qui nequicquam Tribunos appellans a viatore arripitur . Atque ita ille ipse libertatis Populi oppressor (miras consideret quis humanarum rerum vices) ad Populum provocare coactus est [a] . Sed nihilominus in carcerem est conjectus ; ibique frustra pro eo deprecante patruo Claudio , sibi mortem conscivit : eundemque vitæ finem habuit *Sp. Oppius* Decemvir , qui collegam injuria grassantem non prohibuerat . Reliqui Decemviri exilii caussa solum verterunt ; bonaque eorum publicata sunt [b] . Ita compositis rebus urbanis exercitus Consules eduxerunt : & Valerius quidem Aequos & Volscos egregio , sed difficili prælio vicit : Horatius vero Sabi-

§. 3. Restitutio Reip. post Decemviros.

a *Ib. c.* 56. b *Ib. c.* 58. *Dion. Hal. L. XI. c.* 46.

Sabinos etiam fudit, castrisque exuit; Cumque ipsis Senatus maligne triumphum negaret [a], quod plebi faventes Senatus potentiam imminuissent, (ea præsertim lege, qua plebiscitis universum Populum teneri sanxerant) & Decemviros absque caussæ dictione Tribunis prodidissent, hi primi, invito Senatu, jussu populi triumpharunt.

§. 4. Nova turba: nova bella. §. IV. A. U. 305. Ipsi novem Tribuni plebis contra libertatem conspirarunt, eosdem Tribunos reficere in animo habentes, cum etiam Consulibus magistratum continuare permitterent, quo sua cupiditas minus emineret [b]. Sed cum sors comitiorum *M. Duillio* viro prudenti evenisset, Consulesque ejus rogatu respondissent, *se novos Consules creaturos*, quinque hic novos Tribunos creavit; cum alii candidati justum suffragiorum numerum explere non possent, quod novem collegæ Duillii aperte peterent. Novi Tribuni plebis in cooptandis collegis patrum voluntatem foverunt; duobus etiam consularibus viris assumptis. Verum hac occasione *L. Trebonius* Tribunus plebis legem tulit, *ut qui plebem Romanam Tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem Tribunos plebei faceret*. Ipse Trebonius ab insectandis patribus *Asperi* cognomen tulit [c]. A. U. 307. discordiis
A. U. 307. patrum & plebis illecti Æqui & Volsci ad ipsa Urbis mœnia populabundi accesserunt:

a *Dion. lb.* 49. b *Liv. L. III. c.* 67. c *Liv. L. III. c.* 65.

ferunt: ſed cum ne ſic quidem plebeji ad nomina militiæ danda permoverentur graviſſima oratione a Quinctio Conſule caſtigati ita flexi ſunt, ut promptiſſime delectus haberetur: quo facto Conſules educto exercitu hoſtes graviſſimo prælio vicerunt.

§. V. Victoriam honeſte de hoſtibus relatam [a] turpe domi de finibus ſociorum judicium Populi deformavit. Judices capti Romani de agro, de quo Aricini & Ardeates ſæpe bello certaverant, eum *P. Scaptio* quodam ſene decrepito auctore, qui eum agrum Coriolorum fuiſſe, captisque Coriolis jure belli Romanorum factum fuiſſe dicebat, ſibi adjudicarunt. *§. 5. Turpis Rom. rapacitas.*

Hoc etiam anno, ſi *Tacito* [b] credimus, Quæſtores primum comitiis a Populo creari cœperunt; cum antea ab ipſis Conſulibus crearentur.

CAPUT QUARTUM.

A. U. 308. Per. Jur. 4269. A. C. 444.

De inſtitutione Tribunorum militarium Conſulari poteſtate.

ANno Urbis 308. ſemina novorum motuum, &, qui diutiſſime Rempublicam afflixerunt, provenire cæperunt; & quidem duplicia. Primo *C. Canulejus* Tribunus plebis legem promulgavit [c], *ut Populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de Patribus vellet*, Conſules faciendi, *§. 1. Initia contentionum de communicando cum plebe conſulatu.*

a *Ib. c. 71.* b *Ann. XI. c. 22.* c *Liv. L. IV. c. 1.*

ciendi. Tum item alteram, *ut connubiorum communio plebi ac patribus esset*; quam communionem sustulerant Decemviri. Et de connubiis quidem vicit Canulejus [a]. Sed cum Consulatus communicationi vehementer Senatus adversaretur, atque ita frustra protraheretur [b] tempus, nunciatum est bellum ab Æquis, Volscis, Vejentibus & Ardeatibus parari: Tribuni vero, nisi Senatusconsultum de communicando cum plebe Consulatu fieret, dilectum se impedituros esse minabantur. Itaque, cum optimates concilium suorum convocassent, ex C. Claudii sententia placuit, ut sex vel octo Tribuni militum Consulari potestate (de eo numero videbimus postea) crearentur; isque honor æque plebejis ac patriciis pateret. Ergo
A. U. 309. A. U. 309. status civitatis iterum est mutatus: & pro Consulibus tres duntaxat Tribuni militum creati sunt; iique omnes patricii; cum Populus esset contentus, quod plebejorum ratio in comitiis habita fuisset. Atque ita hic Magistratus unicum per multos annos remedium fuit tuendæ contra plebem Consularis dignitatis: iisque annis, prout vel plebs, vel Patres contentionibus prævaluissent, vel Consules, vel Tribuni militum creati sunt. Iis hoc nomen inditum est, quia inter plebejos maxime eminebant, qui Tribuni militum in castris fuissent. Nomen hujus magistratus per aliquot annos

in

a *Ib. c. 6.* b *Dion. Hal. L. XI. c. 54.*

in Republica auditum fuit, donec A. U. 387. primus Consul e plebe crearetur; ut suo loco dicemus. Verum hoc A. 309. qui creati erant Tribuni militum tertio mense postquam honorem inierant augurum decreto magistratu abierunt [a], tanquam vitio creati essent, quod *C. Curius*, qui comitiis eorum præfuerat, parum recte *tabernaculum cepisse* diceretur. Sed hæ patriciorum erant artes, qui soli auspicia habebant; aut potius pro lubitu ea ementiebantur. Ergo in horum locum Consules suffecti sunt. Anno 310. & etiam sæpius postea Consules iterum sunt facti, cum & plebs patriciis, seu hunc, seu illum delatura honorem frustra certare superséderet; & principes tamen plebis ea comitia haberi mallent, quibus non haberetur ratio sui, quam quibus ut indigni præterirentur. Eodem anno nova *Censorum* & ingens dignitas in Republica emersit. Cum enim per septemdecim annos Census in Republica actus non fuisset; neque Consulibus per frequentia bella otium esset id negotium agere, proprii huic rei magistratus creati sunt: & a *censendo Censores* dicti. Interea legati ab optimatibus Ardeatium Romam venerunt auxilia adversus plebem suam, quæ urbem obsederat, orantes [b]. Seditio exorta ibi fuerat caussa virginis plebejæ: quam cum duo juvenes peterent, alter nobilis, alter plebejus, ille matris, hic tutorum judicio

A. U. 310.

 supe-

a *Liv IV. c* 7. b *Ib. c.* 9.

superior erat. Magistratus quidem secundum parentem pronunciavit: sed plebs virginem e domo parentis rapuit; ita ut prælium atrox fieret: quo pulsa ex Urbe plebes agros optimatium vastabat; evocabatque Volscos ad obsidendam Ardeam. At ipsi Volsci a *Gegânio* Consule unius noctis opere firmiore munimento circumvallantur, quam quo ipsi Ardeam cinxerant: Ita ut [a] postridie dedito Imperatore suo, & traditis armis sub jugum missi abire cogerentur. Ita a Consule seditio Ardeatium est composita, principibus ejus motus securi percussis.

§. 2. Seditio Sp. Mælii.

§. II. Anno Urbis 313. cum dira fame Romani premerentur petente plebe *L. Minucius Augurinus* [b] creatur Præfectus annonæ. At nulla ratione annonam ita laxare potuit, quin multi ex plebe omni spe amissa capitibus obvolutis se in Tiberim præcipitaverint. Itaque *Sp. Mælius* Eques Romanus prædives ea occasione usus de regno consilia agitare cœpit: Verum Minucius, cum eandem curationem publice ageret, rem facile comperit, compertamque ad Senatum defert. Ergo Di-

A. U. 314.

ctator *regni opprimendi & seditionis sedandæ caussa* dicitur senex L. Quintius Cincinnatus, idem qui in priore Dictatura Æquos sub jugum miserat. Hic *C. Servilium Ahalam* Magistrum Equitum dixit. Cum autem Mælius fidem plebis Romanæ imploraret, *opprimi se consensu Patrum*; quod

a *Ib. c.* 10. b *Ib. c.* 12.

quod plebi benigne fecisset, dictitans, Servilius eum assecutus obtruncat, laudante facinus Dictatore. Mælii bona publicata sunt: domus jussu Dictatoris diruta [a], ut monumentum esset oppressæ nefariæ spei, id *Æquimelium* appellatum est. Anno quidem Urbis 317. alter *Spurius Mælius* Tribunus plebei Minucio ob hanc rem diem dixit; & rogationem de publicandis bonis Servilii Ahalæ tulit: sed quæ vana ad Populum fuere.

§ 3. Anno Urbis 315. Fidenates a Romanis ad *Lartem Tolumnium* Vejentium Regem defecerunt, legatis etiam Romanorum instinctu Tolumnii interfectis, (quorum statuæ in rostris positæ sunt. Cic. *Phil.* 9. *c.* 2.) ut ita spe veniæ præcisa firmiori fœdere Tolumnio jungerentur. Et satis quidem bene res gessit *L. Sergius* Consul, ita ut *Fidenatis* etiam cognomen ex eo bello reportaret [b]. Veruntamen tantum bellum fuit ut Senatus *Mam. Æmilium* Dictatorem dici juberet; præsertim cum etiam Falisci auxilio Vejentibus venissent. Prælio commisso *A. Cornelius Cossus* [c] Tribunus militum Regem Tolumnium singulari prælio vicit; *spoliaque opima* altera a Romulo Jovi Feretrio tulit: unde patet, *spolia opima* etiam fuisse dicta, quæ aliquis ex minoribus ducibus duci hostium in acie detraxisset; ut docet etiam non sine laudis præfatione in his literis nominandus Jaco-

§. 3. Rursus bella cum Vejentibus, Fidenatibus, &c.

A.U. 316

a *Liv. L. IV. c.* 16. b *Liv. Ib. c.* 18. c *Ib. c.* 19.

A. U. 318. bus Perizonius nunc fatus functus[a]. A. U.
318. Fidenates cum Vejentibus in agrum Romanum populabundi descendunt, dum pestilentia affligerentur Romani. Contra eos Dictator dicitur *Q. Servilius Priscus*; qui primum Etruscas legiones collatis signis fudit[b]; mox urbem Fidenas cuniculis actis cepit, unde, ut vidimus, *Fidenas* etiam ipse est dictus. Hac urbe capta in Etruria trepidatum est: cumque inde magnus tumultus imminere videretur, Dictator iterum dictus est Mam.
A. U. 319. Æmilius. Verum cum reliquæ civitates Vejentibus auxilia negassent, Dictator[c], ut tamen insigne aliquod Dictaturæ suæ exstaret monumentum, legem tulit, „ut Censura pro quinquennali annua „tantum & semestris esset." Quod ægre passi Censores Mamercum tribu motum octuplicato censu ærarium fecerunt. Magni momenti non est, sed tamen no-
A. U. 321. tatu dignum, quod A. U. 321. Tribuni plebis legem promulgaverint, *ne cui album in vestimentum addere liceret*[d]; indignati, quod, cum per tot annos Tribuni militum consulari potestate crearentur, nulli unquam plebejo ad eum honorem
A. U. 322. aditus fuisset. Anno tamen sequente cum tumultus rursus ab Æquis & Volscis nunciaretur, Senatui Dictatorem dici placuit. Sed cum Consules, quorum pote-
stas

a *Vid. Periz. anim. Hist. c. 7. p. 252.*
b *Liv. IV. capit. 22.* c *Ib. capit. 24.* d *Ibid. capit. 25.*

ſtas per Dictaturam ceſſabat, hoc facere recuſarent, Q. Servilius Priſcus nomine Senatus Tribunos appellavit, ut pro poteſtate ſua Conſules Dictatorem dicere cogerent: nec Tribuni hanc occaſionem augendæ poteſtatis neglexerunt. Ergo *T. Quinctius* Conſul Dictatorem dixit ſocerum ſuum *A. Poſtumium Tubertum*, ſeveriſſimi imperii virum; qui difficillimo prælio, quo ipſe & duo legati graviter vulnerati ſunt, Conſulique Quinctio brachium abſciſſum eſt, hoſtes vicit. *Diodorus Siculus L. XII.* & Valerius Maximus *L. V. c.* 4. *ex.* 2. item *Gellius noctium Att. L. XVII. c. ult.* huic hiſtoriæ addunt, Poſtumium Dictatorem filium ſuum, quod injuſſu ſuo præſidio decedens cum hoſte pugnaſſet, licet victorem, ſecuri percuſſiſſe. Id Livius negat a, quia non ſit veriſimile *T. Manlio*, qui poſtea filium tali de cauſſa ſecuri percuſſit, *Imperioſi* cognomen inditum fuiſſe, & *Manliana Imperia* pro *ſeveriſſimis* fuiſſe dicta, Poſtumium nulla triſti nota fuiſſe inſignitum. Verum Cl. Perizonius *animadv. Hiſt. c. VIII. p.* 350. probat T. Manlii patri *Lucio* id cognomen jam fuiſſe inditum ob ſævitiam in agendo dilectu adhibitam ex Livii *L. VII. cap.* 3. & 4. Hinc per aliquod tempus Romanis otium ubique *fere* fuit. At A. U. 325. cum Vejentes & Fidenates in agrum Romanum excurſiones feciſſent, Fidenatibus quidem, ut in fide retinerentur, co-

a *Liv. L. IV. c.* 29.

lonorum numerus est additus; in Vejentes vero, quo minus exercitus duceretur, aquarum præ siccitate summa penuria, & ortis inde morbis est prohibitum: qua etiam occasione proni ad superstitionem Romanorum animi variam eam & peregrinam in Urbem induxerunt; ita ut ædilibus negotium daretur, *animadverterent, ne qui, nisi Romani, Dii, neu quo alio more quam patrio colerentur* [a]: tamen *Pighius in Annalibus* ad hunc annum spolia opima a Cosso relata refert; quod in consulatu Cossi ea relata esse putet. A. U.
A. U. 327. 327. ex quatuor Tribunis Consulari potestate tres Vejos profecti sunt: verum cum quisque ad sua consilia tenderet, aliquid cladis acceperunt: ita ut Tribunorum pertæsa civitas Dictatorem posceret: nec obfuit Mam. Æmilio censoria nota, quin tertium Dictator diceretur. Transtulerant Vejentes bellum Fidenas, cum Fidenates novorum colonorum cæde arma sua imbuissent; ita ut ingens terror Romæ esset exortus. At Dictator intrepide aggressus est hostes; nihilque moratus, quod facibus accensis multitudo Fidenatium in hostem rueret [b], eorum urbem castraque vi capit ac diripit; cumque triumphasset die decimosexto se magistratu abdicat. Anno sequente Vejentibus annorum viginti induciæ sunt datæ.

§. 4. Bella cum Volscis

§. IV. A. U. 330. imprudentia & nimia fiducia *Sempronii* Consulis male adver-

a *Ib. c.* 30. b *Liv. L. IV. c.* 33.

versus Volscos pugnatum est [a]: sed fortitudine *Sex. Tempanii* equitum decurionis exercitus servatus fuit; idemque, cum Tribuni hac occasione usi in Sempronium inveherentur, & Tempanium ad testimonium dicendum evocarent, prudenti oratione cum ingenti laude, non virtutis magis, quam moderationis, hanc culpam a Consule amolitus est, moderationisque pretium in annum sequentem Tribunatum plebis tulit [b], eumque modestissime gessit. Eodem anno cum etiam *Hortensius* Tribunus plebis Sempronio diem dixisset, quatuorque collegæ Hortensii pro Sempronio intercederent, vestemque se cum reo mutaturos esse dixissent, ab accusatione destitit. *& Æmil. A. U. 330.*

A. U. 332. Cum duobus adhuc Quæstoribus, qui Consulibus ad munia belli præsto essent, opus esse videretur, petierunt quidem eam dignitatem aliquot plebeij; sed obtinere non potuerunt, quin, quorum patres avosque Consules viderat Populus, illi reliquis præferrentur [c], indignantibus maxime Tribunis plebis, & iram suam in Sempronium effundentibus, qui acerrime actionibus Tribunorum de agris dividundis restiterat; & jam quindecim millibus æris damnatus fuit. A. U. 334. Servorum [d] de Urbe incendenda, atque occupanda arce conspiratio detecta est: *Lavicanique* (*Labicum*, vel *Lavicum* Latii veteris urbs fuit) *A. U. 332.*

a *Ib. c.* 37. b *Ib. c.* 42. c *Ib. c.* 44. d *Ib. c.* 45.

novi hostes facti per discordiam Tribunorum militum aliquid cladis Romanis intulerunt: sed creatus iterum Dictator Q. Servilius Priscus Æquos Lavicanosque vicit: horumque oppidum cepit ac diripui [a]. Senatus autem, ut Tribu-
A. U. 335. nis plebis gratiam populi præriperet agrum Lavicanum plebi dividendum censuit: mille & quingenti coloni eo sunt missi. His tamen non contenti Tribuni plebis aliis & iniquis legibus agrariis civitatem agitarunt [b]: donec Patres sex ex eorum collegio ad intercessionem comparassent, consilio utili & jam antea nota-
A. U. 338. to. Eadem ratione discussa est rogatio *L. Sextii* tribuni plebis, ut *Volas* quoque, quam urbem ab Æquis modo ceperant Romani, coloni mitterentur. Sed anno sequente Volæ ab Æquis receptæ sunt: bellumque adversus Æquos *M. Postumio Regillensi* Tribuno militum consulari potestate permissum est. Hic cum inter Volarum oppugnationem, prædam militis fore edixisset, oppido capto fidem mutavit. Nec contentus ea levitate, cum idem Tribunus Sextius, se agrum etiam Volanum iis, qui eum ceperant, divisurum esse dixisset, *malum militibus suis nisi quiescerent*, minitari ausus est. Hinc seditione orta Quæstor Postumii vulneratus est. Postumius vero seditionem cohibiturus acerbis quæstionibus, crudelibusque suppliciis asperiora omnia fecit; ita ut tan- dem

a c. 47. b *Ib.* c. 48.

dem eo indignatio eruperit, ut Tribunus militum ab exercitu suo lapidibus cooperiretur: quod facinus anno sequente, sed, moderatione Consulum, paucorum supplicio vindicatum est [a]. Verum omnino plebis animos delinire potuisse videntur Consules si Volani agri divisionem plebi objecissent; qui mox paucis, ut cetera, prædæ erat futurus. Fuissetque seditio annis sequentibus concitata, nisi pestilentia & inde orta fames eam prohibuissent; quo tamen malo plurimorum morbis, perpaucis funeribus defuncta est civitas: & tanta etiamnum A. U. 343. penuria *A. U. 343.* fuit, ut *Trebio* Ædili plebis, qui assibus Populo frumentum præstiterat statuæ in Capitolio & Palatio ponerentur; ipseque demum mortuus Populi humeris portatus in rogum est [b]. A. U. 344 cum arce *Carventana* ab hostibus capta nihilominus *Mænius* Tribunus plebis legis agrariæ lator delectum impediret, *C. Valerius* Consul novem Tribunorum plebis decreto armatus, postquam paucis Tribunum appellantibus *collum torsisset* [c], hoc est, *vi eos collo apprehensos ad parendum coegisset*, metu ceteros, ut sacramento dicerent, subegit. Idem arce Carventana recepta prædæ quod erat in ærarium redegit; quod exercitus militiam abnuisset. Cumque vererentur Patres, ne hinc offensus Populus Mænio locum inter Tribunos militares daret, consularia comitia

sunt

a *Ib. c.* 51. b *Plin. H. N. XVIII. c.* 3. c *Liv. L. IV. cap.* 51.

A. U. 344. sunt habita; cujus rei dolorem quæstoriis comitiis ulta est plebes tres plebejos clarissimarum familiarum juvenibus præferendo; auctoribus potissimum *Iciliis*; ex qua infensissima patriciis gente tres eo anno Tribuni plebis erant: Ingentem hanc victoriam plebs habuit, ita ad Consulatum ac triumphos locum sibi patefactum reputans. Nec eo contenti Tribuni plebis, cum mira opportunitate Volsci Æquique bellum movissent [a], delectum impediendo rem eo deduxerunt, ut Senatusconsultum fieret de Tribunis militaribus anno
A. U. 345. sequente creandis, in quorum comitiis ratio plebis haberetur. Sed & tunc tres patricii creati sunt; solerti patriciorum consilio, quod turbam indignorum candidatorum dignis intermisceri curassent; quorum tædio Populus a plebejis fuerat aversus [b]. Cum autem tumultu majore, quam res erat, bellum nunciaretur Senatusque Dictatorem dici jussisset, duobus Tribunis militum nequicquam contra tendentibus, tertius *Ahala Servilius P. Cornelium Cossum* Dictatorem dixit, ipse ab eo Magister equitum creatus. Hostes facili prælio sunt victi: Is annus insigne specimen moderationis Romanæ præbuit [c]: Cum enim Vejentes legatione missa a Senatu postulassent, ne res ab iis repeterentur, quia discordia intestina laborarent, concessum hoc ipsis fuit. At in Volscis, quod tardius Senatus præsidio *Verrugine* obsesso succurrisset,

a *Liv. L. IV. c.* 53. b *Ib. c.* 56. c *Ib. c.* 58. *omnino.*

riſſet, accepta clades fuit. A. U. 347. *Anxur* Volſcorum oppidum expugnatum, & militibus diripiendum datum eſt; quæ res primum plebem patribus conciliavit. Ei mox acceſſit beneficium a Senatu [a] decernente, *ut ſtipendium miles de publico acciperet*, cum ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet. Gratiſſimum hoc plebi fuit, nequicquam liberalitatem patrum in pejorem partem detorquentibus Tribunis. Eodem anno Vejens bellum motum eſt ob ſuperbum reſponſum legatis res repetentibus datum: Sed anno demum ſequente obſideri cœpti ſunt Veij; eaque obſidio in decimum annum traxit. *Artena* etiam Volſcorum oppidum hoc anno ſervi proditione captum eſt [b]. Servo præter libertatem, duarum familiarum bona in præmium data: quod ceteræ Romanorum magnanimitati non nimis congruum fuiſſe videtur.

§. 5. Bellum cum Vejentibus A.U. 350.

§. 5. Anno Urbis 350. octo Tribunos militum conſulari poteſtate creatos fuiſſe dicit Livius, Cenſorum, qui eo anno fuerunt; (ut ex Faſtis Capitolinis patet,) nomina per incuriam iis adnumerans. Vid. Cl. Perizon. anim. Hiſt. c. 2. Quicquid ejus rei ſit, ut obſidio Vejorum acrius continuaretur, Tribuni exercitum ſub pellibus hyemare coegerunt, novo Romano militi more [c]. Nec occaſioni defuerunt Tribuni plebis criminando, quaſi ad vexandam plebem unice hoc facerent.

cerent.

a *Ibid. c. 60.* b *Ibid. c. 61.* c *Liv. L. V. c. 2.*

cerent. Sed *Appius Claudius* Tribunus militum a collegis ad opprimendas seditiones tribunicias in Urbe relictus gravi & prolixa oratione Tribunis plebis respondit, plebemque in suas partes pertraxit [a]. Cumque eodem tempore clades ad Vejos nocturna hostium eruptione accepta nunciaretur, & ingens inde omnibus moestitia esset injecta, repente quibus census equester erat, equi publici non erant adsignati, Senatui, *equis se suis stipendia facturos* promiserunt [b]. Eo exemplo permota quoque plebs *operam Reipublica extra ordinem* pollicetur: &, *si Vejos ducatur, priusquam capta urbe inde redituram esse*, negat. Ita summo patrum gaudio grates plebi actæ: stipendia voluntariis etiam peditum decreta. *Equites* quidem tum *primum equis merere* cœperunt: atque ita alacriter quæ ad Vejos
A. U. 351. amissa fuerant restituta sunt. Anno sequente præsidium Anxure negligentius agens a Volscis oppressum est, nec melius ad Vejos discordia ducum res gestæ sunt: nam cum *Capenates* & Falisci novi hostes accessissent, *Maniique Sergii* Tribuni militum castra aggrederentur, *Virginius*, qui alteris castris præerat, auxilium, nisi rogatus, collegæ ferre noluit: hujusque tanta fuit pertinacia, ut vinci ab hoste, quam vincere per civem mallet. Ita magna clade accepta coacti sunt Tribuni etiam ante justum comitiorum tempus abdi-

a *Ibid. c. 37.* b *Vid. Grev. præf. ad T. I. Ant. Rom. & Schelium not. in Polyb. c. 4.*

abdicare: creatique alii Tribuni militum A. U. 352.
multiplex bellum eodem tempore cum Vejentibus, cum Faliſcis, cum Volſcis geſſerunt: cum interea Tribuni plebis ob collationem ſtipendii, quæ turbutorum penſionem neceſſariam reddebat, tribulentis concionibus civitatem agitarent [a]. Atque ita tandem effecerunt, ut A. U. 353.
uſurpandi juris cauſſa unus ex plebe *P. Licinius Calvus* Tribunus militum conſulari poteſtate crearetur: ita demum de tributo impediendo Senatui remiſſum eſt. Cumque placuiſſet Licinius in magiſtratus geſtione, anno ſequente de ſex Tribunis militum quinque plebeji facti ſunt; ita ut jam Senatui prope major comitiorum, quam belli cura eſſet, cum non tantum communicatum cum plebe, ſed prope amiſſum ſummum honorem cerneret. Itaque religionem etiam plebi incutere conati ſunt, quod priore anno intoleranda hyems fuiſſet; proximo etiam peſtilentia agris Urbique illata. Ergo A. U. 355. omnes patricii creati ſunt. Tum vero inter multa alia prodigia, quæ quotidie nunciabantur, maxime animos tenuit, quod lacus in nemore Albano ſine ulla cauſſa perſpicua in altitudinem inſolitam creviſſet [b]. Quidnam eo portenderetur ſciſcitatum *Delphos* oratores miſſi ſunt: ſed interim ſenior quidam Vejens vaticinatus eſt, *nunquam Vejis potiturum Romanum, priuſquam ex lacu Albano aqua*

A. U. 353.

A. U. 355.

emiſſa.

a *Liv. L. V. c.* 11. b *Liv. Ib. c.* 15.

emissa foret. Quod statim Romanis innotuit: (jam enim per longinquitatem belli sermonum commercium factum erat) ergo juvenis prævalidus ex statione Romanorum colloquii specie senem elicuit; inque omnium conspectu raptum ad Imperatorem perduxit. Ergo anno sequente, cum legati sortem oraculi responso vatis congruentem attulissent, senex ad procurationem prodigii Albani, Deosque rite placandos est adhibitus. Cumque præterea ex ambagibus oraculi Tribunos militum vitio creatos esse colligerent, illi quidem abdicarunt; sed in annum sequentem Tribuni militum creati sunt omnes
A.U. 357. ex plebe [a]. Verum dum duo ex illis majore animo, quam consilio rem gerunt, in insidias præcipitaverunt; unde ingenti terrore Romæ orto Dictator dictus est fatalis Dux ad excidium Vejorum servandæque patriæ *M. Furius Camillus*: cum quo repente omnia mutata sunt. Nam restituta disciplina, novoque exercitu conscripto, summa ratione consilioque omnia egit; fortuna etiam, ut fit, secuta. Inde exercitu ad Vejos ducto cuniculum in arcem hostium agere cœpit [b]. Cum autem jam victoriæ certus esset, Senatum consuluit quid de præda fieri vellet. Placuit edici, *ad prædam Vejentem, quibus videretur, in castra ad Dictatorem proficiscerentur*. Ergo per cuniculum in urbem erumpunt Romani: atque ita oppidum

a *Ib. c.* 18. b *Liv. L. V. c.* 20.

pidum Etrusci nominis opulentissimum, cum decem æstates hyemesque continuas circumsessum fuisset, expugnant. Maximum inde Romæ gaudium fuit; ita ut in quatriduum supplicationes, quot dierum nullo ante bello, Senatus decreverit. Triumphavit Camillus curru equis albis juncto [a], quod parum humanum fuit visum; cum Jovis & *Solis* currus albis equis trahi dicerentur. Invidiæ ergo ingenti hæc res ipsi fuit: cui accessit, quod decimam partem prædæ Vejentanæ in publicum conferre omnes juberentur: ut ex ea donum Apollini, cui decimam de præda voverat Camillus, fieret. Cumque etiam urbs & ager Vejentium voto contineri sacerdotibus fuisset visum [b], placuit, ut in æstimationem ea venirent: atque cum ita pecunia ad eam rem ærario deesset, matronæ aurum & omnia ornamenta sua eo contulerunt. Agitatum etiam fuit a Tribunis, latore ejus legis *T. Sicinio Dentato*, „ ut quoniam Veji urbs, a- „ gerque Vejentanus, urbe agroque Ro- „ mano ampliores, uberioresque essent, „ plebis Senatusque parti habitanda da- „ rentur. „ Quæ res constantia & fortitudine principum Senatus, qui se identidem plebi occidendos offerebant, fuit discussa.

§. 6. A. U. 359. Faliscos M. Furius Camillus obsedit: & diuturnus labor fore videbatur [c], cum istis temporibus omnibus *§. 7. Camilli probitas, &c. A. U. 359.*

a *Ib. c. 23. Plut. Camillo p.m. 132.* b *Ibid. c. 25.*
c *Liv. IV c. 26.*

nibus bellicis machinis nondum inventis; commeatum intercludendo maxime obsessas urbes expugnare cogerentur. Sed commodum evenit, ut, pro more docentium apud veteres, magister liberos principum erudiens eos ad ambulandum sæpius educeret; atque sensim longius progrediendo eos tandem perduceret in ipsa Romanorum castra; ut ita eo pignore Romanis tradito puerorum parentes etiam urbem suam tradere cogerentur: sed scelesti hominis perfidiam detestatus Camillus denudatum eum, manibus post tergum religatis, reducendum & virgis verberandum pueris tradidit. Hac Camilli probitate moti Falisci se Romanis dedunt. In Æquis eodem anno ambigue bellatum est. Et de lege, quam Sicinius de transferenda Vejos populi parte promulgaverat, contentionibus certatum; ut etiam anno sequente, quo post quintum decimum annum rursus Consules creati fuerant [a]; sed licet tertium refectus esset
A. U. 360. Tribunus plebis Sicinius, lex ejus, annitentibus summopere Camillo auctore, patribus, perlata non est: verum deliniendæ plebe agri Vejentani septena juge-
A. U. 362. ra ipsi divisa sunt, A. U. 362. cum pestilentia in Romano agro ex siccitate nimiisque caloribus esset orta, ut copia magistratuum Reipublicæ esset, si cui eorum incommoda fuisset valetudo, sex Tribuni militum consulari potestate creati sunt

a Ib. c. 29.

ti sunt, qui levia cum finitimis bella gesserunt. Sed majoris momenti est, quod eo anno Camillus divisæ inique prædæ Vejentanæ accusatus in exilium abiit [a], Deos precatus, *si innoxio sibi ea injuria fieret, primo quoque tempore desiderium sui civitati ingratæ facerent*: absens quindecim millibus gravis æris damnatur.

CAPUT SEXTUM.

A. U. 363. Per. Jul. 4324.

De bello Gallico, & capta a Gallis Urbe.

§. I. De adventu Gallorum in Italiam.

§. I. REgnante Romæ Tarquinio Prisco *Ambigatus Biturigum*, & totius *Celticæ* Rex [b] exonerare prægravante hominum turba regnum cupiens *Bellovesum* ac *Sigovesum* sororis filios, hunc in saltus *Hercinios*; illum in multo lætiorem Italiam misit. Qui *Taurino* saltu Alpes transgressus in *Insubria* consedit, urbemque ibi *Mediolanum* condidit. Hunc alii atque alii subinde secuti omnem agrum inter Padum & Alpes non tantum occuparunt; sed etiam Pado trajecto Etruscos Umbrosque agro pepulerunt. Adversus eos Clusini, quorum urbs ad *Clanim* fluvium Porsenæ quondam regia fuit, auxilium a Senatu petierunt. De auxilio negatum est: sed legati sunt missi tres *M. Fabii Ambusti* filii, qui cum Gallis agerent, *ne socios Pop. Rom. oppugnare*

H

a *Ib. c.* 32. b *Liv. V. c.* 34. *sq.*

gnare vellent. Iis ſatis benigne a Gallis reſponſum eſt, *ſe agrorum egentes petere partem agrorum, quam latius, quam colere poſſent, poſſidebant Cluſini*. Sed cum ferociter utrimque ageretur, accenſis animis ad arma diſcurritur. Ibi *contra jus gentium* legati Romanorum in prima acie adverſus Gallos, & fortiter quidem, pugnarunt. Hinc merito irati Galli, omiſſa pugna, legatos Romam mittunt, poſtulatum, ut pro jure gentium violato Fabii dederentur. Verum & apud Senatum & apud populum tantum ambitio, gratia & opes Fabiorum valuerunt, ut quorum de pœna agebatur, Tribuni militum Conſulari poteſtate in annum inſequentem crearentur. Ea injuria accenſi Galli confeſtim ſignis convulſis citato agmine Romam contendunt[a], Tribunis interim, quorum temeritate bellum contractum erat, ſumma negligentia rem militarem curantibus. Ægre tandem, velut tumultuario exercitu raptim ducto, ad undecimum lapidem, qua *Allia* fluvius Tiberino amni miſcetur, Gallis occurſum eſt. Sed eadem temeritate, eodem divinarum humanarumque rerum contemptu omnia ſunt geſta [b]. Pugnatum eſt xv. Kal. Septembres: diesque ille a loco pugnæ *Allienſis* eſt dictus; & infauſtiſſimus deinceps eſt habitus; maxime cum olim trecenti Fabii ad Cremeram eodem die cæſi fuiſſent. Maxima tamen pars

Ro-

a *Ib. c.* 37. b *Ib. c.* 38.

Romanorum incolumis Vejos perfugit; reliqui Romam petiere tanto pavore, ut ne claufis quidem portis Urbis in arcem confugerent.

§. II. Galli miraculo victoriæ fuæ obftupefacti, velut ignari quid accidiffet, infidiafque metuentes fub occafum demum folis ad Urbem perveniunt: fed etiam ibi, cum Equites prægreffi nunciaffent, nullas portas effe claufas, nullam ftationem pro portis excubare, non armatos effe in muris noctem veriti, ante Urbem confederunt. Sequenti luce figna portis illata funt. Sed interim placuerat Romanis, ut juventus militaris cum conjugibus ac liberis, fenatufque robore in arcem Capitoliumque confcenderent, armis & frumento eo collatis. Sacra cum flamine facerdotibufque Veftalibus Cære in Etruriam funt miffa. Seniorum confularium, triumphaliumque turba, ne oneri obfeffis effet, domos regreffa, infignibus virtutis, aut honoris, quæ cuique propria, induti, fellisque curulibus medio ædium fuarum fedentes, obftinato ad mortem animo adventum hoftium exfpectabant [a]. Poftridie Galli patente porta *Collina* Urbem ingreffi primo quidem illos in veftibulo ædium fuarum fedentes viros tanquam Diis fimillimos (tantam majeftatem vultus gravitafque oris præ fe ferebat) venerabundi intuebantur. At mox unus ex his fenibus *M.*

§. 2. Urbs a Gallis capta. A. U. 363.

H 2 *Pa-*

a *Liv. L. V. c. 41.*

Papirius dicitur Gallo barbam suam honoris ergo demulcenti scipione eburneo in caput incusso iram movisse, atque inde initio cædis orto ceteros in sedibus suis fuisse trucidatos. Hinc nulli mortalium parcitum est: Urbs direpta: tectis ignis injectus. Nequaquam tamen Romanis, qui arcem tenebant, hac rerum suarum clade animus fractus est. Ita ut Galli a, cum viderent, eos ad deditionem animos flexuros non esse, nisi vis adhiberetur, arcem summo conatu oppugnaverunt; sed tanta strage & ruina repulsi sunt, ut nunquam postea, nec pars nec universi tale pugnæ genus tentaverint. Igitur diviso exercitu, partim, ut frumentum suppeteret, per finitimos populos prædari placuit, partim obsidere arcem. Prædantes Gallos fortuna ipsa Ardeam duxit; ubi ab exule Camillo magna strage affecti sunt: nec minore fortuna Tuscos etiam Romanum agrum incurrentes, & Vejorum oppugnationem animo agitantes *Cædicius* centurio iterata pugna superat b. Et in dies Vejis & animi & vires crescebant; non Romanis tantum, sed etiam ex Latio voluntariis eo confluentibus. Placuit itaque ab Ardea Camillum acciri; consulto tamen ante Senatu, qui Romæ erat, ne quid minus conveniens legibus ac jure actum videretur. Factum est hoc per juvenem *Pontium Cominium*, qui magno suo periculo

a *Il. c.* 43. b *Liv. L. V. c.* 45.

culo in Capitolium evasit: acceptoque inde Senatus decreto de Camillo curiatis comitiis ab exilio revocando, jussuque populi Dictatorem eum dicendo, incolumis Vejos rediit. Interim Galli nocte quadam sublustri [a] arcem, non animadvertentibus custodibus, cepissent, nisi *anseres* * Junoni sacri clangore alarumque crepitu *M. Manlium* excitassent: unde postea semper anseres publice in Capitolio nutriti sunt, Plin. H. N. *L. X. c.* 22. Cic. *pro Rosc. Amer. c.* 20. Mulieres etiam ex capillis suis tormenta fecerunt; unde ædes Veneri *Calvæ* est consecrata. *Lactant. L. I. c.* 20. ejusque Manlii potissimum fortitudine repulsi sunt Galli. Sed jam ultra fames ferri non poterat, (septimus enim jam mensis erat, quo Capitolinus exercitus obsidebatur) & Galli etiam fame ac pestilentia urgebantur. Ergo induciis factis colloquia permissu Imperatorum haberi cœperunt, jactantibus non obscure Gallis, haud magna mercede se adduci posse, ut obsidionem relinquant: ita mille pondo auri recessus eorum redimitur.

§. III. Sed Galli insolentia elati non tantum iniqua attulerunt pondera: verum etiam, recusante, qui aderat Tribuno, insolens *Brennus* (Gallorum regulo hoc nomen erat) gladium ponderi addi- *§. 3. Urbs a Camillo liberata.*

H 3 dit,

a *Ibid. c.* 42.

* *Lucret. IV. v.* 677. *Virg. Æn VIII. v.* 655. *Ovid. Fast. I. v.* 453. *Propert. III.* 2. *v.* 12.

dit, vocemque Romanis intolerandam; *Væ victis esse* [a]. Dum autem per hanc altercationem nondum omne aurum esset appensum intervenit Dictator, *auferrique aurum de medio, & Gallos submoveri* jubet; *injussu suo inferioris juris magistratum pactionem, quæ rata foret facere potuisse* negans. Inde facili negotio Gallos Roma expellit; moxque ad octavum lapidem ita cædit, ut ne nuncius quidem cladis relinqueretur. Atque ita triumphans in Urbem revectus *Romulus ac parens patriæ, conditorque alter Urbis* [b] a militibus appellatur. Et ita quidem rem narrat Livius, & post eum Plutarchus [c] & *Polyænus* [d]; sed Polybius L. II. c. 22. *Justinus*, sive *Trogus Pompejus L. XXVII. c.* 2. *& XXXVIII. c.* 4. Suetonius *Tiberio c.* 3. quin ipse Livius *L. X. c.* 16. Gallos aurum absportasse satis diserte memorant; ut observat Palmerius a Grentesmenil *exercitationibus in Auctores Græcos p.* 188. Verum responderi potest, Polybium, Livium, Justinum locis citatis hostes Romanorum pro sua caussa loquentes inducere. Suetonium autem quod attinet, ille de incerta satis fama loquitur. Hoc tamen certum est, nullum postea bellum tantopere timuisse Romanos quam Gallicum: ita ut *tumultus* proprie, non *bellum* diceretur: ac omnis excusatio militandi tunc cessaret [e]. Cum autem

a *Ib. c.* 49. b *Ibid. c.* 50. c *Camillo p. m.* 143. *sq.* d *L. VIII. c.* 7. §. 2. e *Cic. pro Fontejo c.* 16. *ibique Hotom.*

autem Tribuni plebis legem de transmigrando Vejos renovarent, assiduis concionibus monentes plebem, ut Urbem in ruinis jacentem relinqueret, Camillus summa vi se ipsis opposuit: & maxime quidem populum permovit, quod nec sacra, nec Deos suo loco moveri posse absque religione ostenderet a. Ita antiquata lege statim ædificari cœptum est: sed festinatio curam vicos dirigendi exemit; eoque factum est, ut forma Urbis occupatæ magis, quam divisæ, similis esset. Camillum, nisi anno circumacto Dictatura e abdicare populus est passus b. Ita demum *A. U.* 365. creati Tribuni militum consulari potestate fœdera primum & leges, quæ comparerent, conquiri jusserunt: diemque a. d. xv. Kalendas *Sextiles*, (est *Julii* mensis decimus octavus) quo ad Alliam cum exitio Urbis fœde pugnatum erat, *Alliensem* appellarunt; & inter atros retulerunt c. *A. U. 365.*

§. IV. Eodem anno illi, qui Vejentium Capenatiumque ac Faliscorum per ea bella ad Romanos transfugerant, in civitatem accepti sunt d: revocatique in Urbem Senatusconsulto a Veijs, qui ædificandi Romæ pigritia eo se contulerant, capitali pœna in eum, qui non remigrasset, constituta: tantoque ardore ædificatum est, ut intra annum nova urbs steterit. Sed eodem tempore Volsci veteres *§. 4. Alia rursus bella.*

a *Liv. L. V. c.* 55. b *Ibid. VI.* 1. c *Cic. Attic. L. IX. nu.* 5. *Fest. V. Alliensis.* d *Liv. L. VI. cap.* 4.

hostes a, & Etrusci arma ceperant. Latini quoque ac Hernici post centum prope annorum nunquam ambiguam fidem a Romanis defecerant: nam quod antea *Tiburtes*, *Prænestini*, *Tusculani* aliquando defecerant, privato eorum nomine, privatis opibus factum fuerat. Ad tantos undique terrores Dictator tertium dicitur Camillus; qui primum in Volscos profectus septuagesimo demum anno eos ad deditionem subegit. Inde Æquorum castra, urbemque cepit. Hinc adversus Etruscos [b] *Sutrium* oppugnantes exercitum duxit: urbemque jam captam invenit; sed incautos cum offendisset Etruscos ante noctem *Sutrinis* inviolatum oppidum reddidit. Anno sequente *Cortuosa* & *Contenebra* Etruscorum oppida capta sunt. At A. U. 368. jam senio gravis Camillus factus Tribunus militum IV. [c] Volscos, Latinos, Hernicosque juvenili ardore vicit; cum ingens pavor & tristitia Romanum exercitum invasisset, quando cum centenis hostibus singulos pugnaturos esse jactarent. Sed cum vidissent ipsum Camillum senecta invalidum in hostes vadentem [d], & signiferum proximum manu arreptum secum rapientem mutuo hortatu pariter procurrerunt; hostemque ceciderunt, donec nox prælium dirimeret. Verum mox revocatus est Camillus, ut Etruscis opponeretur, quos iterum Su-

a *Ibid. cap.* 2. b *Ibid. cap.* 3. c *Ibid. cap.* 6. d *Ib. c.* 8.

Sutrio ejecit: & *Nepesinorum* urbem [a], quæ ad hostes defecerat, recepit.

§. V. Anno Urbis 369 grave etiam bellum a Volscis fuit, adjuncta Latinorum, Hernicorumque defectione [b]. Sed gravior seditio domi exorta est a M. illo Manlio, qui Gallos e saxo Tarpejo deturbarat. Is ingenii vehemens & nimius animi, quum alios principes, ut inferiores sperneret, uni M. Furio Camillo invidebat: ac postquam animadvertit inter patres non quantum æquum censebat, opes suas excellere, repente popularis factus novas tabulas, ærisque alieni abolitionem agitare cœpit. Imo centurionem, nobilem militaribus factis, quum judicatum pecuniæ duci vidisset, manum ei injecit [c]: palamque populo rem creditori solvit. Alia etiam ad commovendam plebem addidit; ut quod fundum, caput patrimonii, præconi subjecit, *se hoc facere* adjiciens, *ne quem Quiritium judicatum addictumve duci videret*. Ad hæc domi secretis concionibus criminabatur Patres, ac si aurum, quod ad redimendam a Gallis civitatem collatum fuerat, in eorum prædam cessisset. Ergo hæc Manlii consilia magis quam metus belli Volsci, licet ille prætexeretur, compulit Senatum ut Dictatorem crearet *A. Cornelium Cossum*. Hic primo Volscos sociosque eorum prælio vicit: (merito hic Livius [d] satietatem metuit lectoris; metuimusque & nos; quod frequens

§. 5. Manlius regnū affectat.

a *Liv. Ib. c.* 10. b *Ib. c.* 11. c *Ib. c.* 14. d *Ib. c.* 12.

quens adeo mentio belli istius cum Volscis & finitimis gesti occurrat; dubitatque, unde toties ipsis victis suffecerint milites: sed etiam nobis eam tamen seriem rerum sequi melius videtur) at mox suspensis per molitiones Manlii rebus in Urbem accitus [a], postquam in Senatu voluntates hominum periclitatus fuisset, discedere Senatum a se vetuit. Atque ita sella in comitio posita Manlium per viatorem vocat; jubetque missis ambagibus, aut probare crimen Senatui objectum; aut fateri, se vani furti injuriam obtulisse. Negantem arbitrio inimicorum se locuturum in vincula duci jussit; cum nequicquam Deos Capitolium, quod defenderat, incolentes in auxilium sui vocaret. Mox Dictator de Volscis triumphavit: sed summa plebis invidia *de Manlio potius, quam de hoste triumphum actum* dicentes. Senatus vero [b], ut seditionem leniret, *Satricum* coloniam duo millia civium Romanorum, deduci jussit; iisque bina jugera & semisses agri assignavit. Sed magis eo remedio irritata fuit seditio, cum & parum, & paucis datum esset; mercedemque prodendi Manlii interpretarentur. Igitur Manlius Senatusconsulto liberatur vinculis; atque ita dux seditioni datus est. Senatus vero magistratibus mandavit [c], quod non nisi in suprema Reip. necessitate fiebat, *viderent, ne quid ex perniciosis consiliis* M. Manlii *Respubli-*

a *Liv. L. VI. c.* 15. b *Ibid. c.* 16. b *Ibid. c.* 19.

publica detrimenti caperet; ipsis Tribunis (cum cernerent, eundem suæ potestatis, quam libertatis omnium, finem fore) patrum auctoritati se dedentibus. Imo ipsi Tribuni Manlio diem dixerunt; qui tanto suis odio erat, ut ne fratres quidem ejus caussæ faverent. Ipse tamen, tum alia sua pace belloque bene gesta memorando; tum identidem ad Capitolium a se servatum manus tendendo (campo Martio enim, ubi judicium agebatur, Capitolium imminebat) populum ad misericordiam permoturus videbatur. Itaque prodicta die in locum extra Urbem ad portam *Numentanam*, (sic pro *Flumentana* apud Livium legit *Fam. Nardinus Roma Vet. L. IV. c.* 4. & adoptavit eam emendationem tacito Nardini nomine *Ol. Borrichius ant. U. R. facie c.* 7.) unde conspectus in Capitolium non esset, Concilium populi indictum est. Ibi damnatus, & mox a saxo Tarpejo dejectus est; ut idem locus in uno homine & eximiæ gloriæ & pœnæ ultimæ monumentum esset. Decretum etiam est a Senatu, ne quis patricius in arce, aut Capitolio, ubi ædes Manlii fuerant, habitaret. Gentisque Manliæ (non Senatus, ut plurimi minus recte narrant) decreto cautum est, ne quis deinde *Marcus* Manlius vocaretur [a]: quemadmodum postea in *Marco Antonio* quoque factum esse testatur *Dio L. LI. p.* 309. *edit. regiæ* 1548.

§. VI.

a *Liv. L. VI. c.* 21.

§. 6. *Bella rursus externa.*

§. VI. Anno sequente 371. bello Volsco *Veliternorum* & *Circejensium* defectio accessit. Prænestini etiam & *Lanuvini*, qui fidelissimi fuerant, subito hostes exorti Satricum coloniam pertinaciter a colonis defensam vi expugnarunt. Bellum Volscum Camillo sextum Tribuno militum Consulari potestate extra ordinem decretum est, & ab eo, ratione vires juvante, (numero enim præstabant hostes) prudenter gestum: sed collega ejus *L. Furius* ætate & ingenio ferox Camillo invito prælium committit; ingentique clade cæsus fuisset, ni Camillus auxilio advolans victoriam hostibus extorsisset [a]. Sed tanta tamen in hoc viro animi moderatio fuit; ut cum mox Tusculanos bello persequendos esse Senatus censuisset (ex captivis enim quibusdam intellectum fuerat Volscis auxilia misisse Tusculanos) hunc eundem L. Furium adjutorem sibi permittente Senatu adsciverit. Sed Tusculani nullum plane bellum, nec defensionem quidem ullam parantes eo ipso pacem in præsentia nec ita multo post civitatem etiam impetraverunt [b]. A. U. 374. cum ad Prænestini belli famam novæ legiones scribendæ essent delectum impediverunt Tribuni plebis postulantes, ut primum æs alienum inspiceretur, ut sciret unusquisque, *quid sui, quid alieni esset*. Hujus discordiæ fiducia Prænestini ad ipsam portam Collinam signa intulere [c]. Romani vero a se-

A. U. 374.

a *Ib. c.* 24. b *Ib. c.* 26. c *Ib. c.* 28.

a feditione ad bellum verfi Dictatorem fecerunt *T. Quinctium Cincinnatum*; cujus terrore ftatim hoftes a mœnibus receffcrunt; caftris ad Alliam fluvium pofitis, tanquam locus ille Urbi Romæ fatalis effet. Sed ne primum quidem impetum Romanorum fuftinuerunt, oppido Prænefte fefe includentes. Id cum antea octo etiam oppida, quæ fub ditione Prænestinorum erant, fuiffent capta, Velitræque etiam effent expugnatæ, Romanis dedi- *A. U.* 375.
tum eft. T. Quinctius die vigefima quam creatus erat, Dictatura fe abdicavit. Anno tamen fequente rebellarunt Prænestini concitatis etiam Latinorum populis: *A. U.* 377.
qui Tufculum fe contulerunt incenfi rabie ob iram, quod, deferto communi concilio Latinorum, non in focietatem modo Romanam, fed etiam in civitatem fe dediffent Tufculani a. Primo impetu oppidum, præter arcem captum eft: at mox a Romanis receptum fuit. Latini ad unum omnes in medio oppido cæfi.

a *Ib. c.* 33.

CAPUT SEPTIMUM.

A.U. 377.
Per. Jul.
4328.
A.C. 375.

De communicato cum plebe Consulatu ad bellum usque Samniticum.

§. 1. *Leges a Sextio & Licinio Trib. pl. latæ.*

§. I. EOdem anno Tribuni plebis *L. Sextius Sextinus Lateranus*, *C. Licinius Calvus Stolo* leges promulgaverunt [a] adversus opes patriciorum & pro commodis plebis: unam de ære alieno, *ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id, quod superesset, triennio æquis pensionibus persolveretur*. Altera fuit de modo agrorum, *ne quis plus quingenta jugera agri possideret*. Sed ipse Licinius primus hac lege damnatus est, quod mille jugerum agri cum filio possideret, emancipandoque filium fraudem legi fecisset. *Liv. VI. c.* 16. Tertia, *ut Consulum utique alter ex plebe crearetur*. Harum autem legum occasio hæc fuit. Erat *M. Fabius Ambustus*, vir potens; cujus filiæ duæ nuptæ, *Ser. Sulpicio* major, minor C. Licinio Stoloni. Forte ita incidit, ut in Ser. Sulpicii Tribuni militum domo sorores *Fabiæ* sermonibus, ut fit, inter se tempus tererent quando lictor Sulpicii, quum is de foro se domum reciperet, forem (ut mos erat) virga percuteret. Quum ad id moris

a *Liv. Ibid. c.* 34. *sq.*

ris ejus insueta expavisset *Minor Fabia* risui sorori fuit, miranti ignorare id sororem. Confusam eam cum pater forte vidisset, caussam doloris elicuit, eamque consolatus promisit, „ ut propediem eosdem domi honores videret, quos apud „ sororem viderat ". Ergo cum genero, adhibito etiam L. Sextio, consilia inire cœpit: creatique sunt uterque, quod vidimus, Tribuni plebis; Legesque jam dictas promulgarunt. Cumque patres remedio multis jam ante certaminibus experto uterentur, collegarum nempe intercessione, tandem Sextius *ea ipsa intercessione tutaturum se esse plebem* professus est. Atque ita prohibuit, ne comitia præter ædilium tribunorumque plebis haberentur. Ipsi autem per totum quinquennium Tribuni plebis refecti nullos magistratus curules creari sunt passi. Alii tamen [a], præter Livium, omnes quadriennio tantum sine magistratibus curulibus fuisse Urbem uno ore asserunt; quod rationibus fragmentorum Capitolinorum convenientius esse ostendit Pighius [b]. Verum cum A. U. 382. quo sextum jam Tribuni erant Sextius & Stolo Veliterni Tusculanos oppugnassent, remittentibus Tribunis plebei Tribuni militum creati sunt; Velitræque obsideri sunt cœptæ: sed nec eo, nec sequente anno memorabile aliquid ad Velitras factum est [c]. Domi vero

a *Vopiscus in Tacito c.* 1. *Eutrop. L. II. c.* 3. *Cassiodorus.* b *ad A.U.*378. *&* 384. c *Liv. L. VI. c.* 36.

vero iidem Tribuni septimum facti prioribus rogationibus adjiciunt, *ut pro Duumviris sacris faciundis Decemviri crearentur; ita ut pars ex plebe, pars ex patribus fieret*: eaque lex anno sequente perlata est a. Anno 385. ad ultimam dimicationem de legibus ventum est: ita ut patres M. Furium Camillum jam quartum Dictatorem dicerent; sed re neutro adhuc inclinata Dictatura se abdicavit: seu quia vitio creatus erat; seu quia Tribuni ad plebem tulissent, & plebs scivisset, mulcta quingentum millium æris ei esset, si quid pro Dictatore egisset. At prior caussa similis magis vero videtur. Certe paulo post *P. Manlius* Dictator ei suffectus C. Licinium primum de plebe Magistrum equitum dixit. Cum autem tempus comitiorum tribuniciorum venisset, Licinius Sextiusque acerrima oratione plebem incenderunt; negantes, *se jam sibi honorem continuari velle: nonum se jam annum* b, *velut in acie, adversus optimates maximo privatim periculo, nullo publice emolumento stare. Proinde ipsi primum statuerent quid vellent: deinde, si conjunctas ferri ab se promulgatas rogationes vellent, perlaturos quod promulgarint: sin quod cuique privatim opus sit id modo velint accipi, nihil opus esse invidiosa continuatione honoris*. Oratione tamen *Ap. Claudii Crassi* tempus rogationum jubendarum prolatum est c. Cumque fama belli Galli-

a *Ibid. c. 42.* b *Liv. VI c. 39.* c *Ib. c. 42.*

Gallici afferretur, Camillus Dictator quintum dictus est: ab eoque Galli in agro Albano sunt victi. Sed domi tandem etiam & Dictatore & Senatu victo Consul primus de plebe factus est L. Sextius Sextinus Lateranus. Nobilitati agente Dictatore concessum de Prætore uno ex patribus creando, qui jus in Urbe diceret, cum Consules plerumque bellis avocarentur. Cumque Senatui placuisset, ut dies unus ludis maximis adsceretur, recusantibus ob sumptus illud munus Ædilibus plebis, conclamatum a patriciis est juvenibus, *se id honoris Deum immortalium caussa libenter acturos, ut Ædiles fierent*. Verum etiam hoc artificium patrum fuit, qui facile satis coniicere poterant, Ædiles plebis id oneris recusaturos, ut ita auctoritatem etiam suam hoc modo veherent; cum plebs præ nimia lætitia calliditatem eorum non esset observatura; quod jam olim notavit *Christoph. Adamus Rupertus animadversionibus in Pomponium de Origine juris L. II. cap.* 12. Duo ergo ex patriciis ædiles sunt facti, qui, quod honore *sellæ curulis* uterentur, *Curules* sunt dicti: sed etiam hic magistratus statim anno sequente cum plebe est communicatus. *A. U. 387*

§. II. Ita pace restituta gravis pestilentia Urbem vexavit; & præter multos alios viros insignes, etiam Camillum alterum Urbis conditorem senem jam decrepitum sustulit: eaque occasione [a] A. U. 389. *§. 2. Pax Reip. reddita.*

I

[a] *Liv. L. VII. c. 2.*

389. primum ludi scenici sunt instituti; ludis enim Deorum iras placari posse veteres credebant. Verum ipsos illos ludos superfusus circo Tiberis impediit [a]. Ergo ex prisca Etruscorum religione, quæ volebat, *ut qui prætor Maximus esset Idibus Septembribus clavum pangeret* [b], Dictator creatus fuit *L. Manlius Imperiosus*, (nam olim *quivis summus magistratus Prætor* dicebatur.) Sed cum bellum Hernicum affectans Dictator delectu acerbo juventutem agitaret, seu vi Tribunorum plebis, seu verecundia victus Dictatura abiit. (Ex quo delectu an *Imperiosi* cognomen habuerit [c] dubitatur) Dies tamen ipsi anno sequente a *M. Pomponio* tribuno plebis dictus est, *quod non damnatione modo civium, sed etiam laceratione delectum illum egisset: filiumque præterea juvenem nullius probri compertum, sed quod infacundior esset, in opus servile rus tanquam relegasset*. At hic ipse filius [d] audita tribuni accusatione inscientibus cunctis cultro succinctus mane in Urbem domumque tribuni pergit. Cumque facile impetrasset, ut remotis arbitris cum eo agere posset, (non enim dubitabat Tribunus, quin juvenis aut criminis aliquid novi, aut consilii adversus patrem deferret) stricto cultro jurejurando adegit, ut accusatione desisteret. Adeo id plebi placuit, ut non modo patri caussæ dictio remitteretur; sed ipse etiam adolescens Tri-

a *Ib. c.* 3. b *Vid. Perizon. anim. Hist. c.* 5. c *Id. Ib. c.* 8. d *Liv. L. VII. c.* 5.

Tribunus militum ad legiones suffragio populi fieret: nam illi tum a populo creari cœperunt; cum antea Imperatores ipsi facerent.

§. III. Ad hunc etiam annum referenda est historia, vel fabula potius de *M. Curtio* [a]. Narrant nempe in medio foro subito exstitisse voraginem, quæ nullo conjectu terræ expleri potuerit. Tandem vates cecinisse, *id illi loco dicandum, quo plurimum populus Rom. posset*. Tum M. Curtium juvenem bello egregium, *nullum magis Romanum bonum, quam arma virtusque esset*, interpretatum, se equo quam poterat maxime exornato insidentem armatum in specum immisisse; atque ita prodigium istud fuisse procuratum. Sed, ut dixi, hæc fabulæ propiora videntur. Fuit quidem Romæ *lacus Curtius*, sed qui ita dictus est a *Mettio Curtio* Sabino, qui quondam in ea palude hæserat [b]. Varro *L. L. IV. c.* 32. dicit, *lacum Curtium esse fulguratum*, & *ex Senatusconsulto septum*; idque factum esse a *Curtio* Consule, cui *M. Genucius* collega fuit A. U. 308. Procurato, ut fertur, hoc prodigio *Genucius* Consul in Hernicos profectus cum magna parte exercitus cæsus est, quod interpretati sunt Patres, *factum esse, quod suis auspiciis bellum gerere voluerit; cum plebeiis nulla auspicia essent*. Dictator inde dictus Ap. Claudius hostes, sed difficillimo prælio, vicit; cum jam fortiter a C. *Sul-*

§ 3. Facinus M. Curtii.

a *Ib. cap.* 6. b *Id. L. I. cap.* 12. *sq. Dion. Hal. L. II. cap.* 42.

Sulpicio legato a valli oppugnatione fuissent repulsi.

§. 4. *De bello Gallico & Manlio Torquato.*

§. IV. Anno Urbis 392. revertentibus ex Hernicis Consulibus Tiburtes portas clausere [a]. Ergo bellum iis indictum est. Sed Gallis adventantibus, & ad Anienem ad tertium lapidem castra locantibus a Tiburtibus bellum aversum. Ibi dum de ponte, qui in medio castrorum utriusque populi erat, crebra essent prælia, eximia corporis magnitudine Gallus processit, Romanorumque fortissimum ad singulare certamen provocavit. Hic ille T. Manlius [b], qui patrem a vexatione tribunicia vindicaverat, venia a Dictatore petita Gallum aggreditur, vincit, & *torque* (Gallorum hic gestamen erat) spoliat. Ac *Torquatus* inde militari joco dictus cognomen hoc ad posteros propagavit. Galli proxima nocte relictis castris Tibur abcunt; & societate cum Tiburtibus facta anno sequente Latium fœde depopulantur. Sed a Romanis haud procul porta Collina in conspectu parentum conjugumque ac liberorum memorabili pugna vincuntur. Tiburtibus tamen adeo animus non fractus est, ut proximo anno 394. [c] nocturnum terrorem ad ipsas portas Urbis Romæ excitarent: sed vix primum impetum Romanorum sustinentes repulsi sunt. Anno Urbis 395. cum bellum ab Etruria, ab Hernicis, a Gallis immineret, Latinis petentibus pax data est. Et Her-

A.U. 395.

a *Liv. L. VII. c. 7. sq.* b *Ib. c.* 10. c *Ib. c.* 12.

Hernici quidem a *C. Plautio* Consule devicti subactique sunt : collega vero ejus *Fabius* incaute adversus Tarquinienses pugnavit [a] ; quæ clades eo insignior fuit, quod trecentos & septem ex Romanis captos milites Tarquinienses immolarint. Adversus Gallos Dictator creatus C. Sulpicius militem a pugna prohibuit, mora posse vinci Gallos confisus. Verum exercitus ejus, verba militum jussu faciente veteri ordinum ductore *Sex. Tullio*, pugnam acriter poposcit. Cumque dilationem res recipere non videretur [b], prælium in posterum diem edicitur. Addidit robori consilium Sulpicius mille circiter agasonibus mulis impositis, sylvisque se occultare jussis. Et pugna primo anceps fuit; donec etiam hi proruperunt. Tum demum in fugam acti Galli ; & plena clade affecti sunt. Anno Urbis 396. cum *Privernatibus* ejusdem potissimum Sex. Tullii opera bene pugnatum est [c] : domi vero Tribuni plebis legem *de unciario fœnere* pertulerunt caventes, *ne majores usuræ* hoc est, *ut duodecima pars nummi per mensem*, sive *unus nummus per annum pro centum nummorum fœnere persolveretur* [d]. Alter Consul, cum nihil memorabile gereret, legem tamen in ipsis castris ad Sutrium tulit *de vigesima eorum, qui ma-*

a *Ib. c.* 15. b *Liv. L. VII. c.* 14. c *Ib. cap.* 16.
d *Vid. Celeb. Noodt de fœnore & us. L. II. cap.* 2. *Gron. de pec. vet. III.* 13. *& antexegesi de cent. us. & fœn. unc. Et A. U.* 406. *semunciarium fœnus est factum. Liv. VII.* 27.

numitterentur. Sed statim Tribuni merito veriti, ne, si id liceret, nihil non quamvis perniciosum populo per milites juratos in Consulis verba ferri posset capite sanxerunt, *ne quis postea populum sevocaret*. Anno Urbis 397. alter Consul Fabius a Faliscis & Tarquiniensibus prælio fusus est [a], cum exercitus ejus turbaretur insueta specie sacerdotum, qui facibus ardentibus anguibusque prælatis incessu furiali in Romanos progrederentur. Sed discusso pavore eodem die hostium castris potiti sunt. Verum cum ita totum nomen Hetruscum concitaretur Dictator dictus est primus de plebe *C. Marcius Rutilus*. Ei populus, frustra obnitente Senatu, omnia ad bellum necessaria promptissime decrevit; ejusdemque populi jussu, rebus bene gestis, sine auctoritate patrum
A. U. 398. triumphavit: nec tamen impedire valuit populus, quin anno sequente uterq; Consul ex patriciis crearetur. Imo Anno etiam 399. cum Consulum perseverantia plebs victa esset, per infrequentiam peractis comitiis, duo rursus patricii sunt facti [b]; quod etiam sequentibus annis sæpius evenit. Eodem anno in Tarquinienses acerbe sævitum est: vulgus, quod in acie non ceciderat, trucidatum fuit: trecenti & quinquaginta octo ex nobilissimis in foro Romæ virgis cæsi, & securi percussi sunt. Res bene gestæ Samnites (validissimus Italiæ populus fuit, & frequentissime

a *Liv. L. VII. c. 17.* b *Liv. Ib. c. 18.*

ſime porro memorandus) perpulere, ut Romanam amicitiam peterent; a quibus fœdere in ſocietatem recepti ſunt: ut etiam A. U. 400. *Cærites*, qui ſe Tarquinienſibus adverſus Romanos junxerant. Sed ob meritum, quod bello Gallico ſacra Romanorum accepta rite procuraſſent, induciæ in centum annos iis ſunt datæ. Anno Urbis 401., cum diutiſſime de altero Conſule ex plebe creando decertatum eſſet, tandem Patres ceſſerunt: ita ut ex plebe Conſul factus ſit C. Marcius Rutilus iterum collega ei dato *P. Valerio Poplicola*. Hi cum animos in concordiam inclinatos cernerent, fœnebrem rem, unde perpetua diſcordia oriebatur, curare ſunt aggreſſi [a]. Huic fini *Quinqueviros*, qui a diſpenſatione pecuniæ *Menſarii* ſunt dicti, crearunt: qui ſumma æquitate & moderatione hoc officio functi ſunt: ita ut vel ærarium debita privatorum diſſolveret, cum nempe prius debitores populo caviſſent; vel res æquis pretiis æſtimatæ creditoribus traderentur: ut non modo ſine injuria, ſed etiam ſine querimoniis partis utriuſque, exhauſta vis ingens æris alieni ſit. Et cum ita multæ res dominos mutaſſent, cenſum agi placuit, cenſuramque primus de plebe obtinuit, C. Marcius Rutilus, quem modo etiam primum Dictatorem plebejum vidimus [b]. Nec hujus ſolius ex plebe viri laus fuit: nam Anno 403. *M. Popillium Lænatem* a ple-

A. U. 400.

A. U. 403.

a *Ib. c.* 21. b *Ib. c.* 22.

be Consulem fortuna illustriorem fecit: Cum enim ingentem Gallorum exercitum in agro Latino castra posuisse nunciatum esset, altero Consule *Scipione* gravi morbo implicito, ipse summa cum laude bellum Gallicum administravit; magnoque favore plebeis triumphum de iis retulit [a].

§. 5. *De Valerio Corvo.*

§. V. Anno Urbis 404., cum ad maximum terrorem defectionis sociorum Latini nominis ingens fama tumultus Gallici accessisset, exercitus decem legionum conscriptus est [b]; præsertim classibus Græcorum (tyrannorum ex Sicilia, ut videtur) maritima loca populantibus. Hoc bello *M. Valerius* Tribunus militum cum Gallo provocante singulari certamine depugnavit; & victor fuit. Veræ narrationi additur fabula, ut videtur; *corvum* nempe in galea Galli insedisse, ejusque os oculosque rostro & unguibus appetiisse, ita ut oculis simul ac mente turbatus a Valerio obtruncaretur. Vera autem videtur conjectura G. I. Vossii *Idolol. L. I. c.* 27. qui arbitratur fabulam inde esse ortam, quod *corvi effigiem* in galea habuerit Valerius. Certe *Corvi* cognomen ex hoc eventu Valerio adhæsit, ut ex Livio [c], & fastis Capitolinis constat, non *Corvini*; quo nomine posteri demum hujus Valerii sunt dicti: & apud *Eutropium* quoque *L. II. c. 6.* ita legi debere ex Metaphraste ejus Græco *Pæanio* patet

a *Ib. c.* 25. b *Eutrop. L. II. c.* 6. c *L. VII. c.* 26.

patet, qui habet quidem Κορβίνος; sed ex ipso contextu patet legendum esse Κόρβο. Sed hæc hactenus. Galli post hoc nobile Valerii facinus insigni pugna victi; & hinc inde dissipati sunt. Et tantus favor ob hanc victoriam Valerii fuit; ut anno sequente 405. Consul fieret; licet viginti trium annorum juvenis esset. Idem Valerius centesimum vitæ annum implevit: & inter primum & sextum ejus Consulatum quadraginta sex anni fuere [a]. Eodem anno cum *Carthaginiensibus* legatis Romæ fœdus ictum fuit; quum amicitiam & societatem petentes venissent [b]: ita ut satis pacatæ res essent; nisi quod cum Volscis & Auruncis levia bella gesta fuerint.

A. U. 405.

CAPUT OCTAVUM.

De bello Samnitico, usque ad bellum cum Pyrrho.

§. I. ANno Urbis 410. majoris molis bellum, & quod per quinquaginta annos continuos fere gestum est, initium habuit. Erant Samnites gens potens, armis valida, divitiis clara, oppidis firma, eam Italiæ partem incolens, quæ hodie regni *Neapolitani* partem facit, complectentem fere *Principatum ulteriorem*, *Aprutium citerius* cum *comitatu Molisino*, ac partes *Capitanatæ provinciæ*, & *Terræ Laboris*. Fœdere amicitiaque ante

§. I. Origo belli Samnitici.
A. U. 410.

a *Cic. de Sen. c.* 17. *& alii.* b *Liv. L. VII. c.* 27.

ante paucos annos cum Romanis junctam fuisse capite præcedente vidimus. Jam autem *Sidicinis* injusta arma (juxta scriptores quidem Romanos) intulerant: qui auxilii caussa *Campanis* se junxerunt. Sed Campani luxum potius & delicias, quam arma & fortitudinem cupiebant; ita ut brevi intra moenia Capuæ compulsi fuerint. Hinc auxilium a Romanis petierunt: at cum Romani pacem prætexerent, & fœdus ante decem annos cum Samnitibus initum, Campani se suaque omnia in ditionem populi Rom. dediderunt [a]; ut ita sua defendere Romanus cogeretur. Sed an Romani talem deditionem sine Samnitium injuria recipere potuerint, juris publici Doctoribus disceptandum permitto. Hoc certum est, Romanos vix alia re magis fines suos protulisse, quam promptissime subveniendo, si qui a potentioribus opprimerentur: quod observavit sapiens ille *Angliæ Cancellarius Franciscus Baco de Verulamio sermonum fidelium num. 29. p. m.* 151. Ita in deditionem acceptis Campanis legati ad Samnites missi sunt, qui denunciarent, ut Campanis abstineretur. At Samnites ferociter præsentibus Romanorum legatis cohortium suarum præfectis imperarunt, ut extemplo prædatum in agrum Campanum proficiscerentur. Ergo bello iis indicto alter Consul Valerius, in Campaniam, alter *Cornelius* in Samnium profectus.

a *Ib. c.* 31.

ctus. Et Valerius quidem (qui quanquam dignitatis suæ memor, comi tamen facilitate militibus suis gratissimus erat [a]) prælio neutram in partem diu inclinante Samnites vicit, castris etiam eorum potitus: Cornelius vero, cum exercitum suum incaute in vallem ab hostibus obsessam deduxisset, *P. Decius* Tribunus militum, uno edito in saltu colle conspecto, qui hostium castris imminebat, permissu Consulis, admiratione paventibus hostibus cum unius legionis principibus hastatisque eum occupat: ad tantam audaciam stupentes hostes, incertosque quid agerent nox oppressit: eademque Decio evadendi occasionem præbuit. Eodem quoque anno tertia [b] eaque gravi pugna ad *Suessulam* Campaniæ oppidum a Valerio Samnites cæsi sunt. Tanta porro horum successuum fama fuit, ut & Falisci fœdus a Senatu peterent; & Latini bellum a Romanis in *Pelignos* averterent; imo ut Carthaginenses legatos gratulatum Romam mitterent.

§. 2. Conjuratio militum & seditio in Campania. A. U. 411.

§. II. Anno Urbis conditæ quadringentesimo & undecimo milites, qui Capuæ præsidium agitabant [c], de adimenda Campanis Capua consilia inierunt, eo facilius, quod quondam Campani urbem antiquis cultoribus Etruscis eodem scelere ademissent. Conjurationem deprehendit Consul C. Marcius Rutilus: & consilio prudentissimo, ut militarem impetum fru-

a *Liv. Ib. c.* 33. b *Ib. c.* 37. c *Ib. c.* 38.

frustraretur, rumorem dissipat in iisdem oppidis & anno post præsidia hibernatura. Ita in præsens seditio quievit: Consul, dum quietos Samnites habet, turbulentorum hominum missionibus exercitum purgat, aliis emerita dicendo stipendia esse; alios graves jam ætate, aut viribus parum validos. Alii per speciem militarium usuum Romam ablegati vario prætextu ibi retinebantur. Cum vero non nisi eos, qui in Campania hibernassent, præcipueque ex iis seditionis auctores mitti viderent, haud dubius timor incessit animos, consilia sua emanasse: ergo cohors una, quæ forte haud procul Anxure erat, ibi itinere angusto inter montes & mare consedit; eosque qui mittebantur excepit. Cumque jam justi fere exercitus forma esset, sed deesset Imperator; T. Quinctium senem ex vulnere altero pede claudum, & inde procul ambitione ruri agentem cogunt, ut eos ad Urbem duceret. Verum ad octavum lapidem obviam habuerunt cum exercitu M. Valerium Corvum adversus eos Dictatorem dictum. Ibi, quamprimum in conspectum ventum est, armaque & signa agnita, oratione Corvi, quem gratissimum militibus fuisse vidimus, seditio illa sine sanguine composita [a]. Dictator auctoribus Patribus legem tulit, *ne cui militum fraudi secessio esset*: oravitque Quirites, *ne quis eam rem, joco seriove*

cui-

a *Liv. L. VII. c.* 40.

cuiquam exprobraret : aliæque etiam leges eodem tempore militibus favorabiles latæ sunt. Si alios etiam annales sequimur, [a] maximas sane vires defectio habuit : nam addunt latum etiam esse, *ne fœnerare liceret ; ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet ; neu duos magistratus uno anno gereret : utique liceret Consules ambos plebejos creare*. Alii multum in aliis variant : hoc certum est, hujus seditionis famam & susceptum cum Samnitibus grave bellum, multos a societate Romanorum avertisse. Et Privernates quidem ac Volsci, qui defecerant, statim sunt victi ; fœdusque cum Samnitibus renovatum est.

§. III. Sed major belli tempestas a Latinis ingruebat: Samnites enim contra Sidicinos profecti in arctum eos redegerant: cumque Romani horum deditionem aspernarentur, Latinis jam sua sponte in arma motis se tradiderunt [b] ; ne Campanis quidem se iis armis abstinentibus. Ergo hi omnes simul Samnites adoriuntur. Re autem vera Latinorum principes occulte Romanum coquebant bellum : sed omnia summo studio occultare conabantur, ut priusquam Romani moverentur, Samnitem hostem a tergo tollerent. Indicia tamen conjurationis Romam emanarunt. Etsi autem defectio haud dubia erat, tamen Romani, tanquam de Samnitibus, non de se, curam agerent, decem

§. 3. De bello Latino. A. U. 413.

a *Ibid. c. 42.* b *Liv. L. VIII. c 2.*

cem principes Latinorum Romam evocarunt, quibus imperarent, quæ vellent. Verum cum Consul *Manlius* cum iis egisset, ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent, *Annius* Latinorum Prætor audaci oratione postulavit, *ut in posterum Consul alter Romæ, alter ex Latio crearetur: Senatus pars æqua ex utraque gente esset: utque ita unus populus, una Respublica fieret: nomen Romanum utrisque commune esset*. Summa Consulum Senatusque indignatio has petitiones excepit; additurque, vocem Annii *spernentem numina Jovis Romani* auditam: quam noxam præsens pœna excepit, ita ut quum commotus ira se ab vestibulo templi citato gradu proriperet, lapsus per gradus, capite graviter offenso, imo saxo ita impactus sit, ut sopiretur. Consensu igitur Latinis bellum est indictum; castraque ad Capuam locata, quo jam Latini sociique convenerant; Samnitibus jam etiam pro Romanis militantibus. Cum autem lingua, moribus, armorum genere, institutis militaribus hostium civiumque exercitus similes essent, ne quo errore milites caperentur, edicunt Consules, ne quis extra ordinem cum hoste pugnaret. Erat forte apud Latinos a *Geminius Metius* vir tum genere, tum factis inter

A.U. 413. suos clarus, qui *T. Manlium* Consulis filium ad certamen virium & virtutis provocavit. Hoc adeo ferre non potuit

ferox

a *Liv. VIII. c. 7.*

ferox juvenis, ut patrii imperii oblitus id certamen susciperet: fortiterque victo hoste spolia ex eo capta patri lætus offerret. At Consul aversatus filium concionem extemplo advocat; utque filii morte consulare imperium sanciret, securi eum percuti jubet. *Manliana* hinc *imperia* in proverbium abierunt: & tantum odium Manlio conflatum est, ut Romam venientem juventus & tunc & omni vita deinde aversata execrataque fuerit. Addunt plerique hinc *Imperiosi* cognomen Manlio adhæsisse: sed *capitis præcedentis* §. 2 jam innuimus hujus patri ob acerbius actum delectum hoc nominis fuisse inditum. Alii vero (ut Dion. Hal. VIII. 79.) bello Gallico hoc paternæ severitatis specimen evenisse volunt: sed vulgatior est sententia, quam posuimus. Cum posthæc acie decerni placuisset evenit [a], ut ab lævo cornu, cui præerat P. Decius Consul, hastati Romani Latinorum imimpressionem non ferentes recederent. Tum Decius [b] pro exercitu Diis Manibus se devovit; & in medios hostes invectus terrorem pavoremque religionis intulit. Ubi vero telis obrutus corruisset, Latini fugam ac vastitatem late fecerunt. Manlius ab altera parte fortissime prælium ciens plena victoria Romanos potiri fecit. Verum ne sic quidem quieverunt Latini: sed a Manlio Torquato Consule adeo eorum res accisæ sunt, ut se omnes dediderint;

a *Ibid. c. 9.* b *Liv. L. VIII. c. 10.*

rint; deditionemque eam Campani sequerentur. Parte agri omnes mulctati sunt. Equitibus Campanis, qui non desciverant, civitas data. Atque ita Campaniæ nobilissimus Italiæ tractus, & *toto orbe terrarum plaga pulcherrima* a in ditionem Romanorum concessit. A. U. 414 Latini rebellantes a *Q. Publio Philone* Consule cæsi sunt. Alter vero Consul *Æmilius*, cum collegæ decretum triumphum audivisset, bello infecto repente omisso, ipse quoque triumphi ante victoriam flagitator Romam rediit. Cumque non tantum triumphus ipsi negatus esset, sed etiam a Senatu, qui Consulum imperium finire cupiebat, Dictatorem dicere esset jussus, collegam Dictatorem dixit. Hic popularem & orationibus in patres b (erat ipse homo plebejus) criminosis Dictaturam egit: legesque plebi secundissimas, adversas nobilitati tulit: unam, *ut plebiscita omnes Quirites tenerent:* alteram, *ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent;* hoc est, *ut promitterent, se id quod Populus jussisset, ratum habituros* [c]: tertiam, *ut alter utique censor ex plebe crearetur.* Anno sequente (U.C. 415.) *Pedum*, cujus urbis expugnationem Consul Æmilius anno præcedente omiserat, expugnandum ac delendum Senatus censuit. A *Camillo* Consule (magni Camilli ex filio primo Prætore nepos erat) oppidum scalis captum

a *Flor. L. I. c.* 16. b *Liv. L. VIII. c.* 12.
c *Id. L. I. c.* 17.

ptum eſt : & mox circumducto exercitu Latium omne ſubactum [a] : Latiniſque, ſed diverſis legibus, prout quiſque populus de Romanis bene vel male meruiſſet, pax conceſſa fuit. *Roſtris* navium Antiatium (ſex fuerant *roſtratæ* [b]) ſuggeſtum in foro exſtructum adornari placuit : *Roſtraque* id templum appellatum. A. U. 417. cum Auſonibus [c], qui *Cales* urbem incolebant, bellum fuit; qui Sidicinis finitimis (hi anno præcedente Auruncorum oppidum deleverant) arma conjunxerant : cumque fuſi hoſtes in urbes ſe recepiſſent, magnæque curæ hoc bellum Patribus eſſet, Conſul quartum creatus eſt T. Valerius Corvus. Hic Cales oppugnare cœpit : & inopina opportunitas urbem ipſi tradidit. Cum enim feſtum diem agerent urbani, *M. Fabius* captivus Romanus vinculis ruptis evaſit ad Conſulem ; ejuſque conſilio hoſtes vino epuliſque ſepulti cum ipſa urbe capti ſunt. Cales anno ſequente colonia deducta eſt. Duobus vel tribus ſequentibus annis (anni 420. Conſules & hiſtoriam apud Livium deſiderari docet Pighius) nihil admodum notatu dignum eſt geſtum. Verum annum Urbis quadringenteſimum vigeſimum ſecundum muliebris fraus fœdum reddidit [d] : cum enim primores civitatis ſimilibus morbis, eodemque fere eventu moverentur, ancillæ indicio deprehenſum fuit, matronas venena coquere. Eaque ducen-

A. U. 418.

A. U. 422.

K

a *Id. L. VIII. c.* 13. b *Flor. L. I. c.* 11.
c *Liv. L. VIII. c.* 16. d *Liv. L. VIII. c.* 18.

ducentæ coquentes inventæ sunt: & salubria ea medicamenta esse contendentes bibere jussæ ad viginti epoto medicamento suamet ipsæ fraude omnes interierunt. Comites earum comprehensæ magnum numerum matronarum indicaverunt: ex quibus ad centum septuaginta sunt damnatæ. Captis id magis mentibus matronarum, quam consceleratis adscriptum est: & ad id prodigium procurandum C. *Quinctius* Dictator clavum fixit.

§.4. *Bella cum Privernatibus Palæpolitanis, Samnitibus, &c.* *A. U.* 424.

§. IV. A. U. 423. cum Privernatibus bellum initum; iisque socii fuere *Fundani* duce *Vitruvio Vacco*: qui levi momento victus Priverni muris se tutari conatus est: anno sequente capta urbe ipse necatus est [a]. Fundanis deprecantibus venia est data: sed in capita conjurationis animadversum. Memorandum autem hic venit liberum & constans legati Privernatis responsum: qui in Senatu rogatus, *quam pœnam meritos Privernates censeret? Eam*, inquit, *quam merentur, qui se libertatis dignos censent*. Cumque Consul addidisset: *Quid si pœnam remittimus vobis, qualem nos pacem vobiscum habituros speramus? Si bonam dederitis*, inquit, *& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam*. Atque ea libertate obtinuit, ut Privernatibus venia & civitas daretur.

A. U. 426. Anno quadringentesimo vicesimo sexto bellum exortum est cum Græca civitate *Palæpolitanorum* [b], qui haud procul inde habi-

a *Liv. L. VIII. c.* 20. b *Ib. c.* 22.

habitabant, ubi nunc *Neapolis* sita est. Hæc multa hostiliter adversus Romanos agrum Campanum *Falernumque* incolentes fecerat, freta tum infida Samnitium adversus Romanos societate; tum pestilentia quæ Romanam Urbem adorta nunciabatur. Samnites enim ab amicitia Romanorum defecerant ob agrum *Fregellanum* a Romanis occupatum. Ergo Publilius Philo Consul jussu Senatus Palæpolitanos gravi obsidione pressit: cumque non e Republica esse videretur, Publilium ab spe capiendæ urbis avocare, Proconsul rem gerere jussus est, quoad cum Græcis debellatum foret. Atque ita huic Publilio *primum omnium prorogatio magistratus* Populi jussu contigit: & *acto honore*, belloque confecto, *triumphus* [a]. Nam anno sequente 427. Palæpolitani se dediderunt: eodemque tempore, cum Samnitibus bellum indictum esset, nova, nihil tum animo tale agitantibus Romanis, accesserunt auxilia [b]. *Lucani* & *Apuli* arma virosque ad bellum pollicentes fœdere in amicitiam recepti sunt: sed Lucani statim fraude *Tarentinorum* (*Magnæ Græciæ*, sive *extremæ Italiæ* urbs Græcæ originis fuit, quæ vicinitatem Romanam, & merito quidem, metuebat) defecerunt. Quidam enim ex Lucanorum clara juventute pretio a Tarentinis adsciti seipsos virgis mulcarunt, & apud cives vociferati sunt, se, quod castra Romanorum ingredi ausi essent, *A. U. 427.*

a *Liv. L. VIII. c.* 26. b *Ib. c.* 25.

ſent, a Conſule virgis cæſos & prope ſecuri percuſſos eſſe. Ejus rei indignitate permoti Lucani ſocietatem cum Samnitibus renovarunt: ſed ſtatim fraude intellecta, nihil ultra, quam ut pœniteret fruſtra reſtabat. Ad omnem hanc belli molem acceſſit, quod etiam *Veſtinus* populus Samnitibus jungeretur. Verum domi eo anno velut aliud initium libertatis plebi Romæ factum eſt, quod ligari nexi deſierunt: cui mutationi libido ſimul crudelitaſque unius fœneratoris occaſionem præbuit [a]. Cum enim *Publilius* quidam a *L. Papirio* verberibus laceratus in publicum ſe proripuiſſet, miſeratione ſui magnum tumultum concivit. Senatus etiam commotus Conſules ad populum ferre juſſit, *ne quis, niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus, aut in nervo teneretur*. Atque ita nexi ſoluti
A. U. 428. cautumque in poſterum, *ne necterentur*. Eodem anno Veſtinos ſubegit *Junius Brutus Scæva* Conſul. Adverſus Samnites vero Dictator creatus eſt *L. Papirius Curſor* omnium ſua ætate clariſſimus. Sed cum jam in Samnium Dictator perveniſſet, auſpicia non recte capta fuiſſe a pullario monetur [b]. Ergo ad ea repetenda Romam proficiſcens *Q. Fabio Maximo Rulliano* Magiſtro equitum interdixit, *ne ſe abſente cum hoſte manum conſereret*. At Fabius, ſive illa occaſio rei bene gerendæ fuerit, ſive ferocia tantum adoleſcen-

tiæ

a *Ib. c.* 28. b *Ib. c.* 30.

tiæ eum accenderit, cum Samnitibus conflixit; & quidem felicissimo eventu. Postquam illud e litteris ad Senatum missis Dictator accepit, maximis statim itineribus in castra profectus est: Ibi confestim Fabium ad tribunal suum citavit; (quem tamen jam antea milites bonum animum habere jusserant) cumque haud facile interroganti Dictatori, *cur injussu suo, incertis auspiciis, depugnasset*, respondere posset; secures Papirius & virgas expediri jussit: Fabius vero in extremam concionem militum se recepit [a]; atque ita tum deprecationibus, tum contentionibus dies ille est extractus. Magister Equitum noctu ex castris Romam profugit, & vocato Senatu, cum vim atque injuriam Dictatoris conquereretur, ipse Papirius infensus aderat: cumque ne universi quidem Senatus deprecationi concederet, pater Magistri Equitum Fabius, qui ter jam Consul Dictatorque fuerat, Tribunos plebis appellat. Sed ad auctoritatem Dictatoris ipsi Tribuni stupebant: donec tandem Populus Romanus consensu, ut sibi pœna Magistri Equitum remitteretur, postulavit. Tribuni quoque intercessionem in preces vertunt, *veniamque errori humano, veniam adolescentiæ* Fabii exposcunt. Cumque jam ipse adolescens, paterque ejus ad genua Dictatoris procumbentes ejus iram deprecarentur tandem Papirius, *se* Fabium *populo Rom. tribuni-*

a *Liv. L. VII. c. 35.*

ciæque potestati donare dixit. Abdicare tamen se magistratu coactus est. Papirius in *Samnium* reversus debellare cum Samnitibus potuisse credebatur, nisi miles de industria cessasset, ut laudibus ducis obtrectaretur. Sensit peritus Dux, summaque comitate animos militares tractans ita eos sibi conciliavit, ut pacem petere Samnites coegerint. Pighius rursus a Livio annum præteritum putat, ita ut etiam anno quadringentesimo vicesimo nono Dictaturam continuavit Papirius: nec

A. U. 429. dissentit *Onuphrius Panvinius*, auctoritate tabularum Capitolinarum uterque nitentes. Porro Samnites inducias duntaxat annuas impetrare potuerunt: Sed nec eas quidem servarunt; verum Apulis ad societatem belli pertractis rebellarunt. Igitur Dictator dictus *A. Cornelius Arvina* ancipiti ac difficili prælio Samnites vicit; cladisque Samnitibus potissima caussa fuit, quod impedimenta Romanorum invadentes præda se immature præpedivisset [a]. Ita rebus eorum infractis rupti fœderis auctorem *Papium Brutulum* (vel potius corpus ejus exanime; nam voluntaria morte ignominiæ se ac periculo subtraxerat) cum omni præda ac captivis pacem petentes Romanis dediderunt. Ita quidem Livius: sed ex fastis Capitolinis videmus etiam utrumque Consulem hoc anno de Samnitibus triumphasse.

§. 5. De §. V. Verum anno sequente tristissima Ro-

a *Liv. Ibid. c.* 38.

Romanorum clade acceptum damnum Samnites sarciverunt. *C. Pontius Herennii* filius Samnitium Imperator deditione, quam Romanis factam esse memoravimus, defunctos jam esse fœderis legibus Samnites, justumque adversus Romanos bellum geri posse censebat [a]. Ergo castris ad *Caudium* quam occultissime locatis per milites decem pastorum habitu indutos & sua sponte captos, rumorem spargunt, *Luceriam*, quæ socia jam Romanis civitas erat, a Samnitibus obsideri. (Et verum hoc fuisse, urbemque a Samnitibus fuisse captam series narrationis Livianæ ostendit [b].) Igitur Consules ad opem fidelibus sociis ferendam proficiscuntur. Ferebant autem ad Luceriam duæ viæ [c]; quarum altera tutior, sed longior: altera brevior, sed periculi plenior erat: ducebat enim per locum, qui saltibus & montibus perpetuis cinctus angustum introitum, nec latiorem exitum habebat. Sed non dubitantes quin hostis procul abesset, in eas angustias (*Furcas Caudinas* a forma & situ loci vocabant) demisso agmine Romani statim undique clausi tenebantur. Tam lætis rebus ne Samnitibus quidem consilium suppetebat: ita ut Herennium *Pontium* Imperatoris sui patrem per literas consulendum esse censerent [d]. Is annis gravis, consilio valens, suadet, *ut Romanos omnes inde quam primum inviolatos dimitteret*: ite-

clade Caudina A. U. 432

a *Liv. IX. 1.* b *Vid. Ib. cap. 12.* c *Ibid. cap. 2.* d *Ibid. c. 3.*

rum consultus censuit, *ad unum omne interficiendos*; ut ita, vel amici pararentur, vel inimici tollerentur. At mediam viam ingressus Pontius (notemus obiter, *media consilia non semper esse optima*, licet plurimum ita credatur) *inermes cum singulis vestimentis sub jugum missurum* dixit: *alias conditiones pacis æquas victis & victoribus fore: agro Samnitium decederetur: suis deinde legibus Romanus ac Samnis viveret*. Inde Consules ipsi ad Pontium profecti [a], quum de fœdere victor agitaret, negarunt, *injussu populi fœdus fieri posse*: ita ut *per sponsionem* proprie, *non fœdere* pax Caudina facta sit. *Sponsionem* intelligimus, *ubi hi, qui a potestate summa mandatum non habent, aliquid promittunt, quod proprie eam tangit*: unde is, qui summum imperium habet, nullam in partem obligatur [b]. Igitur spoponderunt deditionem Consules & duces reliqui; equitibus etiam sexcentis obsidibus traditis. Ita Consules primi prope seminudi sub jugum missi [c]; tum ut quisque gradu proximus erat; tum deinceps singulæ legiones, non sine multa hostium illusione & injuria. Demum ex saltu emissi prope Capuam omnium egeni corpora humi prostraverunt: summaque benignitate a Campanis excepti sunt, ingenitam iis superbiam evincente justa sociorum miseratione. Romæ ad famam obsidionis delectus haberi erat cœptus; sed

a *Ibid. c. 5.* b *Grot. vidend. de I. B. P. L. II. c. 15. §. 3. & 16.* c *Liv. IX. c. 6.*

sed dimissus auxiliorum apparatus, postquam fœdam deditionem acceperunt: summusque mœror totam civitatem invasit. Consules Urbem ingressi in privatum se abdiderunt, nihil pro magistratu agentes; nisi quod coacti Dictatorem comitiorum caussa dixerunt: sed tædio magistratuum ejus anni res ad interregnum rediit. Creati Consules statim de pace Caudina retulerunt [a]; *Spuriusque Postumius*, qui Consul sub jugum missus fuerat, rogatus sententiam, *se, collegam, quæstores, legatos, tribunos militum, qui sponsionem fecerant, dedendos Samnitibus* censuit; *Tribunosque plebis*, (hi inter tribunos militum anni præcedentis & pacis etiam sponsores fuisse videntur) qui, *quod sacrosancti essent, dedi se hostibus, violarive posse* negabant, *quum primum magistratu abiissent*. Oratione Postumii permoti Tribuni, *se in Senatus potestate fore* dixerunt. Ita summa cum Postumii laude lux quædam civitati affulsisse visa est [b]. Sponsores pacis per feciales Samnitibus sunt dediti: ubi observari potest risu digna actio Sp. Postumii, qua bellum Romanorum in Samnites legitimum se posse reddere credebat. Fecialis nempe Romani sponsores tradentis femur quanta maxime poterat vi perculit, *ita a se, qui jam civis Samnis esset violatum contra jus gentium Fecialem* adjiciens; *eo justius Romanos bellum gesturos*. Pudet sane indignis-

a *Ib. c.* 8. b *Ib. c.* 10.

gnissimarum artium; quibus non hac solum occasione, sed sæpe alias Romani sunt usi: & puto ex similibus satis colligi, nequaquam justitiæ severos cultores, nec domi, (cujus rei exempla plurima jam habuimus) nec foris, priscos illos fuisse: quod obiter monendum fuisse videtur: cum fortitudinis quidem, frugalitatis, justitiæ inter cives exercitæ, multarumque aliarum virtutum, quas domi coluerunt, exempla exstent; in hostes vero quidvis licere sibi putasse videantur. Ergo merito illam deditionem accipere, aut ratam habere abnuerunt Samnites [a]: ita ut inviolatus in castra Romana reversus sit cum suis Postumius. Atque ita
A. U. 434. bellum infestius Samnitibus est renatum; ad quos tamen defecerunt *Satricani* [b]: Fregellis vero Samnites, cum nocte urbem occupassent, sed acriter pro aris ac focis dimicaretur per præconem edixerunt, *impune abiturum qui arma posuisset*. Pars Fregellanorum pertinacior per aversam portam erupit: ceteros igni circumdatos Samnites concremaverunt. Iidem, ut ad Luceriam a Romanis obsessam ire possent, cum Publilio Consule primum certamen transigere statuunt [c]: verum ira militari, & vesano prope impetu fusi sunt hostes. Alter Consul Papirius Samnites, qui prope castra ad Luceriam consederant, secum signa conferre coegit: nequicquam intervenientibus le-

a *Ib. c.* 11. b *Ibid. c.* 12. c *Ib. c.* 13.

legatis Tarentinis, qui annunciabant, *ut bellum omitterent: per utros stetisset, quo minus ab armis discederetur, adversus eos se pro alteris pugnaturos*. Papirius ergo spretis *Græculæ* arrogantiæ hominibus hostes profligat: & paulo post Samnites, qui Luceriæ in præsidio erant, fame domitos (septem fuerunt millia) sub jugum misit. Præda ingens ibi capta: recepta signa armaque, quæ ad Caudium amiserant: &, quod omnia superabat gaudia, recuperati Equites, quos pignora pacis Romani dederant. Quidam addunt Pontium Samnitium Imperatorem cum ceteris sub jugum missum. Disputatur etiam an *L. Cornelius* Dictator, cum L. Papirio Cursore Magistro Equitum has res gesserit: an vero Consulum Papiriique præcipuum hoc decus fuerit. Sed Fasti Triumphales Eutropiusque Papirio Cursori eam gloriam tribuunt: quem saltem certum est, præstantissimum hoc tempore Imperatorem fuisse. Eodem anno Consulum alter Satricum recepit, ubi duæ factiones Senatum distinuerant; sed utraque tamen ad reconciliandam pacem Consuli operam navaverunt [a]: itaque pars altera, quæ Samnitibus faverat, Consuli enunciat, qua noctis hora, & qua via præsidium eorum essent emissuri: altera, quibus invitis descitum ad Samnites erat, etiam portam Consuli aperuerunt. Itaque duplici proditione Samnites sunt oppressi. Sa-

a *Ibid. c.* 16.

si. Satricanorum, quorum opera defectio esset facta virgis cæsi, securique percussi sunt a.

§. 6. *Ulterior Rom. Imperii per Italiam propagatio.* A. U. 435. §. VI. Anno Urbis 335. Samnitium legati suppliciter renovationem fœderis petentibus induciæ tantum biennii concessæ sunt: Apuliaque perdomita in Lucanos perrexerunt Romani. Capuam etiam tum primum *Præfectus* mitti cœpit, qui ex legibus a prætore Romano datis jus diceret; quum utrumque ipsi pro remedio ægris rebus discordia intestina petissent.

A. U. 437. A. U. 437. Romanos *Saticulam* oppugnare adortos Samnites hac justa rebellandi caussa data ad eximendos obsidione socios aggressi sunt b: verum victoria, sera quidem, sed non incerta fusi. Anno tamen sequente eodem reversi sunt: ubi *Aulius* Magister Equitum Romanorum inconsulto Dictatore in eos evectus ipsum Samnitium Imperatorem occidit; sed ab ejus fratre vicissim trucidatur. Victores tamen fuere Romani; & intra paucos dies Saticula per deditionem potiti sunt. Inde Sora, quæ ad Samnites interfectis colonis Romanorum defecerat, obsessa c. Dictator tum erat Q. Fabius; & in Aulii Magistri Equitum locum suffectus fuerat *C. Fabius*. Eum cum novo exercitu ab Roma advenientem occulte Dictator subsistere jubet; ejusque adventum militem suum celat. Quin tanquam nulla nisi in eruptione spes esset in hostem educit; castris etiam

a *Ibid. c.* 20. b *Liv. L. IX. cap.* 21. c *Ibid. cap.* 23.

etiam suis, qua hosti proxima erant, (licet de universis castris ipse ad milites loqueretur) igni subdito incensis. Ita animus militibus est additus; captisque & direptis castris hostium miles castrorum suorum partem maximam contra spem salvam invenit. Sora tandem capta est A. U. 439. opera transfugæ, qui decem milites Romanos delectos in arcem supra oppidum duxit; atque inde decurrens suis, quasi capta arx esset, ostentavit. Ausonum etiam gens [a], quæ se Samnitibus junxerat, proditione urbium, sicut Sora, in potestatem venit: ea vix certo defectionis crimine, deleta fuit, perinde ac si internecino bello certassent. Luceria quoque proditione Samnitium est facta: sed statim recepta, Lucerinis & Samnitibus ad internecionem cæsis. De Luceria delenda Romæ actum fuit [b]: sed vicit sententia, ut coloni eo mitterentur: & adeo gravis hic annus Romanis fuit, ut Capuæ quoque occultæ conjurationes fierent: quin Romæ quoque nobiles homines ejusdem criminis rei postulabantur. Hi vero in *Mænium* magis (qui *Dictator quæstionibus exercendis* factus fuerat; & ipse plebejus Magistrum Equitum plebejum sibi dixerat; *M. Foslium*) id crimen reiiciebant. Dictator se statim magistratu abdicavit; & cum Magistro Equitum absolutus est: & brevi nobilium etiam factionibus tota quæstio est oppressa. Samnites A. U. 439.

tamen

a *Ib. c.* 25. b *Ib. c.* 26.

tamen harum turbarum ſpe ad Caudium uſque revocati ſunt ; intenti in occaſionem, ſi qua daretur, Capuam Romanis eripiendi ; ſed a Conſulibus tanta clade affecti ſunt, ut ad triginta millia eorum cæſa, aut capta memorentur.

§. 7. Appii Claudii cenſura celebris &c. A.U. 441.

§. VII. Anno ſequente Hetruſci quidem belli fama fuit : at domi celebrior fuit Cenſura *Appii Claudii* [a], qui viam illam celeberrimam *Appiam* Cenſor ſtravit Roma Capuam uſque, quæ longitudo eſt paſſuum CXLII. millium. Eadem poſtea *Brunduſium* uſque producta fuit, quæ juxta Strabonem *L. VI. n.* 283. Roma abeſt paſſuum millia CCCLX. [b] ita ut merito *Regina longarum viarum* dicatur *Papinio Statio Sylvarum L. II. carm. II. v.* 12. Hodieque ingentes ejus reliquiæ, & quibuſdam partibus ſatis integræ ſupereſſe dicuntur [c]. Idem Cenſor Appius aquam, quæ ab ipſo *Appia* itidem eſt appellata, per milliaria circiter undecim in Urbem deduxit [d] : licet alii, ut, exempli gratia, *Pancirollus Deſcr. Urbis Romæ* paſſuum M. XXII. ei tribuant. Præterea Appius auctor fuiſſe dicitur *Potitiis* Herculis ſacerdotibus, ut ſervis publicis hoc miniſterium delegarent: unde dicunt, nomen Potitiorum in duodecim familias diſperſum intra annum fuiſſe extinctum ; ipſumque Appium poſt aliquot annos lumini-

a *Liv. Ibid. c.* 29. b *Sunt horæ itineris* 120. c *Vid. Miſſon Itiner. T. I. ep.* 21. *p.* 272. *ſqq. edit. Hag.* 1694. *Burnet. Voyag. p.* 376. d *V. Lipſ. de Magn. R. III,* 11. *Al. Donat. de Urbe Rom. III.* 18.

minibus captum. Denique etiam prava lectione ordinem Senatus deformavit; ita ut Consules anni sequentis eam lectionem non observaverint [a]. Præterea hoc anno e viginti quatuor Tribunis militaribus sexdecim a populo creari cœperunt: octo (in quatuor legiones, sive duos exercitus consulares creabantur viginti quatuor Tribuni) octo, inquam, beneficio Consulum relicti sunt. Interea in Samnio Samnites *Cluviam* deditione ceperant: & in deditos crudeliter sævierant. Ergo Consul *C. Junius Bubulcus* oppido capto omnes puberes interfecit. Inde *Bovianum* opulentissimum oppidum cepit; prædamque militibus concessit. Videntes ita Samnites, se vi aperta Romanis esse impares, simili dolo ac apud Caudium usi fuerant; legiones Romanas in saltum intrare perpulerunt: at majore fortitudine periculo se exemerunt; ita ut perpaucis hostium effugium patuerit, prædamque ultro ab hoste oblatam Romani fuerint nacti. Ab altera parte Etrusci Sutrium, sociam Romanorum Urbem, & velut claustra Etruriæ [b], oppugnarunt; prælioque pertinacissimo cum Romanis, qui ad solvendam obsidionem venerant, depugnarunt; quod nocte demum veniente diremptum est. Igitur anno sequente 433. etiam acrius bellum exarsit; fusisque ingenti prælio Etruscis persequi hostem Consul Fabius statuit [c]. Sed pene- *A.U. 443.*

tran-

a *Liv.l.IX.c.30.* b *Ibid.c.32.* c *Ibid.c.53.*

tranda erat sylva *Ciminia* hactenus Romanis invia. Ergo fratre suo, qui Etruscis literis eruditus (solebant tunc Etruscas disciplinas, ut postea Græcas, doceri Principum Romanorum liberi) linguam Etruscam probe noverat, cum uno servo comite præmisso societatem cum *Camertibus* Umbris firmat: fratremque cum exercitu subsecutus opulenta Etruriæ arva depopulatur, sero advenientibus Senatu Romano legatis, qui denunciarent, *ne saltum Ciminium transiret*.[a]. Hinc indignatione conciti Etrusci castra Romana subeunt; quos vigilando fatigatos prima luce Consul invadit, clarissimaque pugna superat[b]. Itaque præcipui Etruscorum populi pacem petentes inducias in triginta annos impetrarunt. Sed ob res ab altero Consule adversus Samnites ambiguo eventu gestas A. U. 444. Dictatorem dici placuit Papirium
A. U. 444. Cursorem, quem toto hoc anno Dictatorem fuisse sine Consulibus ex fastis Capitolinis patet[c]. Hic Samnitium aciem auro argentoque cœlatis armis fulgentem stravit castraque eorum cepit; magistro Equitum, legatisque strenue rem gerentibus; nec militibus ducum virtuti cedentibus[d]. Papirius de Samnitibus triumphavit: ut etiam præcedentis anni Consul Fabius: nam ex fastis Capitolinis, ut jam dictum est patet, eum Proconsule triumphasse. Livius vero hic duorum

a *Flor. L. I. c.* 17. c *Liv. Ibid. c.* 37. c *Vid. Pigh. hic & ad A.* 457. d *Ibid. c.* 40.

rum annorum gesta in unum confudit: unde etiam *capite* 41. perperam dicit, *Fabio in annum sequentem consulatum fuisse continuatum*; cum annus Dictaturæ Papirianæ intercesserit. Ergo A. U. 445. Fabio tertium Consuli collega virtutis ergo, qua legatus anno præcedente in Samnites pugnaverat, est datus P. Decius secundum. A Fabio iterum victi Samnites cum novis etiam hostibus Pelignis ac *Marsis* [a]. Decius circumferendo passim in Etruria bellum nomen omne Etruscum fœdus petere coegit: sed induciæ tantum annuæ datæ. Verum magna Tuscorum pars statim ab Umbris ad rebellionem est compulsa; ita, ut se ad oppugnandum Romam ituros esse jactarent. Itaque etiam Fabius Consul ad Urbis tutelam arcessitur: cujus miles hostem maxima alacritate adortus facile sternit; ita ut etiam in sequentem annum imperium ipsi prorogaretur: inque eo imperio ad *Allifas* urbem cum Samnitibus minime dubio prælio conflixit. Ipsi sub jugum missi: sociorum ad septem millia sub corona venditi. Hernicorum qui capti erant per Latinos populos custodiendi dantur; unde Hernici nominis populi etiam anno sequente Romanis bellum indixerunt. Sed trinis castris intra paucos dies exuti a *Marcio Tremulo* Consule in deditionem recepti sunt [b]. Eo bello confecto statim Marcius collegæ, qui in

A. U. 445.

A. U. 446.

a *Ibid. c.* 41. b *Liv. L. IX. c.* 43.

Samnio locis impeditis obſeſſus hoſtes ad pugnam elicere non poterat, auxilio profectus eſt: ubi inter duos exercitus intercepti hoſtes & maxima clade affecti ſunt. Samnitibus Hernicisque ſtipendium, veſtes, frumentum in uſum militum Romanorum imperata ſunt: atque ita deinceps, ubi fieri potuit, hoſtium ſumptibus exercitus Romani ali cœpti ſunt.

A.U. 448. Cumque anno ſequente rurſus infeliciſsime Samnites bellum geſsiſſent, Imperatore etiam eorum *Statio Gallo* a Romanis capto, anno demum 449. petentibus iis fœdus antiquum eſt redditum. Æqui etiam veteres hoſtes hoc anno rebellaverant [a]: ſed intra dies quadraginta unum & quinquaginta oppida ex iis capta dicuntur. Facile autem intelligi poteſt, talia hæc fuiſſe oppida, ut juxta præſentem rerum in *Europa*, & præſertim in patria noſtra, faciem vix vicorum nomen tueri potuiſſent; cum tantum partem iſtius agri incoluerint Æqui, qui hodie *Campania Romana* dicitur. Eorum exemplo territi *Marrucini*, Marſi, Peligni, *Frentani* pacem petierunt, impetraruntque.

A.U. 449. Eodem anno [b] *Cn. Flavius* ſcriba, qui ædilibus apparebat, ſumma nobilium indignatione Ædilis Curulis factus eſt [c]. Igitur, ut oculi iis dolerent civile jus repoſitum in penetralibus Pontificum evulgavit, faſtoſque circa forum in albo propoſuit, ut *quando legi agi poſſet*, ſciretur. Idem-

a *Ibid. c. 45.* b *Liv. Ibid. c. 46.* c *Piſo Annal. III. ap. Gell. N. A. L. VI. c. 9.*

Idemque formulas actionum, quæ anxie in judiciis observabantur, composuit; vel, juxta alios, a ab Ap. Claudio compositas vulgavit. Fabius contra Censor hoc eodem anno omnem turbam forensem excretam ex reliquis in quatuor tribus conjecit, ne in humillimorum manu comitia essent, *urbanasque* eas tribus appellavit. Ab eodemque institutum dicitur, *ut Equites, Idibus Quinctilibus transveherentur.*

§. VIII. Anno Urbis 451. Æqui ægre patientes coloniam velut arcem suis finibus impositam, summa vi eam oppugnare adorti sunt b: & licet ab ipsis colonis essent pulsi tamen magnum Romæ terrorem fecere; quia vix credi poterat solos per se Æquos ad bellum coortos. Tamen a Dictatore C. Junio Bubulco, quem ejus belli metus creari fecerat, facile victi sunt. Græcorum etiam classis, quæ *Thurios* urbem in *Sallentinis* ceperat, a *M. Æmilio* Consule profligata est; & urbs recepta, veterique cultori reddita. A.U. 452. a Dictatore *M.Valerio Maximo*, qui ob multiplicem terrorem exortum creatus fuerat, c Marsi sunt fusi, & parte agri mulctati. In Etruria vero Æmilius Magister Equitum absente Dictatore pabulatum egressus fœda strage afficitur: egregia tamen ejusdem cura reliquiæ exercitus servatæ sunt. Itaque Dictator reversus confestim castra in agrum hostilem pro-

§. 8. Bella rursus cum Æquis, Samnitibus aliisque. A. U. 451.

L 2 mo-

a *l. 2. §. 7. ff. de O. J.* b *Liv. L. X. c. 1.*
c *Ibid. c. 3.*

movit. Ibi hostes pecus in conspectum præsidii Romani propellunt, ut eas in insidias elicerent; sed ex peritis linguæ, quos se pastoribus jungere jusserat legatus, qui præsidio Romano præerat, intellexit, *sonum linguæ & corporum habitum ac nitorem* cultiora, quam pastoralia esse. Hostes, ubi consilia patuisse vident, in patentem campum signa proferunt. Legatus vero veritus, ut tantam aciem sustinere posset Dictatorem arcessit. Et hic quidem statim signa ferri, ac sequi armatos jubet [a]; attamen data opera agmen retentat, & sensim incedere jubet, ut integri viribus fessos adoriri possent: eaque ratione victis Etruscis induciæ iterum in biennium datæ. Anno Urbis 453. foris nihil admodum memoria dignum est gestum: domi *Ogulnii* Tribuni plebis legem promulgarunt, pervicitque *P. Decius Mus, ut Pontificatus &*
A. U. 454. *Auguratus honor plebi communicaretur*. [b]
Anno sequente *Nequinum* Umbriæ oppidum proditione captum est: colonia eo adversum Umbros deducta *Narniæ* nomen a fluvio *Nare* accepit. Etrusci spe auxilii Gallici freti, quod auro se sibi comparasse putabant, adversus inducias bellum parant: sed cum Galli mercedem se belli Romanis inferendi pactos negarent, *quicquid acceperint accepisse, ne agrum Etruscum vastarent*, dicentes; postulantesque *certam sedem, si auxilium suum vel-*

lent

a *Ibid.* c. 5. b *Ibid.* c. 9.

lent Etrusci, pecuniam ingentem sine labore ac periculo partam retulerunt. Etrusci solo adventu M. Valerii Corvi, qui jam sextum Consul erat factus in locum *T. Manlii* casu ex equo exstincti, compressi sunt: Hic autem Valerius Corvus solus omnium ante *Marium* ad sextum Consulatum pervenit [a]: vixit annos centum, quadraginta quinque annis inter primum & sextum ejus Consulatum interpositis [b]. Samnites rebellantes hoc eodem anno egregio stratagemate adhibito *Fulvius* Consul vicit: cum enim se numero inferiorem cerneret, simulavit, unam legionem hostium a se corruptam ad proditionem [c]; imperavitque, *ut quantum quisque numeratæ pecuniæ, aut auri argentique haberet conferret, ut repræsentari merces proditoribus posset*: quæ persuasio Romanis alacritatem & fiduciam, atque inde victoriam attulit. Anno Urbis 455. cum Lucanis querentibus Samnites *fines suos vastare* (anno præcedente iam nunciaverant *Picentes*, Samnites *arma & rebellionem spectare*) fœdus est ictum: fuitque Fulvii Consulis clara pugna in Samnio ad Bovianum haudquaquam ambiguæ victoriæ [d]. Cum tamen A. U. 456. iterum nunciatum esset gravissimum bellum, tam a Samnitibus, quam ab Etruscis imminere, consensu civitatis seni Fabio Maximo recusanti licet Consulatus delatus *A. U. 455.*

 est;

a *Plut. Mario p. m. 422.* b *Cic. de Sen. cap. 17. Plin. H. N. VII. 48.* c *Frontin. Stratag. L. I. c. XI. n. 2.* d *Liv. L. X. c. 12. f.*

est; cum lege, qua intra decem annos eundem Consulem reficere non licebat, solutus esset. Etruscis autem consilia de pace agitantibus tota belli moles cum utroque Consule in Samnium versa est: Samnitesque, sed difficili valde prælio, superati [a]. Apuli quoque se Samnitibus ante prælium conjunxissent, nisi a Decio Consule fuissent fusi; at faciliori multo certamine, cum plus ibi fugæ fuerit, quam cædis. Ambo deinde Consules Samnium omne quinque mensium spatio evastarunt:
A. U. 457. nec destitit etiam Proconsul Decius anno sequente eorum agros populari, donec Samnitium exercitum nusquam se prælio committentem postremo expulit finibus: atque ita occasionem nactus plura eorum oppida cepit.

§. 9. Bellum etiam cum Etruscis.

§. IX. At Samnites, qui pulsi Etruriam petierant, ingens ibi bellum ex multis gentibus conciverunt [b]: quod nec satis scite, nec fortunate ab *Appio* Consule gestum fuit. Addunt quidam, *Volumnium* alterum Consulem a collega litteris ex Samnio arcessitum; sed dissimulasse Appium non tantum, (plebejum fuisse Volumnium notandum est) verum etiam rogasse, *satin' salvæ res in Samnio essent? Quæve caussa eum, ut provincia sua excederet, induxisset?* Cumque Volumnius, *res in Samnio prosperas esse, literisque ejus accitum venisse* respondisset, *se nihil eum morari, quin reverteretur*, adjecit. Reversusque

a *Ibid. c.* 14. b *Ibid. c.* 18.

ſuſque fuiſſet Volumnius, niſi legati tribunique ex Appiano exercitu obſtitiſſent. Ergo invitus fere Appius in aciem protractus fortiter tamen pugnavit, ita ut egregia victoria Conſules potiti ſint. Volumnius [a] magnis itineribus regreſſus hoſtes agrum Campanum populantes cædit; captivosque multos, & ingentem prædam ſociorum ab iis recipit: atque inde ad comitia Romam reverſus Fabium V. Decium IV. Conſules creat, [b] tribus jam conſulatibus & cenſura collegas; qui non gloria magis rerum, quæ ingens erat, quam concordia clari fuerunt [c]. Populi Senatuſque conſenſu Fabio Etruria provincia extra ordinem decreta eſt; licet plebeji auctores fuiſſent Decio, ut rem ad ſortem revocaret. Profectus ad caſtra Fabius itineribus ac mutatione locorum milites ſuos, quo ſalubriores eſſent, exercuit. Verum, cum bellum illud exſpectatione majus inveniretur, Decium ſibi adjutorem dari petiit, imperavitque [d]. Et jam præſentia Conſulum neceſſaria valde erat, cum Galli legionem Romanam, cui præerat *Scipio* legatus, circumveniſſent; licet in hac hiſtoria tradenda auctores varient. Hoc conſtat Conſules, dum jubent, ut Proprætores agrum Etruſcum vaſtent, ita Etruſcos & Umbros ad ſuos fines tuendos abduxiſſe; iiſque abſentibus cum Gallis & Samnitibus conſeruiſſe pugnam. Sed etiam ſic res in ancipiti erat [e]. Ergo

A. U. 458.

a *Ibid. c.* 20. b *Ibid. cap.* 22. c *Ibid. cap.* 24. d *Ibid. c.* 26. e *Ibid. c.* 28.

Decius paterno exemplo *se pro exercitu Populi Romani Quiritium devovit*. Quo piaculo facto additus est Romanis animus, victoriaque egregia, nec incruenta tamen potiti sunt. In Etruria per eosdem dies res a *Cn. Fulvio* Proprætore ex sententia gesta [a]. Samnites etiam per Pelignum agrum fugientes a Pelignis cæsi sunt; iterumque a L. Volumnio Proconsule Appioque Prætore. Neque ita tamen cum Samnitibus debellatum est: sed anno rursus sequente etiam ultro castra Romana oppugnare sunt ausi, quæstoriumque ceperunt; ita ut in mediis castris, nec sine periculo, dimicaretur; pulsis tamen demum Samnitibus. Sed adventante etiam altero Consule *L. Postumio* recesserunt Samnites; Postumius [b] *Milonia* urbe potitus *Ferentinum* duxit: & illud oppidum, pluraque vicina deserta ab hostibus occupat: cumque in Samnitibus ipsi materia belli deesset in Etruriam versus tres validissimas urbes pacem petere coegit [c]: Alter vero Consul *Atilius* vario & ancipiti prælio cum Samnitibus pugnavit; ita ut apud utrosque exercitus par esset pavor. Samnites, ubi primum illuxit, abire sine certamine cupiebant: Romani, cum exploratores *vallum secum portare Samnites* affirmarent, *non dubium esse, quin castra circumvallaturi essent*, dicebant. Itaque vix compelli potuerunt, ut hostibus obviam castris exirent: Samnites vero,

a *Ib. c.* 30. b *Ib. c.* 34. c *Ib. c.* 37.

vero, *exire, id quod timuerint, ad impediendum iter Romanis* fremebant. Cum igitur acie quidem instructa vestigio tamen nemo moveretur, Consul Romanus equitum turmas paucas immisit [a]: at hi pulsi etiam alios metu affecerunt: donec Consul se ipsum iis objecit, cuique qui ad vallum pergeret, sive ille Romanus, sive Samnis esset, mortem minitans. Ita omnes undique annisi hostes ad eum locum, in quo commissa pugna erat, repellunt; ibique ingenti eos strage afficiunt, septem millibus etiam & trecentis suorum amissis. Inde revertens Consul etiam alterum Samnitium exercitum *Interamnatium* agros depopulatum cædit; prædamque iis ereptam summa æquitate dominis suis reddidit, quemadmodum ante biennium etiam fecerat Volumnius [b]; & A. U. 191. Consul *Lucretius* [c]. Utrumque hujus anni Consulem triumphasse ex fastis Capitolinis constat; de quo sibi parum liquere ob Annalium diversitatem tradit Livius [d]. Anno Urbis 460. *A. U. 460.* Samnites omni ope bellum reparaverunt, jurejurando etiam, sive carmine potius diro in execrationem capitis, familiæque & stirpis composito ad fortiter pugnandum adactis militibus; obtruncatisque circa altaria, qui juraturos se esse abnuissent. Sed *Papirius* Consul paterna suaque gloria clarissimus, dum collega *Car-*

a *Ibid. c.* 36. b *Liv. L. X. c.* 20. c *Id. L. III. c.* 10. *Vid. de hac re Grot. de I. B. P. L. III. c.* XVI. §. 2. d *L. X. c.* 37.

Carvilius destinendo hosti *Cominium* oppugnat, summo militum ardore hostes adoritur, pullario etiam auspicia mentiri auso [a], & *tripudium solistimum* nunciante, cum tamen pulli pasci noluissent. Exaudita tamen fuit veritas, & Consuli a fratris filio renunciata, qui religionem in eum qui falsi aliquid nunciasset rejecit: ac cecidit quoque pullarius ante, quam concurreretur, emisso temere pilo ictus. Nec prohibuit Samnites facta detestatio quo minus fugerent, hostes suos magis, quam jurisjurandi religionem metuentes. Ergo castris & urbe captis maxima clades Samnitibus illata fuit [b]: & ex armis Samnitium hoc prælio captis Colossus Jovi in Capitolio factus est [c]. Cominium etiam ab altero Consule captum fuit: utrumque oppidum igne injecto deflagravit [d]: *Volana* præterea, *Palumbium*, *Herculaneum* a Carvilio ex Samnitibus capta. Sed nunciata Etruscorum rebellione ex Senatusconsulto exercitum in Etruriam duxit; dum Papirius *Sepino* etiam in Samnio capto insignem, ut illorum temporum habitus erat, ex ea regione triumphum duxit. Interea Carvilius etiam in Etruria, & contra Faliscos, qui post multorum annorum amicitiam desciverant, feliciter adeo res gessit, ut & illæ honore triumphi dignæ esse viderentur. Tantaque ob has victorias fuit lætitia, ut *tum primum*

a *Ibid. c.* 40. b *Ibid. c.* 42. c *Plin. H. N. L. XXXIV. c.* 7. d *Liv. L. X. c.* 44.

mum coronati ob res bello bene gestas *ludos spectaverint* Romani [a].

§. X. Anno Urbis 461. Consul fuit *Q. Fabius Maximus Gurges* Q. Fabii Maximi Rulliani, quem sæpius jam memoravimus, filius, licet constanter cum Populo egisset pater, *ut aliquando vacationem hujus honoris Fabiæ genti daret* [b]. Et sane male adeo adversus Samnites pugnavit, ut in Senatu de removendo eo ab exercitu ageretur [c]. Sed deprecatus est pater hanc sibi ignominiam, pollicitus, *se legatum filio suo iturum esse*: atque ejus opera & consiliis filius Consul adjutus cæsis Samnitibus triumphavit: atque C. Pontium Samnitium Imperatorem, qui quondam ad Caudinas furculas Romanos sub jugum miserat, in triumphum ductum securi percussit: quæ tamen anno demum sequente facta esse ex fragmentis Tabularum Capitolinarum constat. Eodem anno, cum civitas pestilentia laboraret, oraculorum monitu legati *Epidaurum* sunt missi (*Argiæ* in *Peloponneso* urbs fuit, hodie *Malvasia*) qui *Æsculapii* signum inde Romam transferrent. Anguem, sub cujus forma Deus ille colebatur, secum deportaverunt; qui sponte in insulam Tiberis egressus fertur [d]; ibique illi, tanquam eas sedes elegisset, templum structum fuit. Habuit annus, quo Romam advectus est Æsculapius, Consulem L. Postumium III.

§. 10. Continuatio belli Samnitici. A. U. 461.

A. U. 462.

a *Liv. Ibid. c.* 47. b *Val. Max. L. IV. c.* 1. *n.* 5. c *Epit. Liv. XI.* d *Ovid. Met. L. XV. v.* 739. *Plut. Quæst. Rom. n.* 93. *sive p. m.* 286.

III. qui malo exemplo, ut quondam Appius Claudius se ipsum Decemvirum fecerat, comitiis, quæ ipse Interrex habebat, Consul declaratus fuerat. Neque minore arrogantia magistratum gessit, quam ceperat, Samnitici belli administrationem sibi extra ordinem sumens, Fabiumque Proconsulem in Samnio res gerentem provincia excedere cogens; ita ut invidia Postumi multum Fabio ad triumphum impetrandum profuerit; ipsi vero, licet Cominium aliaque oppida Samnitibus eripuisset, triumphus fuerit negatus. Ita omnibus exosus accusantibus Tribunis

A. U. 463 plebi ingenti mulcta damnatus est. Anno demum sequente Samnites a Consulibus *P. Cornelio* (fuit hic *Sullæ* Dictatoris atavus) & *M' Curio Dentato* agrorum suorum populationibus, ruinis urbium, aliisque ingentibus cladibus ad pacem serio petendam compulsi sunt. Igitur Consuli Curio foco in scamno assidenti, atque ligneo catillo cœnanti magnum auri pondus publice miserunt, a quo cum risu repudiati sunt a, cum diceret, non aurum habere præclarum sibi videri; sed aurum habentibus imperare. Itaque post annos quadraginta novem (ut Eutropius dicit *L. II. c. 9.* sed verius post annos quinquaginta quatuor; cœpit enim anno urbis quadringentesimo decimo) hoc bellum confectum fuit: nam quod etiam postea

a *Cic. de Senect. cap.* 16. *Val. Max. L. IV. c.* III. *ex.* 5.

ſtea bellum tentaverint, non magni momenti negotium fuiſſe videtur.

§. XI. In eodem magiſtratu Curius Sabinos longa tum pace opulentos, atque inde, ut videtur, per proterviam Romani juris loca quædam invadentes vicit; eaque expeditione ad mare *Hadriaticum* (ita enim rectius ſcribitur) [a] uſque pervenit; coloniæque *Caſtrum*, *Senam*, atque Hadriam deductæ ſunt: [b] Sabinis victis civitas ſine ſuffragio eſt data [c]. Ergo duos hoc anno triumphos egit Curius; alterum nempe de Samnitibus, alterum de Sabinis. Lex etiam de Lucanis bello perſequendis hoc anno eſt lata [d]; quod *Thurinos* populi Romani ſocios hoſtiliter infeſtaſſent: ſed anno demum ſequente hoc bellum geſtum videtur. Eodem etiam anno *L. Papirius Turdus* legem *de Treviris capitalibus quotannis a Prætore creandis* tulit [e]. Anno Urbis 466., cum foris res ſatis lætæ eſſent, ingens rurſus domi ſeditio eſt exorta propter æs alienum; ita ut plebs tandem in montem Ianiculum ſecederet. Ergo Dictator *ſeditionis ſedandæ cauſſa* creatus eſt *Q. Hortenſius*, quem leges concordiæ utiles tuliſſe facile conjici poteſt, cum hinc ad tempora Gracchana (ſpatium eſt centum quinquaginta quinque annorum) nulla periculoſa ſeditio in Ur-

§. 11. Bella cum Sabinis, Lucanis, &c.

A. U. 465.

a *Vid. Cellar. Geogr. Ant.* b *Liv. Epit. XI. Polyb. L. II. c. 19. A. demum 470. Senam deductam dicit.* c *Vell. Paterc. L. I. c. 14.* d *Plin. H. N. XXXIV. c. 6.* e *Liv. Epit. d. Vid. Feſtum V. Sacramentum.*

Urbem invaluerit: ſed univerſas fere leges illas injuria temporum abolevit. Hoc tamen tradunt auctores in margine citati [a] *lege Hortenſia* ſancitum fuiſſe, *uti quodcunque plebs juſſiſſet, omnes Quirites teneret*; cum antea plebiſcitis patricii non tenerentur. Vidimus tamen ſupra *hujus libri c.* 4. §. 3. ſimilem legem ab Horatio Conſule fuiſſe latam; & *c.* 8. §. 3. a Publilio Dictatore relatam A. U. 414. Verum poteſt fieri, ut non ſemper fuerit obſervata; ſed jam præterea hæc novis capitibus ſanctionibuſque firmioribus fuerit munita. Hic idem Dictator etiam in gratiam plebis videtur tuliſſe legem, *ut nundinæ faſtæ eſſent, uti ruſtici, qui nundinandi cauſſa in Urbem veniebant, lites componerent* [b]; cum prius feriæ fuiſſent, quibus Prætorem fari non licebat. His factis Hortenſius, quod nulli Dictatori ante contigerat, in eodem magiſtratu exſpiravit [c]. Hoc etiam tempore, & ejuſdem ſeceſſionis occaſione videtur lata fuiſſe *Lex Mænia, ut Patres ante inita ſuffragia Populi auctores fierent ejus rei, quam Populus Romanus juſſurus erat*; quam legem jam in tribunatu agitaverat M' Curius [d] A. U. 455. In fragmento, quod ex tabulis Capitolinis eſſe videtur, invenitur hoc eodem anno Dictatorem fuiſſe A. Fabium

a *Lælius Felix. ap. Gell. XV. 27. Plin. H. N XVI. 10. Pomp. l. 2. §. 8. ff. de O. I. Juſtin. Inſtit. de I. n. G. &c. §. 4.* b *Macrob. Saturn. L. I. c. 16.* c *Auguſt. de Civ. D. L. III. c. 17.* d *Cic. de clar. Or. c. 14. S. Aur. Victor. de vir. ill. in Curio.*

bium Maximum Rullianum, quæ tertia ejus Dictatura fuerit: & ob Gallici, Umbrici, & Etruscorum Volsiniensiumque belli reliquias ei delata fuisse videtur. Sed defectu historiæ Livianæ aliorumque auctorum veterum horum aliquot annorum res gestæ in occulto jacent. Anno Urbis 470. Lucani, *Bruttii*, Samnites cum Etruscis & *Senonibus* Gallis bellum contra Romanos moliti sunt [a]; legatique ad exorandos Gallos missi ab iisdem interfecti sunt. Ergo cum imperio extra ordinem adversus eos missus est *L. Cæcilius Metellus* Prætor [b]; eique in prælio occiso suffectus est M' Curius Dentatus. Discrepat tamen aliquantulum Polybius, qui *Arretium* a Gallis obsessum liberare volentes Romanos cum Cæcilio Prætore occisos fuisse scribit: posteaque legatos a Curio in Galliam missos cæsos fuisse addit; atque ita demum eam injuriam a Romanis fuisse vindicatam, Senonibusque pulsis civitatem eorum coloniam Romanam fuisse factam; *Senamque* appellatam. Florus vero *L. I. c.* 13. ab ejusdem anni Consule *Dolabella* in Etruria ad lacum *Vadimonis* omnes Gallorum Senonum reliquias deletas dicit: ad quem lacum Polybius *L. II. c.* 20. Gallos *Bojos* & Etruscos cæsos fuisse narrat, eosdem tamen iterum defecisse, iterumque victos ægre tandem submisisse animos adjicit. *A. U.* 470.

Sed

a *Oros. L. III. c.* 23. *& videtur eodem respicere August. de Civ. Dei L. III. c.* 17. b *Polyb. L. II. c.* 19.

Sed viam jam ad famam Romanorum extra Italiam propagandam, & ad victorias transmarinas occasione belli Tarentini parabat providentia: de quo jam capite sequenti dicturi sumus.

CAPUT NONUM.

A. U. 472.

De bello Tarentino, & cum Pyrrho Rege.

§. 1. De Tarento, & occasione belli Tarentini.

§. I. TArentum urbs fuit *Calabriæ*, sive illius partis Italiæ, quæ *Magna Græcia* dicebatur, *quod Græcorum coloniis plena esset; quodque Græci per ambitionem, licet falso, eam tota Græcia majorem esse* jactarent [a]. Antiquissima quidem hæc urbs fuit: quippe quæ a *Tarante* quodam Heroe Neptuni filio condita fuisse dicatur [b]: sed postea occupata fuit a *Phalantho Partheniarum* e *Laconia* duce circa Olympiadem XXI. quo tempore Numa Romæ regnabat. Inde ob commoditatem portus immensis divitiis aucti cives luxui se totos tradiderunt; unde *molle Tarentum* dicitur *Horatio Serm. L. II. Sat. IV. v.* 34. & *imbelle* eidem *Epistolarum L. I. Ep. VII. v.* 45. *Juvenali* vero *Sat. VI. v.* 267. *coronatum & petulans, madidumque Tarentum*. Et sane *petulantia* civium exitii caussa ipsis fuit. Cum enim forte classis Romana, tanquam ad socios & amicos, litori

a *Vid. Plin. H. N. L. III. c.* 5. b *Pausan. Phoc.* 10.

litori eorum adnavigasset, Tarentini ludos tum forte in theatro, quod mari imminet, celebrantes ut hostilem, & cum summo contemptu invadunt, *Qui, aut unde essent Romani?* rogantes [a]. Addunt quidam classis præfectum occisum [b], bonaque Romanorum direpta fuisse. Ergo *Postumius* legatus, qui de his injuriis expostularet, ad eos missus fuit. Sed hunc theatrum (ubi Græcorum more de summa Republica consultare solebant [c]) ingressum, postquam non satis ad exactissimam Græci sermonis normam loqui animadverterut [d], per ludibrium ejecerunt: imo scurra quidam nomine *Philonides*, qui *Cotyla* a *vinolentia* dicebatur, (Κοτυλη *omne cavum* significat, & in specie etiam *poculi genus*) legatum, quem ejecerant, sublata veste perminxit; quod cum riderent Tarentini, *Ridete*, inquit *ridete, Tarentini, dum licet; nam posthæc diu flebitis*. Ad quas minas, cum nonnulli exacerbarentur, *&, ut magis*, inquit, *stomachemini, hoc quoque vobis dicimus, fore, ut hanc vestem multo sanguine eluatis*. Ita Romam reversus legatus contumeliam sibi factam narravit; unde tanta indignatio est orta, ut confestim bellum iis indicendum Senatus decreverit: decretum Senatus Populus ratum fecit.

§. II. Ergo *Æmilio* Consuli bellum Tarentinum decernitur: qui tamen primum

§ 2. Belli cum Tarentinis successus.

M

a *Flor. L. I. c. 18.* b *Oros. L. IV. c. 1.* c *Actor. XIX. 29. Cic. pro Flacc. c. 7.* d *Dion. Hal. excerpt. de legat. c. 4.*

mum Tarentinorum animos tentavit idoneis verbis [a], æquis conditionibus pacem amplexuros esse ratus. Sed vicit apud hos juvenum sententia, qui bellum malebant. Carthaginienses, fama hujus rei accepta, centum & triginta navium classem Romanis auxilio miserunt: verum duci eorum respondit Senatus, *Populum Romanum bella suscipere solere, quæ suo milite gerere posset: proinde classem Carthaginem reduceret* [b]. Æmilius itaque agrum hostilem vastat; egressosque hostes cum clade in urbem repellit. Tarentini vero viribus suis diffisi *Pyrrhum* Epiri Regem in auxilium advocant: atque interim ducem sibi constituunt *Agidem* quendam Romanis satis amicum. Verum hujus consilio pacem jam agitantibus supervenit cum exercitu, *Cineas* Pyrrhi legatus [c] (Pyrrhus enim Tarentinorum societatem opportunam sibi ducebat, cum ita viam sibi ad subjugandam Siciliam, *Sardiniam* ipsamque Carthaginem aperire videretur.) Igitur etiam cum altero exercitu *Milonem* mittit; cui libenter, quod laborem fugerent, arcis & murorum custodiam permisere Tarentini, imperio Agidi jamdudum abrogato. Æmilius adventu militum Pyrrhi cognito recessit: cumque in angustis quibusdam faucibus, quas transire cogebatur, iter ei interclusissent Tarentini, captivos eorum præmittit: at illi veriti, ne suos pro Romanis conficerent, destiterunt.

a *Zonaras Annal. T. II.* b *Val. Max. L. III. c. 7. ex.* 10. c *Vid. Plut. Pyrrho p. m.* 391.

runt. Pyrrhus interea non exſpectato vere anni ſequentis cum magno lectiſſimoque exercitu, quem mira alacritate conſcripſerat *elephantiſ*que præterea viginti (qui tum primum in Italiam venerunt; & a Romanis, quod eos in *Lucania* primum vidiſſent, *Boves Lucæ* ſunt dicti) in Italiam trajecit [a]; magno ſuo exercitusque etiam ſui periculo, & multis ſuorum amiſſis. Sed brevi Tarentinos arceſſiti auxilii peregrini pœnituit. Pyrrhus enim ſtatim ex junioribus eorum delectum egit; eoſque manipulis ſuorum inſeruit; ne contra ſe aliquid moliri poſſent: Theatrum etiam clauſit; cœtibuſque conviviorum & comeſſationum interdictis adoleſcentes aut in armis exerceri, aut in foro totos dies agere juſſit [b]: Et ne quis ſe ex urbe ſubduceret, cuſtodias in portis poſuit. Eos vero, quos vel favoris erga Romanos ſuſpectos habebat, vel Reipublicæ gerendæ noverat idoneos, partim clam ſuſtulit; partim ex quæſitis cauſis ad filium in Epirum miſit. Inter eos fuit *Ariſtarchus*, vir ſummus apud Tarentinos; quem certi negotii cauſſa navigare in Epirum Pyrrhus juſſit: ille vero obedientiam ſimulans Romam eſt profectus, Senatumque de multis ac magnis rebus edocuit. His rebus intellectis Romanos jam cura bellicoſiſſimi Regis ceperat; delectibuſque agendis & pecunia cogenda ſtrenue bellum apparabant: nec immerito;

M 2 cum

a *Pauſan. Attic* c. 12. b *Plut. Pyrrho* p. 292.

cum omnes sui temporis Imperatores peritia rei militaris superaverit, in acie præcipue instruenda, castris metandis, stratagematibus inveniendis versatissimus [a]; & libris de ea arte editis clarus [b]. Accessitque scelus *Decii Jubellii* Tribuni militum; quod sociorum animos a Romanis alienare erat aptissimum. Cum enim *Rhegium* oppidum in extrema Italia, ut hæc tempora ferebant, opulentum, tum Pyrrhi, tum Carthaginiensium metu præsidium Romanorum expetivisset, missus eo est cum legione ex Campania conscripta Decius. Hic vero urbis occupandæ opportunitatem sibi natam ratus literas fingit tanquam a *Rheginis* ad Pyrrhum arcessendum datas; atque ita proditionis ulciscendæ specie principum alios obtruncat, alios patria ejicit; novamque Reipublicæ formam instituit. Sed dissensione de præda dividenda, ut inter latrones, orta Decius ejectus *Messanam* confugit; ibique morbo oculorum correptus est; & medici dolo cœcus factus.

§. 3. Bellum porro cum Pyrrho gestum. A. U. 473.

§. III. Anno Urbis quadringentesimo septuagesimo tertio *P. Valerius Lævinus* Consul, ut bellum quam longissime a finibus Romanorum averteret, sociorumque mobiles ad defectionem animos in fide retineret, cum exercitu in Lucaniam contendit: interque *Pandosiam* & *Heracleam* urbes ad *Sirim* amnem, qui in sinum Tarentinum effunditur, consedit,

Cum-

a *Donat. in Ter. Eun IV, 13.* b *Plut. Pyrrho p. m. 387.*

Cumque Pyrrhus prælium detrectaret; Romanos brevi in regione hostili omnium rerum inopia laboraturos esse sperans, Lævinus prior pugnam lacessivit: sed licet fortiter & Dux & miles res gererent, terrore præcipue elephantorum virtuteque *Thessalici* equitatus Romani sunt victi. Majorque clades fuisset accepta, nisi ex elephantis unus accepto vulnere conversus suorum aciem turbasset. Tot tamen etiam ex victoribus ceciderunt, ut Pyrrhus victoriam gratulantibus responderet, *vereri se, ne si iterum sic vicisset, sine milite in Epirum reverteretur*: quod tamen alii post ultimum cum Romanis prælium eum dixisse volunt [a]. Additur, quoque Pyrrhum cum Romanos omnes vulneribus honestis & in hostes versos oppetiisse vidisset, magna voce exclamasse, *Quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me duce Romanis*! Imo ipse etiam juxta quosdam graviter vulneratus fuit [b]. Sed auctus Lucanorum, Bruttiorum, Samnitiumque auxiliis Campaniam populatus Præneste usque pervenit [c]; Capuam tamen & Neapolin frustra occupare conatus. At cum omnia Romæ in armis esse intelligeret, novoque delectu habito *Ti. Coruncanium* Consulem sibi occurrere, dum Lævinus a tergo instaret, metu ne circumveniretur in Campaniam regressus est. Hinc vero, cum Romanis

a *Plut. Pyrrh. p.* 397. b *Justin. L. LXVIII. c.* 1.
b *Plut. Pyrrho p.* 394.

manis nequaquam animos minutos esse vidisset, Cineam legatum de pacis conditionibus acturum Romam mittit, muneribus additis, quæ proceribus Romanis, eorumque uxoribus traderet. Verum ea a nemine admissa sunt. In Senatu tamen Cineas blanda oratione adeo animos moverat, ut plures ad pacem inclinaturi fuissent, nisi Ap. Claudius, qui cæcitatis & senectutis caussa jam dudum Reipublicæ administratione abstinuerat, hac re audita lectica se in Senatum deportari jussisset; & gravi oratione pacem disuasisset [a]. Responsum itaque est, *prius Italia excedere Pyrrhum debere, antequam de pace, aut societate cum eo ineunda agi posset*. Et tanta his temporibus Senatus erat veneratio ut Cineas diceret [b], *Regum sibi illum consessum visum fuisse*. Missus est tamen cum aliis legatus ad Pyrrhum, qui de redimendis captivis ageret, *C. Fabricius*; quem frustra auro delinire Rex conatus est. Nec magis terrore commoveri potuit. Cum enim imperasset Pyrrhus, ut dum cum Fabricio colloqueretur, elephas ipsi post aulæum interpositum admoveretur, subitoque bellua proboscidem supra caput Fabricii extendisset, simulque vocem horrendam emitteret, ipse nihil territus, *Non magis*, inquit, *o Rex elephas tuus hodie me commovit, quam heri aurum*. Super cœnam vero, cum Cineam disserentem audiret de *Epicuro* Phi-

a *Vid. Cic. de Senect. c.* 6. b *Flor. L. I. c.* 18.

philosopho (vivebat enim hoc ipso tempore Epicurus, quippe qui mortuus est Olympiadis CXXVII. anno secundo, qui fuit Urbis quadringentesimus octuagesimus secundus) [a] *summum* illum *bonum in voluptate collocare; Reipublicæ procurationem, quasi vitæ beatæ noceat, devitare; Deos, affirmare, a beneficentia & ira & cura nostri remotos otiosam & voluptatibus affluentem vitam agere; Vah*, inquit Fabricius, *Pyrrho hæc præcepta & Samnitibus, dum nobiscum bellum gerunt, cordi sint* [b]. Admiratus egregiam viri mentem Pyrrhus invitavit, *ut, post quam de pace convenisset, se in Epirum comitari & secum ætatem exigere vellet*, primum inter amicos locum ipsi offerens; & quartam regni partem, ut alii [c], sed minore veri similitudine tradunt. At responsum, quod Fabricio tribuitur, cum cetera ejus sapientia minus mihi convenire videtur. Fertur enim dixisse, *Non ex re Regis fore, si hoc faceret; illos namque ipsos, qui nunc Pyrrhum venerarentur, siquidem se Fabricium plene pernovissent, eum sibi Regem præoptaturos esse*. Quod tamen mihi quidem, ut dixi, nimiæ arrogantiæ fuisse videtur. Tanti tamen celsitudinem hanc animi fecisse dicitur Pyrrhus, ut captivos unius Fabricii fidei crederet, ea lege, *ut si pacem abnuisset Senatus, salutatis propinquis, & Saturnalibus celebratis ad se reverterentur*. Nec cessit hac parte genero-

a *Diog. Laert. L. X. segm.* 15. b *Plut. Pyrrho p. m.* 395. c *Eutrop. L. II. c.* 12. *Sex. Aur. Vict.*

ſo Regis animo Senatus: peracto enim feſto ſtatim eos remiſit; & ſi quis domi remanſiſſet, mortis ſupplicio affectus fuit. Præterea cum medicus Regis Conſulibus obtuliſſet, ſi dignum facinoris pretium oſtenderetur, ſe veneno regem necaturum eſſe, monuerunt Regem, ut inſidias caveret; meliuſque in futurum amicos ab hoſtibus diſtinguere diſceret [a]. Medici tamen nomen non addiderunt, ne eum, qui bene mereri paratus fuerat, proderent. Quin tanta hoc tempore virtus Romanorum fuit, ut ſimul cum hoc graviſſimo adverſus Pyrrhum bello etiam cum Etruſcis bellum gererent; & quidem ea fortuna, ut belli illius reliquias Conſul Coruncanius ſuſtulerit: nullam enim deinceps belli cum Etruſcis mentionem invenimus ante ultimum bellum, quod anno Urbis quingenteſimo duodecimo confectum fuit. Triumphaſſe enim hoc anno Coruncanium de Volſinienſibus & *Vulcientibus* Etruſcis ex tabularum Capitolinarum fragmentis conſtat; quemadmodum etiam collegam ipſius in Conſulatu *L. Æmilium Barbulam* de Tarentinis Samnitibus & Sallentinis triumphum egiſſe ex iiſdem tabulis diſcimus.

§. 4. Finis belli cum Pyrrho. A. U. 474.

§. IV. Anno ſequente bellum contra Tarentinos & Pyrrhum ambobus Conſulibus eſt decretum: & magno prælio ad *Aſculum* Apuliæ urbem concurſum fuit. Ibi, cum ob loci inæqualitatem elephantorum

a *Plut. Pyrrh. p. m. 396. Gell. L. III. c. 8.*

torum nullus usus esset, post multam utrimque stragem editam nox prælium diremit. Postridie Pyrrhus, ut æquabili loco pugnare cogerentur Romani, difficiliora loca præsidiis occupavit: Romani vero, ut gravem armaturam, antequam belluæ ingruere possent, impellerent, acriter gladiis certaverunt vulnerum & cædis immemores: atque ita, postquam diu pugnatum esset, initium fugæ eo loco cœpisse dicitur, ubi Pyrrhus agebat [a]. *Hieronymus* tamen historicus antiquus memoriæ prodidit, de Pyrrhi exercitu tantum tria millia quingentos & quinque cecidisse, sex vero millia ex Romanis, quod castra Pyrrhi haud procul abessent. *Frontinus stratagematum L. II. c. 3. ex.* 20. quadraginta millia utrinque fuisse dicit: Pyrrhum dimidiam partem exercitus, Romanos quinque millia suorum desiderasse. Certe non nisi difficillime victoriam adeptos Romanos constat: licet in tota hac historia tradenda scriptores admodum varient. Videtur etiam posse colligi ex Cicerone *Tusculanarum quæstionum L. I. c.* 37. & *de Finibus bonor. & mal. L. II. c.* 19. alterum Consulem Decium paterno avitoque exemplo se pro exercitu devovisse, atque occubuisse; quanquam alii auctores silentio hoc prætereant. Ex Zonaræ vero narratione videtur posse deprehendi, devovisse quidem se Decium, sed

a *Plut. Pyrrho p. m.* 396.

ſed non fuiſſe cæſum, cum mandatum dediſſet Pyrrhus, ut vivus potius comprehenderetur. Et licet Zonaræ quidem per ſe non magna ſit auctoritas, quippe Græculi hominis, qui ante ſex, vel ſeptem demum ſæcula vixit, tamen videntur ejus ætate *Conſtantinopoli* adhuc ſuperfuiſſe ſcriptores hodie deperditi, ex quibus ſua haurire potuit. In hoc rerum incerto illud tamen ſcimus, ſuperiores fuiſſe Romanos. Tarentum enim Pyrrhus conceſſit, non perſequentibus tamen Romanis, quod magnitudinem cladis, quam etiam
A. U. 475. ipſi acceperant, ſatis arguit. Itaque anno ſequente cum a *Syracuſanis*, *Agrigentinis* & *Leontinis* quibuſdam (ſeditione enim laborabant Siculi [a]) evocatus eſſet, in Siciliam cum magna exercitus parte trajecit. Fabricius vero Conſul de Lucanis, Bruttiis, Tarentinis; Samnitibus triumphavit [b]. Pyrrho autem in Siciliam appulſo civitates certatim ſe tradiderunt: bellumque jam cum Carthaginienſibus animo agitabat. Carthaginienſes enim fœdus cum Romanis inierant legibus, quæ ſequuntur [c]: *ſi ſocietatem cum Pyrrho Populus Romanus, aut Carthaginienſis inierit, fœderis legibus uterque caveto, ut ſi alterutrius ditionem hoſtis invaſerit, ſibi opem ferre liceat. Utriutri opus auxilio habuerint, naves a Carthaginienſibus præbentor & ad iter & ad prælium. Stipendia ſuis utrique danto. Carthaginienſes etiam mari,*

a *Plut. Pyrrh. p. m.* 397. b *Marmora Capitol.* c *Polyb. L. III. c.* 25.

ri, si opus erit, auxiliantor. Socios navales nemo invitos navibus exire cogito. At in hoc bello apparando imperiose & dure cum Siculis egit, multos sibi suspectos e medio tollens, ita ut ex populari in tyrannum verteretur a. Sed hac ipsa caussa sublapsæ ejus res retro referri cœperunt; ita ut aliæ civitates ad Carthaginenses, aliæ ad *Mamertinos* deficerent. (Mamertini Messanam urbem incolebant.) Commodum itaque honori Regis litteræ a Samnitibus & Tarentinis allatæ sunt, quibus opem ejus implorabant, quod a Romanis ad angustias redigerentur. Color ergo hic fuit, ne pro fuga discessus ejus haberetur. Et tamen etiam verum erat, *A.U.* 476.
Consules collatis viribus Samnium vastare, ita ut Samnites res suas in abruptos montes aviosque scopulos conferrent. Atque etiam alterum Consulem *C. Junium Brutum Bubulcum* de Lucanis & Bruttiis triumphasse fasti docent: ut etiam anno sequente *Q. Fabium* Consulem; de quibus tamen triumphis apud auctores altum est silentium. Alter hujus anni Consul erat P. Cornelius Rufinus II. vir belli quidem peritus; sed avaritiæ nomine infamis. Mirabantur igitur homines, Fabricium spectatissimæ integritatis virum b in comitiis caussam Rufini contra competitores ejus enixe provehere: quibus facete respondit Fabricius, *Nihil mirum videri debere, si difficillimis temporibus compilari se, quam veni-*

a *Plut. d. l. p.* 396. b *Val. Max. L. IV. c.* 4. *n.* 10.

venire mallet [a]. Et bene sane rem gessit Rufinus Lucanis & Bruttiis afflictis; & Crotonem, quæ defecerat, præsidio *Epirotarum* recepto, dexteritate potius ingenii, quam vi recepit [b]. Pyrrhus autem, cum ex Sicilia discederet, fertur ad comites suos conversus dixisse, *Quam, o amici, palæstram Carthaginiensibus & Romanis relinquimus?* Quod verissimum prudentis Regis præsagium fuisse eventus mox comprobavit. In ipso trajectu cum *Pœnis* confligere Pyrrhus coactus fuit; ac magna parte navium suarum amissa in Italiam potius fugit, quam venit. Transgressum statim invasere Mamertini: sed Pyrrhus, cum ipse præsens fortissime pugnaret, ita ut barbarum se invadentem medium dissecuerit, viam reliquam sibi tutam præ-
A. U. 478. stitit. Inde partem exercitus in Lucaniam adversus alterum Consulem mittit: ipse reliquam partem adversus Curium duxit, si ante quam auxilia adventarent, ipsius exercitum profligare posset. Sed Consul primam ejus aciem (per errorem enim viæ milites Pyrrhi non omnes simul advenire potuerunt) cædit elephantsque aliquot capit: eoque successu elatus & castris egressus plenam ab hostibus victoriam reportat. Atque ea victoria tantum fiduciæ animis Romanorum addidisse videtur, ut inde statim de imperio extra Italiam proferendo cogitare cœperint. Pyrrhus vero omni spe ulterioris adversus Romanos suc-

a Gell. L. IV. c. 8. b Frontin. Strat. L. III. c. 6. ex. 4.

successus abjecta in Græciam est reversus anno sexto postquam in Italiam venerat: ibique anno Urbis quadringentesimo octogesimo cum nocturna invasione *Argos* urbem ingressus esset, a muliercula, cujus filium occiderat, tegula e tecto projecta interfectus est. Reliquerat autem Tarenti Milonem Præfectum: sed ille ab ipsis Tarentinis, quod male eos vexaret, in angustias redactus anno Urbis 481. arcem Tarentinorum *Papirio* Consuli tradidit. Addit epitome Liviana *L. XIV.* & *Orosius L. IV. c.* 3. Carthaginienses Tarentinis contra Romanos auxilio venisse; atque ita ab iis fœdus primum fuisse violatum. Nam *Tarentinis* in epitome Liviana esse legendum, non *Mamertinis*, ut habent editiones *Gryphii* A. 1554. *Gruteri* 1609. 8. *Clerici* 1710. docet ad eum locum Sigonius.

A. U. 480.

A. U. 481.

§. V. Eodem anno ab utroque Consule bellum Samniticum, quod per annos plus quam septuaginta continuatum fuerat, confectum fuit: Tarentinisque pax & libertas data est [a]. Atque ita, Etruscis etiam & Gallis paulo ante debellatis tota fere Italia (ut tum scilicet finiebatur, Gallia Cisalpina nondum eo nomine comprehensa) in potestatem Romanorum venit: nisi quod de Sallentinis *Messapiis*que A. etiam 487. ab utroque Consule triumphatum fuit; otioque Romanis dato legio Campana, quæ Rhegium occupaverat, obsessa: &, deditione facta,

§. 5. Alia bella post fugatum Pyrrhum.

cta,

a *Liv. Ep. XV.*

cta, tota, millia hominum quatuor, in foro Romano securi percussi sunt a. Nisi verior alicui videatur sententia Polybii *L. I. c.* 7. qui pertinaciter adeo urbem ab ipsis defensam dicit, ut tantum paulo amplius trecentis in potestatem redegerint, securique percusserint Romani. Hinc cum Umbris bellum est gestum:
A. U. 483. nam de *Sassinatibus* Umbriæ populis anno Urbis quadringentesimo octuagesimo tertio triumphasse *Cn. Cornelium Blasionem* Consulem docent reliquiæ marmoreorum fastorum: Anno vero sequente novum bellum cum Picentibus (quorum regio hodie *Marchia Anconitana* dicitur) exortum est b: sed anno statim quadringentesimo octogesimo quinto ipsis victis, captoque capite gentis *Asculo*, (diversum enim hoc est ab Asculo Apuliæ, de quo supra diximus) pax data est: cum anno præcedente primum argenteus nummus Romæ signatus esset ex argento, ut videtur, a *Ptolemæo Ægypti* Rege legatis Romanorum A. U. 480. dono dato. Colonia in Picenum *Ariminum* deducta est, ut in fide ea gens retineretur. Eodem anno adhuc cum Umbris bellum gestum fuisse videtur: nam de hujus anni Consule *Ap. Claudio Crasso* cum Pighio intelligenda esse censeo, quæ narrat Valerius Maximus *L. VI. c.* 5. *ex.* 1. cum Camerinos (qui in Umbria fuerunt juxta Strabonem, *Ptolomæum* & alios) ductu atque auspi-

a *Liv. L. XXVIII. c.* 28. b *Eutrop. L. II. c,* 16.

auspiciis suis captos sub hasta vendidisse: quod Senatus ægre ferens, quia parum liquida fide ab Imperatore gestum erat, maxima cura requisitos redemit: iisque habitandi gratia locum in Aventino monte adsignavit & prædia eis restituit. Utrumque Consulem hujus anni de Picentibus triumphasse ex fastis Capitolinis patet; & tanta victoria fuit ut Picentium CCCLX. millia simul in fidem venerint. Anno Urbis quadringentesimo octuagesimo sexto Sallentinis [a] & Messapiis bellum est illatum, & Brundusium urbs ab illis capta; unde frequentissimus postea in Græciam trajectus fuit. Prætextus quidem belli erat, quod cum Pyrrho arma junxissent: sed vera ratio fuisse videtur, ut commodissimum illum ad trajectum in Græciam portum occuparent Romani; cum illa ratione facillime victorias suas etiam Orientem versus extendere possent. Addit Zonaras, Romanos urbe potitos eo colonos misisse: sed Livius (ut ex epitome ejus decimanona constat) & *Vellejus Paterculus L.* 1. *cap.* 14. *Torquato* demum *Sempronioque* Consulibus, sive anno Urbis 509. hoc factum fuisse referunt: quibus adversari nolim. Sed hoc anno jam Brundusium in potestatem Romanorum venisse patet ex Valerio Maximo *L. VI. cap. 6. ex.* 5. ubi narrat, Ædiles hujus anni *Q. Fabium* & *Cn. Apronium* legatos *Appolloniatium* orta *A. U. 486.*

ta

a *Plin. H.N. III. c.* 13.

ta contentione pulsasse: eosque a Senatu per feciales fuisse deditos, Quæstoremque cum iis Brundusium ire jussum, ne quam in itinere a cognatis deditorum injuriam
A. U. 488. acciperent. Anno Urbis quadringentesimo octogesimo octavo Volsiniensibus libertorum & servorum conjuratione oppressis, cum Romanorum opem per legatos implorassent, *Q. Fabius Gurges* Consul auxilio missus est; a quo superati sunt servi, & in urbem compulsi. Zonaras, Consulem Fabium ex vulnere obiisse dicit, eaque fiducia servos erupisse adjicit: sed ab altero Consule ad deditionem coactos, & cum cruciatu necatos fuisse, urbe etiam eversa indigenisque & servis, qui in fide manserant, alio translatis. Verum hoc de *Fulvio* anni insequentis Consule intelligendum esse columnæ Capitolinæ docent, triumphum ejus de Volsiniensibus referentes. Ita Italia omnis in potestatem redacta in quatuor provincias Quæstorias divisa fuit [a]: pristinisque quatuor Quæstoribus quatuor alii sunt additi [b], qui vectigalia, tributa, decimas, portoria, omnes denique Populi Romani reditus ex agris, sylvis, pascuis publicis administrarent. Divisio autem hæc sequenti fere modo facta fuisse videtur [c]; ut prima provincia quæstoria fuerit *Ostiensis*, quæ Etruriam & utrumque Latium cum adjunctis *Cisapenninis* & mediterraneis populis fuerit complexa. Secunda provincia

a *Tac. Ann. L. XI. c. 23.* b *Lips. ad Tac. Ann. L. IV. c. 27.* c *Pigh. ad hunc A.*

cia videtur fuisse *Calena*, dicta a *Calibus* Campanorum oppido, quæ Campaniam, Samnium, Lucanos, Bruttios, Magnam Græciam usque *Metapontum* & ad sinum Tarentinum continuerit. Tertia provincia fuit *Gallica*; quæ ita dicta videtur ab *agro Gallico* inter *Æsim* & *Rubiconem* fluvios [a]; quem Romani Senonibus Gallis deletis occuparant, publicarantque: atque hanc provinciam, Umbriam etiam, & forte Picenum comprehendisse puto. Ita quarto demum Quæstori, Calabria administranda superfuerit; cui includebantur Apuli, *Hirpini*, *Pediculi*, Sallentini, Messapii, *Japyges*, *Peucetii*, Tarentini, *Compsani*, aliique. Quo nomine autem hæc provincia dicta fuerit obscurum est; nisi generali *Calabriæ* nomine venisse dicatur.

a *Suet. Claud. c. 24.*

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De primo bello Punico.

§. I. *De occasione belli Punici I.*

§. I. MAjora deinceps, & non unius terræ Italiæ, ut hactenus, negotia casusque explicanda habebimus: cumque quingentis fere annis in Italia occupanda desudaverit virtus Romana, ducentis circiter insequentibus annis per maximam orbis tunc cogniti partem Imperium suum extendit [a]. Et primam quidem occasionem dedit nobilissima, & ab Italia angustissimo freto dirempta Insula Sicilia & ipsi freto adjacens urbs Messana. Hanc Campani sub *Agathocle* merentes non multo ante hæc tempora pulchritudine oppidi inducti per dolum occupaverant [b], civibus partim ejectis, partim jugulatis; *Mamertinorum*que nomine sibi indito. Resque suas facile tutati sunt auxilio eorum, qui simili scelere Rhegium occupaverant [c]: sed horum ope destituti a Syracusiis & *Hierone* ejus urbis tyranno magna clade affecti sunt. (Observemus hoc obiter, hunc Hieronem initio vere tyrannum egisse; sed post diutinum morbum advocatis viris suo tempore eruditissimis, ut otium falleret, eorum monitis virum plane

a *Flor. init. L. II.* b *Polyb. L. I. c. 7. sqq.* c *Vid. Supr. L. II. c. 9. §. 2.*

plane optimum factum fuisse. [a]) Ergo extremo hoc casu pars ad Carthaginienses confugere, iisque se arcemque suam tradidere: pars missis ad Populum Romanum legatis urbem ei dedidere auxilium postulantes, quod Italicæ, & ita communis cum Romanis originis essent. At satis intelligebant Romani magnam & manifestam fore absurditatem, si ipsi, qui paulo ante cives suos ob simile scelus in occupando Rhegio commissum supplicio affecerant, jam Mamertinis idem patrantibus opem ferrent. Videbant tamen etiam, si permitterent, arcem Messanæ urbis Carthaginiensibus tradi, fore ut brevi spatio tota Sicilia potirentur; cum jam non tantum Africam, sed pleraque etiam *Hispaniæ* loca maritima, insulasque maris inferi sui juris fecissent; atque ita metuendi sibi vicini fierent, undique Italiæ imminentes.

§. II. Igitur *Ap. Claudio* Consuli Sicilia provincia decernitur: tumque primum Romani, belli quidem caussa, mare ingressi sunt [b]; sed classe rudi admodum & incondita, parumque ad pugnam apta. Hinc ipsæ naves, quibus tunc sunt usi, *caudicariæ* sunt dictæ [c] quia *caudices* arborum ipsis adhuc adhærebant: & ipse Appius inde cognomine *Caudex* appellatus fuit. In Siciliam appulsus Claudius Car-

§. 2. Initium belli Punici II. A.U. 490.

a *Vid. Cl. P. Coste Preface sur l'Hieron. de Xenophon. Suid. V. Hieron.* b *Flor. I. II. c.2. Suet. Tib. c.2.* c *V. Sen. de brev. vit. c.13. Fest. N.n. p. 559. ed. Pl. n. 1565.*

Carthaginienses & Syracusanos intra munitiones suas compulit [a]; eamque urbem illico obsedit. Cumque anno sequente
A. U. 490. ambo Consules cum novis etiam copiis in Siciliam missi essent, pleraque tam Carthaginiensium, quam Syracusanorum oppida ad Romanos defecerunt. Rex Hiero, qui jam victus a Romanis fuisset, atque metum Siculorum & multitudinem ac vim Romanarum legionum cerneret, legatos ad Consules de pace & amicitia mittit; eamque æquis legibus impetravit, & constantissime postea amicitiam cum Romanis exercuit. Mirari hic lubet prudentiam Romanorum, qui inimicorum suorum gratiam ita sibi conciliaverint; præsertim si qui ipsis prodesse poterant, ut eorum egregia opera imperium suum stabiliverint; quemadmodum secundo Punico bello ita *Massinissam* Regem; & bello Asiatico *Attalum* atque *Eumenem* sibi adjunxerunt. Triumphasse tamen hoc anno de Pœnis & Hierone Rege *Valerium* Consulem ex fastis patet: qui etiam ab urbe *Messana* victa, *Messana*, paulatimque vulgo permutante literas, [b] *Messalla* appellatus fuit. Non magni est momenti, sed tamen observatione non indignum, hunc Valerium *primum*, *Catana* capta, ex Sicilia *horologium* in Urbem detulisse; & in columna publice secundum rostra statuisse [c]; quod tamen valde imperfectum fuisse, lineis ejus ad horas non con-

a *Polyb. L. I. c. 15.* b *Senec. de brev. vit. c. 13. Macr. Sat. L. I. c. 6.* b *Plin. Hist. Nat. L. VII. c. 60. sub.*

congruentibus ex Plinii loco citato patet. Facete eo alludit *Plautus* in comœdia deperdita, quæ *Bœotia* dicta fuit, in loco, quem citat Gellius *Noct. Attic. L. III. c.* 3. & qui apud ipsum legi potest. Anno sequente utrique iterum Consuli bellum in Sicilia est mandatum: cumque Pœni *Agrigentum* sibi quasi arcem belli constituissent, eoque annonam & copias collegissent, Consules eam obsidione cingunt [a]. Cumque post duos menses ad summas jam angustias redacti essent, *Hannonique* Pœnorum duci significassent, famem amplius tolerari non posse, belli fortunam sibi tentandam esse, Dux Carthaginiensium constituit. Sed cum magno prælio fuisset fusus [b] *Hannibal*, qui cum imperio copiis obsessis præerat, rebus desperatis noctu Romanis insciis copias suas incolumes abduxit. Ita postridie Romani facile urbem ceperunt, multis mancipiis, multoque omnis generis apparatu potiti. Hæc victoria Romam nunciata in spem adduxit Romanos, posse omni Insula exturbari Carthaginienses.

§. 3. Initium rei maritimæ apud Rom.

§. III. Igitur, cum pedestres quidem copias idoneas habere se confiderent Romani, sed maris Imperium obtinerent Carthaginienses [c], ad navium fabricam omni conatu animum applicuere, quinqueremes centum, triremes viginti fabricare statuentes: & licet rudes admodum talium navium construendarum essent,

a *Polyb. L. I. c.* 18. b *Ibid. c.* 29. c *Ibid. c.* 20.

tamen intra sexagesimum diem, quam caesa sylva fuerat [a], centum viginti navium classis in anchoris stetit; imo centum sexaginta eas fuisse dicit Florus. Et hujus rei memoriam in denario servare voluisse videtur *Q. Fabius Maximus Gurges* [b]; quem Quaestorem hoc anno fuisse Pighius conjicit. Dum autem classis instruitur, simul etiam remiges exercebantur; in litore enim ad remos sedere jussi eundem ordinem servabant, quem in transtris navium sedentes servaturi essent & *hortatore* [c], sive *celeusta* (*portisculum* dixerunt Latini [d]) in medium locato, qui omnes simul reclinare sese manus adducendo, & rursus incumbere easdem propellendo docuit. Ita paulum modo veram navigationem in mari experti juxta Italiae litus navigare inceperunt [e]. At *Cn. Cornelius* Consul, quem rei navali praefecerant Romani, cum septemdecim navibus Messanam jam erat profectus: sed cum spes capiendi per proditionem Liparaeorum oppidi ei affulsisset, inconsultius ad ejus muros appellit; & a Carthaginiensibus opprimitur. Et socii quidem navales in terram evasere, ipse vero cum navibus captus est. Verum parum abfuit, quin etiam Hannibal classem Romanam cognoscendi cupidus in simile discrimen inci-

a *Plin. H. N. L. XVI. cap.* 39. b *Vid. Vaill. de fam. Rom. G. Fabia n.* 7. c *Vid. Ovid. Met. L. III. v.* 619. d *Ennius Ann. VIII. ap. Non. p.* 179. *ed. Plant. A.* 1565. *Vid. & Plaut. Asin. A. III. S. I. v.* 15. e *Polyb. L. I. c.* 21.

Pag. 198.

Pag. 367.

Pag. 415.

inciderет : sed amissis plerisque navibus ipse tamen incolumis evasit. Interim classis Romana jam Siciliæ appropinquaverat; ejusque præfecturam alter Consul *Duillius* in se susceperat. Experti autem fuerant prioribus pugnis Romani, naves suas rudi opere constructas a Carthaginiensium navibus velocitate longe superari: ergo Duillius machinas quasdam excogitavit, sive asseres ferreo unco præfixos, quos hostium navibus injiceret, ut cogerentur quasi in solido decernere [a]. *Manus ferreas*, sive *harpagonas* vocabant [b]. Cum his non confundendos esse *corvos*, quos describit Polybius, volunt interpretes: quod jam ulteriori per otium inquisitioni relinquo. Duillius ita instructus apud *Liparam* insulam hostes adoritur; stupentesque miraculo rei Carthaginienses amissis quinquaginta navibus in fugam inclinati sunt. [c] Inde exscensione in Siciliam facta Romani *Ægesthanos* ad ultima jam redactos obsidione liberarunt; *Macellamque* urbem vi expugnarunt. Propter hanc victoriam Duillio maximi honores fuerunt habiti; eique *omnium primo triumphus navalis* est decretus: cujus memoriam etiam servant nummi [d]. Tum columna ei in foro marmorea rostrisque captarum navium insignis erecta est [e]: cujus basi titulus victoriæ rerumque gestarum erat in-

N 4 scri-

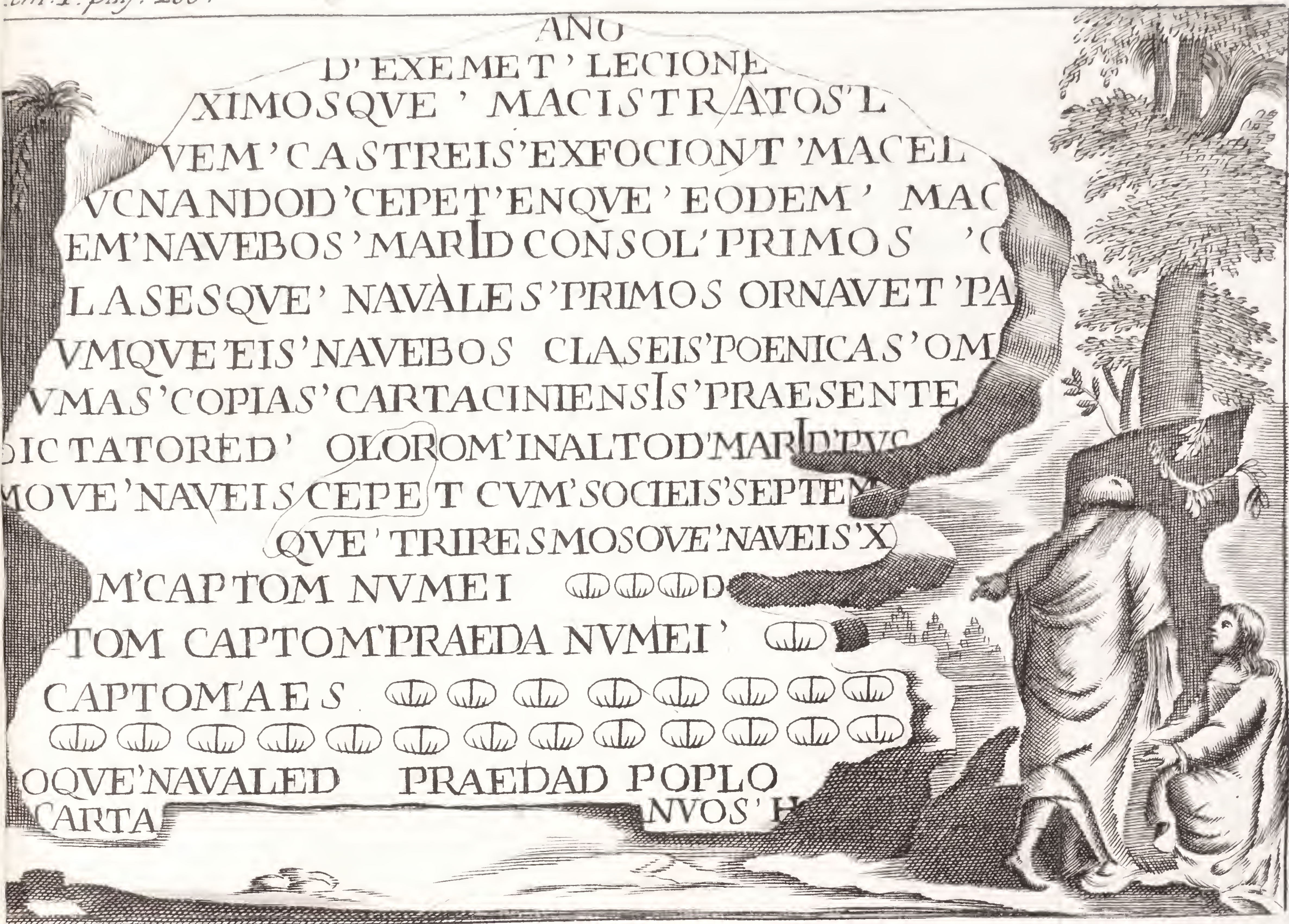
a *Flor. d. l.* b *Vid. Liv. L. XXX. c.* 10. *Curt. L. IV. cap.* 2. c *Polyb. L. I. c.* 23. d *Vid. Vaillant. de fam. Rom. Gente Duillia num.* 2. e *Silius Ital. L. VI. f.*

ſcriptus: quem ad ſua uſque tempora exſtitiſſe ſignificat Plinius [a]; & poſt aliquot ſecula adhuc ſuperfuiſſe ex *Sexti Rufi* libello *de Regionibus Urbis* diſcimus: nam apud eum in *deſcriptione regionis VIII. dictæ Forum Romanum* pro *Columna divi Julii* legendum eſſe *Columna Duillii* felix eſt Pighii in *Annalibus Romanis* conjectura. Hodieque pars baſis ejus cum inſcriptione reſtat; & in Capitolio Romano conſpicitur. *Petrus* vero *Ciacconius Toletanus*, qui inſcriptionem a ſe, qua temporum injuria corrupta fuit, ſuppletam cum commentario luculento edidit [b], non putat eſſe antiquiſſimam columnæ baſin, ſed quæ poſt *C. Cæſarem*, & fortaſſe poſt Plinium & *Qinctilianum* reſtituta ſit; cum & literæ elegantiores ſint, quam ut rudi harum artium ſeculo cœlatæ videri poſſint; & ſcribendi ratio, qua illa ætate Romani utebantur, non exacte in ea reperiatur ſervata. Vide exactiſſimam lapidei fruſti, quale hodie in *Palatio Conſervatorum* in Capitolio exſtat, imaginem apud Cl. *Grævium Præf. Tomi Quarti Antiquitatum Romanarum*.

§. 4. Ulterior hujus belli progreſſus.

§. IV. Hannibal [c] licet alter Carthaginienſium Dux *Hamilcar* ſocios Romanorum ex improviſo idonea ſatis ſtrage affeciſſet, tamen cum omnibus, quæ reſtabant navibus Carthaginem petiit. Sed inde paulo poſt aliis navibus aſſumptis in Sardiniam trajecit; ubi a Ro-

a *Hiſt. N. L. XXXIV. cap. 5.* b *Extat in Theſ. Græv. T. IV.* c *Polyb. L. I. c. 24.*

ANO
D' EXEMET' LECIONE
XIMOSQVE ' MACISTRATOS' L
VEM' CASTREIS' EXFOCIONT 'MACEL
VCNANDOD' CEPET' ENQVE ' EODEM ' MAC
EM' NAVEBOS ' MARID CONSOL' PRIMOS ' C
LASESQVE' NAVALES' PRIMOS ORNAVET 'PA
VMQVE EIS' NAVEBOS CLASEIS' POENICAS' OM
VMAS' COPIAS' CARTACINIENSIS' PRAESENTE
IC TATORED' OLOROM' INALTOD' MARID TVS
MOVE' NAVEIS CEPET CVM' SOCIEIS' SEPTEM
QVE' TRIRESMOSOVE' NAVEIS' X
M' CAPTOM NVMEI
TOM CAPTOM' PRAEDA NVMEI'
CAPTOM' AES
OQVE' NAVALED PRAEDAD POPLO
CARTA NVOS' H

Románis in portu quodam inclusus plu-

a *Flor. l. d. Vid. omn. Inscr. antiquiss. & ejus explic. in T. IV. Thes. Graeviani.* b *Val. Max. L. V. c. n. 2. Silius It. L. VI. v. 670.* c *Zonar. L. II. Oros. L. II. c. 7.*

HONCOINO·PLOIRVME·COSENTIONT·R

DVONORO·OPTVMO·FVISE·VIRO

LVCIOM·SCIPIONE·FILIOS·BARBATI

CONSOL·CENSOR·AIDILIS·HIC·FVET·A

HEC·CEPIT·CORSICA·ALERIAQVE·VRBE

DEDET·TEMPESTATEBVS·AIDE·MERETO

Romanis in portu quodam inclusus plurimas naves amisit; cujus rei pretium a Carthaginiensibus suis crucem tulit. Anno sequente *L. Cornelius Scipio* Consul in Sardiniam & *Corsicam* insulas trajecit; quarum imperio Pœni potiebantur: & in hac *Aleriam*, in illa *Olbiam* urbem expugnavit [a]; totisque insulis facile potitus est. Imo terra marique Pœnos sic profligavit, ut victoriæ nihil, nisi Africa ipsa, restaret: quod sentiens Hanno Pœnorum Dux rebus deploratis inter confertissimas hostium turmas se præcipitans occubuit, amplissimo mox funere a Scipione elatus [b]. Sed interea Romæ improvisum & subitum periculum patres sollicitudine simul affecit & liberavit [c]. Samnites erant ad quatuor millia ad usum navalis militiæ conscripti: qui cum a mari abhorrerent, urbis incendium & direptionem agitabant; servorumque jam tria millia in suas partes pertraxerant. Assentiri se his etiam simulaverat *Erius Potilius* auxiliorum ductor, ut omnia eorum consilia penitus cognosceret. Quia vero illa deferre non poterat, cum undique Samnitibus cingeretur, persuasit illis, ut, cum Senatus haberetur, in foro congressi vociferarentur, in dimetiendo frumento fraudem sibi factam. Atque ita tanquam auctor tumultus arcessitus insidias Senatui expo- **A.U. 434.**

a *Flor. l. d. Vid. omn. Inscr. antiquiss. & ejus explic. in T. IV. Thes. Græviani.* b *Val. Max. L. V. c. n. 2. Silius It. L. VI. v.* 670. c *Zonar. L. II. Oros. L. II. c.* 7.

exposuit: ac tum quidem seditione sopita illi sunt dimissi. Noctu autem, cum quisque servos suos domi comprehendisset, omnis conjuratio dissipata est. In Sicilia interea Hamilcar tanta prosperitate bellum gerebat, urbes alias vi, alias proditione occupans; ut nisi a *C. Floro* Proconsule fuisset coercitus, totam Siciliam subigere potuisse videatur. Et hinc est,
A. U. 294. quod dicit Polybius *L. I. c.* 24. Romanas legiones eo anno nihil memoria dignum in Sicilia gessisse: sed anno sequente idem *Hippanam*, *Mytistratum*, *Camarinam*, *Ennam*, aliaque a Romanis occupata narrat.

§. 5. Mira fortitudo Calpurnii Flammæ.

§. V. Mirandum vero videtur, eum nullam facere mentionem eximiæ fortitudinis M. *Calpurnii Flammæ* [a] Tribuni, & trecentorum, qui cum eo erant, militum; qua gloriam *Leonidæ Spartani*, & trecentorum, qui quondam cum eo ad *Thermopylas* cæsi fuerant [b], exæquarunt. Narrat hanc historiam ex M. Catonis *Originum libris* Gellius *Noct. Att. L. III. c.* 7. sed ibi *Q. Cædicius* dicitur; & in hoc nomine valde variatum fuisse patet ex Frontino *Stratag. L. IV. c. v. ex.* 10. ubi etiam *Laberium* a quibusdam vocatum fuisse addit; quemadmodum Gellius *Valerio* ipsi nomen fuisse ex Cl. Quadrigario refert. Res autem ipsa ita se habet: Cum milites Romani se in locum fraudi & pernicici

a *Florus l. d. Liv. Epit.* 17. *&* *ipse Liv. L. XXII. c.* 60. *Plin. L. XXII. c.* 6. b *Vid. Herodot. L. VII. c.* 220. *&* 224. *innumerosque alios.*

niciei obnoxium insinuassent, Tribunus ad Consulem venit, & ostendit, nullam viam salutis exercitui superesse, nisi locus editus, qui in conspectu erat, a paucis (quadringentos dicebat) occuparetur, ut, dum in horum quadringentorum cæde occupatus esset hostis, tempus exercitum ex eo loco educendi haberet. Respondit Consul, consilium quidem fidum ac providens sibi videri; sed dubitare, quem invenire posſit, qui milites quadringentos ad eum locum in hostium cuneos & certam mortem duceret. Operam suam offerenti Tribuno gratiæ a Consule sunt actæ: Tribunusque cum quadringentis militibus ad moriendum profectus est: Stupuerunt primo ad tantam audaciam hostes: sed mox strenuiſsimos suorum adversus Romanos mittunt. Tandemque post anceps prælium multitudo superavit: quadringentique ad unum omnes perfoſsi gladiis ac miſsilibus operti ceciderunt. Consul interea se in locos tutos & editos subducit. Cato tamen *in Originum libris*, Tribunum, cum inter mortuos defatigatus vulneribus, ægreque spirans diu jacuisset, sublatum fuisse, atque inde convaluisse, asserit; sæpeque post illa operam fortem Reipublicæ atque strenuam præbuisse.

§. VI. Eodem anno *Sulpicius* Consul successibus, quibus in Sardinia usus fuerat, elatus in Africam navigare contendit. Hannibal patriæ suæ metuens eum insecutus est: verum adversis ventis repulsi ambo

§. 6. Bellum in Africā translatum.
A. U. 495.

bo

bo recesserunt. At mox alter Consul[a] *Aulus Atilius* Hannibalem per transfugas tanquam etiam ipse in Africam navigaturus esset, decepit. Nam celeriter portu egressum Sulpicius Consul invasit; plerasque naves ejus præ caligine diu ignorantes quid rei esset, demersit; reliquas inanes cepit, cum defensores earum ad terram profugissent. Hannibal mox seditione suorum periit. A. U. 496. Anno Urbis quadringentesimo nonagesimo sexto cum Consul C. *Atilius Regulus* (qui etiam *Serrani* cognomentum habuit, quod ipsi in agro *serenti* Consulatus oblatus esset[b]) stationem apud promontorium Siciliæ *Tyndaridem* haberet, Punicam vero classem ex litore inordinatius præternavigantem conspexisset, cum decem solum navibus, reliquis sequi jussis, ipsi obviam pergit[c]: Pœni qui animadverterant, cum longo intervallo a sequentibus esse divulsum, subito conversi omnes prætoriam capiunt; sed mox a reliquis Romanorum navibus, quæ jam se instruxerant, cum magna clade repelluntur. Inde Liparam non tantum; sed etiam *Meliten* Insulam cepisse Consulem Atilium vult Orosius *L. IV. c.* 8. & recte, ut videtur, cum Capitolinæ tabulæ, eum triumphum navalem hoc anno egisse, testentur; quemadmodum etiam denarii triumphi hujus testes hodie inveniuntur[d]. Ergo prospera hac fortu-

na

a *Zonar. Ann. T. I.* b *Val. Max. L. IV. cap. 4. Plin. H. N. XVIII. 3.* c *Polyb. L. I. c. 25.* d *Vid. Vaillant. de fam. Rom. G. Atilia n. 9.*

na aucti animis Romani anno sequente Sicilia, ut jam suæ ditionis, relicta, ejusque insulæ rebus ordinatis, in Africam bellum transferre decreverunt; ut jam non amplius de Sicilia, sed de salute sua propria, suisque agris pugnarent Pœni. Nec segnius hi Romanos avitis suis sedibus arcere parabant [a]; & maxime, ut navali prælio hostes excipere possent; ita ut utraque Respublica tota sua amplitudine, totisque viribus jam in bellum incumberet. Non vero Carthaginienses adventum Romanorum exspectarunt; sed ad *Heracleam Minoam* (Siciliæ in litore Australi urbs est) cum ipsis congressi sunt [b]: verum post acrem pugnam superatus eorum Imperator Hamilcar, ut tempus tereret, donec domo auxilium mitteretur, *Hannonem* ad Consules, tanquam de pacis conditionibus tractaturum, mittit. Quem cum multi comprehendendum esse clamarent, (quod etiam Carthaginienses Cornelium Consulem fraude cepissent [c]) dixisse fertur: *Hoc vero si feceritis, jam nihil eritis* Afris *meliores*. Et sane excepit vocem ejus dictum Consulum grave, *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat* [d]. Eaque adulatione vitam sibi servavit Pœnus. Fuerunt autem Carthaginienses perjurii & fraudis nomine infames; unde *Punica perfidia* apud Romanos in proverbium abiit [e]: licet tamen no-

a *Polyb. L.I.c.26.* b *Zonar.T.II.* c *Vid. supr.* §.3. d *Zonar. d. l. Val. Max. L.VI. c.* 6. *ex.* 2. e *Vid. Liv.L.XXII.c.*6. *Erasm. Adag.Chil I.Cent.*8.*n.*48.

nolim Romanis de hostibus suis id affirmantibus in omnibus fidem habere: & puto, si Pœnorum libri ad nos pervenissent, non pauciores nos querelas de mala Romanorum fide, & forte non minore jure, inventuros fuisse. Consules porro, rejectis pacis conditionibus, in Africam ad *Mercurii promontorium* appulere: statimque *Clupea* urbe obsidione potiti sunt [a], (*Aspidem* vocant Græci, quæ vox ipsis *clypeum* notat) sive, ut Zonaras dicit, eam ab incolis desertam occuparunt: & ingentem porro ex agris pecudum mancipiorumque prædam collegerunt. Imo ad trecenta, sive castella [b], sive urbes in potestatem redegerunt, Pœnorum agros ad Carthaginis usque mœnia depopulati. Ita cum ingenti præda *L. Manlius* Consul Romam reversus navalem de Pœnis triumphum egit; multis etiam Romanorum, qui occasionibus variis fuerant capti, servitute liberatis [c]. Regulus autem ex Senatusconsulto bellum in Africa continuavit: cumque ad *Bagradam fluvium* castra haberet, tantæ magnitudinis serpens milites complures, qui aquatum, aut pabulatum exiverant, devoravit, ut arcis cujusdam instar militaribus copiis & catapultis conficiendus fuerit. Ejus pellis centum viginti pedum longitudine Romam perlata fuisse perhibetur [d]. Regulus porro variis jam captis castellis *Adin*, non pœniten-

a *Polyb. L. I. c.* 29. b *Flor. l. c.* c *Zonar. l. d.*
d *Plin. H. N. L. VI I. c.* 14.

nitendum oppidum, oppugnat [a]. Carthaginienses, qui illud servatum cupiebant, castra in propinquo colle locant: sed cum ita equitatum & elephantos, quo genere copiarum maxime valebant, inutiles sibi reddidissent, Romani occasione usi undique ad collem accedunt: &, licet mercenarius Carthaginiensium miles strenue pugnando primam Romanorum legionem jam in fugam compulisset, tamen reliqui pugnam restituerunt, castrisque captis non tantum libere undique prædas agere potuerunt; sed etiam oppido *Tuneto* Carthagini vicino potiti sunt. Cumque etiam *Numidæ* haud secus ac Romani Pœnos invaderent, in arctum valde locum eorum res sunt redactæ. Hinc Regulus brevi successorem sibi Roma mittendum exspectans [b], ne confecti belli gloria penes alterum esset, hostes ad pacem hortatus est. Sed cum nimia felicitate inflatus durissimas pacis leges ferret, quamvis conditionem subire, quam iis legibus pacem facere maluerunt.

§. VII. Commodum Carthaginiensibus evenit, quod eodem tempore qui in Græciam missi fuerant ad conducendum militem, cum magna auxiliarium manu reversi sint, quibus *Xanthipus* Lacedæmonius, Dux præstantissimus, præerat. Hic statim Carthaginiensium Senatum edocuit, multis partibus imperitia Ducum peccatum fuisse; ita ut, cum magnam alacritatem

§. 7. Xanthippus Pœnis Dux advenit.

A. U. 498.

a *Polyb. L. I. c.* 30. b *Polyb. d. l. c.* 31.

tatem animi ad pugnandum omnes præ ſetuliſsent a, acie cum Romanis conflixerint; eoſque memorabili valde prælio vicerint; quo totus Romanorum, qui in Africa erat, exercitus, vel cæſus, vel cum ipſo M. Regulo Proconſule captus fuit, exceptis 2000. fuga Clupeam elapſis b; quam urbem ſtatim obſederunt Pœni. Interea quoque eorum Dux Hamilcar per *Numidiam* & *Mauritaniam* omnes urbes, quæ ad Romanos defecerant, diripuit & vaſtavit, principibus earum patibulo affixis. Addit Zonaras, (cui an hic ſit credendum dubito, licet etiam Polybius *L. I. c. 36.* ſatis indicet, diverſam de Xanthippi profectione famam fuiſſe) Pœnos poſt victoriam ſocios ſuos crudeliſſime tractaſſe: *nam*, dicit, *cum præſtare non poſſent, quæ promiſerant, dimiſerunt eos, ut ſtipendia paulo poſt ſoluturi: ſed navium magiſtris, qui eos veherent, juſſerunt, ut illis in deſerta aliqua inſula expoſitis clam diſcederent*. Xanthippum etiam, ne gratiam ei referre cogerentur, ſubmerſum quidam fuiſſe ferunt ab iis, qui abeuntem proſequebantur: alii, navem veterem & rimarum plenam, ſed recens picatam ei fuiſſe datam, ut ita in mari periret, narrant; quo is animadverſo alia navi conſcenſa evaſerit.

§. 8. *Belli continuatio*

§. VIII. Ut autem Romæ nunciatum fuiſſe,

a *Polyb. L. I. c. 33.*
b *Eutrop. L. II. c. 21.*

est, tantam cladem in Africa acceptam fuisse, Consules ambo *Ser. Fulvius* & *M. Æmilius* nova classe trecentarum & quinquaginta navium, Italia prius Siciliaque præsidiis munita, exercitum in Africam transferre, & obsessis opem ferre jussi sunt. His nunciatis a Clupeæ obsidione desistunt Pœni, classique Romanæ ad Mercurii promontorium occurrunt; sed primo statim impetu in fugam versi centum & quatuordecim naves cum suis classiariis amiserunt. Addunt Zonaras & Orosius, etiam terrestri prælio expositis ad Clupeam copiis victos fuisse Carthaginienses, multosque Pœnorum captos & servatos fuisse in spem recuperandi Reguli: sed silent de ea re Polybius & Eutropius. Ergo victores Romani magna præda parta, præsidioque Clupeensi navibus imposito in Siciliam navigarunt; at cum insulæ jam appropinquarent, ingens naufragium victorias omnes deformavit: nam tempestate terribili coorta ex trecentis sexaginta tribus navibus octoginta tantum superfuerunt; ita ut nunquam alias tanta clades mari accepta fuerit. Culpa autem Consulum hanc cladem passos fuisse Romanos asserit Polybius, quippe qui urbibus quibusdam in exteriore latere Siciliæ sitis victrici classe metum injicere, & ita ad deditionem eas compellere se posse sperarent; cum tota hæc ora importuosa sit, annique tempestas jam anceps navigantibus esset. Non neglexerunt occasionem opportune adeo oblatam Carthaginien-

post profectionem Xanthippi. A. U. 498.

ginienses [a]; sed confestim Hasdrubalem cum classe ducentarum navium, elephantis centum & quadraginta, ceterisque rebus ad bellum necessariis in Siciliam mittunt: Romani etiam diligentia vix credenda trimestri spatio ducentas viginti naves ab ipsis carinis usque ædificant; ita ut novi Consules anni quadringentesimi noni statim restauratis naufragii superioris reliquiis trecentarum navium classem impleverint [b]: eaque tertio post naufragium mense in Siciliam profecti *Panormum* præcipuam Carthaginiensium urbem vi ad deditionem adegerint. Nec eo contenti anni sequentis Consules, licet *Lilybæum* frustra tentassent, tamen in Africam trajiciunt; ibique præda luculenta potiuntur: sed redeuntes in loca *parvæ Syrtis* vadosa illapsi imperitia locorum vix incolumes elabuntur, navibus præda evacuatis [c]; ita ut auctores minus certos secutus fuerit Solinus [d], qui dicit, *se accepisse, his Consulibus classem Romanam inter hæc vadosa impune perfretasse*. Neque hac clade defuncti periculis fuerunt Romani: nam, dum Consules temere per fretum Romam contendunt, tantam iterum tempestatem experti sunt, ut amplius centum quinquaginta naves amitterent: ita ut Senatusconsulto decretum fuerit, *maris pericula non ultra experiri*; sexaginta modo navium classe servata, qua necessaria in provincias transveherentur.

A. U. 499.

A. U. 500.

a *Polyb. L. I. c.* 38. b *Zonar. T. II.* c *Polyb. L. I. c.* 39. d *c.* 30.

tur. Vix ergo cum Polybio, Eutropio, Zonara, qui de cladibus hoc anno acceptis loquuntur, conciliari possunt Fasti triumphales, in quibus duo triumphi de Pœnis ad hunc annum memorantur: nisi dicamus olim factum fuisse, quod hodie non infrequens est, ut etiam victi victorias suas celebrent. Atque ita falsus etiam fuerit denarius, (vel potius qui eum fieri curavit) qui *Cn. Scipionis Asinæ* Consulis Anni 499. triumphum de Pœnis celebrat [a]: itemque alter, in quo *C. Sempronio Blæso* collegæ Scipionis triumphanti victoria supervolans coronam affert [b]. Non tamen tantis cladibus acceptis animis conciderunt Romani: sed anno rursus quingentesimo primo ambo Consules in Siciliam profecti sunt; ubi maxime Pœnorum res florebant, quod & maris dominatu cessissent Romani, & elephantorum metu nimium quantum afficerentur; ita ut nihil aliud egerint, quam ut *Thermam* & Liparam difficillimis & elephantis inaccessis locis sita expugnarint: unde iterum ad maris curam animum sibi adjiciendum esse censuerunt. Atque ita quidem narrat Polybius. Zonaras tamen hoc anno *Himeram* civibus vacuam a Romanis captam asserit: & alterum Consulem *Aurelium*, acceptis ab Hierone Rege navibus in Liparam insulam trajecisse, ibique urbem insulæ cognominem expugnas- *A. U. 501.*

a *Vid. Vaill, G. Cornelia n.* 6. b *V. ib. G Sempronia: & utrumque nummum citat Pighius ad hi omn.*

se. Et sane etiam in marmoribus Capitolinis triumphus Aurelii *Cottæ* Consulis de Pœnis & Siculis recensetur: & convenit Orosius *L. IV. c. 9.* Ita ut hujus anni historiam minus accurate tradidisset Polybius videatur, vel hujus, & sequentis anni res gestas confudisse; qui fere in apparatu belli utrimque consumptus fuisse videtur. Quin alios quoque auctores videtur secutus fuisse Eusebius, qui *in Chronico* sexaginta naves Romanas, *Metello* Consule in fugam verso a Pœnis captas esse asserit.

§. 9. Insignis victoria Metelli. A. U. 503.

§. IX. Verum anno quingentesimo tertio, antequam Consules novi advenissent, Hasdrubal [a], qui sciret, alterum Consulem cum parte dimidia copiarum in Italiam rediisse, *Panormitanum* agrum instante messis tempore invadit. Cumque Metellus Proconsul temeraria ejus audacia cognita suos intra portas Panormi contineret, elephantos cum exercitus parte vicinum fluvium transire jubet. Hos lacessens Metellus universum Hasdrubalis exercitum in aciem prodire cogit. Suorum autem expeditos quosdam ante fossas urbis locaverat: ita ut belluis nimis eos prementibus in fossas confugerent: ipse velitantibus alios super alios auxilio mittit. Demum belluarum rectores victoriæ gloriam sibi asserere conati uno impetu in primos pugnatores irruunt facileque eos in fossam compellunt. Sed

cum

a *Polyb. L. I. c. 40.*

cum ita elephanti propius ad muros successissent, undique tum ab iis, qui pro fossis pugnabant, tum a mœnibus configebantur: adeo ut præ vulnerum dolore sævire incipientes suorum ordines ipsi conculcarent, dissiparentque. Tum demum omnibus copiis turbatos invadens Metellus ingenti strage edita hostes in fugam vertit, & decem ex belluis cum *Indis* suis capit; at ceteras, quæ rectores dejecerant, post pugnam omnes ab equitibus circumventas in potestatem redigit. Hasdrubal, cum Carthaginem venisset, in crucem actus est. Metellus vero Romam reversus nobilissimum triumphum egit, tredecim ducibus hostium & magno elephantorum numero in triumphum ductis. Centum quadraginta duos fuisse dicit Plinius [a]: qui addit ex *Verrio*, eos pugnasse in Circo, interfectosque jaculis penuria consilii; quoniam neque ali placuisset neque donari regibus.

§. X. Hoc etiam, vel sequenti anno Regulus ex captivitate Romam missus videtur, ut *de permutandis captivis* cum Senatu ageret [b], ea lege ut, *si non obtinuisset, rursus Carthagini se sisteret*. At ille Romam cum advenisset in Senatum venit, mandata exposuit, sententiam ne diceret recusavit [c]: *quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se Senatorem. Reddere tamen captivos* negavit *esse utile: illos enim adolescentes esse, & bonos Duces;*

§. 10. Disquisitio de morte Reguli.

a *H.N. L. VIII. c.* 6. b *Cic. Offic. III.* 26. *sq.* c *Cic. Ibid. Vid. eund. pro Sext. c.* 29. *& de Fin. II.* 20.

ces; se jam confectum senectute. Quin uxoris quoque & liberorum oscula aversatus dicitur [a], quippe qui cum libertate etiam civitatem simul perdidisset; atque ita nec connubii jus cum cive Romana; nec patriam in liberos potestatem obtineret. Nam qui bello capti in hostium erant potestate, eorum libertas civitasque in suspenso esse videbatur: licet propter *jus postliminii* ea amisisse non crederentur. Cum igitur nuptiæ nisi inter cives legitime consistere non possent, & jus patriæ potestatis civium tantum Romanorum esset, merito neque uxorem lege habere se, neque liberos in potestate credidit Regulus; quippe qui jurasset, *se Carthaginem reversurum*; nec animum Romæ remanendi haberet [b]. Ergo nequicquam deprecantibus uxore, liberis, amicis, Carthaginem rediit; ibique diris tormentis necatus dicitur. De genere mortis ejus non satis inter auctores convenit: plerique tamen eo redeunt, ut palpebris resectis in machinam inclusus; ibique vigilando occisus fuerit [c]. *Seneca crucem vicisse* Regulum dicit; sed ita loquitur ob supplicii acerbitatem [d]; cum alibi etiam ejus *arcam* memoret [e]: & ex *ejusdem libro de providentia c.3.* satis pateat, eum hoc supplicium generatim pro *quovis crudelissimo pœnæ genere* posuisse. Tradiderunt vulgatiori sententiæ fere similia historici antiquissi-

a *Horat.Od.L.III.Od.V.v.41.* b *l.5.§.3.ff.de capt.& postl.rev.* c *Cic.in Pis.c.19.& de Off.d.l.* d *Epist.98.* e *Epist.67.*

quissimi Tubero & *Tuditanus* [a] : ita ut putem eorum testimonio facile posse redargui tum alios recentiores scriptores, qui tantum, ne vulgari & regia via ire viderentur, ab aliis dissentiunt; tum præcipue Palmerium a Grentesmenil virum præteriti sæculi (Obiit A. 1670. provecta ætate) nobilissimum ac doctissimum, qui in *exercitationibus ad Appianum Alexandrinum p. m.* 151. *&* *sqq.* putat, *Bostarem* & Hamilcarem eo prælio, de quo supra §. 8. diximus, victos cum navibus captis & victoriæ nuncio Romam fuisse missos: eosque a Senatu uxori liberisque Reguli in custodiam fuisse traditos; ut eorum commutatione Regulum redimere possent. At cum in captivitate morbo obiisset Atilius, uxorem ejus omni spe abjecta captivos crudeliter vexasse: cumque id ægerrime Senatus Romanus ferret, fabulam hanc de necato per inediam, & vigilias, & tormenta Atilio per ejus propinquos in vulgus sparsam fuisse. Et de crudelitate quidem in Pœnos captivos exercita loquitur Diodorus Siculus *fragmento L. XXIV.* quod per incuriam periisse Atilium ejus propinqui crederent: quæ ipsa crudelitas vulgarem opinionem firmare videtur; cum non sine magna caussa eam exercitam fuisse verisimile sit. Sed quod addit Diodorus, *credidisse propinquos Reguli, eum per incuriam periisse*, δι' ἀμέλειαν, nescio an parva

O 4 mu-

a *Ap. Gell. Noct. Att. L. VII. c.* 24.

mulatione legi possit, δι' ἀπήνειαν, *per crudelitatem* : μ enim & π in veteribus libris non admodum diversæ esse figuræ facile iis, qui illas versarunt, credo: λ autem fere est ν inversum; η denique & ε ejusdem fere soni literæ facillime confunduntur. Idem certe cum recepta vulgo opinione etiam tradidit Cato in *Originibus suis*; ut ex loco Ciceronis citato satis constat. Atqui Cato, qui anno Urbis sexcentesimo quarto vel sequenti, ætatis octuagesimo quinto, mortuus est, non potuit id nescire; quippe qui septemdecim circiter annis demum post mortem Reguli natus facile illud ex ejus æqualibus audire potuerit. Mitto historicum Appianum Alexandrinum [a], *Silium Italicum* [b] poetarumque alios similia fere de Regulo referre; cum poetarum præcipue testimoniis, quippe qui mirabilia fere sectantur, minus insistendum putem.

§. 11. Ad historiæ seriem reditus.

§. XI. Eodem quo Metellus triumphavit anno Consules bello (quod per quatuordecim jam annos gerebatur) finem imponere cupientes cum classe ducentarum navium in Siciliam trajiciunt, & Lilybæum obsident [c]; quo capto se facile bellum in Africam transmittere posse sperarent. *Himilco* vero Carthaginiensium in ea urbe præfectus omnibus artibus Romanorum oppugnationem moratus est. Interea præcipui inter peregrinos, qui mercede conducti Carthaginiensibus mili-

lita-

a *de bell. Pun. p.* 3. b *L. IV. v.* 259.
c *Polyb. L. I. c.* 41.

litabant, conspirationem cum Romanis inituri noctu in castra ad eos transiliunt, ut cum Consulibus colloquerentur. Innotuit ea fraus Himilconi ope *Alexonis Achæi*; ejusque opera, qui in urbe remanserant mercenarii in fide retinentur; atque alii lapidibus ac telis excepti a muris recedere coguntur. Cumque etiam auxilium Carthagine inopinato urbem intrasset, animos resumpsere obsessi, ut eruptione facta plerasque Romanorum machinas corrumperent [b]. Verum hæc Romam nunciata majorem etiam ardorem belli restaurandi animis injiciunt. Ergo *P. Clodius* (sive *Claudius*) *Pulcher* Consul cum omni classe profectus est *Drepanum*; quod solum oppidum præter Lilybæum in Sicilia obtinebatur a Pœnis. Sed tanquam paratæ spes prædæ ostenderetur, cum credituros non putaret Pœnos post tantas clades classem idoneam habere Romanos, veteres novosque remiges sine delectu navibus imponit. Et sane primo ad inopinatæ rei spectaculum stupebat *Adherbal*: sed mox collectis animis ante litus aciem instruxit, cum jam naves plures Romanorum in portum penetrassent. Verum cum hostem nequaquam, ut crediderat, adventu suo territum cerneret Claudius, naves suas e portu retro navigare jubet; unde necessario maxima debebat existere omnium rerum confusio, & maximo suo incommodo

A. U. 504.

do

a *Ibid. c. 45. & 48.*

do ad ipſum litus pugnare cogebantur Romani. Et initio quidem æqua ſatis pugna fuit [a]; ſed cum Romani & peritia maris, & loco pugnæ longe eſſent inferiores; quippe qui ſi premerentur retro ſe recipere non poſſent; verum aut in brevia inciderent, aut ſolo illiderentur, Conſul cum navibus triginta fugam capeſſit; reliquas cum ipſis remigibus militibuſque ceperunt Pœni. Patet vero, Claudium fuiſſe hominem cœcæ ac temerariæ audaciæ; Deorum ac hominum contemptorem. Cum enim ex more ante prælium auſpicium ſumeretur, & renunciaſſet pullarius, *paſcere nolle pullos; ergo bibant* [b], inquit; & cum ipſa cavea in mare eos projici juſſit [c]. Deinde poſt cladem, cum a Senatu revocatus, ac Dictatorem dicere juſſus eſſet, palam illudens diſcrimini publico, ſcribam ſuum, vel viatorem [d], infimæ certe ſortis hominem, dixit *M. Claudium Gliciam* [e]: qui ſtatim magiſtratu ſe abdicare coactus poſtea nihilominus tanquam ſummo magiſtratu functus ludos prætextatus ſpectavit [f]. Nec ipſe tantum Claudius hic Pulcher importunus; ſed etiam ſoror ejus *Claudia* atroci mulier animo fuit: quippe quæ aliquando a ludis revertens cum turba premeretur, optaverit [g], *ut rurſus frater ſuus claſſem duceret*; ut nempe mul-

a *Ibid. c.* 51. b *Cic. de Nat. Deor. L. II. c.* 3. *&* *de Divin. L. I. c.* 16. *&* *II. c.* 8. c *Liv. epit.* 16. d *Suet. Tib. c.* 2. e *Tabb. Capit.* f *Liv. d. epit.* g *Ibid. Val. Max. L. VIII. c.* 1. *n.* 17. *Suet. d. l.*

multitudo ea civium minueretur: ob quæ verba mulieris tam improba & incivilia Ædiles plebis ei mulctam dixerunt [a]. Claudius etiam habito de eo Populi judicio graviter mulctatus est [b]: licet sui ipsius parum memor Valerius Maximus *L. VIII. c. 1. ex. 4.* dicat, cum imbre discussa fuisset quæstio, aliam velut Diis interpellantibus de integro instaurari non placuisse.

Eodem anno etiam alter Consul *L. Junius Pullus* cum longis navibus centum viginti, onerariis vero, annona ceterisque rebus necessariis onustis prope octingentis in Siciliam trajicit; & cum maxima classis parte Syracusis subsistens Quæstores dimittit, qui necessaria legionibus ad Lilybæum deferrent: ubi interea idonea clade Romanos affecerat Pœnus Adherbal [c]. Qui cum auxilium illud obsessis adventare audivisset, obviam Quæstori pergit: sed cum ad litus se recepissent Romani, paucas naves commeatibus onustas abduxisse contentus tuto ex loco discessum hostium observat. Consul omnium, quæ suis accidissent, ignarus secure adnavigat: cumque ipsi statim obviam factus esset præfectus Pœnorum, naves suas ad loca aspera Consul ejicit, ne iis potirentur Carthaginienses. Atque ibi paulo post coorta tempestate ita misere Romanorum naves confractæ sunt, ut ne tabula quidem

a *Gell. L. X. c. 6.* b *Polyb. L. I. c. 52. Cic. de Nat. Deor. L. II. c. 3. Val. Max. L. I. c. 4. n. 3.*
c *Polyb. Ibid. c. 53.*

dem ullius usus e naufragio superaret. Itaque jam rursus maris dominium plene obtinebant Pœni: Consule tamen, ut aliquid memorabilis facinoris ederet, *Erycem* montem & urbem Veneris cultu clarissimam in potestatem redigente [a]. Hoc tamen non profuit ipsi, quin ad Populum accusatus damnationis infamiam voluntaria morte prævenire coactus fuerit. In Gliciæ porro per ludibrium Dictatoris facti locum suffectus est A. Atilius Calatinus, qui *primus Dictator exercitum extra Italiam duxit*: sed nihil, quod memorari mereatur, gessit: licet tanta animarum pertinacia post tot damna bellum reparassent Romani, ut quendam in Senatu de pace cum Carthaginiensibus faciendа loqui ausum occiderint. Anno tamen sequente continenti Italiæ arcere Pœnos contenti fere fuerunt Romani; cum commode etiam conductitius Carthaginiensium miles in Sicilia ob non soluta stipendia atroci in Imperatorem suum seditione insurgeret. Superveniente tamen cum novis auxiliis *Hamilcare* cognomento *Barca*, qui adolescentulus admodum erat [b], & pater celeberrimi istius *Hannibalis* toties nobis in sequentibus memorandi exstitit, multi ex seditiosis, tum alia ratione occisi tum in mare demersi sunt. Idemque in Italiam trajiciens maritimam oram omnem depopulatus est. Eodem quoque anno cum Syracusarum

A.U. 505.

Rege

a *Polyb. lb. c. 55.* c *Nepos ejus vita.*

Rege Hierone perpetuam amicitiam sanxerunt Romani, quam Rex quoad vixit sinceram & integram servavit [a]. Cum autem in Siciliam reversus esset Hamilcar tuto loco inter Erycem & Panormum consedit [b], loco nempe ad castrametationem opportunissimo, & ingenti audacia, cum nullam sociam urbem, nullam spem haberet, plurimum inde negotii Romanis facessit. Et deinde, quum non procul ab eo loco, etiam Romani castra locassent, trium ferme annorum spatio multa & varia certamina inter eos commissa sunt, quæ hic sigillatim referre opus non est: nisi quod omnia, quæ industria, quæ experientia, quæ virtus bellica comminisci potuit, in opus deducta esse sciamus. Tandem tamen Romanos belli tam diu varia adeo fortuna gesti generosum tædium cepit: ita ut etiam privati pro modo facultatum ad belli sumptus conferre cœperint, singuli, aut bini, aut terni, quinqueremen cum omni suo instrumento præbendam suscipientes. Imo tantum animorum fuit, ut classe privatis sumptibus instructa *Hipponem* Africæ urbem adorti fuerint: magnaque præda parta inde discessuri erant Romani cum sentiunt cives, dum ipsi prædæ intenti sunt, aditum portus catenis clausisse. Igitur arte hic & audacia opus esse animadvertentes, cum rostra navium jam catenas fere tangerent, subito in puppim omnes transierunt; atque ita

A. U. 506.

a *Zonar. T. II. Oros. L. IV.* b *Polyb. Ibid. c. 56.*

ita proris levatis catenas ſuperarunt; cumque rurſus in proras tranſiliiſſent puppibus iterum levatis tranſiverunt. Videntur autem hi privati Ducem Proconſule habuiſſe præcedentis anni Conſulem *C. Aurelium Cottam*; ut ex nummi cujuſdam inſcriptione conjicit Pighius. Sed ſequentibus proxime annis nihil memoria dignum geſtum videtur; cum nec Polybius, nec Livii epitome quicquam memorabile notaverint: & expreſſim dicat Zonaras, plures tum fuiſſe Conſules nullo facinore edito celebres. Atque obſervat idem ſcriptor, maximo detrimento Romanis fuiſſe, quod quotannis Imperatores mutarent; & eos, qui belli adminiſtrandi munia diſcebant adhuc, revocarent, quaſi non rei gerendæ, ſed exercitii ſolum cauſſa eos miſiſſent. Ex Floro [a] videmus *M. Fabio Buteone* Conſule (fuit hic annus
A. U. 508. Urbis conditæ quingenteſimus octavus) Romanos claſſem hoſtium in Italiam ultro jam navigantem in Africo mari apud *Ægimurum* profligaſſe: eamque claſſem naufragio facto præda opulentiſſima Africam & *Syrtes*, inſularumque litora impleviſſe: de qua re apud alios auctores altum eſt ſilentium.

§. 12. Exitus I. belli Punici. A. U. 510.

§. XII. Verum tandem anno Urbis quingenteſimo decimo, cum etiam ſtipendiarii Galli a ſociis Pœnis male habiti defeciſſent [b]: atque deinde ſtipendio conducti Romanis militaſſent, (cum antea peregri-

a *L. II. c. 2.* b *Zonar.*

regrinum militem alere non consuevissent Romani) ducentarum quinqueremium classe parata anno sequente *C. Lutatio* Consuli belli summam commiserunt: cum collegam ejus *A. Postumium* ad bellum proficisci volentem *L. Cæcilius Metellus* Pontifex Maximus in Urbe retinuisset, quod Flamen Martialis esset, sacra deserere nequaquam passus [a]. Lutatio *sortes Prænestinas* de belli exitu consulere cupienti Senatus restitit, auspiciis patriis, non alienigenis Rempublicam administrari oportere judicans [b]. Quæ etiam caussa fuisse dicitur, cur tum primum duo Prætores creari cœperint; ut, cum unus tantum ad bellum mitti potuisset Consul, velut adjutor ei Prætor alter daretur. Verum non, nisi postulante necessitate, (veluti hoc anno cum Postumius a Pontifice in Urbe retineretur) bellicarum rerum administratio ipsi commissa fuit, cum proprie juri inter cives & peregrinos dicundo creatus esset [c]: unde etiam *Prætor Peregrinus* est dictus. Et hic Lutatio Consule vulnerato ducis partes subiit; maximumque ad victoriam momentum contulit [d]: unde etiam neque ac Consul anno sequente navalem triumphum egit; ut ex fastis patet; nam, si Valerio Maximo credamus, triumphus ipsi negatus fuit. Consul ergo Lutatius cum Prætore in Siciliam profectus Drepa- *A.U.* 511.

a *Liv. Epit.* 19. & *L.* XXXVII. *c.* 51. b *Val. Max. L. I. c.* 3. *n.* 3. c *l.* 2. §. 28. *ff. de O. J.* d *Val. Max. L. II. c.* 8. *n.* 2.

panum terra marique summis viribus aggressus est: nec minus diligenter socios navales quotidie exercuit; cum futurum esse provideret, ut paulo post cum classe occurrerent Pœni. Nam hi, cum præter spem cognovissent [a], Romanos classem in mari habere, illudque denuo sibi assertum ire, etiam ipsi quadringentarum navium classem expediunt; [b] ducemque ei præficiunt Hannonem, omni modo cum hoste confligere cupientes: quod cum facile conjiceret Lutatius fortissimum quemque e pedestribus copiis assumit; & *Ægates* insulas Lilybæo oppositas petit. Postridie statim, licet ventos haberet adversos, cum hoste conflixit; hoc reputans, posse eum sola Hannonis classe, eaque commeatibus onerata; & iis, quas adduxerat, copiis, tironum fere, decernere: sin autem exspectasset, donec desæviisset tempestas, cum navibus onere jam levatis, cum militibus ex terrestri militia lectissimis; &, quod maximum erat cum audacissimo Hamilcare dimicandum fore. Ergo cum navibus ad certamen ineptis; cum remigibus subitariis & rudibus; cum milite tirone confligentes Romanos facile futuros superiores. Nec defuit consiliis eventus: nam primo statim congressu facile superati sunt Pœni, demersis navibus ipsorum quinquaginta, captis cum ipsis rectoribus septuaginta, reliquis omnibus in fugam conversis. Hominum juxta Polybium

a *Polyb. Ibid. c.* 60. b *Polyb. L. II. c.* 27.

lybium ad decem millia vivi sunt capti: nam Eutropius tum navium captarum & demersarum, tum hominum cæsorum captorumque longe majorem facit numerum, non sine specie veritatis. Hanno cum paucis navibus in Africam elapsus haud diu post crucis supplicio pœnas dedit: qui mos duces infortunatos, æque ac imprudentes puniendi hodie etiam apud *Turcas*, barbararumque gentium alias obtinet. Hæc tandem victoria pacem inter duos populos restituit. Nam, quamquam animis quidem ad bellum gerendum promptissimi essent Carthaginienses, rationem tamen sustinendi ulterius belli commodam inire nullam poterant; nec ducibus ipsis amplius, quibus quidem Rempublicam credere auderent, nec militibus suppetentibus. Maxima igitur diligentia nunciis cum mandatis ad Hamilcarem missis summam rerum ipsius arbitrio permittunt: qui omnes primum vias audaces & periculosas bellando tentavit: sed postquam omnis omnino spes res lapsas restituendi decollasset, legatos de fœdere ac pace ad Consulem mittit. Nec Lutatio, qui vires Populi Romani hoc bello detritas probe sciret, ingrata legatio fuit. Itaque pacis conditiones, si ita Populo Romano videretur, Carthaginiensibus tulit: „ Pœni universa Sicilia excederent; cum „ Hierone Rege, Syracusanis, eorumve „ sociis bellum ne amplius gererent, cap„ tivos sine pretio redderent; argenti ta-

„ lenta *Euboica* bis mille ducenta [a] in an-
„ nos viginti penderent. Graviores ali-
„ quanto leges Populus Romanus fecit
„ [b]: tempus enim pendendi tributi coar-
„ ctavit; talenta mille [c] ad summam ad-
„ jecit; omnibus insulis inter Italiam &
„ Siciliam excedere Pœnos jussit". His legibus bellum gravissimum & per annos vigintiquatuor maximis utrinque cladibus gestum tandem sopitum fuit acrius multo post aliquot annos exarsurum. Sicilia, præter ea, quæ Regis Hieronis erant, in provinciæ formam redacta est: eaque *prima* Populi Romani extra Italiam *provincia* fuit facta [d]. Videtur autem a *Q. Lutatio* Caji fratre, qui anno quingentesimo
A. U. 513. duodecimo Consul fuit, anno sequente quingentesimo decimo tertio ex decem legatorum sententia ordinata fuisse: eoque deinceps privati Consulares, vel Prætorii extra ordinem cum imperio missi sunt [e]. Pœnos autem domi atrox seditio mercenariorum militum excepit; quam narrat Polybius *L. I.* 68. *sqq.*

§. 13. *Alia minoris momenti, quæ hoc tempore evenerunt.*

§. XIII. Anno quingentesimo duodecimo cum Faliscis etiam bellum gestum est: ad quod ambo Consules profecti intra sextum diem illud confecerunt, urbe hostium capta; &, cæsis quindecim millibus, ceteris pax est concessa, agrorum tamen

a *Florenorum vicies centena sexcenta quadraginta millia.* 2640000. b *Polyb. Ibid. c.* 63. c *Flor. decies centena ducenta millia.* 1200000. d *Cic. in Verr. L. II. c.* 1. e *Vid. Pigh. ad A. U.* 513.

tamen dimidia parte multatis [a]. Caussa belli videtur fuisse, quod *Genucium* tribunum plebis contumelia affecissent: ut hinc ortæ videantur ingentes illæ Romanorum in Faliscos iræ [b]; qui severe in eos animadvertissent, nisi edocti fuissent, Faliscos se *non potestati*, *sed fidei* Romanorum commisisse: sed eo intellecto omnem iram placida mente deposuerunt [c].

Hoc primum tempore si a primis plane initiis incipimus, Romani, qui hactenus bellica solum laude floruissent, etiam ingenii claris opibus famam perennem sibi asserere cœperunt. Nam anno 513. *L. Livius Andronicus* poeta primus Romæ fabulam docuit [d]; ita ut ultra annos quingentos carminum & rei scenicæ scientia caruerint Romani. Et anno sequente natus est *Ennius* pater poeseos Romanæ; quæ prima incunabula humaniorum artium apud Romanos fuerunt. Itaque non multum a veritate abfuit *Porcius Licinius* poeta, cum cecinit [e],

Pœnico bello secundo Musa pinnato gradu
Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.

Et Varro e carmine, quod de Punico bello primo scripsit *C. Nævius*, probat, eum hoc bello stipendia fecisse [f]. Nec diu adeo post hæc tempora Plautus fabulas

a *Eutrop. L. II. c.* 28. b *Plut. Gracchis p. m.* 836. c *Val. Max. L. VI. c.* 5. *ex.* 1. d *Cic. Bruto c.* 18. e *Gell. L. XVII. c.* 21. f *apud Gell. d. l.*

bulas Romæ docuit; mortuus quippe anno Urbis quingentesimo quinquagesimo tertio [a]. Atque inde magis magisque apud Romanos literarum amor invalescere cœpit: cum etiam Fabius Pictor & Cincius Alimentus historici ad hoc tempus sint referendi; & *Licinius Tegula*, an *Imbrex poeta*.

CAPUT SECUNDUM.

Alia bella, & maxime Gallica.

EX bello Punico feliciter confecto ingens gloria Romanis accesserat; ita ut legatos quoque ad *Ptolemæum Ægypti* Regem miserint, auxilium ei adversus *Antiochum* Syriæ Regem, qui ditiones ejus bello invaserat, offerentes. Verum cum pugna inter Reges jam transactum esset negotium gratias egit Ptolemæus; auxilia non accepit; periculi rem plenam esse sciens, quod in conductitiis suis experti sunt Pœni [b].

§. I. *Bellum Gallicum & Ligusticum, cumSardis. A. U. 514.*

§. I. Veruntamen alia rursus statim bella exorta sunt. Nam ipso anno, qui pacem cum Pœnis factam excepit, suspicio quidem erat, *Sardos* & *Corsos* a Pœnis ad bellum contra Romanos incitari: sed Gallorum *Ligurum*que conatus tamen erant suspectiores; quippe qui anno sequente in apertum bellum eruperint

rint

a *Euseb. in Chron. sed Cic. de Cl. Orator. c.* 15. *eum A. U.* 569. *mortuum dicit*. b *Polyb.* I. 68. *L. III. c.* 1.

rint cum Etruriam Romanæ ditionis regionem hostiliter vexarent. Contra Gallos missus alter Consul *P. Valerius Falto* primo quidem prælio ab iis victus fuit: & postquam auxilia sibi mitti Roma intellexisset, denuo (priusquam illa venirent) Gallos aggressus est, ne socium victoriæ haberet: & fortuna quidem superior fuit [a]. Triumphus tamen ipsi negatus est, quod priore prælio tria millia Romanorum perdidisset [b]. Alter Consul *Ti. Gracchus* Sardiniam Corsicamque subegit: nec prædæ quicquam aliud, quam mancipia inde reportavit: quæ cum essent vilissima, proverbium inde ortum volunt, *Sardi venales, alius alio nequior* [c]: quod alii ad posteriorem Gracchum hujus nepotem referunt.

§. II. Cum Gallis vero bellum continuatum est: & anno quingentesimo decimo sexto ambo Consules adversus eos missi, dum quidem una tenderent, insuperabiles erant: sed dum majoris prædæ cupiditate loca quædam separati vastare cœpissent a *Q. Fulvii Flacci* Consulis castris ægre repulsi sunt barbari [d]. Alterum vero Consulem *L. Cornelium Lentulum* de Liguribus triumphasse ex Tabulis Capitolinis & Zonara colligitur. Verum in quo codice Eutropii legerit Pighius, hos Consules primum exercitum trans *Padum* duxisse, & magnam

§. 2. Belli Gallici continuatio, & alia. A. U. 516.

P 3 vim

a *Zonar. T. II. p. m. 51. f.* b *Oros. L.* c *Fest. V. Sardi venales.* d *Zonar. T. II.*

vim Ligurum & *Insubrum* cecidisse nescio, cum in meis nihil tale inveniam [a]. Et sane ad annum sequentem ex MS. *Santensi* codice Eutropii prodigia quædam refert Pighius, quæ in editis non habentur. Hoc anno Galli tantam belli molem conciverunt, ut ambobus Consulibus provincia Gallia decerneretur: a quibus per legatos agrum *Ariminensem* repetierunt; eosque urbe Arimino, quæ sua esset, cedere jusserunt. A Consulibus ad Senatum missi re infecta redire coacti sunt; & ad suos reversi intestinis dissensionibus eos invenerunt afflictos [b]: ita ut quiescentibus Romanis Gallicus ille tumultus per se conciderit. Boji tamen, quod rebellassent, magna agri parte mulctati sunt. Eodem anno cum alter Consul *C. Licinius Varus* Sardiniam obtinuisset, legatum suum Claudium Gliciam cum copiis in Corsicam præmisit, quando ipse cum toto exercitu ob penuriam navium eo trajicere non posset. At hic Glicia ante Consulis adventum pacem cum Corsis fecit: quam cum Senatus ratam habere nollet Gliciam Corsis dedidit: a quibus tamen receptus non est [c]; quemadmodum olim a Samnitibus Consules, qui pacem Caudinam fecerant, cum dederentur,

a *Sed inspecta editione Colinæi Paris.* 1539. *id ibi legi video. Antea Cellarii tantum & Tan. Fabri filiæque ejus editiones inspexeram; ubi non habetur; ut nec in Pæanii Metaphrasi.* b *Polyb. L. II. c.* 21. c *Zonaras. Amm. Marc. L. XIV. f.*

rentur, receptos non fuisse vidimus. Sed domum reversus in publica custodia necatus est Glicia; & in *scalas Gemonias* abjectus. Nescio autem, an hic idem sit Glicia, quem *capite præcedente* §. 11. Dictatorem a Claudio per ludibrium dictum vidimus: nam fieri potest, ut ab eo tempore honores quosdam, licet indignus, gesserit. Pighius quidem eundem fuisse putat. Hoc eodem anno *ludos Sæculares* tertios Romæ actos fuisse ex fragmentis tabularum Capitolinarum apud Panvin. *fastis p. m.* 27. constat. Instituti fuerant anno Urbis ducentesimo nonagesimo septimo; ut singulis centenis & denis annis pro incolumitate Imperii celebrarentur [a]: ergo secundum celebrati fuerunt anno quadringentesimo septimo: tertium hoc anno quingentesimo decimo septimo licet postea numerus ille annorum non omnino observatus fuerit.

Anno sequente pace undique terra marique parta, Sardisque in potestatem redactis templum Jani clausum fuit; quod post Numæ tempora non contigerat; nec deinceps ante rempublicam ab Augusto in monarchiam versam factum fuit. Sed eo ipso adhuc anno Sardi instigantibus Pœnis rebellarunt: qui tamen Pœni, cum jam bellum iis indictum esset, crebra & sollicita legatione pacem obtinuerunt. Eodemque anno *Manlius Torquatus* Con-

[a] *Zosim. ab init. L. II. Censorin. de die nat. c.* 13.

ſul de Sardis triumphavit; ut etiam anno ſequente *Sp. Carvilius Maximus* Conſul: quo eodem anno alter *Sp. Carvilius* cognomento *Ruga* primus poſt Urbem conditam *divortium cum uxore fecit* [a]; poſtquam apud Cenſores juraſſet, *ſe liberorum quærendorum cauſſa uxorem duxiſſe; ſuamque, quam jam haberet, ſterilem fuiſſe inventam*. Inſigne certe Romanorum in vita privata moderationis documentum; præſertim cum legamus [b], Carvilium ne ita quidem cauſſam ſuam ſeverioribus morum æſtimatoribus probaſſe. Eam autem hiſtoriam hic referimus; quia hic annus Cenſores habuit: licet forte ad ſequens luſtrum, ſive ad annum quingenteſimum vigeſimum tertium referenda ſit: nam Conſules, quos nominat Gellius, cadunt in annum quingenteſimum viceſimum ſextum; quo nulli Cenſores fuerunt. Dionyſius ab Halicarnaſſo *L. I. cap.* 25. hunc eundem caſum narrans Conſules anni quingenteſimi vigeſimi ſecundi profert.

§. 3. Bella cum Liguribus, Sardis Corſis, De Centumviris.

§. III. Continua porro his annis cum Liguribus Sardis & Corſis fuerunt bella [c]; cum inſtigare eos non ceſſarent Carthaginienſes: ita ut hi anno quingenteſimo vigeſimo hoſtes judicarentur; legatiſque miſſis juberentur magnam pecuniæ ſummam numerare, & omnibus inſulis inter Italiam & Africam, ut quæ Romano-

a *Gell. L. IV. cap.* 3. b *Dion. Halic. L. II. cap.* 25. *Val. Max. L. II. cap.* 1. *ex.* 4. c *Zonar.*

manorum essent, excedere; vel bellum suscipere; quarum rerum signa *hastam* & *caduceum* legatus ferebat. Carthaginienses nihil territi, *se neutrum velle* dixerunt; *sed illud alacriter accepturos, quod legati reliquissent*. Et ita quidem acerbissimorum rursus odiorum semina sparsa sunt: neuter tamen populus bellum incepit.

Circa idem tempus, vel non diu certe ante illud *Judicium Centumvirale* in Republica videtur fuisse institutum; cum ante octo annos primum triginta quinque tribuum numerus Romæ expletus esset: *A. U. 512.* nam licet *Centumviri* dicerentur, qui hoc judicio judicabant, revera tamen erant *centum, & quinque*; tribus scilicet judicibus ex quaque tribu lectis. Hi judicia faciebant in caussis gravioribus, & quæ non facti, sed juris erant; ut, exempli gratia, in petitione hæreditatis, caussa inofficiosi testamenti, usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, & similibus [a]. Et semper hi *Centumviri* sunt dicti: licet post Augustum *centum, & octoginta* conscriberentur in quatuor consilia plerumque divisi [b].

Eodem hoc anno de Liguribus triumphavit *Q. Fabius Maximus Verucossus*, ille qui postea, quod *cunctando* Hannibalem fregisset, *Cunctator* appellatus est; itemque alter Consul *M' Pomponius Ma-*

tho

a *Cic. Orat. l.* 38. b *Plin. L. I. Epist. num.* 18. *L. IV. num.* 24. *L. VI. n.* 33. *Quintil. Instit. L. XII. c.* 5.

tho de Sardis: quos post biennium hujus Mathonis, ut videtur, frater *Marcus*, cum se saltuosis antris & aviis sylvis tutarentur, tanquam feras, canibus sagacibus ex Italia arcessitis, inde extraxit [a], Hujus vero Mathonis collega *C. Papirius Maso* Corsos ad deditionem compulit: atque ita hoc anno Sardinia & Corsica penitus subactæ sunt; & in unius provinciæ formam redactæ. Ita ut non satis recte scribat Vellejus Paterculus [b] T. Manlii Consulis ductu (vide ad annum 518.) *Sardiniam certum recepisse imperii jugum*. Observandum etiam est, Romanos occasione fuisse usos domesticarum turbarum, quibus agitabantur Pœni: qui absque eo fuisset non sivissent, puto, Romanos tam facile his insulis potiri: unde ægre ferebat Hamilcar, Sardiniam inter motum Africæ fraude Romanorum, stipendio etiam superimposito fuisse [c] interceptam. Tum quoque notandum est, hunc Papirium Masonem, cum Senatus ipsi triumphum negasset, quod non sine magna clade, & multo cum civium sanguine victoriam obtinuisset, *primum in monte Albano triumphasse* [d]; quod deinde simili occasione sæpius factum fuit.

§. 4. Origo belli Gallici etiam gravioris.

§. IV. Anno 521. *C. Flaminius* Tribunus plebis legem tulerat *de agro Picente Gallicoque plebi viritim dividundo*: & licet pater ejus pro sua potestate filium pro

a *Zonaras*. b *L. II. c.* 38. c *Liv. L. XXI. c.* 1. d *Tabb. Capit. Val. Max. L. III. c.* 6. *ex* 5. *Plin. H. N.* XV. 29.

pro rostris legem ferentem inde deduxisset [a], perlatam nihilominus eam legem postea fuisse verosimile est, cum quiescere consultius duxisset. Sed Gallis ex hac rogatione justissima belli caussa nata fuit [b]: quod diu ab illis coctum & paratum anno demum quingentesimo vigesimo octavo in apertum incendium exarsit. Tradit quidem Zonaras in historia anni quingentesimi vigesimi tertii Carthaginienses, Romanorum in Ligures expeditione cognita, se ad Romam invadendam parasse; sed videtur errantis calami lapsus; & pro Pœnis Galli forte sunt intelligendi.

§. 5. De bello Illyrico. A. U. 523.

§. V. Verum eodem anno novum bellum Romanis est exortum cum *Teuta Illyricorum* Regina: quod etiam in Græciam aditum Romanis patefecit [c]. Ferox præcipue hoc tempore erat mulier, (penes quam post mortem mariti *Agronis* summa rerum apud Illyricos erat) quod mariti auspiciis *Ætolos* gentem ferocissimam vicisset [d]; præsertim cum etiam Epirotæ & *Acarnanes* societatem cum ea inivissent [e]. Igitur mercatores Italicos, alios despoliant, alios trucidant; nec paucos vivos captos secum abducunt. Romani mercatorum querimoniis excitati legatos in Illyricum de mercatorum inju-

a *Cic. de Invent. L. II. c. 17. Vid. eund. Lucull. c. 5.* b *Polyb. L. II. c. 21. Cic. de Senect. c. 4. qui eam refert ad II. Fabii consulatum, sive ad A. 525. Vid. eund. Bruto c. 14.* c *Polyb. L. II. c. 2.* d *Ibid. c. 4.* e *Ibid. c. 6.*

injuriis expostulaturos mittunt: quorum unus intempestiva libertate usus Teutam adeo incendit, ut spreto gentium jure miserit, qui legatos abeuntes necarent a. Ergo merito indignati Romani anno Urbis quingentesimo vigesimo quarto alterum Consulem *Cn. Fulvium Centumalum* (male apud Polybium *Cajus* dicitur) cum ducentarum navium classe, alterum *L. Postumium Albinum* (etiam hic perperam *Aulus* prænomine Polybio dicitur, quod mirum est editores Polybii non animadvertisse, cum in Tabulis Capitolinis horum Consulum nomina legantur) cum terrestribus copiis adversus Illyricos mittunt b. Fulvio *Corcyrenses*, qui *Demetrium Pharium* (eo duce Regina utebatur) cum præsidio Illyriorum receperant, sese læti dedunt consentiente etiam Demetrio: quo duce ad reliqua peragenda deinde Romani sunt usi. Cumque etiam Postumius cum terrestri exercitu Brundusio trajecisset ab *Appolloniatibus* in urbem recipitur: moxque simul cum collega *Dyrrhachium* obsidione Illyriorum liberat: & variis populorum vicinorum legationibus auditis in fidem, & amicitiam eos recipit: interque eos *Issæos*, a quorum obsidio etiam Illyrios fugaverat. *Nutriam* ambo Consules, sed multis, iisque ex præcipuis suorum amissis, expugnant: atque ita plerisque populis Illyrici Demetrio traditis exercitum Dyrrhachium

A. U. 524.

c *Ibid.* c. 8. *Paulo aliter Appian. Illyricis n.* 760.
d *Ibid.* c. 11.

chium reducunt: Sub initium veris Teuta his cladibus fracta pacem his legibus cum Romanis sancit [a]: *Tributum certum imponendum Regina quotannis pendito: Illyrico toto, paucis locis exceptis, excedito: ne ultra* Lissum *pluribus quam duobus lembis, iisque inermibus navigato*. Atque ita Græci magno metu, quem ex crescente Illyriorum potentia habebant, liberati sunt; justiorem multo metus caussam, ut eventus docuit, a Romanis deinde habituri. *A. U. 525.*

§. VI. Eodem tempore etiam Occidentem versus imperium propagare desiderabant Romani; cum viderent Pœnos, *Carthagine nova* in Hispania condita (eadem est, quæ hodie *Carthagena* dicitur) ingens momentum rebus suis augendis attulisse [b]: sed, cum simul bellum Gallicum timerent [c], contenti fuerunt fœdus cum *Hasdrubale*, qui Hamilcari socero in imperiis exercituum successerat, sancire, quo ultra *Iberum* amnem se continere Pœni tenebantur: ita ut *Saguntinis* mediis inter fines duorum Populorum libertas servaretur: quæ egregia occasio Pœnis potentiæ suæ firmandæ fuit [d]. Etiam Romani interea Reipublicæ suæ firmandæ intenti quatuor tum primum Prætores creant: quorum duo quidem ordinariam in Urbe jurisdictionem obirent, duo Siciliam & Sardiniam provincias regundas sortirentur [e]. Nec tamen cessabat belli Galli- *§. 6. De bello Gallico.* *A. U. 526.*

ci

a *Ib. c. 12.* b *Ib. c. 13.* c *Vid. Plut. Marcell. p. m. 299. B.* d *Polyb. Ibid. c. 22.* e *l. 2. §. 32. ff. de O. I.*

ci metus: qui tantus erat, ut ad malum illud avertendum ferali sacrificio sibi utendum putarint Romani, Gallo cum Galla, Græco cum Græca vivis in foro boario defossis [a]: quod Livius post cladem Cannensem factum refert [b]; sed verosimile est talia sacrificia sæpius iterata fuisse.
A. U. 529. Anno ergo quingentesimo vigesimo octavo Sardorum quidem rebellantium motus intra paucos dies *C. Atilius* Consul compescuit [c]. Contra Gallos vero missus est collega ejus *L. Æmilius Papus* cum majore quam unquam exercitu; & cujus numerus fidem fere superat [d]. Dicunt enim multitudinis ad bellum aptæ; quæque nomen militiæ dedisset, tam ex sociis, quam ex civibus Romanis hoc bello, uno quidem tempore, militasse peditum millia septingenta; equitum septuaginta millia: quæ tum in exercitu adversus Hannibalem, tum ad custodiam Urbis, tum ad varios in variis locis usus sub armis erat. Ita ut plane mirum videri debeat, Hannibalem, cum ipse vix viginti millia haberet, quos huic multitudini opponeret, Italiam invadere ausum fuisse. Eutropius [e] etiam ex Fabio Historico, qui ei bello interfuit, tradit, octingenta millia hominum parata ad id bellum fuisse. Galli interea jam erant ad *Clusium* [f], quæ urbs tridui tantum itinere Roma distat, ipsam Urbem petentes; cum

a *Plut. d. l.* b *L. XXIII. c.* 57. c *Vid. Polyb. L. II. c.* 27. d *Polyb. Ibid. c.* 24. e *L. III. c.* 5. f *Polyb. Ibid. c.* 25.

cum nunciatur, Romanorum exercitum ipsis a tergo imminere: igitur cupidine pugnandi flagrantes agmen convertunt, Romanos subito adoriuntur, & in collem quendam, sex millibus suorum amissis confugere cogunt: verum obsessis ibi a Gallis opportune advenit tum exercitu L. Æmilius Consul [a]: nam ejus adventu cognito Galli statim abire statuunt, ut prædam ingentem, qua potiti fuerant, incolumem sibi servarent. Æmilius prælio cum iis contendere non e re sua esse ratus occasiones tantum aut hostibus nocendi, aut aliquid de præda avertendi captare statuit. At singulari quodam casu alter Consul C. Atilius, qui exercitum e Sardinia reportaverat, contrarium Gallis in eodem maris inferioris litore iter habens Romam cum copiis tendebat. Ita inter duos exercitus intercepti Galli, & a Romanis victi sunt [b]; nequaquam tamen incruenta pugna; & altero etiam Consule in prælio occiso [c]. Sed Gallorum quadraginta millia cæsa; decem millia dicuntur capta: in quibus alter regum *Concolitanus*; alter vero *Aneroestus*, & necessarii ejus manus sibi intulerunt. Æmilius Consul splendidum de Gallis triumphum egit: cumque finem hæc Gallorum in Italiam expeditio habuit. Ut tamen penitus Gallos e *Circumpadanis* regionibus expellerent Romani anni sequentis ambos Consules cum ma- *A. U. 529.*

a *Ibid.* c. 26. b *Ibid.* c. 30. c *Ibid.* c. 3.

maximis copiis iterum in illos miserunt. Sed hi, juxta Polybium, imbribus continuis & peste deterriti nihil memorabile gesserunt; nisi quod Bojorum gentem in deditionem receperint. Orosius vero primos hos trans Padum Romanas duxisse legiones tradit; feliciterque ibi cum Insubribus Gallis pugnasse. Sed majorem fidem meretur Polybius, qui anni demum sequentis Consules *C. Flaminium* & *P. Furium Philum* in regionem Insubrum trajecisse dicit [a]: sed cæsos fuisse, & ex pacto regionibus illis excessisse adjicit; ita ut in Gallorum Cenomannorum, qui societatem cum Romanis colebant, fines se receperint. Tum auxiliis ex ea gente adscitis, neglectisque pactionum legibus in Insubrum terras reversi sunt. Non multum tamen Gallis istis sociis fidentes Romani fluvium eos trajicere jubent: ipsi ad alteram ejus partem remanent: atque ita una opera & nocendi facultatem Gallis adimunt; & vincendi necessitatem imponunt. Edocuerant præterea milites suos Tribuni Romanorum [b], quod e superioribus bellis observaverant, Gallorum animos post primum impetum statim defervescere [c]; & præterea gladios eorum ita esse factos, ut post primum ictum facillime curvarentur, ita ut nisi, mucrone terræ imposito, pede iterum eos dirigerent, plane ad alterum ictum inepti forent. Ergo cum hastas Romanorum cædentes primo statim

a *L. II. c.* 31. b *Ib. c.* 33. c *Flor. II. c.* 4. *L.*

tim ictu gladios ſuos inutiles reddidiſſent, ſtatim Romani ſtrictis ſuis gladiis in eos irruerunt: ita ut victoriam adepti ſpoliiſque non paucis partis Romam redierint. Et ex tabulis Capitolinis utrumque Conſulem triumphaſſe apparet; licet Zonaras contumaciæ crimen ambobus a Senatu objectum ſcribat; quod, cum, vitio creatos eos eſſe, augures pronunciaſſent, Senatuſque propterea ab exercitu eos revocaſſet, nihilominus, collegæ Flaminii dictis obſequente Furio, in provincia manſiſſent; prælioque cum hoſte conflixiſſent: qui tamen etiam aſſerit, invito Senatu, decreto Populi eos triumphaſſe. Hic eſt Flaminius, qui circum a ſuo nomine dictum exſtruxit, viamque ſtravit [a].

§. VII. Conſulatus tamen ex Senatusconſulto ipſis abrogatus fuit: ita ut, re ad interregnum delata [b], anni ſequentis Conſules *idibus* demum *Martiis* Conſulatum inierint: qui dies deinde per multos annos magiſtratui ineundo ſolemnis fuit. Itaque *M. Claudius Marcellus* Conſul cum collega *Cn. Cornelio Scipione Calvo* urbem Inſubrum *Acerras* obſident: contra Galli *Claſtidium* ſociorum Populi Romani oppidum oppugnant: ſed ad auxilium obſeſſis ferendum adventanti Marcello obviam profecti magna clade vincuntur: illiſque ſe Mediolanum recipientibus Acerras occuparunt Romani.

§. 7. Belli Gallici finis, & ſpolia opima a Marcello relata. A. U. 531.

Q

a *Ep. Liv. 20. Feſt.* b *Plut. Marcell. p. m. 300. C.*

mani. Hoc prælio Marcellus *Viridomarum* Gallorum *Gesatarum* Regem conspicatus in eum impetum dedit, victum spoliavit, & *tertia spolia opima Jovi Feretrio tulit* [a]. Interea Scipioni obsidio Mediolani minus ex voto cedebat: &, Gallis fortiter pro hac sua præcipua urbe pugnantibus, non tam obsidebant, quam obsidebantur Romani: donec a cæde hostium reverso Marcello urbs expugnata fuit: & principes Insubrum animis fracti Romanis se permiserunt. In agrum a Gallis captum mox *Placentia* & *Cremona* coloniæ deductæ sunt [b]. Marcellus Romam reversus splendidissimum egit triumphum: qui honos collegæ ejus, quod minus bene rem gessisset, negatus est: qui tamen videtur more majorum ex decem legatorum consilio provinciam Galliam constituisse; licet anni
A. U. 533. sequentes Consules reliquias adhuc quasdam belli per Gallias & Liguriam ad Alpes usque prosecuti sint [c]: quo anno etiam libertini, qui in omnes triginta quinque tribus dispersi fuerant, a Censoribus rursus in quatuor urbanas redacti sunt.

§. 8. Bellum rursus Istricum.

§. VIII. Eodem anno, quo victoriam illam obtinuerat Marcellus, secundum bellum *Istricum* in *Illyrico* motum est: quod *Istri* naves Romanorum frumentum vehentes infestassent [d]: & ambo Consules plures ejus regionis Populos non sine multo

a *Plut. Marcell. p.* 301. b *Liv. epit.* 20. c *Zonar.* d *Eutr. L. III. c.* 7.

multo Romanorum ſanguine ſubegerunt. Sed hæc omnia bella cum Sardis, Corſis, Iſtris & Illyriis geſta gravia non fuerunt; ita ut laceſſiſſe magis, quam exercuiſſe Romana arma videantur [a]. Et cum Gallis quoque tumultuatum verius quam bellatum fuiſſe loco in margine citato dicit Livius: hoc, puto, innuens, non ordinata ex arte bellica acie, nec ex moratiorum gentium inſtitutis, bella gerere Gallos id temporis fuiſſe ſolitos. Itaque ad belli Punici ſecundi, omnium, quotquot unquam geſſere Romani, bellorum graviſſimi, reique publicæ eorum periculoſiſſimi enarrationem tranſeamus.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De Bello Punico Secundo.

§. I. CUm circa annum Urbis quingenteſimum decimum ſeptimum Hamilcar Pœnorum Dux in Hiſpaniam trajiceret, ut Carthaginienſium in ea regione Imperium reſtauraret, atque profecturus jam pro more ſacrificaret, dicitur filium Hannibalem novem annorum puerum, quem ſecum in *§. I. Origo belli Punici II.*

a *Liv. L. XXI. c.* 16.

in eam expeditionem ducebat, ad aras Deorum admovisse, jureque jurando adegisse, *nunquam amicum Romanorum fore* a. Hamilcar ibi per novem annos strenue bellum administravit: tandemque cum hoste fortissimo potentissimoque signis collatis dimicans vitam finiit b. Imperium ad Hasdrubalem generum ejus delatum fuit: isque circiter octo annis illud obtinuit c, noctu demum in hospitio suo a Gallo quodam privatas ulciscente injurias cæsus d. Tum milites uno consensu imperium Hannibali deferunt: militumque suffragia Senatus Carthaginiensium rata habuit. Ita Imperator constitutus Hannibal occasiones statim rumpendi cum Romanis fœderis quæsivit. Et, si testimonio scriptorum Romanorum, vel eorum, qui ex Romanorum narrationibus scripserunt e, standum est, *omnibus quidem virtutibus, quæ perfectum faciunt Imperatorem, præditus fuit Hannibal; sed simul etiam ingentia vitia has tantas viri virtutes æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica*, (Romanæ factionis scriptores sunt, qui loquuntur) *nihil veri, nihil sancti, nullus Deorum metus, nullum jusjurandum, nulla religio*. Polybius f vero, ut in omnibus, qui magnas res gesserunt, ita quoque in iis, quæ de Hannibale scribuntur, veritatem assequi

a *Polyb. L. III. c. 12. Liv. L. XXI. 1.* b *Polyb. L. II. c. 1.* c *Polyb. L. II. c. 36. Liv. L. XXI. c. 2.* d *Polyb. L. III. c. 13.* e *Liv. XXI. 4.* f *Excerpt. de virt. & vit. c. 9.*

qui difficile esse summo cum judicio observat; præsertim cum varios adeo casus, atque inopinos expertus sit, & amicorum prorsus contraria indole præditorum consuetudine usus fuerit. Quibus addi potest in liberæ civitatis, qualis erat Carthaginiensium, regimine factionibus & contrariis studiis perpetuo contendi: quemadmodum Carthagine etiam duas fuisse factiones videmus, quarum alterius princeps erat Hannibal, alterius *Hanno*; quem proinde Livius a acerbe in Hannibalem, & ejus bella ex bellis serendi ambitionem invehentem inducit. Et hæc de Hannibale dicenda videbantur; ne temere declamantium magistellorum erroribus juventus se implicare patiatur.

§. II. Cum itaque in Hispania rerum summa ad Hannibalem delata foret, *Olcadum* primo valida gente subacta b, mox *Vaccæorum* unam & alteram urbem occupat: & *Carpetanis* quidem, aliisque populis finitimis in itinere se ipsi objicientibus summum ex inopinato periculum adiit c. Verum iis hostibus feliciter superatis nemo jam amplius erat intra Iberum fluvium, qui facile contra Carthaginienses oculos tollere auderet, unicos si exciperes Saguntinos; quorum urbs eo loco fuisse creditur, quo hodie est *Morvedro* in *Valentiæ* regno oppidum. Sed sollicite vafer Pœnus Saguntinis Romanorum fœderatis arma abstinebat, ut omnia

§. 2. Res in Hispania ab Hannibale gestæ. A. U. 533.

Q 3 nia

a *L. XXI. c.* 3. & 10. *L. XXIII.* 12. b *Liv. L. XXI. c.* 5. c *Polyb. L. III. c.* 14.

nia circum loca sibi prius subjiceret, antequam ullum belli prætextum Romanis daret. Saguntini vero [a], qui satis prospiciebant, fore, ut omnibus in Hispania a Carthaginiensibus subactis, ipsi etiam denique victoriæ accessio fierent, identidem nuncios Romam mittebant, qui conditionis incertissimæ, qua res eorum erant, Romanos monerent. Romani, postquam sæpe hos nuncios neglexissent, tandem legatos in Hispaniam miserunt, qui præsentes de omnibus rebus cognoscerent. Hi cum Hannibale collocuti eum monent, ut Saguntinis, qui in fide Populi Romani erant, parcere vellet; neve amnem Iberum contra fœderis cum Hasdrubale icti leges transiret. Hannibal contra, quasi ipse Saguntinis faveret, questus est, paucis ante annis exorta Sagunti seditione, cum totius controversiæ arbitrium Romanis fuisset permissum, ut cives ad concordiam perducerent, nonnullos principum iniqua morte affectos fuisse. Adjecitque Carthaginienses a patribus ita fuisse edoctos, ut neminem injuria paterentur affici. Simul misit Carthaginem, qui sciscitarentur, quid sibi faciendum foret, quando Saguntini amicitia Romanorum freti suæ ditionis populos injuriis lacesserent. Testaturque Polybius [b], falsam hanc caussam ab Hannibale & Pœnis fuisse confictam, qui longe honestius de Sardinia erepta, & sti-

pen-

a *Ibid. c.* 13. b *d. c.* 15.

pendio sibi a Romanis imposito, dum mercenariorum bello implicarentur, queri potuissent. Legati etiam Romanorum Carthaginem, ut similia ibi in Senatu Pœnorum testarentur, profecti sunt: sed ea quoque legatio irrita fuit; responsumque est, „ Bellum a Saguntinis, non ab „ Hannibale ortum esse; Populum Ro„ manum injuste facere, si Saguntinos „ vetustissimæ Carthaginiensium societati „ præponat [a]. "

§. III. Cum tamen interea Senatus reputaret, si bellum cum Pœnis gerendum esset, diuturnum hoc, & ob distantiam locorum (quippe quod in Hispania gerendum foret) molestum futurum, primum res in Illyrico componendas esse statuit [b]. Demetrius enim Pharius beneficiorum a Romanis acceptorum immemor [c], & spe auxilii a *Macedonibus* fretus, Romanorum in Illyrico urbes vastabat; & contra pacis leges ultra Lissum quinquaginta lembis navigans *Cycladas* insulas incursabat. Ergo Romani *L. Æmilium Paullum* Consulem cum exercitu in Illyricum mittunt; dum interea Hannibal Saguntinos acerrima jam obsidione premeret. Æmilius statim, ut in Illyricum venit, *Dimalum* munitissimam urbem oppugnare statuit; eamque die septimo in potestatem redegit [d]. Inde *Pharum* æque munitam urbem adortus majorem exerci-

§. 3. Bellum etiam interea cum Istris.

A. U. 534.

Q 4 tus

a *Liv. XXI.* 11. b *Polyb. L. III. cap.* 16. c *Vid. Libr. præc. cap. ult. §.* 5. d *Polyb. Ibid. cap.* 18.

tus partem noctu in terram exponit, antrisque & sylvis abscondit: ipse luce orta cum viginti tantum navibus portum petit: dumque contemptim iis obviam occurrunt Pharii, progressi, qui expositi fuerant Romani pugnantes Illyrios ab urbe excludunt. Et licet fortiter cum suis pugnaret Demetrius, tamen exercitu ejus in fugam acto, etiam ipse ad *Philippum Macedoniæ* Regem confugit. Ita Romanus Consul Pharum captam diruit: totoque Illyrico in potestatem redacto exercitum ad triumphum deportavit. Ex Zonara patet, etiam Livium alterum Consulem huic bello adfuisse: imo ex eo triumphasse tradit Aur. Victor. Frontinus autem *Stratag. L. IV. c.* 1. *f.* damnatum eum dicit ob prædam inæqualiter divisam; cui adsentitur Livius *L. XXII. c.* 35. & *L. XXVII. c.* 34.

§. 4. Reditum ad bellum cum Pœnis.

§. IV. Sed dum hæc in Illyrico geruntur, & de bello Pœnis indicendo Romæ deliberatur, legationibusque mittendis tempus teritur, in Hispania Hannibal post octo mensium obsidionem Saguntum ceperat: cum omnia experti essent cives, quæ longa obsidio fert incommoda, ita ut *fames Saguntina* [a] in proverbium abierit. Imo cum ultra urbem suam sese tueri posse desperarent Saguntini [b], collatis in forum, quæ unicuique erant carissima, & circumdatis accensisque nutrimentis, publico & communi rogo semetipsos superje-

a *Erasm. Adag. Ch. I. Cent. IX. n.* 67. b *Val. Max. L. VI. c.* 6. *ext. ex.* 1.

perjecerunt. Restauratam fuisse a Carthaginiensibus urbem dicit Appianus [a]; suoque tempore vocatam *Carthaginem Spartagenam*: de quo posteriore nomine alibi legisse non memini. Et eodem nomine Carthaginis retento fuisse repositam patet ex *Inscriptione*, quam Imperatore *Claudio* positam refert *Paulus Merula Cosmogr. p. II. L. II. c.* 21. & item ex alia, quæ tempore Imperatoris *Hadriani* facta apud Gruterum [b] legitur: quod eruditissimi & accuratissimi *Cellarii* diligentiam fugisse miror. Ex hujus urbis interitu, & Romanorum in auxilio iis inferendo lentitudine alterum & vulgatum dictum est ortum, *dum deliberant Romani periit Saguntus*.

§. V. Itaque Romani, cum bellum necessario gerendum esse viderent, omnia diligentissime comparant: exercitum tam sociorum, quam civium septuaginta duorum millium peditum; equitum quinque millium & octingentorum conscribunt; classemque instruunt: atque ita legatis Carthaginem missis bellum Pœnis indicunt: a quibus alacriter id acceptum est [c]. Videtur autem in utramque partem posse disputari, utrum pium hoc bellum & justum Romani susceperint: nam licet fœdere inter Romanos & Pœnos facto cautum foret, *ut utriusque Populi socii ab utroque Populo tuti forent*; tamen cum ejus fœde-

§. 5. Bellum rite Pœnis indictum.

a *de bellis Hisp. nu.* 261. b *p.* CCCLXXVIII. *num.* 4. c *Polyb. L. III. c.* 33. *Liv. L. XXI. c.* 8. *Flor. L. II. c.* 6.

fœderis tempore Saguntini nondum in societatem Romanorum essent adsciti, apud utrosque & Pœnos & Romanos eodem esse loco debebant [a], quasi de sociis nihil convenisset. Verum hoc non prohibuit, quominus licuerit Romanis Saguntinos & in societatem adsciscere, & adscitos defendere; non scilicet ex vi fœderis; sed ex jure naturali, quod fœdere non erat abolitum: præsertim cum jam olim Saguntini se in fidem Romanorum & potestatem dedissent. Et sane vera hujus belli caussa fuit indignatio Carthaginiensium ob Sardiniam ademptam, & ob pactiones, quas Romani iniquis temporibus, cum mercenariorum seditione occupati essent Pœni, expresserant: & quod iisdem ex felici bellorum in Hispania successu animi aucti fuerant [b]. Quibus rebus deinde, quod omnium maximum erat, internecinum Hamilcaris & filii ejus Hannibalis in Romanos odium accedebat [c].

§. 6. Hannibalis in Italiam expeditio.

§. VI. Ergo bello utrimque decreto Hannibal, postquam securitati Africæ & Hispaniæ prospexisset, ad expeditionem in Italiam suscipiendam se parabat [d]. Et gnarus imprimis, Gallos *Subalpinos* & Circumpadanos iniquissimo animo dominationem Romanorum ferre [e], nunciis missis & prolixis pollicitationibus eos in societatem suam pertraxit: licet Romani

a *Polyb. L. III. c.* 27. b *Vid. de tota re Grot. de jur. B. & P. P. II. c.* 16. §. 13. & *c.* 17. §. 19. *c.* 22. §. 1. c *Polyb. L. III. c.* 9.-12. d *Polyb. L. III. c.* 33. e *Ibid. c.* 34.

ni quoque legatos in Gallias misissent, qui peterent, *ne Pœno bellum Italiæ inferenti per agros urbesque suas transitum darent*. Quibus dictis tantus cum fremitu risus Gallorum ortus dicitur, ut vix a magistratibus majoribusque natu juventus sedaretur [a]. Responsumque legatis est, *Neque Romanorum in se meritum esse, neque Carthaginiensium injuriam, ob quæ aut pro Romanis, aut adversus Pœnos sumant arma. Contra ea audire sese, gentis suæ homines agris finibusque Italiæ pelli a Populo Romano, stipendiumque pendere; & cetera indigna pati*. Atque eadem ferme in ceteris Galliæ conciliis audivere. Hannibal itaque omnibus necessariis firmatus initio veris copias ex hibernis educit peditum millia nonaginta, equitum duodecim, elatior etiam animo postquam audivisset, quómodo legatio Romanorum Carthagine fuisset excepta. Sed iis, quæ inter Iberum amnem, & montes erant *Pyrenæos*, subactis Hannoni cum parte copiarum eas regiones custodiendas tradit: ipse cum exercitu quinquaginta millium peditum, equitibus vero novies mille, quæ omnes copiæ erant validæ, & ex continuis, quæ in Hispania gesserant, bellis exercitatissimæ, Pyrenæum transit; & ad *Rhodanum* fluvium ducit [b]. Iter autem [c], quod a Carthagine nova ad Italiam & campos Circumpadanos ipsi conficiendum erat, fuit milliarium Romanorum

A. U. 535.

norum

b *Liv. L. XXI. cap.* 20. b *Polyb. L. III. c.* 35.
c *Ibid. c.* 39.

norum mille centum & vigintiquinque : quæ sunt horæ itineris trecentæ septuaginta quinque. Ejus adventus opportunitate statim deficiunt in Gallia Cisalpina Boji [a] : quanquam Romani, ut eos in fide retinerent, paulo ante duas validissimas colonias, Placentiam & Cremonam in eorum agros deduxissent [b]. Eadem contagio etiam Insubres traxit; qui *Mutinam* coloniam obsident : Triumviros ejus coloniæ deducendæ, quorum unus erat C. Lutatius Vir Consularis fide accepta ad colloquium egressos violata fide vinciunt, sperantes se ita obsides suos, quos sub exitum præcedentis belli dederant, recepturos esse. Perfidia Gallorum intellecta *L. Manlius*, qui regionibus illis præerat, cum exercitu magno studio ad ferendam opem contendit. Eum Boji in saltu quodam ex insidiis circumvenientes plurimos cædunt; reliquos in vico *Taneto* obsident : quibus confestim *C. Atilius* Prætor [c] cum legione una auxilio mittitur. Interim Hannibal cum bona pace regulorum Gallorum per fines eorum exercitum ducebat. Jamque ad Rhodanum fluvium pervenerat, cum *P. Cornelius Scipio* Consul, qui ad ostium Rhodani Massiliæ proximum castra habebat, vixdum satis crederet, Pyrenæos montes ab eo esse superatos. Nam alter quidem hujus anni Consul *Ti. Sempronius Gracchus* cum classe bellum in Africam trajicere cogitaverat, tantis

a *Liv. L. XXI. c.* 25. b *Polyb. L. III. cap.* 40.
c *Liv. L. XXI. c.* 26.

tantis in Sicilia factis apparatibus, quasi ipsam Carthaginem primo appulsu fuisset obsessurus [a]: sed Hannibalem in Italiam adventare nunciato, confestim ad patriæ opem ferendam revocatur [b].

§. VII. Hannibal porro, cum ad Rhodanum fluvium accessisset, ita ut quatuor dierum itinere ejus castra a mari abessent [c], statim copias trajicere conabatur: atque in eum finem magnam vim lintrium ab accolis emit, magnam *pontonum* (*genus est navium Gallicarum* [d]; quod etiam hodie eo nomine dicitur) multitudinem bidui spatio fabricari curat [e]. Cum vero ingentes copias barbarorum trans amnem conspexisset trajectionem impediturus Hannonem cum parte exercitus viginti quinque circiter milliaria supra castra sua flumen transire jubet, ut cum opus facto esset, a tergo hostem adorirentur. Cumque ex signo, de quo convenerat, cognovisset Hannibal, eos transiisse, & haud procul jam abesse, etiam suos trajicere jubet, equis partim nando traductis [f], elephantos vero ratibus transmittens. Ratem unam [g] ducentos longam pedes quinquaginta latam a terra in amnem porrexerunt: quam, ne secunda aqua deferretur, pluribus validis retinaculis parte superiore ripæ religatam pontis in modum humo injecta constraverunt, ut belluæ auda-

§. 7. Quomodo Rhodanum trajecerit Hannibal.

a *Polyb. L. III. c.* 41. b *Ibid. c.* 61. c *Ibid. c.* 42. d *Cæs. de B. C. III.* 29. e *Liv. L. XXI. c.* 26. f *Polyb. L. III. cap.* 43. *sqq.* g *Liv. Ibid. cap.* 28.

audacter velut per solum ingrederentur: altera ratis, æque lata, longa pedes centum, ad trajiciendum apta huic copulata est: & quum elephanti per stabilem ratem tanquam viam prægredientibus feminis, acti, in minorem applicatam trangressi essent, extemplo, resolutis, quibus leviter annexa erat, vinculis, ab actuariis aliquot navibus ad alteram ripam pertrahebatur. Ita primis expositis alii deinceps repetiti ac trajecti sunt. Interim quingenti equites Numidæ, quos castra Romanorum speculatum Hannibal miserat, ab ala equitum Romanorum fugantur, ingenti utrimque, majore tamen Numidarum [a], pro numero, cæde: quod principium simul & omen belli, ut summæ rerum prosperum eventum, ita haud sane incruentam victoriam Romanis portendit.

§. 8. *Iter Hannibalis per Alpes.*

§. VIII. Trangresso Hannibali Boji se itineris duces obtulerunt. Ille, qui cum Romanis, priusquam in Italiam ventum foret, manus conserere nollet, mediterranea Galliarum petit; ut ea parte, qua oritur Rhodanus, Alpes trangressus Italiam intraret: quod tamen perficere non potuit; cum per *Cottias* potius & *Taurinas* Alpes in eam pervenerit. Plerique autem scriptores, qui monstruosum aliquid & inauditum proferre cupiunt, hoc iter Hannibalis ita describunt, ut nisi Deus, aut Heros aliquis e machina ipsi oc-

a *Polyb. Ibid. c. 45.*

occurrisset, omnes incerti quo se verterent, fuissent perituri: cum certum sit & olim & hodie a magnis exercitibus Alpes sæpe fuisse superatas. Quarto die postquam profectus erat Hannibal pervenit ad locum, ubi *Arar* Rhodanusque amnes diversi ex Alpibus decurrentes in unum confluunt. Mediis campis *Insulæ* nomen erat inditum [a]. Incolebant prope *Allobroges*: apud quos regni certamine ambigebant fratres; quæ res Hannibali in commodum vertit. Nam cum ad ipsum disceptatio esset rejecta, imperium majori restituit, quod senatus principumque sententiam futurum præsenserat. Inde *Druentiam* flumen transgressus cum bona pace incolentium ad Alpes pervenit. Hic tamen altitudo montium, nivesque prope cœlo immixtæ ingentem fecere terrorem; & si Galli, noctu præcipue, valles occultiores insedissent, ingentem fugam stragemque facere potuissent. Sed cum ex speculatoribus didicisset Hannibal, noctu tantum saltus illos ab hostibus insideri, cum exercitu ad ipsas illas angustias accedit; ibique castra communit. At quamprimum tumulis digressos montanos sensit, ipse prima vigilia ignibus in castris accendi jussis cum selecta expeditorum manu angustias silentio noctis evadit: atque ipsis tumulis, quos hostes tenuerant, consedit. Itaque postridie quidem montani tumulos a Pœnis occupatos vident [b]: verum

a *Liv. d. l. c.* 31. b *Polyb. L. III. c.* 51. *Liv. d. l. c.* 33.

verum cum in angustias tumultuari eos conspiciunt, equis maxime consternatis, multis ex locis simul in eos irruunt: quod videns Hannibal, & simul cogitans, nequicquam incolumem futurum exercitum, si jumentis & impedimentis exueretur, cum ea manu, qua angustias noctu occupaverat, e superiore loco in hostem decurrit; iisque in fugam versis otio suos traducit. Quin oppidum, unde impressionem fecerat hostes, desertum prope cepit; multos homines, equosque, qui capti jam fuerant, recuperavit: ita ut per duos tresve dies pecoribus & frumento abundaret. Imo adeo perculit montanos, ut triduo aliquantum itineris conficere potuerit. Inde dolis etiam eum aggressi sunt barbari, missis, qui commeatum, amicitiam, duces itineris & obsides offerrent [a]. Accepit Hannibal, quæ afferebantur, summa tamen cautione, ut inter fraudis suspectos. Nec multum processerat, cum in via insidiis apta undique coorti barbari eum aggrediuntur: & nisi Hannibalis providentia agminis extrema maxime firmata fuissent, ingens utique clades accepta foret. Sed etiam sic magna equorum jumentorumque multitudo periit. Atque ita nono tandem die in summa Alpium juga perventum est. Ibi biduo stativis habitis, jumenta multa equosque, qui aberraverant, recipit: eademque occasione usus est, cum jam in con-

a *Polyb. L. III. c. 52. Liv. L. XXI. 34.*

conspectu essent Circumpadani Italiæ campi, ut prædam Italiæ ipsiusque Romæ quasi paratam ipsis ostenderet: eoque magis militibus firmatis opus erat, quod occidente jam Vergiliarum sidere (Plinius *Historiæ naturalis L. II. c.* 47. & *L. XVIII. c.* 31. occasum Vergiliarum refert ad III. Idus *Novembres*) omnia nive opplerentur. Inde postridie motis castris descendere cœpit, sed difficiliore multo, quam in adscensu fuerat, itinere; nive præsertim & glacie iter molestius facientibus. Tandem, si fides Livio, vel potius iis, ex quibus sua hausit, annalibus, arboribus immanibus dejectis, & strue ingenti lignorum facta, acetum in ardentia saxa infudit [a]; & in torrida incendio rupe anfractus modicis clivis mollivit; ut non jumenta solum, sed etiam elephanti deduci possent. Quod autem antea dixi per Taurinas Alpes in Italiam pervenisse Hannibalem, tum disertis verbis testatur Livius, tum etiam multis & erudite, ut solet, probat *Lipsius epistolarum ad Belgas centuria I. Ep.* 93. vid. etiam *Theatrum statuum Ducis Sabaudiæ editum Hagæ* 1700. *T.* I.

§. IX. Ita quinque mensium iter a Carthagine Nova emensus, quinto decimo die Alpibus superatis [b] Circumpadanos Italiæ campos, & Insubrum fines ingressus est Hannibal. Copiæ, quæ tum ipsi restabant incolumes, fuere ex Africanis

§. 9. Hannibalis in Italiam adventus.

R pedi-

a *Juven. X. v.* 153. b *Polyb. L. III. c.* 56. *Liv. L. XXI. c.* 38.

peditum millia duodecim: ex Hispanis ad octo millia: equitum dumtaxat sex mille; ut quidem eas numerat Polybius; nam alii aliter & majores faciunt. Hic rursus, ut paulo ante apud Allobroges fecerat, occasione discordiarum inter *Taurinos* & Insubres uti potuisset, nisi ex nimia fatigatione ad subitum otium transgressi ejus milites ea ipsa mutatione ad res gerendas minus idonei fuissent. Hic porro Scipio Consul, qui discessu Hannibalis ex castris ad Rhodanum audito navibus in Italiam contenderat, se ipsi ab Alpibus digresso objicit: suoque adventu Gallorum, qui Padum accolebant, defectionem ad Hannibalem prohibuit: (frater autem Consulis, ut hoc obiter addamus, ab eo cum legionibus relictus fuerat, ut Hasdrubali sese fortiter opponeret [a]) qui tamen Taurinorum urbem amicitiam recusantem vi expugnavit [b]. Mox Pado trajecto Consul castra ad *Ticinum* amnem admovit. Quæ res utrumque ducem alterius admiratione imbuit: quod nempe Scipio in Gallia relictus jam obviam fieret descendenti ex Alpibus Hannibali; quodque Hannibal audacter adeo & feliciter Alpes trajecisset. Inde cum & Romanorum & Pœnorum animi ab Imperatoribus suis egregiis adhortationibus ad certamen essent accensi [c], Romani Ticinum ponte jungunt, exercitumque traducunt [d]: Han-

a *Polyb. d. l.* b *Liv. Ibid. cap.* 39. *Polyb. L. III. cap.* 60. c *Liv. Ibid. cap.* 40. *sqq.* d *Polyb. d. l. c.* 64.

Hannibal vero nova etiam oratione ſuis animum addit, neceſſitate maxime vincendi aut moriendi propoſita. Præterea ingentia præmia ſtrenuiſſimo cuique proponit, fide ſua ſolemni jurejurando interpoſita; & præda præterea locupletiſſima ex ſubacta Italia oſtenſa. Ac prælio commiſſo victi ſunt Romani, Conſule etiam vulnerato; cujus periculum intercurſu tum primum pubeſcentis filii propulſatum eſt [a]. Hic erit *Scipio*, penes quem perfecti hujuſce belli laus futura eſt; quique poſtea ex victoria *Africani* nomen meruit. Facile autem ex hoc primo prælio apparuit, equitatu meliorem eſſe Pœnum; & ob id campos patentes, quales ſunt inter Padum Alpeſque, bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Hi ergo proxima nocte ſilentio profecti [b] ad Placentiam Padum rurſus tranſeunt ponte poſt ſe reſciſſo. Sexcentos tamen moratorum in ulteriore ripa Hannibal cepit: trajectoque Pado Romanis pugnæ poteſtatem fecit. Sed nemine adverſus eum prodeunte ſex millia a Placentia caſtra communivit. Inſequente nocte auxiliares Galli, qui in caſtris Romanorum erant, [c] ad duo millia peditum & ducentos equites ad Hannibalem transfugiunt, vigilibus ad portas trucidatis: quos in civitates quemque ſuas ad ſollicitandos popularium animos dimiſit. Boii etiam Treſviros coloniæ deducendæ initio belli a ſe

R 2 inter-

a *Liv. d. l. c.* 46. b *Polyb. ibid. c.* 66. c *Liv. L. XXI. c.* 48.

se interceptos ad Hannibalem misere; Scipio omnium Gallorum defectionem metuens (præsertim cum etiam Clastidium vicum, quo magnam frumenti vim comportaverant Romani præfectus ejus *Dasius* Brundusinus precio corruptus Hannibali tradidisset) silentio noctis ad *Trebiam* flumen in loca impeditiora castra movit collegam Sempronium ibi exspectaturus : qui paulo post cum exercitu adveniens, ut ex Sicilia accitus erat, collegæ conjungitur [a]. Hic interim dum Scipio Hannibali oppositus est, ad Siciliam mari feliciter satis rem gesserat; Melita etiam insula, quæ Carthaginiensium erat, capta.

§. 10. Pugna ad Trebiam.

§. X. Eo successu ferocior cum Hannibale confligere cupiebat; cum Consul alter equestri prælio uno & vulnere suo minutus rem trahi maluisset. Et opportune cupiditati Sempronii eveniebat, quod Galli [b] inter Trebiam & Padum incolentes adversus Numidas populabundos auxilium Romanorum implorassent. Ergo cunctante collega equitum partem maximam, cum peditibus aliquot & jaculatoribus mittit, qui Numidas in castra repellunt. Ipsi vicissim repulsi, cum omnes equites jaculatoresque iis auxilio misisset Sempronius Pœnos iterum recedere cogunt : ita ut victoria penes Romanos esse videretur. Inde jam exsultans Sempronius ad certamen milites parari

a *Liv. Ibid. c.* 51. *Polyb. L. III. c.* 61. & 68.
b *Ibid. c.* 69. *Liv. Ibid. c.* 52.

rari jubet, nequicquam dissentiente Cornelio [a]. Cornelius enim prudenter reputabat, & militem tironem exercendo per hyemem meliorem futurum; & Gallos pro insita genti levitate rursus a Pœnis defecturos: & denique se, ubi ex vulnere convaluisset, utilem patriæ operam navare posse sperabat: eædemque caussæ faciebant, ut etiam Hannibal quamprimum acie decertare optaret. Cum ergo speculatores Galli, qui tutiores erant, quod in utrisque castris ex ea gente militabant, paratos pugnæ esse Romanos nunciassent, locum insidiis circumspectare Pœnus cœpit, ubi fratrem suum *Magonem* cum mille equitibus, totidemque peditibus considere jubet [b]. Inde ad corporis curam & prandium jussu Hannibalis conversi sunt: qui oleum etiam per manipulos misit, ut ignibus ante tentoria factis artus mollirent milites. Nam erat brumæ tempus, & forte nivalis dies in locis Alpibus *Apenninoque* interjectis, propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis. Interea, ut jejuni frigidique pugnarent Romani Numidis, ut castris eorum obequitarent, mandat: quos mox refugientes insecuti Romani fluvium etiam ingrediuntur; unde frigore simul & fame cito defecerunt [c]. Tum demum suos animis corporibusque alacres arma sumere jubet Pœnus: atque ita fessi, jejuni & gelu

a *Liv. Ibid. c.* 53. *Polyb. Ibid. c.* 70. b *Liv. Ibid. c.* 54. *sqq.* c *Polyb. Ibid. c.* 72.

torpentes a saturis & corpore curato alacribus superati sunt; licet non sine Pœnorum cæde [a]. Et vi frigoris etiam ex Pœnis & homines multi & jumenta & elephanti prope omnes absumpti sunt. Ita quietis Pœnis Scipio exercitum Placentiam perduxit. Alter Consul Sempronius per effusos ad prædandum hostes Romam elabitur; & creatis in annum sequentem Consulibus in hiberna redit: ubi continuis etiam expeditionibus Romanos exercebat Hannibal: quarum una ipse saucius pugna excessit.

§. 11. *Res in Hispania gesta.*

§. XI. Interea Cn. Cornelius Scipio in Hispania Publii fratris legatus plurimos tam maritimos, quam mediterraneos cis Iberum Populos Romanæ ditionis fecit clementiæ potissimum fama: Hannonemque ei regioni præfectum cæso ejus exercitu capit, magna præsertim præda potitus [b], quod Hannibalis miles in iis castris omnes res sibi caras deposuisset. Sed vixdum eo digresso Hasdrubal *Illergetes* ad defectionem impulit [c]; quos paulo post ab auctore defectionis suæ relictos Scipio rursus in jus ditionemque recepit; at pecunia ante mulctatos. *Ausetanos* præterea & *Lacetanos* socios Pœnorum vicit.

§. 12. *Prælium ad Trasimenū lacum.*

§. XII. In Italia Consulum designatorum alter C. Flaminius (de cujus contentione cum Senatu jam aliquid vidimus *Libr. præc. c. ult. §. 5.*) metuens, ne auspi-
ciis

a *Ibid. c.74. Liv. Ibid. c.56.* b *Liv. Ibid. c. 60. Polyb. Ibid. c.76.* c *Liv. Ibid. c.61.*

ciis ementiendis, Latinarumque feriarum mora, & consularibus aliis impedimentis in Urbe retineretur, clam simulato itinere privatus in provinciam abiit [a]: & circa mœnia Aretii in Etruria consedit. Nam sorte ipsi bellum cum Hannibale & legiones, quæ Placentiæ hyemaverant, obvenerant. Hannibal vero, cum metueret, ne Galli, quos prædæ populationumque spes conciverat, ægre ferrent, suas terras sedem belli esse, maturius ex hibernis moveri coactus est. Cumque duo essent itinera, quibus ad Consulem pergere posset, longius aliud & commodius, aliud propius, sed per paludes & propinquas lacuum voragines, breviorem viam insistit. Sed maximis difficultatibus itineris conflictatus, & non tantum multis hominibus jumentisque, verum etiam altero oculo vigiliis & nocturno humore privatus tandem emersit. Inde vastatis agris [b], quo magis iram Flaminio ad vindicandas sociorum injurias acueret, ipsum in locum lacu (*Trasimeno* ei nomen erat) ac montibus clausum illicit; atque ibi undique insurgentibus hostibus in medio cæsi sunt Romani [c]. Ipse Consul fortiter pugnans lancea transfixus fuit. Cecidere in acie Romanorum quindecim millia. Sex millia ferme, qui strenue facta eruptione per adversos hostes evaserant, postridie se dediderunt incolumem

 abitum

a *Liv. L. XXII. c. 2. & 3.* b *Polyb. Ibid. c. 82.*
c *Liv. L. XXII. c. 5.*

abitum pacti: sed Punica religione ab Hannibale in vincula conjecta sunt: qui vero Latini nominis essent captivi sine precio dimissi sunt: cum Hannibal se pro Latinorum libertate adversus Romanos pugnaturum in Italiam venisse diceret [a]. Romæ hoc nuncio accepto terrore cuncta repleta sunt: præsertim postquam *M. Pomponius* Prætor in concione fuisset fassus [b], *Magno prælio victos fuisse Romanos*. Atque alia clades tertio post priorem die nunciata animos ægros majore adhuc sollicitudine perculit. Quatuor millia equitum cum *C. Centenio Penula* Proprætore a *Servilio* Consule ad collegam missa in Umbria ab Hannibale circumventa fuerant.

§. 13. Fabii res gestæ adversus Hannibalem.

§. XIII. Itaque summo Urbis metu [c], cum Dictatorem dici placuisset; nec ad Consulem, a quo solo rite dici poterat, facile literæ, aut nuncius mitti posset, *Prodictator* a Populo dictus est Q. Fabius Maximus Verrucossus, addito Magistro Equitum *M. Minucio Rufo*, qui anno Urbis 532. Consul fuerat. Hannibal interim per Umbriam *Spoletum* usque profectus ab ejus coloniæ oppugnatione magna suorum cæde repulsus est. Sed in Piceno præda & populationibus milite recreato circa Luceriam & *Arpos* in Apulia consedit. Fabius a Diis Dictaturam orsus ex inspectione librorum Sibyllinorum sacra quædam curari jubet. Rei ma-

a *Polyb. L. III. c.* 85. b *Liv. Ibid. c.* 7.
c *Liv. Ibid. c.* 8. *Nepos Hann. c.* 4.

maritimæ curam Consuli Servilio mandat [a]. Inde ejusdem Servilii exercitu accepto [b], duabusque legionibus aucto recta ad hostem ducit: nullo tamen loco, nisi quantum necessitas cogeret, fortunæ se commissurus. Hannibal, qui palam quidem, *victos tandem Martios animos Romanorum debellatumque*, increpabat; sed tacita cura incendebatur, quod cum prudentissimo duce sibi rem fore videret, omni ratione eum in aciem elicere, sed frustra, conatus est: quanquam ad irritandum eum etiam Beneventanum agrum depopularetur, *Telesiam*que urbem caperet [c]. Deinde cum tres equites Campani, quos ad Trasimenum lacum ceperat Hannibal, spem ei Capuæ potiundi fecissent, exercitum in agrum *Casinatem*, qui est in Latii & Campaniæ limite, ducere statuit, ut exitum Romanis ad opem sociis ferendam intercluderet. At cum homo Pœnus minus recte nomen Latinum itineris duci edidisset, hic pro *Casino Casilinum* duxit: quæ urbs erat ad *Vulturnum* supra Capuam; nec prohibere poterat, quo minus Capuæ auxilium ferrent Romani. Ergo spe sua frustratus Hannibal ad agrorum exustiones se convertit, Fabio per juga montis *Massici* exercitum ducente. Bellum enim trahere conveniebat Romanis; quod ingens commeatuum copia, & numerus hominum ad delectus ipsis adessent; a quibus minus

a *Polyb L. III c. 88.* b *Liv. d. l. c. 11.* c *Ib. c. 13.*

nus paratus erat Hannibal [a]. Verum cum ibi ſub oculis eſſent populationes, nec ulla mentio pugnæ, Minucius Magiſter Equitum continuas apud milites duceſque habebat conciones, quibus cunctationem Fabii inſectabatur. Hic, licet & Romæ & in caſtris cunctationem ſuam infamem eſſe ſciret, obſtinatus tamen eodem conſiliorum tenore æſtatis reliquum extraxit: ita ut Hannibal jam hiberna circumſpectaret, quibus eo loco incommodis erat uſurus. Ergo fallaci conſilio (præſertim cum per anguſtas valles iter faciendum eſſet) utendum ratus, boum cornibus, quos ad duo ferme millia inter ceteram prædam agebat, faces undique ex agris collectas, faſceſque atque arida ſarmenta præligat [b]; iiſque ante ſigna actis cum miraculo primum attoniti, deinde inſidias rati vel fugerent, vel caſtris ſe continerent Romani, exercitum traduxit. Elapſum in Apuliam Hannibalem ſequebatur Dictator Fabius: ſed ſacrorum cauſſa Romam revocatus Magiſtro equitum exercitum tradit præmonito, & precibus quidem, ne acie cum Hannibale decertaret [c]. Verum occaſionem præbente Hannibale monitorum Fabii oblitus conflixit, eo ſucceſſu, ut pari fere clade utrimque diſcederetur [d]: caſtra tamen Pœnorum capta ſunt; ſed vacua, cum cuncta in altera caſtra amoveri jam curaſ-

a *Polyb. L. III. cap.* 90. b *Ibid. cap.* 93. *Liv XXII. cap.* 16. c *Liv. Ibid. cap.* 18. d *Ibid. cap.* 24.

curaſſet Hannibal[a]. Adeo tamen læta hoc nuncio civitas fuit, ut legem ferente *M. Metilio* Tribuno plebis Dictatoris & Magiſtri equitum, quod nunquam antea, jus ſit æquatum. Suaſor ejus legis præcipuus erat *C. Terentius Varro*, qui anno priore Prætor fuerat, vir ſordido genere, patre quippe lanio ortus; ſed ad Conſulatus ſpem auram favoris popularis ex Dictatoris invidia petens. Dictator, poſtquam in caſtra advenit, obtinuit, ut legiones ſicut Conſulum mos eſſet, inter ſe dividerent, locum nempe remedio quærens, ſi quid Minucii temeritate turbatum foret. Hannibal ſtatim eandem temeritatem captans miſit, qui tumulum inter duo caſtra medium occuparent, quinque millibus peditum, equitumque latebris opportune abditis[b]. Ita pugna orta primum ſatis bene res Romanis procedebat: ſed exortis repente inſidiatoribus animi Romanis collapſi ſunt. Tum demum Fabius cum ſuis legionibus accurrens victoriam Hannibali de manibus extorquet. Minucius ſtatim ut in caſtra reditum eſt convocatis militibus ad caſtra Fabii contendit, & culpam faſſus eum militeſque ejus patronos ſalutat: & depoſito imperio, ut magiſterium equitum rurſus ſibi concedat, ſupplex petit; Hannibale quoque tum demum ſentiente cum Romanis ſibi, atque in Italia bellum eſſe. Atque ita vere rem Roma-

a *Polyb. L. III. c.* 103. b *Liv. Ibid. c.* 28.

manam *cunctando restituit* Fabius [a]; qui *scutum* inde *Populi* est dictus [b]; ut postea *Marcellus* ejusdem *Populi gladius* [c]: Hannibal vero Fabium *Pædagogum suum* [d] vocabat: quod se, *ut pædagogus discipulum* ubique sequeretur.

§. 14. Res Hispaniæ.

§. XIV. In Hispania Cn. Scipio Hasdrubalem secure agentem maritimo prælio vicit [e]: & , quod pulcherrimum ejus victoriæ fuit, una levi pugna toto ejus oræ mari potitur: ipsiusque Novæ Carthaginis tecta injuncta muro portisque incendit. *Ebusum* inde insulam diripit; *Balearium* insularum legatos pacem petentes audit; populos Hispaniæ amplius centum viginti obsidibus acceptis ditionis Romanæ facit: cum interim etiam Servilius Consul mari bene rem gereret [f]: qui tamen in Siciliam reversus & in hostium insidias illapsus idoneam satis cladem passus est [g]. *Celtiberi* inde nobilissima Hispaniæ gens, qui principes regionis suæ legatos miserant, obsidesque dederant, Hasdrubalem duobus præliis egregie vincunt [h]. Hoc statu rerum etiam P. Scipio Cnei frater Proconsul cum triginta longis navibus, & octo millibus militum magnoque commeatu in Hispaniam venit: cui *Abelox* nobilis Saguntinus, fidus

a *Cic. Cat. Maj. c. 4. & Virg. Æn. VI. v. 847. uterque ex Ennio.* b *Flor. II.6.* c *Plut. Fabio Max. p. m. 185.* d *Id. Apophth. p. m. 195.*
e *Polyb. L. III. c. 95. sqq. Liv. L. XXII. c. 20. sqq.*
f *Polyb. Ibid. c. 96.* g *Liv. d. l. c. 31.* h *Ib. c. 21.*

fidus Antea Pœnis, sed prosperis Romanorum in Hispania rebus mutatus obsides Hispanorum, qui Sagunti servabantur, per proditionem tradit.

Servilius in Italiam reversus cum collega *M. Atilio* Fabianis artibus ita Hannibalem exercuit, ut Galliam repetiturus fuisset, si insequentis anni Consules iisdem artibus bellum gessissent [a].

§. XV. Sequitur annus Urbis quingentesimus trigesimus septimus majore clade, quam unquam Romani accepe-runt, funestus. Consules erant L. Æmilius Paullus & C. Terentius Varro; de cujus sordida origine jam diximus. Hi cum Dictator anno præcedente spem præbuisset, posse vinci Hannibalem [b], majores quam unquam copias conscribunt [c]: nam octo legionibus rem geri placuit attributis cuique legioni quinis hominum millibus, præter sociorum auxilia. Horum multitudo, peditum quidem, numerum Romanarum legionum æquabat; equitum, ut plurimum, triplo major erat. Hiero quoque Syracusarum dominus, præter mille sagittarios & funditores, ingentem etiam tritici hordeique vim miserat [d]. Utque majore religione militum animi tenerentur, quod nunquam antea factum erat, jurejurando a Tribunis militum adacti, *jussu Consulum conventuros, neque injussu abituros*. Interim Varro multis ferocibus concionibus

§. 15. Clades Cannensis. A. U. 537.

a *Liv. Ibid. c.* 32. b *Liv. Ibid. c.* 36. c *Polyb. L. III. c.* 107. d *Liv. d. l. c.* 37.

bus optimates exagitabat; *arcessitum bellum in Italiam a nobilibus, mansurumque in visceribus Reipublicæ, si plures Fabios imperatores haberet: se, quo die hostem vidisset, perfecturum*. Æmilius in concione modeste nihil aliud, quam „ mirari se dicebat, quomodo quis dux priusquam aut suum, aut hostium exercitum, locorum situm, naturam regionis nosset, jam nunc locatus in Urbe sciret, quæ sibi agenda forent: se ex rebus consilia capturum. " Firmavit eum proficiscentem [a], ut constanter in proposito perseveraret, Q. Fabius Maximus, *nullam Hannibali occasionem præbendam* dicens; *collegæque temeritati, cum qua non minus ipsi certaminis, quam cum Hannibale futurum esset, summa prudentia obviam eundum*. Consul, *vera quidem quæ diceret* fateri; sed haud facilia factu esse respondit. Maxime porro lætatus est Hannibal, Consules in castra venisse; cum vix decem dierum frumentum ipsi superesset. Temeritati Consulis materiam etiam fortuna dedit [b]: cum tumultuario in prohibendis prædatoribus prælio longe superiores fuissent Romani [c]; Paullo tamen Consule metu insidiarum ab ulteriore prosecutione victores prohibente. Postridie Hannibal inescatum jam alterum Consulem non dubitans castra plena prædæ relinquit, militibus trans proximos montes absconditis.

a *Liv. Ibid. c.* 39. b *Ibid. c.* 41. c *Polyb. L. III. c.* 110

ditis. Et statim Varro ad castra hostium diripienda duxisset, nisi Æmilius præfectum ex sociis exploratum misisset; qui *profecto insidias esse* renuntiavit; & ne sic quidem cœptis abstinenti Varroni obnunciare jussisset, *quod pulli auspicio non addixissent*. Hannibal detecta etiam a transfugis fraude in castra rediit. Cumque ob inopiam frumenti seditionem metueret, castra in calidiora Apuliæ loca movere inde statuit. Secuti eum sunt, invito Paullo, Romani: &, ut ventum ad *Cannas* est, (ignobilis Apuliæ vicus fuit [a], sed clade Romana nobilitatus) in conspectu Pœni bina castra communiunt. Ibi Varro die, quo sors imperii penes ipsum erat, nihil consulto collega, & vixdum orto sole [b] signum pugnæ proposuit; ita ut Paullus [c], licet non probaret, tamen adjutare consilium ejus cogeretur. Erant autem copiæ utrimque [d], Romanorum quidem peditum octoginta millia, equites supra sexies mille: Carthaginiensium vero pedites tantum quadragies mille; equitum decem millia. Romanis maxime incommodum evenit, quod ventus ipsis adversus multo pulvere in ipsa ora volvendo prospectum adimeret. Equites Romani [e], postquam acrius quam diutius esset pugnatum, terga verterunt. At pedites diu ac sæpe connisi per mediam Afrorum

aciem

a *Liv. d. l. c.* 43. *Flor. L. II. c.* 6. b *Polyb. d. l. c.* 113. c *Liv. Ibid. c.* 45. d *Polyb. Ibid.* e *Liv. d. l. c.* 47.

aciem ad ipsa eorum subsidia perveniunt. Sed dum ita incauti in medium irruerent, Pœni cornua extendendo eos a tergo clauserunt: ut ita fessi cum recentibus pugnare cogerentur; nec diu impetum hostium sustinere potuerunt. Hæc in dextro cornu. Ad lævum vero quingenti ferme Numidæ, præter justa arma gladios occultos habentes, transfugarum specie adequitaverant; qui armis traditis a tergo Romanorum considere jubentur: verum hi, dum omnes certamini intenti sunt, aversam adoriuntur Romanorum aciem. Atque ita undique fugam fecere Romani; nisi quod parte alia pugnæ Paullus Consul [a] licet graviter vulneratus, diu rem sustinuit, multis etiam hostium manu sua cæsis [b]. Postquam vero Romani fuga dilapsi essent, ab hostibus quis foret ignorantibus cæsus est. Alter Consul cum septuaginta fere equitibus *Venusiam* est elapsus. Ad septuaginta millia, vel etiam ultra Romanorum sociorumque fortiter pugnantium hoc prælio cæsa dicuntur. Qui vero in binis Romanorum castris erant strenue facta eruptione *Canusium* incolumes pervenerunt: quos postridie etiam ex iisdem castris quatuor millia peditum, & ducenti equites secuti sunt. Pervenere tamen, qui in prælio aut castris capti sunt, in Hannibalis potestatem tredecim fere millia. Ducum & procerum

cæsi

a *Liv. Ibid. c.* 49. d *Polyb. L. III. c.* 16

cæsi dicuntur ambo Quæstores, unus & viginti Tribuni militum, octoginta præterea Senatorii ordinis viri, in quibus Consulares quidam, Prætoriique, & Ædilicii. Hannibali victori cum ceteri gratulantes suaderent [a], ut tanto perfunctus bello quietem caperet, *Maharbal, eum die quinto in Capitolio epulaturum* dixit, *si se cum equite prægressum confestim sequeretur* [b]. At cum Hannibal, *temporis opus esse ad consilium pensandum* respondisset, *Non omnia nimirum eidem Dii dederunt*, Maharbal inquit; *vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis*. Crediturque ea mora Urbi atque Imperio saluti fuisse.

§. XVI. Tota inde Italiæ pars, quæ *Magna Græcia* dicitur, *Capuani* præterea aliique Hannibali se tradiderunt: quod tamen non ita intelligendum est, ut omnes statim defecerint; sed sequentibus deinceps annis, ut cuique populo facultas oblata est, ut sequentia docebunt [c]. Et cumulus afflictis Romanorum rebus accessit, quod *L. Postumius*, qui in Galliam Cisalpinam missus fuerat, cum universo exercitu occidione occisus fuisse nunciaretur [d]. Cum vero post tantam cladem de *deserenda Italia*, & *ad Regum aliquem transfugiendo* consilia nobiles quidam juvenes agitarent, P. Scipio juvenis *fatalis Dux hujusce belli* statim ad

§. 16. Ea, quæ Cannensem cladem proxime secuta sunt.

S eos

a *Liv. Ibid. c. 51.* b *Cato & Cælius ap. Gell. Noct. Att. X. 23.* c *Polyb. L. II. c. 118. Liv. d. l. c. 16.* d *Liv. XXII. 24.*

eos contendit, ſtrictoque ſuper capita eorum gladio jurare coegit, *Rempublicam Populi Romani non deserturos*. Reliquiæ cæſi exercitus Venuſiam ad Conſulem convenerunt: qui ſe inde ad copias, quæ cum Scipione Canuſii erant, contulit; ita ut jam ſpecies aliqua Conſularis exercitus eſſet. Romæ clade audita ſummus, ut par eſt, luctus & conſternatio fuit: & prima cura Deorum placandorum habita eſt: Inter alia ſacrificia Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro boario ſub terram vivi demiſſi ſunt [a], ut antea bello Gallico factum fuerat. Placatiſque ſatis, ut rebantur, Diis ad humanas etiam res curandas converſi ſunt: Romam præſidii cauſſa ab Oſtia mille & quingentos claſſiarios miſerat Marcellus: qui ipſe paucos poſt dies cum legione claſſis Canuſium contendit. Dictator inde dictus *M. Junius Pera* exercitum ex civibus ſociiſque conſcribit, junioribus etiam ab annis ſeptemdecim, & prætextatis quibuſdam ad militiam aſſumptis. Octo millia præterea ſervorum, cum antea rogaſſent, *vellentne militare*? (unde *volones* ſunt dicti) empta publice armaverunt; cum captivos redimere non placuiſſet. Nam miſerat Hannibal decem ex captis Romanis, qui de redemptione agerent: & cum iis *Carthalonem* Carthaginienſem, qui, ſi forte ad pacem inclinarent animos, conditiones ferret. Carthalonem ante noctem finibus Ro-

a *Liv. Ibid. c. 75.*

Romanis excedere jusserunt. Legatis captivorum Senatus datus est [a]. Sed postquam illi auditi sunt, licet etiam clamor flebilis a turba, quæ ante curiam erat, audiretur, in sententiam *L. Manlii* Senatusconsultum factum est, *captivos non esse redimendos* [b]: cum nec antiquitus indulgens in captivos civitas fuisset: nec ærarium exhaurire ad Hannibalem locupletandum vellent: nec denique iis civibus opus habere Respublica videretur, qui, cum armati essent, capi potuissent. Itaque eorum plurimi ab Hannibale interfecti [c]; quidam ex præcipuis Carthaginem missi sunt. Eodem fratrem suum Magonem, cum aliquot dies in recipiendis civitatibus Bruttiorum retentus fuisset misit Hannibal [d]: qui, ut fidem tam lætarum rerum faceret, dimidium supra tres modios aureorum annulorum in vestibulo curiæ effudit; (alii haud plus fuisse modio dicunt) adiiciens, *neminem, nisi Equitem, atque eorum ipsorum primores, id gerere insigne*. Hac occasione usus *Himilco*, vir factionis *Barcinæ*, Hannonem increpans rogavit, *num etiam nunc belli adversus Romanos suscepti pœniteret*? Hanno ex Magone sciscitatus, *an Latini nominis populus aliquis ad Pœnos defecisset? an homo aliquis ex quinque & triginta tribubus ad Hannibalem transfugisset? an*

a *Ibid. c.* 59. b *Ibid. c.* 61. *Polyb. L. VI. c.* 56. *Cic. de Off. L. III. cap.* 32. c *Eutrop. L. III. cap.* 11. *Zonar. T. II.* d *Liv. L. XXIII. capit.* 11.

denique mentionem aliquam pacis fecissent Romani? omnia negante Magone, *Bellum igitur*, inquit *tam integrum habemus quam habuimus, quo die Hannibal in Italiam est transgressus*. Ac propterea jam statim de pace cum Romanis agendum esse censuit. At cum nota simultas ejus cum familia Barcina esset auditus nequaquam fuit: sed necessaria ad bellum porro gerendum expediri jussa sunt; quod tamen, ut in rebus lætis, segniter & otiose factum est.

§. 17. Campani ad Hannibalem deficiunt.

§. XVII. Hannibal demum ad victoriam persequendam conversus Neapolitanos quidem frustra tentavit. [a] Capuani vero artibus *Pacuvii Calavii*, nobilis & popularis hominis ad defectionem a Romanis inclinati sunt: nec aliud, ne extemplo deficerent, in mora fuit, quam quod connubium vetustum multas claras ac potentes familias Romanis miscuerat: quodque trecenti Equites, nobilissimus quisque Campanorum, Romanis militantes ad præsidia Sicularum urbium erant missi [b]. Ergo eorum parentes cognatique ægre pervicerunt, ut legati ad Consulem Romanum mitterentur. Hic summam Romanorum necessitatem fassus documentum fidei Campanorum petiit, ut triginta millia peditum, quatuor equitum ex Campania conscriberentur; pecunia insuper & frumentum præberetur. Sed hac confessione Consulis, qua magnitudo cladis

a *Liv. L. XXXIII. c. 2.* b *Ibid. c. 4.*

dis ostendebatur, usi qui Capuæ Hannibali studebant, effeceruut, ut fœdus cum Pœno pangeretur [a]. Præfectos etiam sociorum, civesque Romanos alios comprehensos plebes Campana balneis includi jussit; ubi fervore atque æstu interclusa anima fœdum in modum expirarent. Ita nequicquam summa ope resistente *Decimo Magio*, primario apud Capuanos viro, recipitur Hannibal [b]. Narratu dignum est, ipsius Calavii filium *Perollam* patri aperuisse consilium, Hannibalem inter epulas interficiendi, ut eo sanguine fœdus cum Romanis iterum sanciretur; nec nisi lacrymis & enixissimis patris precibus ab eo consilio abduci potuisse [c]. At Hannibal curiam ingressus Decimum Magium sibi dedi postulat: statimque egressus eum comprehendi & capite obvoluto in castra perduci jussit; indeque extemplo Carthaginem avehi. Sed tempestate delatus *Cyrenas*, & a custodibus Alexandriam ad *Ptolemæum* Regem deportatus est; ab eoque vinculis liberatus.

§. XVIII. Romæ interea summo animi ardore bellum reparabatur: nam præter servos, de quibus diximus, etiam obærati sceleratique armati sunt [d]: & cum vigintiquinque millibus armatorum ab Urbe Flaminius profectus est. Hannibal vero, Nola absque successu tentata; Nuceriam in deditionem acceptam diripit & in-

§. 18. Bellum a Romanis reparatum.

a *Ibid. c.* 7. b *Ibid. c.* 10. c *Ibid. c.* 8. *& sq.* d *Liv. L. XXIII. c.* 4.

& incendit [a]. Nolam Marcellus Claudius, cum plebs Hannibalis tota esset, a Senatu Nolanorum accitus in fide retinuit, *L. Bantio* præsertim sibi conciliato. Erat hic sociorum ea tempestate nobilissimus eques, quem Cannensi prælio seminecem repertum Hannibal curatum cum donis domum remiserat: Hic Marcelli artibus adeo mollitus est, ut nemo deinde sociorum rem Romanam enixius juverit. Cumque etiam favori plebis Nolanæ fideret Hannibal, Marcellus a Senatoribus Nolanis monitus aciem ita intra urbem instruxit, ut patefactis repente portis erumpens idoneam cladem Hannibali intulerit, atque ita docuerit, *vinci eum posse*. His factis Marcellus extemplo clausis portis, & quæstione de noxiis habita supra septuaginta damnatos proditionis securi percussit [b]. Motis ergo inde castris Hannibal *Acerras* (Campaniæ oppidum erat ad *Clanim* fluvium) capit, direptamque incendit. Casilinum inde, parvam urbem, summa vi oppugnat; sed ipso pudore ab incepto desistere cogitur, castris tamen modicis communitis, ne omissa res videretur. Hinc Capuam in hiberna regressus est; ubi mollissimæ urbis deliciis enervatus majorem otio & luxu exercitui suo cladem, quam antea ad Cannas ferro Romanus acceperat, intulit: ita ut vere dixerit Marcellus, *Capuam Hannibali Cannas fuisse* [c]. Mi-

a *Ibid. c.*45.*Flor.L.II.c.*6. b *Ibid.c.*15. c *Ibid.c.*17.

Mitescente tamen hyeme ad oppugnationem Casilini rediit [a] : cum ejus incolæ jam extremam famem paterentur. *Gracchus* quidem Magister Equitum, qui Romam profecto Dictatore Casilino assidebat, cum edicto Dictatoris per absentiam ejus aliquid gerere prohiberetur, complura tamen dolia frumento plena secundo amne Casilinum misit. Sed etiam eo absumpto insolitis quibusvis alimentis usi tandem Hannibali se dedere coacti sunt : qui oppidum Campanis reddidit, præsidio tamen suo firmatum. Sicilia etiam & Sardinia hoc tempore vix retentæ sunt, pecunia & frumento ab Hierone Rege, & sociis in Sardinia civitatibus benigne collato [b]. Inde ad curam Senatus supplendi conversi Patres *N. Fabium Buteonem Senatus supplendi caussa* faciunt Dictatorem *sine Magistro Equitum*, [c] quod singulare in historia Romana exemplum est : quemadmodum etiam nunquam duo simul Dictatores in Republica fuerunt: eo enim magistratu Junius Pera adhuc fungebatur. Fabius primum legit eos qui post proximos Censores curulem magistratum cepissent : tum qui Ædiles, Tribuni plebis, Quæstoresve fuerant : denique qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent, aut civicam coronam accepissent. Ita centum septuaginta septem cum ingenti approbatione omnium in Senatum lectis, extemplo se magistratu abdicavit.

a *Liv. Ib. c.* 19. b *Ibid. c.* 21. c *Ibid. c.* 23.

§. 19. Res Hispaniæ. §. XIX. In Hispania interim nihilo segnius a duobus Scipionibus res sunt gestæ [a]. Hasdrubal vero in Italiam exercitum ducere jussus est; Himilcone Carthagine cum justo exercitu ad tuendam Hispaniam misso [b]. Hasdrubal pecuniis a suæ ditionis populis raptim exactis, iter statim in Italiam suscipit. Verum Scipiones reputantes, actum fore de Italia, quæ vix Hannibalem sustineret, si etiam Hasdrubal cum novo exercitu eo venisset; se ei objiciunt; copias ejus superant; castra capiunt; atque inde diripiunt; ita ut vix satis tuto manendi in Hispania spes Hasdrubali superesset. Quæ victoria summo gaudio Romæ accepta fuit.

§. 20. Ad res Italiæ reditum. §. XX. Dum hæc in Hispania geruntur, *Petellia* in Brutiis, quæ sola in amicitia Romanorum permanserat [c], a Pœnis expugnatur [d]: sed non antequam fame vires ad standum in muris, ferendaque arma deessent: Ita, ut soli ex ea regione *Rhegini* in fide erga Romanos, & potestatis suæ ad ultimum manserint.

§. 21. Gesta... 538. §. XXI. Anno Urbis quingentesimo trigesimo octavo, ut majore vi bellum geri posset, Senatus decrevit, ut eo anno duplex tributum imperaretur: & comitia dilata sunt, donec Marcellus, qui ad exercitum missus fuerat, reversus foret: nam eum maxime Consulem in eum annum ob egregie in Prætura res gestas creari

a *Ibid. c.* 26. b *Ibid. c.* 28. c *Ibid. c.* 20. d *ib. cap.* 30.

ri volebant: sed cum ingenti consensu creatus esset, augures, *vitio creatum videri* pronunciarunt; quod ineunti Consulatum tonuisset. Suffectus est ei Fabius Maximus tertium jam Consul: vulgoque Patres ita fama ferebant, *quod tum primum duo plebeji Consules* (Sempronius enim plebejus erat, æque ac Marcellus) *facti essent, id Diis cordi non esse*. Carthaginienses etiam, ut res in Hispania lapsas restituerent, Magonem eo cum classe copiisque miserunt [a]: in Sardiniam vero, cum Sardi clam legationem Carthaginem misissent, *Hasdrubalem* cognomento *Calvum* deligunt ducem: qui tempestate vexatus ad Baleares Insulas ejicitur; sed interim *Titus Manlius* Sardiniæ Prætor tanta clade Sardos affecit, ut debellatum eo prælio in Sardinia fuisset; nisi Hasdrubal, qui jam classem refecerat, ad spem rebellandi advenisset [b]. Veruntamen etiam Hasdrubal, licet copias cum Sardis junxisset, clara & memorabili pugna victus est captusque: atque ita Sardinia est perdomita, ut exercitum inde deducere potuerit Manlius.

§. XXII. Ab altera parte Philippus Macedonum Rex occasionibus intentus legatos ad Hannibalem miserat. Hi per Apuliam Capuam petentes media in præsidia Romanorum illati sunt. Ibi *Xenophanes* legationis princeps intrepide mentiens *a Philippo Rege se missum*, ait, *ad amicitiam socie-*

§. 22. Philippi Macedonis cum Hannibale fœdus.

a *Ibid. c.* 32. b *Ib. c.* 33.

societatemque jungendam cum populo Romano; mandata habere ad Consules & Senatum Populumque Romanum. Valerius, qui Prætor iis castris præerat, nova societate tam clari Regis lætus hostem pro hospite comiter accipit. Ac Xenophanes ab eo digressus, qua proximum fuit, in castra Hannibalis pervenit fœdusque his legibus cum eo facit. *Ut Philippus bellum pro sua parte terra marique gereret; ubi debellatum esset, Italia omnis cum ipsa Urbe Roma Carthaginiensium esset: perdomita Italia navigarent in Greciam; bellumque cum quibus Regibus placeret gererent: quæ civitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt eæ Philippi regnique ejus essent*: Sed dum cum legatis Hannibalis revertitur Xenophanes a classe Romanorum intercipitur, [a], & cum comitibus Romam perducitur. Et licet vix tolerarent Punicum bellum Romani, extemplo tamen agitaverunt, quemadmodum ultro bellum inferendo averterent ab Italia hostem [b]. Philippus vero omnium ignarus legationem alteram mittit ad Hannibalem; quæ quidem prospere mandata tulit ac retulit: sed prius se æstas circumegit, quam movere ac moliri quicquam Rex posset. Tantum navis una cum legatis capta momenti fecit ad dilationem imminentis Romanis belli.

§. 23. *Res Italiæ.* §. XXIII. In Italia post Cannensem pugnam fractis partis alterius viribus alte-

a *Liv. L. XXII. c.* 34. b *Ib. c.* 38.

terius mollitis animis segnius jam bellum erat, a cum Campani per se adorti sunt rem Cumanam suæ ditionis facere, invitatis Cumanis, ut ad statum Campanis omnibus sacrificium venirent. Cumani rem Consuli Graccho nunciant: qui Campanos nocturnis sacris operantes invadit; & levissima sua jactura ingenti strage cædit: confestimque se providus vir in castra recepit; ita ut Hannibal frustra Campanis opem laturus accederet. Ut tamen precibus Campanorum satisfaceret Cumas oppugnat: sed fortiter se defendentibus Cumanis tandem in castra sua se recipere cogitur. Et in Lucanis etiam Hanno Pœnus a Proconsule *Ti. Sempronio Longo* victus in Bruttios recessit. Fabius quoque Consul, qui ad variorum prodigiorum procurationem Romam abjerat, b tandem reversus cum collega Sempronio Graccho varias urbes Campaniæ, quæ defecerant, recipit: & Marcellum Proconsulem Nolam, ubi plebs, ut priore anno, adhuc consilia de cæde principum & urbe Hannibali tradenda agitabat, in præsidium misit (Invaserat enim unus velut morbus omnes Italiæ civitates, ut plebes ab optimatibus dissentiret: Senatus Romanis faveret: plebs ad Pœnos rem traheret. c) Hic, cum inde agrum Samnitium ferro & igne vastaret, d Samnites legatos ad Hannibalem miserunt: qui se procul ab iis summoturum hostem pollicitus continuo

No-

a *Ib. c.* 35. b *Ib. c.* 39. c *Id. XXIV. c.* 2. d *Id. XXIII.*

Nolam oppugnaturus abscessit : & victus a Marcello Apuliæ hiberna petiit a : cum etiam equites ejus mille ducenti septuaginta duo misti Numidæ Hispanique ad Romanos transfugissent ; quorum forti fideliqne opera in eo bello sæpe usi sunt Romani . Apud Romanos etiam quieta inde stativa fuerunt b ; & nuncii Romam allati de gemina Scipionum in Hispania victoria , qua adversus tres exercitus hostium prospere pugnaverant , Urbem exhilararunt : præsertim cum ita omnes fere Hispaniæ populi ad Romanos defecerint.

§. 24. *Res Sicilia.* §. XXIV. In Sicilia , quæ hoc tempore inter Romanos fere & Syracusanos divisa erat , objerat interim Hiero , fidelis Romanorum amicus c , relicto nepote impubere *Hieronymo* . Ejus ingenium ad cuncta vitia facile præcipitandum prospiciens avus voluisse dicitur *liberas Syracusas relinquere* . Sed precibus filiarum motus senex nonagenarius (illæ enim nomen quidem regium penes puerum futurum rebantur , regimen omnium rerum penes se , virosque suos *Andronodorum* & *Zoilum*) tutores numero quindecim puero reliquit , fidem erga Populum Romanum ipsis commendans. Mortuo Hierone Andronodorus tutelam se deponere simulans , & *regni jam potentem esse* dictitans Hieronymum , in se unum omnium vires convertit . Nam reliquerat quidem , ut diximus , quindecim puero tuto-

a *Ib. c.* 46. b *Ib. c.* 48. c *Id. L. XXIV. c.* 4.

tutores Hiero, sed ex tribus inter eos præcipuis Andronodorus & Zoilus ad Pœnos, tertius *Thraso* ad Romanos tendebant. Verum indicatur eodem tempore in tyrannum conjuratio, & inter conscios nominatus Thraso extemplo supplicio traditur [a]. Itaque mox a Romanis ad Hannibalem deficit Hieronymus [b]; sed paulo post a conjuratis occisus est, & Syracusæ in libertatem revocantur; *Demarata* Hieronis filia Andronodori uxore frustra maritum, ut tyrannidem retineret, adhortante [c]; quippe qui in præsentia potius tempori cedendum esse arbitraretur, inter Prætores etiam istius anni cum reliquis plerisque tyranni interfectoribus adscitus. Sed hæc jam in historiam anni sequentis excurrunt.

§. XXV. Romæ Anno Urbis quingentesimo trigesimo nono creati Consules fuerunt Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium: quanquam prærogativa tribus *T. Otacilium*, *M. Æmilium Regillum* Consules jam dixisset. Sed ipse Fabius, qui comitia habebat, oratione habita docuerat, Æmilium quidem, quod Flamen Quirinalis esset, ab sacris mitti non posse: Otacilium vero, licet sororis suæ filiam uxorem haberet, atque ex ea liberos, tanto oneri esse imparem; præsertim cum hoc eodem anno classi præfectus negligenter admodum rem gessisset [d]. Prætor tamen idem creatus

§. 25. Gesta anni 539.

a *Polyb. exc. legat. n.* 1. b *Ibid. c.* 6. c *Ibid. c.* 22. d *Liv. L. XXIV. c.* 8.

tus Otacilius eandem rursus provinciam; classem scilicet Siciliensem & oram maritimam obtinuit a; ut consulatus negati, sicut puto, solatium haberet. Et habemus in hoc Fabii facto *egregium invidiæ ob Reipublicæ utilitatem contemptæ exemplum*; quod cum se haud dubie summum Imperatorem esse sciret; operam Reipublicæ negare noluerit. Consulibus ambobus bellum cum Hannibale decretum est; & duodeviginti legionibus id geri placuit. Fit, si quatuor millia tantum & ducentos in legione scribamus, numerus septuaginta millium & sexcentorum: quibus, si alterum tantum sociorum, millia scilicet centum quinquaginta & unum, & præterea ducentos addamus cum legitimo suo equitatu (qui in universum fuerit sexdecim millium & ducentorum) *summa summarum* b erit ducentorum & quadraginta trium millium. Classis autem sociis navalibus privata impensa paratis completa est. Hannibal interim Nolam iterum frustra tentat c præventus a Marcello Consule, qui milites eo, præsidium Senatui, miserat. Ti. Gracchus vero, qui legiones magna ex parte volonum haberet; libertatem Senatus permissu promittit ei, qui caput hostis e prælio retulisset. Ita alacriter adoriuntur hostem: sed cum abscindendo primum capita miles tempus tereret; deinde occupata dextra tenendo caput fortissimus

a *Ibid. c.* 10. b *Ita loquitur Sen. epist.* 40. *f. ne quis barbarum putet.* c *Liv. Ib. c.* 13.

ſimus quiſque pugnator eſſe deſiiſſet, *projicerent capita invaderentque hoſtem* Gracchus juſsit, *dubiam ſtrenuis viris libertatem non futuram* [a]. Verum, cum etiam ſic in dubium adhuc res adduceretur, poſtremo pronunciat, *nihil eſſe, quod de libertate ſperarent, niſi eo die fuſi fugatique hoſtes forent*. Atque ita demum victoriam obtinuerunt Romani. Præda militibus eſt conceſſa excepto pecore, quod intra dies triginta domini cognoviſſent. Reverſo Beneventum exercitu milites permittente Graccho a *Beneventanis* epulo in publico excepti ſunt, volonibus pileatis: cujus rei memoriam pictura in æde Libertatis dedicata ad poſteros Gracchus propagavit. Alter interea Conſul Marcellus Hannibalem tertium jam ad Nolam accedentem repulit [b]; putavitque cladem ad Cannas acceptam hoſti reddi potuiſſe, ſi Claudius Nero noctu circumire hoſtium agmen juſſus mandata exſequi potuiſſet.

Romæ interea Cenſores ad mores civium regendos, caſtigandaque vitia erant intenti [c]: & nota graviſſima, relatione nempe inter ærarios, affecerunt Metellum quæſtorem cum ceteris, qui poſt pugnam Cannenſem deſerendæ Italiæ conſilium ſumpſiſſent: eademque animadverſione in eos ſunt uſi, qui captivorum ex itinere regreſſi clam in caſtra Hannibalis, ſolutum quod juraverant redituros, rebantur. Nec mitiores fuerunt adverſus eos;

a *Ibid. c.* 25. b *c.* 17. c *Ibid. c.* 18.

eos, qui absque justa vacatione quadriennio non militassent: cui militum generi non, priusquam Italia pulsus hostis esset, finitum stipendiorum tempus erat. Cumque Censores ob inopiam ærarii locationes consuetas non facerent, qui similia redimere solebant, *paratos se redemptionibus* dixerunt; *neminemque pecuniam, nisi bello confecto ab ærario esse repetiturum*. Ita etiam domini volonum, quos ad Beneventum Sempronius manu emiserat, servorum pretia non ante quam cum Carthaginiensibus debellatum foret, accepturos esse affirmarunt. Inde pupillares quoque pecuniæ, deinde viduarum in publicum conferri cœptæ; cum nusquam tutius eas sanctiusque, quam in publica fide, deponere posse censerent. Eadem benignitas manavit in castra; ut, non eques, non centurio stipendium acciperent; mercenariumque increpantes vocarent, qui accepisset. Foris etiam Respublica egregie est gesta, Casilino, multisque aliis in Samnio urbibus a Fabio Consule captis [a].

§. 26. *Res Siciliæ*. §. XXVI. In Sicilia cum adhuc grave bellum esset, Marcello alteri Consuli ea provincia decreta est; ubi Andronodorus continua uxoris compellatione incitatus tandem tyrannidem Syracusarum occupare statuit [b]: sed Prætorum seniorumque consilio interfectus fuit: ut etiam uxor ejus, Hieronis filia, ne quis ex stirpe

a *Ibid.* c. 20. b *Ibid.* c. 24.

pe regia superesset. Eadem de caussa etiam *Harmoniam Gelonis* filiam, quæ nupta erat *Themistio* necarunt. Sed miseranda magis mors fuit *Heracleæ* alterius Hieronis filiæ, & duarum filiarum ejus virginum a: illam post irritas preces a penetralibus abstractam jugulant: has per ædes fugientes non nisi multis vulneribus, & cum omnia jam sanguine replessent confecerunt: Comitiis inde habitis, factione populari, inter Prætores creati sunt *Hippocrates* & *Epicydes* Carthagine nati; sed oriundi ab Syracusis, exule avo, Pœni ipsi materno genere b. Hi, postquam Punicam classem *Pachynum* accessisse allatum est, omni ratione ab Romanis avertere Syracusas conati sunt: imo Hippocrates, qui transfugis mercenariisque erat præpositus c, primo furtivas incursiones in provinciam Romanam instituens, inde in præsidium ab *Appio* missum cum cæde multorum impetum fecit. Epicydes vero *Leontinos* etiam a Syracusanis Romanisque abalienavit: quos tamen statim recepit Marcellus. Sed ipsæ Syracusæ mox eorundem dolo in antiquam servitutem reciderunt, cum fictis literis, *nulli Leontinorum pepercisse Romanos* menciti fuissent d. Et præterea literas veluti interceptas recitaverant quibus Prætores Syracusani Marcellum monebant, scilicet, *ne ulli mercenariorum, aut externorum auxiliorum parceret; sed eorum*

a *Ib.* c. 26. b *Ib.* c. 6. c *Ib.* c. 29. d *Ib.* c. 31.

ſupplicio tandem Syracuſas liberaret. Ergo Romani Syracuſas terra marique oppugnare cœperunt [a]: quæ armis minus, quam unius hominis ſolertia per longum tempus defenſæ ſunt [b]. *Archimedes* is fuit, unicus ſpectator cœli ſiderumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum operumque. Fabula vero eſt inepta, quam primo *Galenus* [c], mox alii tradiderunt, cum ope ſpeculorum uſtoriorum claſſem Romanam ante urbem in anchoris ſtantem incendiſſe [d]. Tantum tamen effecit induſtria ſua Archimedes, ut Marcellus oppugnationem in obſidionem vertere cogeretur: ſed qui interim cum parte exercitus *Pelorum*, *Herbeſum*, *Megaram*, Siciliæ urbes recepit [e]. Quæ tamen brevi tempore rurſus amiſſæ fuiſſent, æque ac Agrigentum amiſſum fuerat ab Himilcone, qui cum claſſe in Siciliam appulerat, captum: niſi Marcellus Hippocratem cum magna parte præſidii Syracuſis egreſſum improviſo adortus circumveniſſet. Cumque & Carthaginienſes & Romani continuo claſſes & copias in Siciliam mitterent, magna pars belli ab Italia eo converſa fuit. Himilco, cum nulla ratione cum Marcello manus conſerere poſſet; ad alias occaſiones intentus *Murgantiam* primum, prodito a civibus præſidio,

a *Ib. c. 33.* b *Plut. Marcello p. m. 305. ſqq.*
c *Vid. Voſſ. de natura artium L. III. c. 24. §. 7.*
d *Vid. viri Rev. Jo. Alb. Fabricii Proleg. in Marinum de vita Procli.* e *Liv. d. l. c. 35.*

dio, recepit, Ad cujus defectionis famam erecti etiam aliarum civitatum animi præsidia Romanorum aut pellebant arcibus, aut prodita per fraudem opprimebant. Ennæ (mediam Siciliam hoc oppidum occupat) in præsidio erat *L. Pinarius*, qui *Ennenses* palam claves arcis repetentes immissis subito militibus cædit, arcemque retinuit [a]. Adeo tamen metus reliquos Siculos non deterruit, ut etiam, qui antea dubii fuerant, ad Pœnos defecerint.

Eadem æstate bellum cum Philippo Rege jam ante suspectum motum est. Ad *Marcum* enim *Valerium* Prætorem classi Calabriæ litoribus præsidentem legati a sociis civitatibus *Orico* & *Apollonia* venerunt, *a Philippo se oppugnari querentes, quod a societate Romanorum desciscere noluissent*. Vera autem ratio suberat, quod facilis inde in Italiam esset trajectus. Oricum, quod jam ceperat Philipus, statim receptum est: ab Apollonia vero magno suo damno repulsus regnum repetiit.

In Hispania hoc anno varie bellatum est [b]: & a neutra parte multum ad summam rei profectum; nisi quod Romanis tamen magis favisse belli aleam dicant eorum scriptores. Saguntum certe oppidum, quod caussa belli esset, octavum jam annum sub hostium potestate esse, verecundia tandem cepit Romanos. Itaque vi pulso Pœnorum præsidio id oppidum receptum est.

a *Liv. Ibid. c. 39.* b *Liv. Ibid. c. 4.*

§. 27. Gesta a. U. 540. §. XXVII. Annus Urbis quingentesimus quadragesimus Consules habuit *Q. Fabium Maximum* magni istius Fabii Cunctatoris filium, & Ti. Sempronium Gracchum iterum : eoque anno primum ludos scenicos Romæ esse actos memoriæ produnt [a]. Memorandum etiam hic est, antequam ad res gestas hujus anni accedamus, Fabium patrem legatum a Senatu ad filium consulem in castra venisse : cumque ex duodecim lictoribus, qui Consulem præcedebant, undecim verecundia majestatis patris Fabii silentes eum prætervehi fuissent passi, plenus iræ sedere perseveravit [b] : donec Consul *animadvertere proximum lictorem* jussit : tum demum desiliens, *Experiri*, inquit, *volui, Fili, satin' scires, Consulem te esse*. Profectus hinc Consul Arpos oppugnare instituit [c]; eamque urbem nocturna invasione cepit; civibus colloquio magis quam armis, *ut Punicum præsidium emitteretur*. persuasis. *Æternum* etiam Lucaniæ oppidum (ita saltem videtur; nam fuit aliud ejusdem nominis in Piceno) a *Sempronio Tuditano* Prætore est expugnatum : dum in Bruttiis etiam *Consentini* & *Thurini* in fidem populi Romani redirent. Et plures rediissent, nisi *L. Pomponius Vejentanus* sociorum præfectus temere cum Hannone congressus & victus fuisset [d].

In Hispania Scipiones, cum & multos veteres reciperent socios, & novos adjicerent,

a *Liv. Ib. c.* 43. b *Ib. c.* 44. *Val. Max. L. II. c.* 2. *ex.* 4. c *Liv. Ib. c.* 46. d *Liv. L. XXV. c.* 1.

rent ; in Africam quoque ſpem extende-runt. Cum *Syphace* ergo Numidarum Re-ge, qui Carthaginienſibus hoſtis factus fuerat, fœdus fecerunt [a]: & ex tribus Ro-manorum legatis unus apud Syphacem permanſit, qui Romano more militare pedites Numidas doceret. Contra *Gala Maſſylorum* in eadem Numidia Rex Car-thaginienſibus ſe ſtatim junxit: filiuſque ejus *Maſaniſſa* Syphacem magno prælio vi-cit. Sed (quod in tranſcurſu notandum eſt) Syphax paulo poſt ex amico hoſtis Romanorum factus eſt; Maſaniſſa vero conſtantiſsime deinceps eorum amicitiam coluit.

§. XXVIII. Anno Urbis quingenteſi-mo quadrageſimo primo, quo Conſules fuerunt Q. Fulvius Flaccus tertium, & *Ap. Claudius Pulcher* fraus ſcelerata *M. Poſtumii Pyrgenſis*, qui cum Pomponio illo Vejentano, quem modo ab Hannibale captum diximus publicum conduxerat, *Sp.* & *L. Carviliis* Tribunis plebis inno-tuit [a]. Hi: cum res neceſſarias mari ad exercitus portandas redemiſſent, & emen-titi erant falſa naufragia; &, ſi quæ facta erant fraude eorum facta erant, non caſu: nam in veteres naves paucis & parvi pre-tii rebus impoſitis; cum merſiſſent eas in alto, *multiplices fuiſſe merces* ementieban-tur. Carvilii ergo ducentum millium æris mulctam M. Poſtumio dixerunt; diem-que ejus mulctæ certandæ. Sed publicani con-

§. 28. *Geſta A.* 541.

a *Id. L. XXIV. c.* 48. b *Id. L. XXV. c.* 3.

consilium plebis vi turbarunt: de quo cum Consules ad Senatum retulissent, *vimque eam contra Rempublicam factam esse* Senatus decrevisset, Carvilii, omissa mulctæ certatione, rei capitalis diem Postumio dixerunt: cumque non adfuisset, exilium ei, bonis publicatis, confirmatum est. Qui tumultum excitaverant, quidam in carcerem conjecti sunt; plerique in exsilium abierunt.

Eodem anno *P. Cornelius Rufinus* Prætor ex *Marcii* carminibus, librorumque Sibyllinorum responso, *ludos Apollinares peregrini hostis ex Italia pellendi caussa* primus fecit [a]. Hinc *Sibulla* cognominatus dicitur; idemque postea corrupto vocabulo *Sulla* [b]; qui Sullæ *Felicis* Dictatoris proavus fuit.

Effulgere quoque hoc anno in Republica cœpit P. Cornelius Scipio, ille qui postea *Africanus* est dictus, Ædilis Curulis a Populo factus, licet ei legitima ad petendum ætas nondum esset [c].

Sed, ut tandem ad administrationem bellicam hujus anni accedamus, cum Consules ægre delectum conficerent [d], Senatus Triumviros binos creari jussit; *qui undique ingenuos, si qui roboris satis ad ferenda arma habere viderentur, milites facerent, etiamsi non militari ætate essent*. Nec tamen, licet inopia militum Respublica laboraret, Cannensis cladis, quæ in Siciliam relegatæ erant, reliquiis eni-

a *Liv. Ib. c.* 12. b *Macr. Sat. L. I. c.* 17. c *Liv. d. l. c.* 2. d *Liv. Ib. c.* 5.

enixe, *ut pugnandi saltem cum hostibus copia ipsis fieret*, flagitantibus Senatus Rempublicam committendam censuit, Marcello tamen Proconsuli permisit, *faceret, quod e Republica fideque sua duceret: dum ne quis eorum munere vacaret: neu dono militari virtutis ergo donaretur: neu in Italiam reportaretur, donec hostis in Italia esset* [a].

Hoc anno Tarentum urbs opulentissima ab Hannibale ex insidiis capta fuit. *Phileas* erat Tarentinus vir inquieti animi. Hic obsides Tarentinos, qui Romæ in laxiore custodia habebantur, inde eduxit. Verum ex itinere retracti, & virgis cæsi, de saxo dejecti sunt. Hujus atrocitas pœnæ præter alios *Philemenum* quendam, nobilem Tarentinum, permovit, ut cum Hannibale consilia de prodenda ipsi urbe iniret patriæ suæ libertatem pactus, & Romani præsidii traditionem pollicitus [b]. Specie autem venandi, cujus rei cupidus jam olim noscebatur, cum sæpe egregia captura, tam ferarum, quam prædæ hostilis rediret, assuefecerat portarum custodes, ut quocunque noctis tempore sibilo signum dedisset, porta aperiretur. Rebus ita præparatis Hannibal castra propius Tarento admovit: Philemenusque portula assueta venationem inferens armatos secum induxit; quorum ope effracta porta maxima agmen sub signis irrupit. Postridie Romana hospitia direpta sunt [c]; cum Tarentinis

a *Ibid. c.* 7. b *Liv. Ibid. c.* 8. c *Ibid. c.* 10.

tinis jussisset Hannibal, ut foribus nomen suum inscriberent. Inde arcem obsedit: sed cum in obsidione parum spei esse videretur, quamdiu mari potirentur Romani, Hannibal Tarentinorum naves, quæ clausæ portu a Romanis tenebantur machinis admotis per terram in mare deduxit; & ante ipsum portum anchoras jecit. Nec tamen arcem expugnare potuit: quæ retenta est, donec post tres annos Tarentum a Fabio reciperetur.

Interea, cum ambo Consules in Samnio essent, & circumsessuri Capuam viderentur [a], Campanis de inopia frumenti quærentibus diem, quo illud peterent, prodixit Hanno. Hoc Beneventani, cum comperissent, Consulibus enunciant. Ergo Fulvius Consul expedito agmine profectus castra Hannonis prima luce oppugnat: sed fortius resistentibus Pœnis absistendum esse putabat; & jam revocabat copias, cum primus *Vibius* præfectus cohortis Pelignæ, inde etiam *Valerius Flaccus* Tribunus militum signa signiferis adempta trans vallum hostium trajiciunt: (erat apud Romanos mortis pœna constituta in milites, qui signa amisissent [b]) atque ita undique connisi hostium castra irrumpunt, multisque cæsis & captis ingenti etiam præda potiuntur. Hæc tamen victoria non fuit impedimento, quin Thurini & *Metapontini* ad Hannibalem defecerint, moti ira in Romanos ob

a *Ibid. c.* 13. b *Vid. Liv. L.* II. *c.* 59.

ob obsides nuper interfectos [a]. *Flavius* quoque partis Lucanorum, quæ adhuc cum Romanis stabat, Prætor non satis habens ipse transire, neque trahere ad defectionem Lucanos, Graccho Proconsuli persuadet, *suo consilio omnium Populorum, qui ad Hannibalem defecerant, Prætores statuisse, in amicitiam Populi Romani redire; modo veniæ impetrandæ certos eos redderet. Ergo cum ipso Proconsule eos colloqui malle*: Gracchum inde fraudem abesse ratum cum lictoribus atque una modo turma equitum in locum colloquio destinatum prægressum in insidias præcipitat: ubi undique statim hostibus circumfusus, pugna tamen egregia edita cum suis occiditur: cujus morte tanquam exauctorati volones, qui vivo Graccho summa fide stipendia fecerant ab signis decesserunt [b]. Imo plura ad hæc vulnera res Romana hoc eodem anno accepit. *M. Centenius Penula* primi pili centurio, modico exercitu a Senatu impetrato, quo se & hostis & regionum peritum brevi operæ pretium facturum jactaverat [c], (quod utrum stolide magis promissum, quam stolide creditum fuerit, incertum videtur) Hannibalem aggressus cum omni fere sua multitudine periit. *Cneus Fulvius* denique Prætor in Apulia militum impetu & sua stultitia tractus [d] cum Hannibale imprudenter manus conseruit ita ut ex duodeviginti mil-

a *Id. L. XXV. c.* 15. b *Liv. Ibid. c.* 20. c *Ibid. c.* 19. d *Ibid. c.* 21.

millibus hominum, duo millia haud amplius evaserint. Unde anno sequente a Tribuno plebis *Sempronio* perduellionis accusatus Tarquinios exsulatum abiit [a]. Nec fracti tamen his cladibus Romanorum animi; præsertim, quia Consules, ubi summa rerum esset, ad id locorum prosperegererent [b]. Imo Capuam *Claudio Nerone* Prætore etiam accito, arctissima obsidione clausam oppugnarunt, Hannibale interim spe solvendæ obsidionis Campanos lactante.

§. 29. *Syracusæ captæ.* §. XXIX. At in Sicilia præter cetera egregie res gesta est, Syracusis denique expugnatis [c]. Et primo quidem Marcellus, cum nec vi posse capi videret urbem terrestri ac maritimo situ inexpugnabilem; nec fame, quam prope liberi ab Carthagine commeatus alerent, per transfugas proditionem composuit: sed, re ad Epicydem delata, conscii omnes cum cruciatu necati sunt. Inde alia spes urbis potiundæ excepit. *Damasippus* quidam Lacedæmonius, missus ab Syracusis ad Philippum Regem, captus a Romanis erat. De hujus redemptione cum ageretur (& jam tum *Ætolorum*, cujus gentis socii erant Lacedæmonii, amicitiam affectabant Romani, probe intelligentes bello adversus Philippum eam magno sibi usui fore) loco inter castra & urbem medio Romanus quidam numerando lapides muri altitudinem conjectura propemodum assecutus fuerat. Et opportune transfuga nun-

a *Id. L. XXVI. c.* 3. b *Id. L. XXV. c.* 22. c *Ib. c.* 23.

nunciavit diem feſtum Dianæ per triduum agi, vinumque largiter plebi diviſum eſſe. Ergo mœnia nocte ſcalis admotis ingreſſi ſunt Romani, portiſque ſub lucem effractis Marcellum cum omnibus copiis immiſerunt: qui ubi ex ſuperioribus locis urbem omnium fere ea tempeſtate pulcherimam conſideraſſet, partim gaudio, partim cogitatione, *momento horæ ea omnia ad cineres reditura*, illacrymaſſe dicitur. Sed ex pluribus quaſi urbibus, portis etiam & muris diſtinctis Syracuſæ conſtabant; *Acradina* nempe, *Naſo*, ſive *Inſula*, *Dores* νᾶσον pro νήσῳ dicunt) *Tyche* & *Neapoli*; unde *Tetrapolis*, ſive *quadruplex urbs*, quandoque veteribus dicitur [a]. Primo autem illo nocturno impetu Tychem tantum & Neapolim Marcellus ceperat [b]; militibuſque diripienda dederat; quorum rapinis nullus ante modus fuit, quam omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inde *Euryalus* arx eſt dedita; ad quam occupandam cum omnes averſi eſſent; claſſiſque Romana propter vim tempeſtatis ſtare ad anchoras non poſſet, *Bomilcar* noctu cum magna parte claſſis aufugit: partem majorem Epicydi & Syracuſanis reliquit: ſed cum centum navibus poſt paucos dies rediit. Marcellus vero Acradinam, ſpe ad inopiam omnium rerum incluſos redacturum, circumſedit. Et licet Himilco & Hippocrates cum Bomilcare & novis copiis

piis

a *Cic. in Verr. L. IV. c. 53.* b *Liv. Ibid. c. 25.*

piis reversi essent, tamen satis contra omnia providit Marcellus. Accessit & pestilentia: quæ tamen magis Pœnos, quam Romanos affecit; quod hi diu circumsedendo Syracusas cœlo aquisque assuerant magis. Ita ut Carthaginienses cum ipsis Ducibus Hippocrate & Himilcone ad internecionem omnes perierint a. Sed Bomilcar Carthaginem profectus cum maxima inde classe rediit: verum, postquam tendere ad se Romanas naves vidit, Sicilia relicta Tarentum petiit. Epicydes, qui ad eum venerat, ut ad fortunam prælii navalis tentandam eum permoveret, tanta repente spe destitutus Agrigentum navigat. Tum demum legati ad Marcellum missi sunt, qui de pace agerent. Verum, cum illi impetrabilem satis Imperatorem Romanum invenissent, mercenarii ab Hispania milites pacem rursus turbarunt; quod, ne Romanis traderentur, metuerent b: igitur arreptis cum transfugis simul, qui merito etiam sibi metuebant, armis Prætores multosque Syracusanorum, omnia, quæ in promptu erant diripientes, obtruncant. Sed legati a Marcello reversi mercenariis, *nihil esse, quod sibi a Romanis metuerent*, nunciarunt: imo unus ex eorum Præfectis *Mericus* stationem suam Romanis prodidit. Marcellus capta Naso & parte Acradinæ receptui cecinit, ne regiæ opes, quarum fama major, quam res erat, diripe-

a *Ibid. c.* 27. b *Ibid. c.* 29.

diriperentur. Mox transfugis ſpatio fugæ dato, urbs ditiſſima Marcello tradita, & ab eo militi diripienda data eſt, tertio anno poſtquam obſideri cœpiſſet: in qua prædæ tantum fuit, quantum vix capta Carthagine fuiſſet: illudque primum initium mirandi Græcarum artium opera Romanis fuit [a]. Archimedes dicitur in ipſo tumultu captæ urbis formis, quas in pulvere deſcripſerat, intentus ab ignaro milite quis eſſet, interfectus fuiſſe; ægre ferente Marcello & memoriam ejus propinquoſque honorante: quippe qui jam antea edixerat, ut capiti ejus parceretur [b]. Syracuſis captis legati ex omni ferme Sicilia miſſi ad Marcellum venerunt. Civitates, quæ, aut non deſciverant, aut ante captas Syracuſas in amicitiam redierant; ut ſocii fideles accepti: quos metus poſt captas Syracuſas dediderat, ut victi a victore leges acceperunt. Inde etiam Hannonem & Epicydem bellum reparantes fundit; & victor Syracuſas revertitur.

§. XXX. In Hiſpania, ubi per biennium nihil admodum memoria dignum erat geſtum [c], Scipiones, cum triginta millia Celtiberorum ſibi junxiſſent, debellari poſſe credebant. Ergo vires ita dividunt, ut P. Cornelius duas partes copiarum, Cneus tertiam haberet, cum auxiliis Celtiberorum. Cum his Hasdrubal magna mercede paciſcitur, ut copias abdu-

§. 30. Res Hiſpaniæ.

a *Ibid. c. 3.* b *Val. Max. L. VII. cap. 7. ex 7. Plut. Marcell. p. 308.* c *Liv. L. XXV. c. 32,*

ducerent, & domestico bello se avocari ad sua defendenda prætexerent. Egregium omnibus documentum, *ne ita externis credant auxiliis; ut non plus sui roboris, suarumque prope virium in castris habeant* [a]. Sed sustentare nihilominus hostes potuisse videtur, nisi interim etiam frater Scipionis Publius in prælio adversus *Indibilem Suessetanorum* regulum, quem prohibere voluerat, ne se Pœnis conjungeret, cum maxima exercitus parte cecidisset. Verum jam duplicato Carthaginiensium exercitui impar etiam ipse victus & occisus est: licet de genere mortis ejus non satis constet, cum quidam primo hostium impetu eum cæsum dixerint: alii, perfugisse in turrim, ibique cum fores exussissent Pœni fuisse interfectum [b]. Periisse jam Romanis videbantur Hispaniæ, cum *L. Marcius* eques Romanus fortiter provincias eas conservavit: collectisque ex fuga militibus, quibusdam de præsidiis deductis, & junctis copiis antea divisis, haud contemnendum exercitum fecit: suffragiisque militaribus summa imperii ad eum delata fuit. Et tantum animorum hoc militibus addidit, ut non tantum Hasdrubalem reliquias exercitus Scipionum aggredientem repulerint; sed ut etiam bina hostium castra nocte ac die expugnaverint, hostibus ubique, velut omni metu abjecto securius agentibus [c]: Quibus cladibus invicem illatis quietæ aliquamdiu res in Hispa-

a *Ibid. c.* 33. b *Ibid. c.* 36. c *Ibid. c.* 39.

Hiſpania fuere. Senatui tamen non placuit, quod Marcius imperio, non Populi juſſu, non ex auctoritate Patrum dato, *Proprætor Senatui*, ſcripſerat: nec *Proprætori L. Marcio*, reſcribi placuit [a].

§. XXXI. Anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo ſecundo omnis vis belli in Capuam vertebatur [b]: ubi, cum Campani equeſtribus præliis ſæpe victores eſſent, cum pedeſtribus vincerentur, Equites Romani in equos ſuos velites ſingulos acceperunt, qui & vehi poſt equites, & deſilire perniciter ubi ſignum datum eſſet, aſſuefacti ſunt. Atque ita equitatu etiam ſuperior Romanus fuit. Hannibal autem, licet arce Tarentina potiri cuperet: tamen, ut ſociorum animos ſibi ſervaret, Capuam obſidione liberandam ſtatuit. Ergo exercitu raptim in Campaniam ducto caſtra Romana ingenti impetu invaſit, cum ab alia parte totum fere præſidium eruptionem faceret: ſed fortiſſime undique pugnantibus Romanis ab oppugnandis eorum caſtris ſuos avertit Hannibal: alii vero levi duntaxat pugna pugnatum volunt, Hannibalemque linguæ Latinæ gnaros immiſiſſe [c], qui Conſulum verbis juberent, *fugere in proximos montes, quoniam caſtra capta forent*. Quod ſpeciem veri vix habet: neque enim illi erant Romani, qui hominibus ignotis jubentibus paruiſſent. Cum tamen ſe nihil proficere videret Hannibal ſubiit animum impetus caput

§. 31. *Geſta A.* 542.

a *Id. L. XXVI. c.* 2. b *Ibid. c.* 4. c *Ibid. c.* 6.

caput ipsum belli Romam petendi; ejusque consilii Campanos certos facit [a]. Hoc nuncio Romam allato Q. Fulvius Proconsul literis Senatus monitus, relicto ad Capuam collega Ap. Claudio, cum parte exercitus Romam contendit, ubique circa viam expositis benigne commeatibus exceptus, cum milites interea alius alium, *ut adderet gradum, memor ad defendendam ire patriam hortarentur*. Romæ interea matronæ undique in publicum effusæ, crinibus passis aras verrentes, Deorum opem implorabant. Senatus in foro magistratibus præsto est, si quid consulere velint; ac præsidia undique locis opportunis ponuntur. Inter hæc Hannibal ad Anienem fluvium tribus millibus passuum ab Urbe castra admovit [b]: cumque pugna commissa Consules etiam transfugas Numidarum, qui tum in Aventino ad mille & ducenti erant, eo ire jussissent, atque illi per mediam urbem decurrentes visi essent, tantum terrorem præbuerunt, ut, nisi castra Punica extra Urbem fuissent, effusura se omnis pavida multitudo fuerit. Sed secundo equestri prælio summoti sunt hostes. Postridie & item tertio die, cum acies instructæ starent, fœdissima tempestate diremptæ sunt: ita ut in religionem ea res apud Pœnos verteretur, diceretque Hannibal, *potiundæ Urbis Romæ modo mentem sibi non dari, modo fortunam*. Aliis etiam re-

a *Ibid.* c. 8. b *Ibid.* c. 10.

rebus spes ipsius minuta est: ut cum audivit, *milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ profectos dum ipse Urbi assideret: quodque per eos dies ager, in quo castra habebat, venerit, nihil ob id diminuto pretio*. Ergo castra non tantum ab Urbe (intra cujus muros jam hastam emiserat. Plin. *H. N. XXIV. 6.*) sed ad ipsum fretum Siculum retulit. Inde Campanis animus fractus est [a]; & Capua Romanis dedita; postquam Vibius Virius, qui defectionis ab Romanis auctor fuerat, cum viginti septem Senatoribus venenum sumpsisset. Senatores reliqui, quidam *Teanum*, plures Cales in custodiam missi sunt. Cumque facilis impetrandæ veniæ Claudius, durioris sententiæ Fulvius auctor esset, Apiusque rem ad Senatum rejiciendam censeret, Fulvius cum duobus millibus equitum noctu Teanum profectus Campanorum captivos securi percussit: idemque mox supplicium de iis, qui Calibus erant, sumpturus proficiscitur. Hic, cum producti Campani deligarentur ad palum, eques citus ab Roma veniens literas a Prætore ipsi tradidit: quas cum non resolutas in gremio reposuisset *lictorem lege agere*, jubet; peractoque demum supplicio Senatusconsultum, quo illud prohibebatur, inspexit. Inde octuaginta adhuc Campani Senatores interfecti [b]: trecenti ferme nobiles Campani in carcerem condi-

V ti:

a *Ibid. c.* 12. b *Ibid. c.* 16.

ti : alii per sociorum Latini nominis urbes in custodias dati variis casibus interierunt. Multitudo alia civium Campanorum venundata: Urbs tectis servatis aratorum opificiumque sedes facta: & ager omnis tectaque publica Populo R. addicta. Corpus autem nullum civitatis incolis permissum: nec Senatus, nec plebis consilium, nec magistratus: Præfectus tantum juri reddendo quotannis Capuam missus fuit. Cumque de hac severitate Romæ questi essent Campani, additum potius aliquid ei, quam demptum fuit[a].

§. 32. Res Hispaniæ.

§. XXXII. Hinc Claudius Proconsul cum exercitu in Hispaniam profectus est[b]: & fauces saltus in quo castra habebat Hasdrubal occupavit. Hasdrubal caduceatore misso pollicitus est, *si inde mitteretur, se omnem exercitum ex Hispania abducturum:* quod læti acceperunt Romani. Sed, dum aliquot dies de legibus palam disceptando absumit, interea noctu per partes exercitum ex saltu emittit: & demum nubiloso die observato, feriatum Carthaginiensibus esse caussatus, colloquium differt; & sine ullo tumultu cum equitibus & elephantis in tutum evadit, nequicquam eum insequente Nerone. Hispaniæ tamen populi, qui defecerant, ad Romanos redibant: nec ulli novi deficiebant. Romæ, cum Proconsulem creari placuisset, qui in Hispaniam mitteretur, nec quisquam nomen suum profiteretur,

pro-

a *Liv. Ib. c.* 34. b *Ibid. c.* 17.

progreſſus ſubito P. Cornelius illius, qui in Hiſpania ceciderat, filius, quatuor & viginti ferme annos natus, ſe petere profeſſus eſt; ſummoque conſenſu, *imperium ei eſſe in Hiſpaniam* Populus juſſit. Cujus Scipionis tanta fuit virtus, ut, *divinæ ſtirpis virum eſſe* vulgo crederetur: quam ſuſpicionem arte quadam etiam augebat. Nec minorem famam apud hoſtes in Hiſpaniam intulit.

§. XXXIII. In Græcia *M. Valerius Lævinus* cum Ætolis, qui ſpe *Acarnaniæ* potiundæ ducebantur, adverſus Philippum Regem fœdus pangit [a]; quod *offenſivum & defenſivum* dicerent hodie Latinogloſſomaſtiges. Eoque fœdere a Romanis promiſſum fuit, *daturos operam, ut urbes* Corcyra *tenus ab* Ætolia *incipienti, & Acarnaniam Ætoli haberent: præda omnis Romanorum eſſet*. Præterea *Zacynthum, Oeniadas, Naſumque* Acarnanum captas Ætolis contribuit: dum Philippus ab altera parte, ut fines, dum in Græciam proficiſcitur, quietos haberet, vicinos comprimere ſtudet. Sed legationibus Acarnanum, quos premebant Ætoli, bellum id omittere coactus eſt: & rurſus reditu Ætolorum ex Acarnania audito & ipſe *Pellam* (regia hæc erat Macedoniæ urbs) regreditur. Lævinus *Anticyram* jam etiam expugnaverat, cum Conſulem ſe creatum intellexit [b]: at morbo impeditus ſerius ſpe omnium Romam venit.

§. 33. *Res Græciæ.*

a *Liv. Ibid. c.* 24. b *Liv. Ibid. c.* 26.

§. 34. Gesta A. 543. §. XXXIV. Nam Anno Urbis quingentesimo quadragesimo tertio, cum Populus *T. Manlium Torquatum* Consulem crearet [a], occulorum ille valetudinem excusavit; nec sententiam mutante prærogativa, *neque se mores eorum, neque eos suum imperium laturos*, testatus est: proinde redirent in suffragium. Quo facto Valerius cum M. Claudio Marcello quartum Consul creatus fuit. Siciliaque & classis Marcello, Italia, & cum Hannibale bellum Lævino evenit [b]. Sed cum Siculorum legati, qui de administratione Marcelli conquesturi Romam venerant, ea sorte velut exanimati essent, generoso animo sortem suam cum collega mutavit Marcellus: quin, dum de postulatis Siculorum Consul alter referret [c], ipse in Capitolium ad delectum discessit. Senatus legatis auditis, *rata habenda esse, quæ egisset Marcellus* decrevit: *mandaturum tamen Senatum Lævino Consuli, quod sine jactura Reipublicæ fieri posset, fortunis ejus civitatis consuleret*. Legati porro perbenigne appellati suppliciter veniam a Marcello petierunt, *utque urbem Syracusas in fidem clientelamque reciperet*. Hinc Marcelli postea *Patroni Siciliæ* appellati sunt; & festum *Marcellea* in eorum honorem est celebratum [d]. Inde, cum stipendium militi, homines supplemento remigum deessent, plebsque exhausta aperte utrumque onus recusaret [e], ex sententia Lævini Consu-

lis

a *Ibid. c.* 22. b *Ibid. c.* 29. c *Ibid. c.* 32. d *Cic. L. II. in Verr. c.* 21. e *Liv. d. l. c.* 35.

lis Senatores voluntaria collatione extemplo omne aurum, argentum, æs signatum ad *Triumviros mensarios* in usum Reipublicæ summo studio contulerunt: consensum eum Senatus equester ordo est secutus, equestris ordinis plebs.

Hoc anno Hannibal, cum videret Capuæ expugnatæ exemplum multorum Italiæ populorum animos a se avertisse [a]: nec præsidiis omnes tenere posset, ad spolianda, quæ tueri nequibat, inclinavit: quo facto non tantum eorum, qui indigna patiebantur, alienabantur animi; sed etiam aliorum, ad quos illud exemplum pertinebat. Sed præter omnes alios meretur notari casus urbis Salapiæ (*Apuliæ oppidum Hannibalis meretricio amore inclytum* vocat Plinius *Hist. Nat. L. III. c.* 11) cum præsidio Punico Marcello traditæ. Principes ejus urbis, *Dasius* Hannibalis, *Blasius* Romanis amicus erat. Hic urbem Marcello prodere cupiens sine Dasio tamen adjutore transigere rem non poterat. Ergo, cum eum de proditione appellasset, hic Hannibali rem aperit. Cum vero Hannibal utrumque arcessivisset, dum aliud quid pro tribunali agit, Blasius iterum ad proditionem Dasium sollicitat [b]. Hic autem, velut in re manifesta, exclamans nemini tamen fidem fecit: sed quo audacior res erat, minus similis veri visa est; *æmulationemque profecto atque odium esse*, judicabant. Ita

a *Ibid. c.* 38. b *Vid. simile quid ap. Tac. Ann. XV.* 58. *f.*

deinde dimissi sunt: nec Alasius abstitit tam audaci incepto, donec pervicit, ut urbs traderetur. Quod tamen sine certamine fieri non potuit: cum longe fortissimi equitum toto Punico exercitu ibi in præsidio essent. Nec deinde unquam Pœnus, quo longe plurimum valuerat, equitatu superior fuit. Inde Marcellus *Maroneam* & *Meles* de Samnitibus vi cepit [a]. Verum post paucos dies Cn. Fulvius Proconsul ad *Herdoneam*, Hirpinorum prope fines Apuliæ oppidum, incautius agens ab Hannibale, qui magnis itineribus ex Brutiis eo contenderat, cum exercitu fusus fuit: ipse Fulvius cum duodecim tribunis militum cecidit. Herdoneam, quod defecturam eam fuisse ad Romanos sciret, incendit occiditque principes, qui cum Fulvio occulta colloquia habuisse comperti sunt. Qua clade nihil territus Marcellus Hannibalem ad *Numistronem* in Lucanis superatum recedere coegit: atque inde per Apuliam exercitum ducentem prosecutus levibus aliquot præliis, quæ ferme omnia Romanis secunda fuerunt, vexavit: dum Flaccus Proconsul, Campanorum conjuratione comperta, omnes, qui in noxa erant, necari curat: amicitia etiam eo anno cum Syphace Rege firmata [b]: & legati Alexandriam ad renovandam cum *Ptolemæo Cleopatraque* regibus amicitiam missi. Sub finem anni, cum Con-

a *Liv. L. XXVII. c.* 1. b *Ibid. c.* 4.

Consul Lævinus ex Sicilia ad comitia habenda revocatus esset, literæ a *M. Valerio Messala* præfecto classis, quem speculatum prædatumque in Africam Lævinus miserat, de ingenti Pœnorum ad bellum apparatu allatæ sunt; ita, ut Dictatore comitiorum habendorum caussa dicto extemplo in provinciam redire Lævinus juberetur. Cumque Consul, se M. Valerium Messalam in Sicilia dicturum affirmasset, plebiscito jussus est, *Q. Fulvium, qui tum ad Capuam erat, Dictatorem dicere*. Sed Valerio clam in Siciliam profecto a collega ejus Marcello dictus est: qui Q. Fabium Maximum quintum, Q. Fulvium Flaccum quartum Consules creavit: Tribunis plebis nequicquam magistratus continuationem prohibentibus.

§. XXXV. In Sicilia Lævinus Consul, postquam res Syracusanas nova pace inconditas composuisset [a]; Agrigentum *Mutinæ* Numidarum Præfecti proditione cepit; cui Mutinæ ex invidia imperium eripuerat Hanno. Sed hic jam cum Epicyde relicta Romanis Sicilia in Africam trajicit; quæ mox universa in Romanorum ditionem concessit: & in provinciæ formam redacta *horreum Populi Romani* dici cœpit [b]. Cato *cellam penariam reipublicæ Romanæ*, & *nutricem plebis* vocavit [c]: Cicero denique *Siciliam*, *Sardiniam*, *Africam tria frumentaria subsidia Reipu-* | §. 35. Res Siciliæ.

 blicæ

a *Liv. L. XXVI. c.* 40. b *Strabo L. VI. n.* 273. c *Cic. Verr. L. II. c.* 2.

blicæ [a]. Quod autem hoc tempore Siciliam provinciam factam dicimus, de universa Sicilia est intelligendum, Hieronis etiam regno comprehenso: nam post primum bellum Punicum pars Siciliæ, quæ Pœnis erepta erat, jam in provinciæ formam erat redacta [b]. Quod ergo quidam Sardiniam primam Populi Romani provinciam factam fuisse dixerunt patet intelligendum esse respectu habito ad totam Siciliam, non ad ejus partem [c].

§.36. *Carthago nova capitur.*

§. XXXVI. In Hispania Scipio ipsam Carthaginem Novam, Pœnorum in ea provincia caput, oppugnare statuit [d]: urbem tum opulentam, obsidesque præterea totius Hispaniæ servantem: tum, quod Scipioni quidem maximum erat, opportune sitam ad bellum in Africam trajiciendum. Cepit autem urbem militibus per stagnum ductis [e], unde acqua æstu & acri septentrione erat abstracta: simulque præda insigni & maximo illo apparatu bellico potitus est [f]. Obsides benigne allocutus suis quosque restituendos curavit. Mulieres interea, dum id curaretur, spectatæ integritatis viro tradidit: tuerique haud secus verecunde ac modeste, quam hospitum conjuges ac matres jussit. Erat inter captivas virgo egregia forma a militibus ad Scipionem, ut de præda eam eximiam haberet ducta [g]: At

a *pro L. Manil. c.* 12. b *Vid. S. L. II. c.* 2. §. 3. & 6. *Vell. Paterc. L. II. c.* 38. c *Vid. On. Panvin. de Imp. R. c.* 14. d *Liv. Ibid. c.* 42. e *Ibid. c.* 45. f *Ibid.* 47. 49. g *Ibid. c.* 50.

At Scipio ſtatim ut audivit *Allucio* principi Celtiberorum adoleſcenti deſponſatam parentibus ſponſaque ab domo accitis eam reddidit: addiditque ſponſo dotalia dona, ſatis magnum auri pondus, quod ad redimendam virginem parentes ejus domo attulerant a. His lætus donis adoleſcens brevi cum delectis M & CCCC equitibus ad Scipionem rediit: qui amicum *C. Lælium* cum Magone Pœnorum duce, & quindecim Senatoribus, qui ſimul cum eo capti erant, nuncium victoriæ Romam miſit. Et cum aliquot dies exercendis navalibus pedeſtribuſque copiis abſumpſiſſet; *Tarraconem*, quo conventum ſociis edixerat, profectus eſt.

§. XXXVII. Anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo quarto Latini aliique ſocii fremere in conciliis cœperunt b; „ ſe „ jam decimum annum ſtipendiis & dele„ ctibus exhauriri; multos in acie, multos „ morbo abſumi; octavum jam annum „ in Sicilia ſeneſcere Cannenſem mili„ tem; ſi quotannis novi legantur, vete„ res non redeant, brevi neminem ſuper„ futurum. Itaque, antequam ad ulti„ mam ſolitudinem perveniant, dele„ ctum eſſe negandum. De pace profe„ cto cogitaturos eſſe Romanos, ſi con„ ſentientes in hoc ſocios viderint. " Ita duodecim ex triginta coloniis Populi Romani negaverunt, *eſſe unde milites pecuniamque darent*. Reliquiæ duodeviginti, *§. 37. Geſta A. 544.*

a *Polyb. L. X. c. 19.* b *Liv. L. XXVII. c. 9.*

ginti; *quicquid imperaretur, enixe facturos*, largiter promiserunt, iisque solemni maxime modo & in Senatu, & apud Populum gratiæ actæ: reliquarum ullam mentionem, ita ut nec dimitterentur, nec retinerentur, fieri Patres vetuerunt. Ea tacita castigatio maxime ex dignitate Populi Romani visa est. Consulibus aurum vicesimarium, quatuor millia pondo auri, quod in sanctiore ærario ad ultimos usus servabatur, promptum est. Inde ad bellum profectus Fabius (quem Sempronius Censor ejus anni modo Principem Senatus legerat, *vel Hannibale judice se hoc facturum* professus) scribit ad Marcellum, *detineret Hannibalem, dum ipse Tarentum oppugnaret; qua urbe hosti adempta, nihil habiturum, ubi in Italia consisteret* [a]. Iis literis excitatus Marcellus, qui jam sponte sua avidissimus pugnandi erat, & in animum induxerat, *neminem ducem Romanum tam parem Hannibali, quam se, esse*, castra contra Hannibalem movet; totisque copiis cum eo pugnat; sed ita, ut æquo Marte discederetur. Postridie vero ab Hannibale vincitur. At militibus gravissima oratione castigatis tertium eos in aciem educit, ita ut mirabundus Hannibal, *cum eo sibi hoste rem esse*, diceret, *qui nec bonam, nec malam ferre fortunam posset* [b]. Eaque pugna Hannibalem multis cæsis in castra compellit; cujus aciem etiam elephanti maxime turbaverant, cum

pilis

a *Liv. Ib. c.* 12. b *Ib. c.* 14. *Plut. Marc. p.* 313.

pilis in eos confertim conjectis in fugam versi essent. Nocte proxima Hannibal Bruttios petiit: sed undique ejus res in Italia jam retro cedebant. Fulvius enim alter Consul Hirpinos, Lucanos, Volscentes præsidiis Hannibalis traditis in deditionem recipit. Fabius vero *Manduria* in Salentinis vi capta Tarentum obsidet. Forte autem præfectus præsidii Bruttiorum, quod Hannibal Tarentinis dederat, captus erat amore mulierculæ, cujus frater in exercitu Fabii militabat: hic blanditiis muliebribus permotus locum, cujus custodiæ erat præpositus, Romanis prodit; qui ita ingenti præda & Syracusanam fere æquante potiti sunt. Sed generoso animo ea abstinuit Fabius, interrogantique scribæ, *quid fieri signis vellet?* (ingentis magnitudinis Dii erant, suo quisque habitu in modum pugnantium formati) *Deos iratos Tarentinis relinqui* jussit. Murum inde, qui urbem ab arce dirimebat, disjicit. A Metapontinis mox arcessitus fuit, tanquam se ipsi tradituri essent: sed fraus Hannibalis suberat; quæ irrita fuit; quod auspicanti Fabio auspex, ut insidias caveret prædixerat.

§. XXXVIII. Hasdrubal in Hispania cernens, quotidie res Romanorum tacitis incrementis augescere, dum multi Hispanorum ad eos transeunt a, dimicare quamprimum statuit: nec recusavit Scipio. Ergo ad *Bæculam* urbem ad manus ven- *§. 38. Res Hispaniæ.*

a *Liv. Ib. c. 17.*

ventum est; & victus Hasdrubal præmissis elephantis ad Pyrenæum tendit [a]. Scipio, ut solebat Afris captivis venditis Hispanos sine pretio omnes domum dimisit: quo facto tantum sibi amorem conciliavit, ut a circumfusa Hispanorum multitudine *Rex* appellaretur [b] At aversatus est Scipio regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile; *nomenque Imperatoris, quo se milites sui appellassent, maximum sibi esse*, dixit. Inter captivos Afros vero puerum adultum invenit *Massivam* nomine Masinissæ sororis filium: quem donis ornatum & lætum ad suos dimisit [c]. Reliquum æstatis recipiendis in fidem Hispaniæ populis absumpsit. Hoc circiter tempore etiam videtur evenisse egregium exemplum fiduciæ Scipionis: cum nempe oppidum *Badiam* nomine obsideret, & jus quodam die in castris sedens diceret, litigantibus *vadimonium in diem perendinum in arcem istius oppidi promittere* jussit: & die tertio, in quem *vadari* jusserat, in arce ejusdem oppidi jus dixit [d]. Pœnorum interim duces *Hasdrubal Gisgonis* filius & Mago ad Hasdrubalem Hannibalis fratrem de bello consulturi cum venissent, placuit, ut dum Hasdrubal Gisgonis cum exercitu penitus in *Lusitaniam* abiret, Mago in Baleares ad conducenda mercede auxilia trajiceret.

a *Ib. c.* 19. *Polyb. L. X. c.* 36. b *Polyb. Ibid. c.* 35. c *Polyb. Ibid. c.* 18. & 37. d *Val. Max. L. III. c.* 7. *n.* 1. *Plut. Apophth. p. m.* 196. *Gell. L. VII. c.* 1.

jiceret. Hæc eo anno in Hispania acta [a]. §. 39. Res

§. XXXIX. Sub finem ejusdem anni A. U. 545. Marcellus a *Bibulo* Tribuno plebis accusatus est ducti data opera cum Hannibale belli, quippe qui exercitu suo bis cæso æstiva Venusiæ sub tectis ageret. Hic vero commemoratione rerum suarum Tribunum ita obruit, ut non rogatio solum de imperio ei abrogando antiquaretur; sed postero die cum ingenti consensu Consul crearetur, addito collega *T. Quinctio Crispino*, qui tum Prætor erat. Marcellus, antequam etiam Consulatum iniret, exercitu ex Apulia accito Hetruscos bellum cogitantes oppressit: & anno sequente *C. Hostilius Tubulus* obsidibus ab *Aretinis* captis quiescere eos coegit [b].

Ergo Anno quingentesimo quadragesimo quinto ambo Consules ad bellum cum Hannibale profecti sunt: quibus cum sese haud parem futurum crederet Hannibal ad suas artes conversus insidiis locum quærebat. Et primo quidem partem Tarentini præsidii [c], quæ *Locros* oppugnatum ducebatur, in itinere locatis insidiis intercipit. Inde tumulum sylvestrem, qui inter sua & Consulum castra erat, clam noctu occupat. Consules vero ejus rei ignari cum equitibus haud amplius ducentis & viginti ad eundem collem (nam castello eum firmandum esse plerique censuerant) exploratum proficiscuntur: cumque in insidias devenissent, Mar-

a *Liv. L. XXXVII. c.* 20. b *Liv. Ib. c.* 24. c *Ibid. c.* 26.

Marcellus quidem cum plerisque suorum cæsus est; Crispinus vero duobus jaculis ictus aufugit; & paucos post dies ex vulnere mortuus est [a]. Hannibal autem Marcelli annulo simul cum corpore potitus, fuerat [b]: eoque literas Marcelli nomine compositas obsignaverat: quibus *Salapitanis* mandabat, se nocte proxima Salapiam venturum. At jam Crispinus proximas civitates monuerat, ne quibus literis Marcelli nomine compositis crederent. Salapitani itaque sexcentis ferme intromissis cataractas dejecerunt; atque inde reliquos absterruerunt a muris. Re igitur infecta discedens Hannibal *Cincium* Proprætorem, qui Locrorum urbem summa vi oppugnabat, obsidionem solvere coegit.

Hac æstate etiam M. Valerius Proconsul in Africam trajiciens agros vastavit: & dum revertitur bene cum classe Punica pugnavit [c].

§. 40. *Res Græciæ.* §. XL. In Græcia Philippus Achæis adversus *Machanidam* Lacedæmoniorum tyrannum & Ætolos opem ferens bis prospero eventu pugnavit [d]. Venerunt quidem legati ab Rege Ægypti *Ptolemæo Philopatore*, *Rhodiis*que & Athieniensibus & *Chiis* ad dirimendum inter Philippum & Ætolos bellum: sed Ætoli adventu *Attali* Asiæ Regis & classis Romanæ ferociores facti victori Philippo conditiones pacis ultro tulerunt: quod indi-

a *Ibid. c.* 33. *Plut. Marc. p. m.* 315. b *Liv. d. l. c.* 28. c *Liv. Ibid. c.* 29. d *Liv. Ibid. sqq.*

indigne ferens Rex dimisso concilio ad *Nemæos* ludos celebrandos discessit. Et obiter repulsis Romanis, qui inter *Corinthum* & *Sicyonem* agros vastabant, ad ludos reversus per flagitia Regio more eos celebravit. Inde Achæorum auxiliis instructus ad *Elim* (*Elei* a ceteris Acheis hoc bello seorsim sentiebant) cum Eleis, Ætolis, Romanisque, quos iis accessisse ignorabat, pugnavit: nec nisi fuga summum periculum evasit; & paulo post nuncio de irruptione barbarorum in Macedoniam accepto hoc bellum omittere coactus est.

§. XLI. Anno Urbis quingentesimo quadragesimo sexto T. Manlius Torquatus, quem paucis ante obitum diebus Crispinus Consul Dictatorem dixerat, Consules creavit C. Claudium Neronem [a], & *M. Livium*, qui postea *Salinator* dictus est; quod vectigal novum *ex salaria annona* in Censura statuisset [b]. Hic ante duodecim annos damnatus fuerat, quod prædam Illyricam inique divisisse diceretur; ut notatum est *supra ad finem* §. 3. atque inde omni cœtu hominum caruerat. Itaque etiam nunc non nisi omnibus adnixis Consulem se creari passus est: & auctore Senatu cum collega Nerone, cum quo capitales inimicitias exercuerat, in gratiam rediit. Inde terrore belli duplicato (nam jam descendisse in Italiam Hasdrubal nunciabatur) delectus acrius, quam

§. 41. *Res A.* 546.

a *Liv. lb. c.* 34. b *Vid. Ib. c.* 29. & 37.

quam unquam habitus fuit [a]; plerarumque etiam coloniarum vacationibus neglectis. Ordinandi exercitus potestatem liberam Senatus Consulibus fecit: quo facto statim in provincias exierunt ea mente, ut hostes in unum vires conferre non paterentur, & Claudius quidem Hannibali, Livius Hasdrubali oppositus fuit. Opportunum autem evenit, ut tardius ex hibernis moveret Hannibal, qui haud quaquam tam maturum fratris transitum exspectaverat recordando, quæ ipsæ in transitu Alpium per quinque menses exhausisset. Transiit tamen omni spe celerius & expeditius Hasdrubal; sed obsidendo verius, quam oppugnando Placentiam tempus trivit. Ipsius Hannibalis porro exercitui C. Hostilius Tubulus terribilem tumultum intulit, quatuor millibus ex eo occisis: sed majore mox clade ab ipso Claudio ad *Grumentum* Lucaniæ urbem afficitur [b]; ubi supra octo hostium millia occisa dicuntur. Hannibal inde castris prædæ relictis noctu in Apuliam contendit, nusquam vestigiis ejus absistente Nerone.

§.42. Egregia Neronis adversus Hasdrubalem expeditio.

§. XLII. Verum inter hæc literæ ab Hasdrubale ad Hannibalem missæ a Claudio Consule intercipiuntur; quibus in Umbria se fratri occursurum significabat [c]. Hic Nero audax consilium cepit cum sex millibus peditum & mille equitibus de toto exercitu delectis citatissimo itinere ad

a *Ib. c.* 38. b *Ib. c.* 41. *sq.* c *Ib. c.* 43.

ad collegam tendendi; literis ad Senatum scriptis, ut interim tutelæ Urbis provideret: nec ante consilium militi suo aperuit, quam jam satis longum intervallum ab hoste fecisset [a]. Præmiserat autem qui nunciarent, ut ex agris urbibusque commeatus paratos militi ad vescendum in viam deferrent; equos jumentaque alia producerent, ut vehiculorum fessis copia esset. Cuncta ea summa alacritate curata sunt; & agmen etiam in ipso itinere voluntariis auctum [b]. Nocte clam castra collegæ, quæ ad *Senam* erant, ingressus Claudius ita excipitur, ut castra dilatari nihil opus foret. Postridie Nero summa ope orare institit, *ut confestim signum pugnæ proponeretur, ne consilium suum, quod tutum celeritas fecisset, temerarium morando facerent* [c]. Hasdrubal anxius, quod putaret, non nisi profligato Hannibale Consulem provincia sua excedere fuisse ausum, statim vigilia prima inde discedere cœpit; sed desertus ab itineris ducibus haud multum processit. Ergo, postquam pugnandum vidit, acie ad *Metauri* fluminis ripam instructa, Romanos excepit, sed toto fere exercitu amisso, (quoniam nihil spei restare cerneret) ne cladi superesset, in cohortem Romanam se immisit; & ibi, ut tantis ducibus patre fratreque dignum erat, fortiter pugnans cecidit: quinquaginta sex millia hostium hoc prœlio occisa; octo ferme Romanorum sociorum-

X que

a *Ib.c.*45. b *Polyb. L. XI.* c *Liv Ibid. c.*49.

que interfectis. Ita ut tanta satietas cædis atque sanguinis victores ceperit, ut postero die Gallos Liguresque, quos temere abeuntes una equitum ala immissa delere potuissent, *superesse nuncios & hostium cladis & Romanæ virtutis* siverint. Majus quam unquam gaudium huius victoriæ nuncius Romæ fecit [a]: atque ita statum civitatis movit, ut jam inde haud secus, quam in pace, civilia quævis inter se negotia gerere, & contractus celebrare auderent. Nero ea nocte, quæ pugnam secuta est, citatiore quam venerat, agmine reversus die sexto ad stativa sua pervenit, caputque statim Hasdrubalis ante hostium stationes projici jussit. Hannibal tanto ictus luctu, *agnoscere se fortunam Carthaginis* fertur dixisse: atque ita contractis omnibus, quæ poterat, copiis, in Brutium agrum, extremum Italiæ angulum, concessit. Sub finem æstatis Consuli utrique ex provincia evocato Senatus frequens triumphum decrevit [b]: sed inter eos ita convenit, *ut quoniam in provincia M. Livii, & ejus auspiciis res gesta foret; quodque Livius cum exercitu Romam venisset, Claudius exercitum de provincia deducere non potuisset, M. Livium quadrigis Urbem ineuntem milites sequerentur, C. Claudius equo sine militibus inveheretur* [c]. Livius pecuniæ in ærarium tulisse Consules dicit, *sestertium tricies: octoginta millia æris*. Sunt Philippæorum 75800. Polybius vero

L. XI.

a *Ibid. c* 51. b *Liv. L. XXVIII. c.* 9.
c *Val. Max. L. IV. c.* 1. *ex.* 9.

L. XI. trecenta talenta, Philippæorum 180000., & amplius.

§. XLIII. In Hispaniam Hanno novo cum exercitu transgressus, & Magoni junctus par priori bellum renasci fecit. Sed a *Silano* Scipionis legato victus est peropportuna victoria: cum ingens bellum excitare potuisset, si Celtiberorum gentem excire & ad arma sollicitare populos Pœnorum ducibus licuisset. Ita Scipio spem debellandi nactus adversus Hasdrubalem Gisgonis pergit: qui statim exercitum omnem passim in civitates dimittit. Ita dissipato bello Scipio per fratrem *Lucium Oringin* urbem iis partibus opulentissimam expugnat; &, fratre cum Hannone ceterisque nobilibus captivis Romam misso, in hiberna concessit. Et mari etiam Lævinus Proconsul classem Punicam fudit fugavitque [a]. §. 43. *Res Hispaniæ.*

§. XLIV. Philippum Regem *Demetriade* adierunt legati Arcananum, Achæorum, *Bœotorum*, aliorumque Græciæ Populorum, querentes de injuria animisque Ætolorum Romana Attalique Regis societate fidentium [b]: *Thraces* simul Illyriique imminere Macedoniæ nunciabantur. Philippus, quantum quidem fieri potuit, statim omnibus rebus locisque providit: nec prohibere tamen potuit, quin *Oreum* munitam *Euboeæ* urbem *Platoris*, qui a Philippo illi urbi præpositus fuerat, proditione caperent Romani §. 44. *Res Græciæ.*

X 2 &

a *Liv. Ibid. c. 4.* b *Ibid. c. 5.*

& Attalus: qui mox etiam *Chalcidem* ejusdem Insulæ urbem, sed frustra, tentarunt. *Opuntiorum* vero urbem cepit [a]: quam accurrens celeriter Philippus recepit, dum Attalus vix fuga elaberetur: qui mox, audito, *Prusiam Bithyniæ* Regem in fines suos transgressum, in Asiam trajecit. Mox Philippus *Thronio* Locrorum *Epicnemidiorum* urbe, aliisque ignobilioribus potitus Eleis, quos minabatur Machanidas, auxilio profectus est: inde varia itinera ad firmandos in fide Græcorum animos suscipit, frustra classem Pœnorum exspectans.

§. 45. Res A. U. 547. §. XLV. Anno Urbis conditæ quingentesimo quadragesimo septimo Consules fuerunt *Q. Cæcilius Metellus*, *L. Veturius Philo*, creati maxime hortatu Livii, qui ad comitia habenda Dictator factus egregiis eos laudibus ob res in legatione se Consule bene gestas extulerat [b]. Hi Senatu jubente, cum jam sine metu rursus in agris, qui cultoribus erant destituti, habitari posset, plebem eo remigrare compulerunt: cujus rei mentio primum a legatis *Placentinorum* & *Cremonensium* facta fuerat; qui se res suas ob infrequentiam colonorum adversus Gallos tutari non posse fuerant questi. Itaque etiam horum civibus, ut in colonias suas reverterentur, edictum fuit [c]. Cum Hannibale hoc anno nihil gestum fuit; qui

a *Liv. Ibid. c.* 7. b *Liv. L. XXVIII. c.* 9.
c *Liv. Ibid. c.* 19.

qui exercitum suum in agro Bruttio mira industria, cum ab domo nihil mitteretur, sustinebat: nec minore diligentia in omnium sæpe rerum inopia seditiones in exercitu ex omnium gentium colluvione mixto prohibebat[a].

§. XLVI. In Hispania Scipio Hasdrubalem & Magonem cum Masinissa Numidarum Rege, qui Romanos castra ponentes invaserant, in fugam egit[b]. Et licet ita audentiores Romani, timidiores Pœni facti essent, hi tamen ab excursionibus equitum levisque armaturæ non cessabant. Sed mox utrique omnes copias, idque, cum a neutris pugna inciperetur, per aliquot dies in aciem educebant: ita ut Pœnus semper prior copias castris educeret, prior fessis stando signum receptui daret. Jamque hoc in utrisque castris sermonis erat, obstinateque credebatur, ita ut instructi stetissent pugnaturos. Scipio vero, ubi pugnare visum fuit, omnia de industria mutavit: & vixdum certa luce viros equosque bene curatos & pransos in aciem eduxit. Sedulo tamen diem extraxit, ut sera pugna esset[c]: ita ut æstu simul & labore, tum etiam fame ac siti confecti Pœni tandem in fugam se undique effunderent. Castris tamen se defensuri fuerant, nisi transitio sociorum fugam ut tutior videretur, fecisset. In ipsa fuga etiam plurimi trucidati sunt: & ipse tandem Hasdrubal relicto exercitu nocte

§. 46. *Hispaniæ res.*

X 3 *Gades*

a *Ib. c.* 12. *Polyb. L. XI. c.* 17. b *Polyb. Ib. c.* 19.
c *Liv. d. l. c.* 25.

Gades perfugit. Masinissa hac clade permotus Carthaginiensium partes deseruit; atque ita tandem tertio decimo post bellum initum anno, quinto autem postquam Scipio in provinciam venerat, in Hispania debellatum est. Inde Scipio ad pacem cum Syphace *Masæsylorum* Rege firmandam in Africam duabus quinqueremibus trajecit. Forte eodem tempore, & in eundem portum cum septem triremibus Hasdrubal invectus est: sed tumultum in regio portu ciere non ausus ad Regem pergit. Ibique (quia ita cordi erat Regi) in eodem lecto Scipio atque Hasdrubal accubuerunt [a]. Scipio fœdere cum Syphace icto die quarto Carthaginem novam reversus est: atque *Illiturgin* urbem, quæ post cæsos Scipiones, interfectis etiam perfugis, ad Pœnos defecerat, licet fortiter se defendentem, cepit, feminisque etiam & infantibus cæsis diruit [b]. *Castulone* vero proditione potitus mitius victoria usus est. Alias inde urbes per legatos in deditionem accipit. Sed *Astapæ* cives, præcipuo in Romanos odio clari [c], eruptione facta dimicantes ceciderunt: dum interim conjuges ac liberi eorum a quinquaginta juvenibus, quibus id mandatum erat, occiderentur; qui deinde urbe etiam incensa medio incendio se injecerunt. Marcium inde postquam Gades misisset, cum spe ejus urbis per proditionem potiundæ (quæ

a *Liv. ibid. c.* 18. b *Ibid. c.* 20. c *ibid. c.* 20.

(quæ tamen ſpes eum feſellit [a]) ipſe in gravem morbum incidit [b] : cujus rei fama, tantum in uno viro momenti erat, non tantum Hiſpanorum multos ad defectionem compulit ; ſed graviſſimam etiam in exercitu Romanorum, qui ad *Sucronem*, præſidium cis Iberum gentibus, erat, ſeditionem concitavit: præſertim cum etiam morte Scipionis falſo credita animi militum occœcarentur. Verum poſtquam vivere eum nunciatum eſt, ſtupenti jam ſeditioni Tribuni militum ſeptem ab ipſo Scipione miſſi ſupervenerunt. Hi placido ſermone animos permulſerunt, ſtipendium non ad diem datum, fraudatoſque ſe præda *Illiturgitanorum* querentium. Tranquilliorem etiam ſeditionem fecit, quod Hiſpani poſtquam vivere Scipionem allatum eſt, ab rebellando deſtiterunt. Tum edixit Scipio, ut ad ſtipendium petendum convenirent Carthaginem. Illi, cum ſeditionem nec atrocem, nec atroci pena dignam putarent, eo, ſed univerſi, quo tutiores eſſent, iverunt. Curaverat interea Scipio, ut exercitus, qui Carthagine erat, ſummo mane, tanquam in expeditionem iturus, proficiſceretur: ſed non ultra portas proceſſit; & mox, qui pridie venerant, in concionem ad Imperatorem vocati ſunt. Ibi armati a portis reducti inermem concionem circumfuderunt: mox Scipio ſevera oratione eos allocutus quinque hominum, qui principes ſeditionis fuerant, ſupplicio

a *Ibid. c.* 30. *ſq.* b *Ibid. c.* 24.

omnem tumultum composuit; renovato inde jurejurando in verba P. Scipionis, stipendioque ad nomen singulis persoluto [a]. *Mandonius* interea & Indibilis Hispanorum reguli defectionem a Romanis agitantes suspensi quieverant, dum, quid de seditione statueretur, scirent. At audito noxiorum supplicio populares rursus ad arma vocarunt. Scipio, alacri oratione excitatis suis militibus, ad eos contendit: eosque vi armorum pacem petere coegit [b]. Inde Oceanum versus proficiscitur, ut cum Masinissa, qui Gadibus erat, colloqueretur. Masinissa & ipse ejus colloquii cupidus permittente Magone tanquam ad depopulandos proximos Hispanorum agros in continentem traiicit; amicitiamque & fœdus cum Scipione firmat: atque ita, populatus tamen proximos agros, ne sine caussa trajecisse in continentem videretur, Gades rediit. Mago, desperatis in Hispania rebus, jussu Senatus Carthaginiensium in Italiam cum classe navigare contendit [b]: sed quum Carthaginem Novam præterveheretur, ejus urbis tentandæ libido eum cepit. Verum magna inde clade repulsus, & Gadibus exclusus minorem Balearium sine certamine in potestatem redigit, ibique hibernavit.

§.47. Historia A.U. 548. Res Italia.

§. XLVII. Scipio autem provincia legatis tradita Romam abiit: triumphique spem tentavit magis, quam pertinaciter petiit

a *Ibid. c.* 19. b *Ibid. c.* 34. c *Ibid. c.* 36.

petiit a. Mox frequentissimis Comitiis Consul creatus fuit. Sed cum Africam novam provinciam extra sortem P. Scipioni destinari homines fama ferrent b, nec id consilium primoribus Patrum placeret, ceteris mussantibus, Q. Fabius Maximus multis rationibus dissuadere conatus est. Post multas altercationes Scipioni Sicilia provincia decreta est: permissumque, si id e Republica esse censeret, ut in Africam traiiceret c. Alteri Consuli *Crasso*, quem cura sacrorum, quod Pontifex Maximus esset, in Italia retinebat, Bruttii & Hannibal provincia data est. Cumque Scipioni, ut delectum haberet, negatum esset, voluntarios milites, permittente Senatu, in provinciam duxit. Necessaria in classem a sociis libenter collata sunt; cum eam impensæ Reipublicæ futuram Scipio negasset. Eadem æstate Mago ex minore Balearium insula in Italiam trajecit: curaque Patribus injecta, ne grave inde bellum oriretur, M. Livio Proconsuli & *Cn. Servilio* Prætori ejus rei prohibendæ negotium datum est. Scipio posteaquam in Siciliam venit, ex principibus Siculorum trecentos juvenes, qui secum in Africam traiicerent, legit d: cumque gravem eam militiam ipsis fore sciret, *renunciari sibi*, dixit, *quosdam eam militiam horrere:* & jussit, *ut libere sibi faterentur*. Hoc postquam unus facere est ausus, jussit Scipio, ut arma equumque, & cetera

a *Liv. Ibid.* b *Ibid. cap.* 40. c *Ibid. c.* 45. d *Id. L. XXIX. c.* 1.

ra militiæ instrumenta uni ex trecentis juvenibus (quos florentes ætate & virium robore inermes circa se habebat ex voluntariis militibus lectos) traderet. Atque ita sine publica impensa præstantissimam alam equitum formavit. Inde, ut Siculos paratiores ad bellum adjuvandum faceret, etiam Syracusanis res suas restituit. C. vero *Lælium* in Africam prædatum mittit. Sed interim occasio oblata Locros urbem recipiendi [a] ope fabrorum quorundam, qui assueti erant mercede apud Pœnos opus in arce Locrorum facere. Hi a Romanis capti, *arcem se tradituros* promiserant. Sed, cum unam jam arcem cepissent Romani, supererat etiam altera. Ergo suis Hannibal, Romanis etiam Scipio auxilio venit. Tandem vero cessit Hannibal: ejusque mandato Pœni, qui in arce erant, ad eum confugerunt.

§. 48. Pleminii Locrensium præfecti facinus.

§. XLVIII. Scipio rerum Locrensium ordinatione ad Senatum Romam remissa *Q. Pleminium* legatum suum urbi præfecit [b]. At hic absque ullo divinarum humanarumve rerum respectu rapinis, crudelitate, libidine omnia complet; eadem etiam militibus suis licentia concessa: imo Tribunos rapinas prohibere volentes virgis cædi jubet. Hoc vero ipsi jam milites indigne tulerunt; & impetu in legatum facto toto corpore hostiliter lacerant; & naso quoque auribusque decisis exsanguem relinquunt. Interim tamen Scipio Locros adve-

a *Ibid.* c. 6. b *Ibid.* c. 8.

advectus Pleminium noxa liberat; Tribunos, ut Romam mitterentur, in vincula conjicit. Sed simul ac abiisset Scipio, Pleminius Tribunos crudelissima morte interficit: ut etiam *Locrensium* principes, quos ad conquerendas injurias ad Scipionem profectos audiverat. Tandem Locrenses ad ipsum Senatum Romam legatos mittunt acerbe de injuriis Pleminii conquesturos. Eos Q. Fabius rogavit, *detulissent ne eas querelas ad P. Scipionem* a? & cum, *detulisse, sed frustra*, respondissent, *Pleminium vinctum Romam deportandum; ac Scipioni imperium abrogandum* censuit: qui præterea accusabatur, *quod molliter & licenter vivendo omnem militarem disciplinam corrumperet*. Ergo ex Q. Metelli sententia Tribuni plebis duo cum *M. Pomponio* Prætore, cui Sicilia provincia sorte evenerat, & decem legati missi sunt, qui præsentes de omnibus rebus judicarent. Ab his, sive, ut alii tradunt, ab ipso Scipione Pleminius & seditionis principes in catenas conjecti sunt b. Sacra pecunia a Pleminio militibusque ejus rapta in thesauris reposita, & sacrum piaculare factum: leges denique, & Senatus Locrensibus redditus: iisque permissum, ut de Scipione publice quererentur. Reliqua a Locrensibus grato animo accepta. Scipionem excusarunt, ut lenitate magis, quam malitia in hac re usum. Venientibus Syracusas legatis non verbis, sed fa-

ctis

a *Ibib. c.* 19. b *Ibid. c.* 21.

ctis Scipio se purgavit; cum cuncta summa disciplina & ordine in Sicilia fieri comperissent. Pleminium Livius *L. XXIX. c.* 22. prius in vinculis mortuum dicit, quam judicium Populi de eo perficeretur: & *L. XXXI. c.* 12. tanquam clarum pœnæ exemplum cum proponit: at idem *L. XXXIV. c.* 44. narrat, Pleminium comparasse homines, qui pluribus simul locis Urbis nocte incendia facerent, eumque tum demum in inferiorem demissum carcerem, necatumque: quæ indigna sane tanti nominis Historico est oscitantia; ut egregie olim observavit vir summi judicii, nec minoris doctrinæ Jacobus Perizonius [a]: cujus semper gratissimo animo recordor. Legatorum de Scipione relatio adeo animos mutavit, ut Senatus primo quoque tempore in Africam ei trajiciendum esse censeret.

§. 49. Res Hispaniæ. §. XLIX. In Hispania hoc anno absentia Scipionis Indibilem & Mandonium ad bellum conciendum perpulit [b]. Sed ab Romanis Imperatoribus *L. Lentulo* & *L. Manlio Acidino* victi sunt, Indibili in acie cæso [c]. Mandonius ejus frater aliique principes a suis comprehensi, & Romanis ad supplicium sunt traditi: atque ita pax Hispaniæ populis est reddita; quæ tamen diuturna non fuit [d].

§. 50. Res Græciæ. §. L. Res Græciæ biennio jam neglexerant Romani; ita ut Philippus Ætolos a Ro-

a *Animadv. Hist. c.* 8. b *Liv. L.* XXIX. *c.* 1. c *Ibid. c.* 3. d *Vid. Appian. de bell. Hisp. n.* 266. *& infr. ad A. U.* 556.

Romanis desertos, quibus voluit conditionibus ad petendam pacem subegerit. Unde liquet, inique questos fuisse Romanos, quod sine eorum auctoritate, adversus fœdus, pacem cum Rege fecissent [a]; ut pluribus docet Celeberr. Perizonius *Animadv. Hist. cap.* 9. Hoc autem anno, *P. Sempronius* Proconsul, successor imperii missus *Sulpicio*, Epirotarum & Acarnanum legatis & magistratibus intercedentibus, pacem cum Philippo sanxit; quam Populus Romanus eo libentius jussit, quia, verso in Africam bello, omnibus aliis in præsentia bellis levari volebant. Hac pace Romani pedem in Græcia fixerunt, Illyrici loca quædam sibi pacti. *Atintania* vero (etiam hæc gens Illyrica est) Philippo concessa.

Etiam hoc porro ad historiam hujus anni addendum, in libris Sibyllinis inventum fuisse carmen [b], *hostem alienigenam pelli Italia posse, si* Mater Idæa *a* Pessinunte *Romam advecta foret*. Ergo legatis ad Regem *Attalum* missis sacer lapis, quem *matrem Deum* incolæ *esse* dicebant, traditus est: isque Romæ a *P. Scipione* Cnei F., ejus qui in Hispania ceciderat [c], hospitio exceptus est. Oraculum enim Delphicum ad Attalum proficiscentibus responderat, „ Quum Romam-Deam devexissent, tum curarent, ut eam, qui „ vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet. Isque Senatus judicio P. ille Scipio judica-

a *Liv. L. XXIX. c.* 12. b *Ibid. c.* 10. c *Ibid. c.* 14.

judicatus fuerat. In ejus Deæ honorem ludi, *Megalesia*, instituti a.

§. 51. *Historia A. U. 549.* §. LI. Hoc anno dempto jam graviore a bello metu duodecim coloniis, quæ auxilia negaverant b, indictum est, *ut, quantum quæque militum plurimum dedisset, duplicatum ejus summæ numerum peditum daret, & equites centenos vicenos*. Tum jussum, *ut in coloniis census ex eadem formula, qua Romæ, ageretur* c. Pecuniæ quoque a privatis in Rempublicam collatæ quod fuerat, tribus pensionibus persolvi placuit d. Eodem anno Censura acta est. Censorum alter Nero collegam M. Livium, *quia Populi judicio esset damnatus, equum vendere* jussit e: eademque nota Livius Claudium notavit, *quod falsum adversus se testimonium dixisset; quodque non sincera fide secum in gratiam rediisset*. Hæc fere domi eo anno acta sunt.

§. 52. *Trajectus Scipionis in Africam.* §. LII. Porro Carthaginienses trajecturum jam in Africam Scipionem exspectantes Syphacem Regem a societate Romana abducunt f: qui nuptiis cum Hasdrubalis filia celebratis per legatos Scipionem hortatus est „ ut procul ab Africa bellum „ cum Carthaginiensibus Romani gere„ rent: si non abstineat terra Africa Sci„ pio; sibi necessarium fore pro patria dimicare." Scipio propere legatos remittit, monetque Syphacem, *ne Deos conven*to-

a *Juven. S. XI. v.* 191. b *Vid. Supr. §.* 36. c *Liv. Ibid. c.* 15. & 37. d *Ibid. c.* 16. e *Ibid. c.* 37. f *Liv. d. l. c.* 23.

ventorum testes fallat. Simul, quæ prima cursum navibus daret in Africam traiicere parat: tertioque postquam e Sicilia solverat, die, Africam tenuit a: Magnum terrorem adventus Scipionis Carthaginiensibus attulit: præsertim cum nec exercitum, nec ducem, quem ipsi opponerent, haberent. Romanis statim ac appulerunt lætissimus Masinissæ adventus accidit b. Hujus autem viri singulare erga Romanos studium meretur; ut ejus historiam paulo latius hic explicemus. Et vidimus jam eum in Hispania pro Pœnis militasse: dum autem in eo est, pater ejus Gala mortem obiit: cujus regnum ad fratrem Regis *Oesalcem* nomine pervenit; eoque non diu post mortuo ad hujus filium majorem *Capusam*: qui in prælio adversus *Mezetulum* quendam, tutorem *Lacumacis* minoris Oesalcis filii se dicentem, cecidit. Masinissa interea reversus cum quingentis Numidis *Thasum* urbem impetu capit: Lacumaces ad Syphacem aufugit. Inde Masinissa, cum plurimi Numidæ ad eum confluxissent, Lacumacem cum tutore & Syphacis auxiliis vincit: & regno recuperato Lacumacem & Mezetulum promissis ad se allicit. Sed Syphax instigantibus Pœnis bellum ei infert; eumque acie vincit; qui cum haud multis elapsus montem prædis agendis opportunum occupat. Inde a *Bocchare* Præfecto regio pulsus in valle arcta inclu-

a *Ibid. c.* 27. b *Ibid. c.* 29.

includitur [a] : unde cum quinquaginta haud amplius equitibus se eripuit. Verum mox iterum circumventus cum quatuor tantum equitibus, ipse quoque saucius, evasit. Sed ex his ipsis duo, dum amnem transeunt, gurgite rapiuntur: ipse periisse creditus cum duobus reliquis inter virgulta emersit. At stupenda hinc audacia, cum in spelunca vulnera curasset, regnum repetiit: atque in ipso itinere, haud plus quadraginta equitibus collectis, tanto favore excipitur, ut intra paucos dies ad decem millia militum colligeret, & regnum reciperet. Sed iterum a Syphace filioque eius *Vermina* victus cum sexaginta equitibus ad minorem Syrtim pervenit: & ad Romanorum adventum vagando inter vicinas gentes tempus consumpsit; quo adventu intellecto mox se, ut dictum est, Scipioni adiunxit. Hujus equites iam alam equitum Carthaginiensium cum præfecto suo ceciderant [b] : & mox rursus Scipio cum Masinissa simul *Hannonem Hamilcaris* filium, quem iterum equitatui per novum delectum comparato præfecerant, segniter agentem ingenti clade afficit, ipso quoque duce cæso. Ita lætis initiis Scipio sedem opportunam belli quærebat: & ad oppugnandam *Uticam* omnes belli vires convertit. Sed adventantibus cum magnis copiis Hasdrubale & Syphace post quadraginta ferme dierum obsidionem irrito ince-

a *Ibid. c.* 32. b *Ibid. c.* 29. & 34.

incepto inde abſcedere coactus eſt. Ita in hyberna conceſsit.

§. LIII. In Bruttiis P. Sempronius Conſul tumultu verius, quam pugna victus *P. Licinium* Proconſulem cum exercitu accivit; & ferocem recenti victoria Hannibalem fudit [a]. Dum interea alter Conſul *M. Cornelius* in Etruria ex Senatusconſulto quæſtiones de iis, qui res novare ſtuduerant, ſeveriter habet: urbeſque varias, qua vi, qua voluntate in deditionem recipit. §. 53. *Res Italiæ.*

§. LIV. Anno Urbis quingenteſimo quinquageſimo, qui belli Punici erat decimus ſextus, in Italia quidem nihil memoria dignum eſt geſtum; præſertim cum Hannibal hoc anno domum revocaretur. Ergo omnis civitas in Africam & Scipionem erat verſa [b]. Ad eum undique ſumma copia neceſſaria quævis comportabantur. Scipio autem, dum in hybernis eſt, cum Syphace de reconciliatione egit: &, licet primo conditiones, quas ferebat Syphax, (ut nempe, Romani Africa, Pœni Italia exirent) vix auribus admitteret; mox tamen hanc cauſſam probabilem ſuis commeandi in hoſtium caſtra libenter amplexus eſt: eaque ratione lignea ferme & ſtraminea tota eorum caſtra eſſe accepit, Cum vero jam omnia probe nota ſibi habere videretur, renunciato, *nullam aliam, quam relictis Carthaginienſibus, Syphaci pacis ſpem eſſe*, inducias tollit. §. 54. *Res A. U. 550.*

Y Inde

a *Ibid. c.* 36. b *Liv. L.* XXX. *c.* 3.

Inde media nocte hostium castra invadit; & tam ea, in quibus Rex, quam altera, in quibus Pœni tendebant, ignibus conjectis incendit: atque ita tum igne, tum ferro, bina castra una clade delet: ita ut quadraginta millia hominum aut cæsa, aut flammis hausta dicantur a. Oppida tria in deditionem accepta paratum hujus victoriæ præmium fuere. Nec segniter tamen Syphax Pœnique reparant bellum. Sed a Scipione, qui simul Uticæ obsidionem non negligebat, facilius etiam quam prius sunt victi, cum maxima pars novus miles esset. Celtiberi tamen, qui mercede conducti Scipionem bene de se & de gente sua meritum ultro oppugnatum venerant, obstinate pugnantes moriebantur b. Inde Scipio *Tunetem* (quindecim millia ferme passuum Carthagine is locus aberat) relictum fuga custodum occupat, in ipsam jam Carthaginem intentus. Classis vero Pœnorum interea Uticam petiit, ut eam obsidione liberaret [c]: sed industria potissimum Scipionis faciente ita accepti sunt, ut nihil aliud quam sex onerarias abstraherent. Major tamen quam pro re lætitia Pœnis fuit: maxime cum apparuisset, haud procul exitio fuisse Romanam classem, ni cessatum a præfectis foret. Syphax interea exercitu ingenti quidem, sed prope incondito parato Lælio & Masinissæ obviam venit [d]: at prælio equestri com-

a *Liv. Ibid. cap.* 6. b *Ibid. cap.* 8. c *Ibid. c.* 10.
d *Ibid. c.* 12.

commiſſo, cum fugam ſuorum ſiſtere conaretur, capitur. Mox Maſiniſſa ad *Cirtham* caput regni Syphacis miſſus Regem vinctum civibus ſuis oſtendit: quo ſpectaculo partim pavore mœnia ſunt deſerta, partim repentino conſenſu gratiam apud victorem quærentium patefactæ portæ. Intranti veſtibulum victori *Sophonisba* uxor Syphacis Hasdrubalis Pœni filia occurrit, precibuſque ita delinivit, ut non tantum, *Romanis ſe eam non tradíturum eſſe*, promitteret; ſed etiam, ut promiſſi fidem facilius præſtare poſſet, eam eodem die nuptiis ſibi junxerit, quo integrum non foret Lælio, aut Scipioni durius, velut in captivam, conſulere. Syphax ad Scipionem perductus, *inſaniſſe quidem ſe, cum arma adverſus Populum Romanum cepiſſet*, fatebatur: *ſed initium furoris fuiſſe*, addebat, *cum Carthaginienſem matronam domum accepiſſet: Nec cautiorem eſſe Maſiniſſam, qui etiam ſtultius, atque intemperantius eam quam ſe, duxerit*. Scipioni magna ſuper hæc cura incenſo Maſiniſſa ſupervenit: quem egregiis laudibus frequenti Prætorio celebratum, mox in ſecretum abductum, admonet „de omnibus, quæ Syphacis fuiſ„ſent Senatus Populique Romani judi„cium eſſe debere; proinde etiam conju„gem ejus Romam oportere mitti." Maſiniſſa lacrimis obortis Scipionem oravit, „ut, quantum res ſineret, fidei „ſuæ temere obſtrictæ conſuleret; pro„miſiſſe enim, ſeſe in nullius poteſta-

„ tem eam traditurum. " Et ab colloquio digressus venenum mox Sophonisbæ mittit: quod illa impavide hausit [a]. At ncipio, ut a præsenti motu animum Masinissæ averteret, postridie pro concione *Regem* eum appellat, eximiisque laudibus & donis ornat: cum præterea Rex in spem propinquam erigeretur, sublato Syphace, omnis Numidiæ potiundæ. Carthaginienses jam improsperis rebus perculsi solemnem de pace legationem ad Scipionem mittunt. Has leges pacis Scipio dixit: *Captivos, & perfugas, & fugitivos restituant: exercitus ex Italia & Gallia deducant: Hispania abstineant: insulis omnibus, quæ inter Italiam atque Africam sunt, decedant: naves longas, præter viginti, omnes tradant: tritici quingenta, hordei trecenta millia modium. Pecuniam* præterea alii *magnam*, alii *duplex stipendium* imperatum tradunt. Ad pacem his conditionibus petendam legati Romam sunt missi. Eo multis ante diebus advenerat cum Syphace, aliisque captivis Lælius [b]; legatosque Masinissæ in Senatum introduxit. His responsum est, „ regium „ nomen a Scipione Masinissæ datum a „ Senatu ipsi confirmari: " donaque, quæ Regi ferrent, decreta. Pœnorum vero legati nihil aliud petierunt [c], quam, „ ut in ea pace, quæ postremo Consule Lutacio facta esset, manere liceret

a *Ibid.* c. 15. b *Ibid.* c. 17. c *Ibid.* c. 22.

ret. ". Sed cum a senioribus, qui fœderibus interfuerant, alia alii interrogarentur, nec meminisse per ætatem dicerent legati, in Lævini sententiam, qui, *speculatores, non legatos venisse*, arguebat, discessum; legatique prope sine responso dimissi. Per induciarum autem tempus *Cn. Octavius* [a] Proprætor cum classe in Africam navigans tempestate in conspectum Carthaginis delatus est: & navium, nautarum fuga desertarum, magna pars Carthaginem puppibus tracta est. At Scipio legatos de violatis induciis questuros ad Pœnos mittit: qui & in urbe concursu Populi prope violati: &, dum redeunt, a classe Hasdrubalis quinqueremem, ut incolumes evaderent, in terram immittere compulsi sunt. Legatos tamen Carthaginiensium, qui cum Lælio & *Fulvio* Roma supervenerant, illæsos dimisit Scipio. Hæc eo anno in Africa gesta.

§. LV. In agro Insubrium Gallorum Mago Pœnus a *P. Quintilio Varo* Prætore, & M. Cornelio Proconsule prælio, quod anceps elephanti fecerant, victus est: [b] & mox, cum legati a Carthagine primo quoque tempore in Africam traiicere jussissent, navibus conscensis, superata vixdum Sardinia ex vulnere moritur. In Bruttiis multi populi, senescere Punicum bellum cernentes, ad Romanos defecere: & Consul Servilius quinque millia *§. 55. Res Italiæ.*

a *Ibid. c.* 24. b *Liv. Ibid. c.* 18.

ex exercitu Hannibalis cecidit, si Valerio Antiati, ambiguæ fidei scriptori, creditur. Ipse denique Hannibal a Senatu suo revocatus, Deos hominesque accusans, *quod obtrectatione & invidia Senatus Carthaginiensis, non a Populo Romano victus esset*, ex diutina possessione Italiæ vix distractus est. Ob vacuam demum sexto decimo anno hostibus Italiam supplicationes decretæ.

§. 56. Anni 551. res gestæ & belli Punici II. finis.

§. LVI. Anno Urbis quingentesimo quinquagesimo primo erexerant omnium animos Scipio & Hannibal velut ad supremum certamen comparati duces. Et Pœnus quidem, tum aliis rebus, tum fiducia maxime Scipionis percellebatur [a]. Hic enim speculatores Hannibalis a custodibus exceptos per castra, qua vellent, circumduci, atque ita ad Hannibalem retro dimitti jussit. Ergo æquiora impetrari posse ratus, si integer, quam si victus peteret pacem, colloquium Scipionis expetiit. Ubi congressi sunt omnis ante se memoriæ, omnium gentium maximi duces, paulisper alter alterius conspectu, admiratione mutua prope attoniti conticuere. Inde pacis conditiones tulit Hannibal, Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, quicquid insularum toto inter Africam Italiamque continetur mari, Romanis cedens. Sed cum Scipio etiam aliquid ad ea, in quæ antea conventura pax videbatur, adiiciendum censuisset, infecta pace ad

a *Liv. Ibid. c.* 29.

ad suos se recipiunt. Postero die acie concurritur: & post satis pertinax prælium superati sunt Carthaginenses[a]. Hannibal, quum *Adrumetum* confugisset, inde Carthaginem accitus rediit sexto ac trigesimo post anno, quam puer inde profectus erat: & fassus est in curia, *non prælio modo se, sed bello victum: nec spem salutis alibi, quam in pace impetranda esse*. Scipio terrorem undique perculsæ Carthagini admovendum ratus Cn. Octavium terrestri itinere eo legiones ducere jubet: ipse classe ab Utica profectus portum Carthaginis petit: quod tamen deprimendi magis hostis caussa, quam noscendi in præsentia faciebat: atque adeo mox Uticam rediit; cum jam legati cum infulis ramisque oleæ auctore Hannibale pacis petendæ caussa ad eum venissent; quos Tunetem ad responsum accipiendum venire jussit. Ibi, licet justa ira ob recentem perfidiam ad delendam Carthaginem omnes stimularet, tamen, cum reputarent, quanta res obsidio tam validæ urbis foret; cumque ipse Scipio vereretur, ne, si sibi successor mitteretur, penes eum finiti belli fama foret, ad pacem omnium animi sunt versi. Ergo conditiones pacis dictæ, quarum præcipuæ „ fuerunt, „ ut liberi suis legibus vive„ rent Pœni; finesque, quos ante bellum, „ tenerent; perfugas fugitivos, captivos redderent; naves rostratas, præter de-

a *Ibid. cap.* 35. b *Liv. Ibid. c.* 37.

„ cem triremes, elephantosque traderent; „ bellum injussu Populi Romani ne gererent; Masinissæ res redderent, fœdusque cum eo facerent; decem millia talentum argenti, descripta pensionibus æquis, in annos quinquagintta persolverent." Has conditiones quum in concione edidissent legati, *Gisgo* quidem pacem dissuasit; Hannibal vero indigne intempestivam adeo orationem ferens, Gisgonem manu sua ex superiore loco detraxit [a]. Fremitu inde populi orto, factum excusavit, quod per diuturnam absentiam morum urbanorum imprudens esset. Ita rursus legati Romam missi sunt: ubi jam ad nuncium primum rebellionis Carthaginiensium trepidatum fuerat: sed horum adventu finem tandem lugubri bello impositum constitit [b]. Hasdrubal princeps legationis Punicæ, qui pacis semper auctor fuerat, cum reliquis legatis in Senatum introductus modesta oratione, collegæ ejus etiam miserabili, Senatum flexere [c]: licet unus Senatorum infestus perfidiæ Carthagineinsium succlamasse feratur, *per quos Deos fœdus icituri essent, quum eos, per quos ante ictum esset, fefellissent?* cui responderit Hasdrubal, *per eosdem, qui tam infesti essent fœdera violantibus*. Ita inclinatis ad pacem animis, cum etiam Populus eam jussisset, Senatus decrevit, ut P. Scipio ex decem legato

a *Polyb. L. XV. c.* 17. b *Liv. d. l. c.* 40. c *Ibid. c.* 42.

gatorum sententia pacem cum Populo Carthaginiensi, quibus legibus ei videretur, faceret. Atque ita, quibus ante dictum est, legibus pax est facta septimo decimo anno, quam initum bellum esset [a]. Scipio triumpho omnium clarissimo Urbem invectus est [b]: & *Africani* cognomine, sive militari favore, sive populari aura, primus Imperator nomine victæ a se gentis nobilitatus. *Magnum* etiam proprio cognomine fuisse probat Doctiss. Perizon. Animadv. Hist. cap. 1. Syphacem cum aliis captivis ante currum triumphantis ductum, Polybius [c] auctor est, eumque post aliquod tempus in custodia obiisse; Livius Tibure haud multo ante mortuum dicit; & publico funere fuisse elatum. Secutus est Scipionis currum pileo capiti imposito *Q. Terentius Culleo* Senator, quem captivitate liberaverat [d]. Hic male ab Orosio cum *Terentio* comœdiarum scriptore confunditur: cum hic anno demum Urbis quingentesimo sexagesimo natus sit [e]. Inusitatos pro hac victoria honores Populus Scipioni decernere voluit: perpetuum Consulatum & Dictaturam: statuas in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio, in cella Jovis: utque imago ejus triumphali ornatu e templo Jovis Optimi Maximi exiret. Sed omnes prohibuit A. U. 552.

Sci-

a *Ibid. c.* 44. b *Vid. Vaillant. de fam. R. gente Cornelia num.* 12. c *L. XVI. cap.* 12. d *Liv. d. l. c.* 43. *& L.* XXVIII. *c.* 55. *seq.* e *Vid. Tanaq. Fabri epist. II. n.* 10.

Scipio [a], modestiæ exemplo memorando in tanta felicitate. Quam tamen felicitatem ipsi perpetuam non fuisse in sequentibus videbimus.

CAPUT SECUNDUM.

Bellum Macedonicum primum cum Philippo Rege.

§. I. *Origo belli Macedonici.*

§. I. VIdimus jam capite præcedente §. 22. Philippum Macedoniæ Regem (qui *Demetrii* filius, *Antigoni Gonatæ* Nepos, *Demetrii Poliorcetæ* Pronepos, *Antigoni* Asiæ, post Alexandrum magnum, Regis Anepos fuit) cum Hannibale fœdus adversus Romanos fecisse; & §. 26. bellum jam ab eo contra Romanos fuisse motum. Et §. 23. diximus, Romanos etiam cum Ætolis fœdus adversus Regem pepigisse: imo §. 40. & 44. narravimus, bellum jam cum eo fuisse gestum; sed pacem cum eo fuisse factam §. 50. adjunximus. At cum jam bellum cum Carthaginiensibus esset confectum, legati Philippi Romam venerunt [b], partim purgantes, quæ Romani de populatione sociorum questi fuerant [c]; partim ultro accusantes, & socios Populi Romani, & multo infestius *M. Aurelium*, qui cum duobus aliis legatis ad Regem missus fuerat [d], ut qui bello Regem lacessi-

a *Vid. Max. L. IV. cap. 1. ex.* 6. b *Liv. L. XXX. cap.* 40. c *Ibid. cap.* 43.
d *Ibidem cap.* 26.

cessivisset; partim denique postulantes, ut Macedones & Dux eorum *Sopater*, qui apud Hannibalem mercede militassent, captique in vinculis essent, sibi restituerentur. Sed, cum *M. Furius* ex Macedonia ad id ipsum missus, „ nihil aliud „ egisse Aurelium, quam ne impune in „ sociorum agros transcenderent popula- „ tores; & Sopatrum mandatu regio „ Hannibali auxilio missum fuisse, " retulisset, responsum est legatis, *Bellum quærere Regem; &, si pergat propediem inventurum; &, quod sociis Populi Romani injurias fecerit; &, quod hostes auxilio & pecunia juverit; gratumque facere M. Aurelium, quod socios Populi Romani armis tueatur*. Sub idem fere tempus, & ab Attalo Rege [a], & Rhodiis legati venerunt nunciantes, Asiæ quoque civitates sollicitari. Athenienses præterea etiam auxilium contra Philippum petierunt [b]. Sed vera belli caussa Romanis fuit, quod metuerent, ne Græcis subactis bellum, Pyrrhi exemplo, philippus in Italiam transferret [c]: quæ an justa caussa belli suscipiendi sit, aliorum esto judicium [d]. Cum ergo Patres bellum cum Philippo gerendum esse decrevissent, *P. Sulpicius* Consul ex Senatus consulto legem ad Populum tulit [e], *Vellent, juberent, Philippo Regi ob injurias illatas sociis Populi Romani bellum indici*. Sed ab omnibus ferme centuriis

a *Liv. L. XXXI. cap. 2.* b *Ibid. c. 14.* c *Vid. Zonar. T. II.* d *Vid. Grot. de I. B. P. L. II. c. 22.* e *Liv. Ibid. c. 6.*

turiis ea rogatio antiquata est; tum quod bello fessi essent homines, tum quod *Q. Bæbius* Tribunus plebis, *bella ex bellis a Patribus seri* criminaretur, *ne pace unquam frui plebs posset*. Ergo Consul comitia de integro habuit; & cum luculenta prius oratione bellum suasisset, omnes centuriæ, *Uti rogarat*, bellum jusserunt [a]. Ut vero querelæ privatorum, qui pecuniam ante annos quindecim [b], & iterum ante annos decem [c] Reipublicæ mutuam dederant, tollerentur, Senatus decrevit [d], *ut agri publici, qui intra quinquagesimum lapidem esset, copia iis fieret*. Inde Sulpicius, cui bellum cum Philippo evenerat, in Macedoniam trajecit: & statim *C. Claudium Centonem* Atheniensibus auxilio misit. Hi a Philippi ducibus obsidebantur, quod duos juvenes Acarnanes, qui imprudentes, cum non essent initiati sacris *Cereris* interfuerant, occidissent. Attalus contra, immodicis honoribus ab Atheniensibus exceptus [e] amicitiam cum iis firmavit: & fœderi isti etiam Rhodii accesserunt; ita ut hi belli confecti gloriam habere potuissent, si statim institissent Philippo per eorum cunctationem vires colligenti. Verum hoc negligentes eam gloriam Romanis concesserunt. At Philippus tot hostibus imminentibus nihil territus plurima Thraciæ loca occupat. *Abydi* vero cives, cum nullas æquas conditiones a Philippo impetrare potuis-

a *Liv. L. XXXI. c.* 8. b *Vid. Liv. L. XXIII. c.* 49. c *Id. L. XVI. c.* 36. d *Id. L. XXI. c.* 13. e *Ibid. c.* 15.

tuissent, exitu Saguntinorum simili perire statuerunt [a]. Sed, cum post pertinacissimam pugnam paucos ex juventute superesse cernerent, *Abydenorum* Principes, sacerdotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo mittunt: apud quem etiam interea *M. Æmilius* legatus Romanorum frustra pro Abydenis intercesserat. Verum, dum de his agitur, tanta rabies Abydenorum multitudinem invasit, ut se proditos a sacerdotibus esse rati, conjuges, liberos, seque ipsos interficerent. Romani contra duce Claudio Chalcidem Euboeæ caput, exsulibus quibusdam custodiam ejus urbis negligi indicantibus, ceperunt, idonea quoque præda potiti. Et, si tantum militum Romanis fuisset [b], ut & Chalcis teneri, & non deseri præsidium *Athenarum* potuisset, magna res principio statim belli, Chalcis & *Euripus* adempta Regi forent: qui Athenas inde & *Eleusinem* frustra tentavit; *Achæos* etiam incassum ad integrandum bellum hortatus [c]. Ergo ira incensus, cum etiam nequicquam iterato Athenas oppugnasset, in Bœotiam recessit. Consul Sulpicius interea per *L. Apustium* legatum *Antipatriam* Macedoniæ urbem, & alia in potestatem redigit: & cum *Pleurato* Illyrico, *Amynandro Athamanum* Rege, *Dardanis*que fœdus jungit. Nec Philippus segnius, tum ipse, tum per filium *Persea* bellum apparabat: sed ab Consule non parabatur, sed gerebatur jam in ipsa Ma-

a *Ib. c.* 17. *Polyb. L. XVI. c.* 16. b *Liv. Ib. c.* 23.
c *Ibid. c.* 25.

Macedonia bellum [a]: & multi vici, oppidaque, partim voluntate, partim metu in potestatem redigebantur. Ac velitationibus etiam plerumque superior Romanus erat: imo tandem, cum paulo majoribus copiis concurrissent, fugientibus Macedonibus parum abfuit, quin ipse Rex equo delapsus opprimeretur [b]. Saluti fuit eques, qui equum suum Regi tradidit; ipse ab hostibus urgentibus confossus periit. Cum vero fama esset Pleuratum Dardanosque jam in Macedoniam transcendisse, misso ad Consulem caduceatore, qui inducias ad sepeliendos cæsos peteret, noctu silente agmine abiit. Consul confestim eum est insecutus, multisque locis vastatis & captis Apolloniam Illyrici urbem, unde orsus bellum erat, copias reduxit [c]. His successibus Ætoli, qui paulo ante Macedonum, Romanorumque legatos dubio responso dimiserant [d], Romanis restituti sunt [e]: sed cum opimos Thessaliæ campos effusi popularentur, a Philippo cæsi, & in Ætoliam refugere sunt coacti: atque ita, cum Dardanos quoque repressisset Philippus, damna a Romanis accepta restituit [f]. Classis Romana & Attali interea varias urbes & insulas diripuit: Oreum vero validum Euboeæ urbem multis operibus oppugnatam Romani simul & Attalus cepere: atque ita finita æstate utrimque in hyberna concessum est [g].

§. II.

[a] *Ibid. c.* 33. [b] *Ibid. c.* 37. [c] *Ibid. c.* 40. [d] *Ibid. c.* 32. [e] *Ibid. c.* 41. [f] *Ibid. c.* 43. [g] *Ibid. c.* 47.

§. II. Eodem anno varii Gallorum Populi Placentia direpta Cremonam obsidebant duce Hamilcare, qui de Hasdrubalis exercitu in iis locis substiterat [a]. Super qua re cum legati Romanorum ad Carthaginiensium Senatum querelas detulissent, responsum est, „ Nihil ultra facere posse Carthaginienses, quam ut exilio mulctarent Hamilcarem bonaque „ ejus publicarent. " [b]. At L. Furius Purpureo Prætor ingenti Gallos strage cæcidit; ipso etiam Hamilcare in prælio interfecto [c]. Et licet Consul *C. Aurelius* ad confectum bellum in provinciam cum venisset, iram adversus Prætorem haud clam tulerat, huic tamen Romam reverso triumphus a frequenti Senatu decretus est: cujus gloriæ ambitione perlectus, ut videtur, *Cn. Bæbius Tamphilus* [d], qui Prætor anno sequente Galliam provinciam acceperat, temere ingressus Gallorum Insubrium fines prope cum toto exercitu est circumventus. L. Lentulus ejus anni Consul eum multis probris increpitum Romam abire jussit: neque ipse tamen memorabile quicquam gessit.

§. Bellum Gallicum.

§. III. Etiam in Hispania a Proconsule *C. Cornelio Cethego* magnus Hispanorum hostium exercitus fusus est [e].

§. 3. Res Hispaniæ.

§. IV. Anno Urbis quingentesimo quinquagesimo quarto *P. Villius Tappulus* Consul in Macedoniam profectus seditionem mili-

§. 4. Belli cum Philippo continuatio. A. U. 554.

a *Liv. L. XXXI. c.* 10. b *Ibid. c.* 47.
c *ibid. c.* 21. d *Id. L. XXXII. c.* 7.
e *Id. L. XXXI. c.* 49.

militum veteranorum composuit, qui finem tandem militandi sibi fieri petebant, quando labore ac vulneribus jam essent confecti [a], de missione eorum ad Senatum scripturum se esse pollicitus. Sed antequam ipse Consul aliquid memoria dignum efficere potuerat, successor ejus jam in Corcyram insulam advenisse nunciabatur [b].

A. U. 555. Erat hic *T. Quinctius Flaminius*, qui ex quæstura Consulatum petens obtinuerat, nequicquam impedire conatis Tribunis plebis. Et nondum triginta annos natum Consulem fuisse factum dicit Plutarchus [c]: nec dissentit Livius [d], cum triginta ferme & trium annorum fuisse scribit: quando tertio post anno Philippo Rege debellato libertatem Græciæ promulgaret. Huic maturius [e], quam priores soliti erant Consules, quum in Macedoniam transmisisset [f], placuit quamprimum Regem aggredi, ne, ut antea, dum Rex se difficultate locorum tuetur, sine ullo effectu æstas extraheretur. Sed quadraginta dies abiere dum quomodo id fieret non satis expediebat. Interea Epirotæ frustra, rogante Philippo, pacem componere tentarunt; cum duræ nimis Philippo conditiones a Consule propositæ viderentur. Itaque abrupto colloquio ductu pastoris quatuor millia peditum, & trecentos equites mittit [g], qui supra caput hostium montium

a *Liv. L. XXXII. c.* 4. b *Ibid. c.* 6. c *in ejus vita init.* d *L. XXXIII. c.* 33. e *Plut. Ibid. p. m.* 370. f *Liv. L. XXXI. c.* 9. g *Ibid. c.* 11. *Plut. d. l.*

tium anfractus occuparent: cumque tertio die verticem, quem petierant, tenere se fumo significassent, ipse castra regia adoritur; & suis e summis jugis decurrentibus Regem castris, quæ ad *Aoum* fluvium erant exuit. Rex, cum Thessaliam se diutius tenere non posse sensisset, variis ejus oppidis evastatis in Macedoniam transcendit: reliqua fere Thessaliæ a Romanis, Ætolis & Acarnanibus expugnantur, diripiunturque, ut Livius narrat [a]. Plutarchus vero a direptione prohibuisse suos Consulem dicit; eaque moderatione motas Thessaliæ urbes ad eum defecisse. Mari quoque *L. Quinctius* frater Consulis cum Attalo Rege & Rhodiis simul junctis copiis [b] *Eretriam*, vetustam, amplam & probe munitam Euboeæ urbem summa vi oppugnatam, dum cum Attalo Rege de pace agentes segnius munia belli obeunt incolæ, expugnat: ut & *Carystum* aliam ex validis Euboeæ urbibus. Sed *Atracem* urbem (nam, *longiorem Atrax oppugnationem habuit* cum *Jo. Fr. Gronovio* apud *Liv. L. XXXII. c.* 17. ex *cap.* 15. *præcedenti* legendum videtur pro, *longe atrociorem o. h.*) post longam oppugnationem Consul relinquere coactus est [c]: & in *Phocidem* conversus ejus regionis loca quædam cepit; ac in iis præcipuam Anticyram ad commodum hybernandi usum. Hinc Consul, ut Achæos sibi fœdere adjungeret; legatis missis pollicitus

a *Ibid. c.* 13. *sqq.* b *Liv. Ibid. c.* 16. c *Ibid. c.* 17. *& sq.*

„ citus est, „ si ab Rege ad Romanos de„ fecissent, Corinthum iis in antiquum „ gentis concilium contributurum. “ Idque post multas in concilio Achæorum altercationes obtinuit a, Dymæis tamen, *Megalopolitanis* & *Argivis* privatis ex caussis; societatem Romanam aspernantibus. Et L. quidem Quinctius cum Attalo Achæorumque auxiliis Corinthum magno opere oppugnavit: sed, cum præsidium a Philippo accepissent Corinthii, oppugnationem omisit. Et Argivorum civitas per quosdam principes regio præfecto prodita: ubi, qui Achæorum urbi nuper imposito præsidio præerat, *Ænesidemus*, cum incolumitatem Achæis suis pactus esset, cum paucis clientibus interfici voluit b. At Consul interim *Elatiam* in Phocide capit: nec ultra memorabile quid in Græcia hoc anno gestum est.

§. 5. *Res Italiæ.* §. V. In Italia magna vis servorum, quæ cum obsidibus Carthaginiensium, ut principum liberis, erat, simul cum aliis mancipiis Afris diuturno hoc bello captis conjurationem fecit [c], missis etiam qui aliis locis servitia concitarent. Sed, cum duo servi eam conjurationem *L. Cornelio Merulæ* Prætori Urbano aperuissent, hic jussu Senatus ad eam conjurationem quærendam atque opprimendam profectus *Setiam* de plurimis supplicium sumpsit.

§. 6. *Res* §. VI. Anno Urbis quingentesimo quinqua-

a *Ib. c.* 23. b *Ib. c.* 25. c *Liv. L. XXXII. c.* 26.

quagesimo sexto cum Consules Italiam Macedoniamque sortiri pararent, intercedentibus Tribunis plebis, quia Quinctium a bello, quod proxima æstate perfecturus videbatur [a], avocari e Republica non esse censebant, Senatus T. Quinctio imperium prorogavit, donec successor ei venisset: quod jam antea a Senatu per literas petiisse Quinctium dicit Plutarchus [b], quas cum legatis Philippi in Senatu de pace coram acturis miserat [c]: illudque amicis propinquisque summa vi ut tenderent mandasse addit Livius [d]. Quinctio certe liberum arbitrium pacis ac belli permissum; cum legati regii, quod de Demetriade, Chalcide, Corintho (quæ loca si Rex teneret libera Græcia esse non poterat [e]) nominatim quicquam sibi mandatum negassent, infecta pace essent dimissi. Nam petierat Philippus, ut cum T. Quinctio colloqui liceret: idque præsentibus Romanorum sociis factum erat [f]: sed cum sociis præsertim conditiones a Philippo latæ minus placuissent, hoc tamen impetraverat, ut legatos, quos diximus, ad Romanos mittere liceret: sed ea lege, ut Phocide ac *Locride* continuo præsidia deduceret [g]. Itaque Philippus ex responso legatis dato cum acie decernendum videret [h], Argos *Nabidi* Lacedæmoniorum tyranno, ut

Græciæ A.U. 556.

Z 2 ejus

a *Ibid. c.* 28. b *vita Quinctii p. m.* 372. C. c *Ibid. c.* 36. *sq.* d *Ibid. c.* 32. e *Polyb. L. XVII. c.* 11. f *Polyb. L. XVII. c.* 1. g *Ibid. c.* 10. h *Liv. d. l. c.* 38.

ejus amicitiam sibi conciliaret, per *Philoclem*, qui Argis & Corintho præerat, tradi ipsis Argivis invitis fecit. Sed ejus beneficii immemor tyrannus mittit ad Quinctium & Attalum, qui nunciarent,
„ Argos in sua potestate esse; eo si veni-
„ ret Quinctius ad colloquium non diffi-
„ dere sibi omnia cum eo conventura. "
Et sane Quinctius cum Attalo eo profectus persuasit tyranno, ut auxilia adversus Philippum mitteret, & cum Achæis inducias faceret [a]: ut Argis præsidium deduceret persuaderi non potuit: sed potius, cum ipse viros spoliasset, uxorem ad feminas spoliandas Argos remisit. At Quinctius cum Attalo Rege, quum *Thebas*, *Bœotiæ* caput, incautis & nihil tale exspectantibus civibus intrasset [b], societatem Romanam amplecti Thebanos coegit. Sed Attalus, cum primus in Bœotorum concilio verba faceret, parte membrorum captus subito obmutuit [c], & concidit: & æger inde *Pergamum* advectus haud multo post mortem obiit [d]. Quinctius porro omnibus jam a tergo tutis pacatisque omnes cogitationes in Philippum; &, quod reliquum belli erat convertit: nec minus Philippus, suppleto jam exercitu, defungi quamprimum certamine cupiebat. Itaque relictis locis impeditis in Thessaliæ patentes campos contendunt [e]: atque ibi ad tumulos, qui *Cynoscephalæ* (*canis capita*) a figuræ quadam

a *Ibid. c. 39.* b *Plut. loco prox. Id.* c *d. L. XXXIII. c. 2.* b *Ibid. c. 21.* e *Ibid. c. 6.*

dam similitudine vocantur, prælio concurrerunt. Eo prælio victus Rex effuso cursu *Tempe* petiit [a]: & mox missis *Larissam* ad commentarios regios comburendos in Macedoniam cessit.

§. VII. Inde porro statim misso caduceatore veniam legatis mittendis a Quinctio petiit. Nec difficulter impetravit; cum etiam Romanus, *bono animo esse Regem*, juberet. Ægre hoc ferebant Ætoli, „ & querebantur, „ Imperatorem victo- „ ria mutatum suo arbitrio cuncta age- „ re: & solis Romanis pacis gratiam & „ fructum quærere. " Et faciebat multa sedulo Quinctius, ut leviores vilioresque apud omnes essent & viderentur; quod insatiabili aviditate prædæ, arrogantia & vanitate laborantes cerneret; sublatoque Philippo dominos Græciæ esse habendos. Ergo ad colloquium admissus Rex [b] imperata priore colloquio a Romanis, aut postulata a sociis concessit: de ceteris Senatui permisit: & convenit præterea cum eo, ut *Demetrium* filium, & quosdam ex amicorum numero obsides & ducenta talenta daret. Easque conditiones facilius concessit Quinctius [c], quod *Antiochum* Syriæ Regem bellum transitumque in Europam moliri constabat [d]. In Senatu haud multa verba facta sunt [e], quum Macedones, *quæcunque Senatus*

§. 7. De pace cum Philippo facta.

Florenorum 360000.

Z 3 *natus*

[a] *Ibid. c.* 10. [b] *Ibid. c.* 13. [c] *Ibid. c.* 24. *Polyb. excerpt. legat. p.* 1101. *edit. Jac. Gronov.* [d] *Liv. d. l. c.* 31. *sq.* [e] *Ibid. c.* 30.

natus censuisset, id Regem facturum esse dicerent. Igitur reversis in Græciam legatis pax ex decem legatorum sententia Philippo data; cujus præcipuæ leges fuerunt [a], *ut omnes Græcorum in Europa & Asia civitates libertatem & suas leges haberent; captivos, transfugasque redderet Philippus, naves omnes tectas traderet; ne plus quingentis armatorum haberet, neve elephantum ullum; bellum extra Macedoniæ fines injussu Senatus ne gereret; mille talentum Populo Romano daret*. In *Acrocorintho* tantum, Chalcide & Demetriade præsidium Romanum esse placuit, donec cura de Antiocho decessisset. Sed cum Ætoli ita catenatam restare Græciam criminarentur, pervicit apud Concilium ut præsidia ex his quoque urbibus deducerentur [b]. Agebantur forte eo tempore *Isthmia* celeberrimo omnium undique Græcorum conventu: in eo conventu, cum præco „ libertatem omnibus gentibus, quæ „ sub Philippo fuerant, a Senatu Popu„ loque Romano dari " pronunciasset, majus gaudium fuit quam quod universum homines caperent [c]. Itaque præcone sæpius revocato, cum vix auribus, vix oculis suis crederent homines, tantus cum clamore plausus est ortus, ut facile appareret, *nihil omnium bonorum multitudini gratius quam libertatem esse*. Addit Plutarchus [d], & idem fere tradit Valerius Maximus

a *Polyb. p.* 1105. b *Plut. vita Quinctii p. m.* 374. c *Polyb. ex leg. p. m.* 1109. d *vita Quinctii p.* 375.

mus [a], (atque ille quidem caufas naturales ejus rei reddere conatur) corvos forte fupervolantes vi iftius clamoris in terram decidiffe; cujus rei fides fit penes auctores. At minime Ætoli his pacis conditionibus erant contenti [b]: licet Quinctius oftenderet, „ eos jam focietatem fœderis „ folviffe, quo tempore relictis Roma- „ nis cum Philippo pacem fecerant. " Et porro monuit eos, „ ut fideliter in „ amicitia Populi Romani permanerent; „ legatos tamen fi vellent Romam mit- „ tere, omnia æqua impetraturos eos ef- „ fe afferens [c].

§. VIII. Bœotis etiam a Quinctio pax data fuerat [d]; licet aperte Philippi partes foviffent. Cum enim petentibus Bœotis eos, qui fuæ gentis apud Philippum militaverant, reftituiffet, ut, fufpecto jam Antiocho eorum favorem Romanis conciliaret, non Confuli, fed Regi pro redditis hominibus gratias egerunt: & comitiis proximis *Brachyllam* quendam *Bœotarchem* fecerunt, (fummus, ut nomen indicat, hic erat gentis Magiftratus, ficut *Magnetum Magnetarchem* videmus apud Livium *L. XXXV. c.* 31. & Ætolorum *Ætolarchem* apud *Phlegontem Trallianum de rebus mirabilibus c.* 2.) nullam aliam ob cauffam, quam quod Præfectus Bœotorum apud Regem militantium fuiffet, præteritis iis, qui Ro- *§. 8. Bœotorum res.*

Z 4 manæ

a *L. IV. c.* 8. *ex.* 5. b *Polyb. exc. legat. p. m.* 1101. *Liv. L. XXXIII. c.*31. *&* *L. XXXIV. c.* 23. c *Ibid. c.* 35. d *Ibid. c.* 39.

manæ societatis auctores fuerant. Ex his unus *Zeuxippus* cum *Pisistrato* aliisque Brachyllam obtruncat, conscio, imo hortatore facinoris Proconsule Romano [a]: unde ad execrabile odium Romanorum efferati Bœoti multos eorum per insidias interficiunt; cum etiam prædæ aviditate allicerentur. Cum ergo justo pioque bello eos jam persequeretur Quinctius, deprecantibus tamen pacem concessit, ea lege, ut noxios traderent; & mulctæ nomine triginta talenta conferrent.

§. 9. Bellum cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno, & Græciæ res compositæ.

§. IX. Antequam autem Græciam relinquamus, adjungendum est bellum, quod cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno gestum est. Hic antea quidem socius Romanorum fuerat [b]; sed cum occupatis Argis ferocius ageret [c], Senatus bellum adversus eum decrevit [d], cum etiam libertatem, quam Senatus Græciæ decreverat, turbaturus videretur [e]. Ergo etiam omnes sociæ in Græcia civitates exceptis Ætolis bellum adversus Nabidem decernunt: statim Quinctius Lacedæmonem exercitum duxit; licet omnes fere Græciæ principes ab Argis, quæ caussa belli esset, illud potissimum ordiendum censerent [f]. A Philippo etiam auxilia Quinctio venerunt: & naves a Rhodiis & *Eumene* Rege, qui Attalo patri successerat [g]; præter classem Romanam, cui fra-

a *Polyb. d. l. p.* 1104. b *Liv. L. XXIX. c.* 12. *Vid. eund. L. XXXI. c.* 25. *Plut. Qu. p.* 376. c *Liv. L. XXXIII. cap.* 44. d *V. eun. L. XXXIV. c.* 22. e *Plut. d. l.* f *Ib. c.* 26. g *Id. L. XXXIV. c.* 30.

frater Quinctii Lucius præerat; per multi denique exsules, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, pulsi. Nec tamen Tyrannus bellum omisit, licet tot hostibus premeretur: &, ut etiam domi tutus esset, eis, quos suspectos habebat, edicit, „ se eos in custodia habiturum, „ donec ea, quæ instaret tempestas præ„ teriisset. “ Illi in custodiam se tradi patiuntur. Sed nocte insequente Tyrannus eos (octoginta ferme erant) interficit. *Ilotas* quoque agreste genus, transfugii insimulatos necat. Ita paratus eruptione in hostes suos pugnat [a]: sed intra urbem compulsus, cum etiam *Gythium* navale Lacedæmoniorum, & validam eo tempore urbem; traditum Romanis audivisset, impetrato colloquio ad Quinctium venit: verum contra tendentibus sociis nihil ulterius impetrat. Quinctius vero, cui tacita cura suberat, ne successori inchoati belli victoria tradenda esset [b], ostendendo, quam lenta & difficilis res obsidio Lacædemonis futura esset, pervicit, ut pax tyranno daretur [c]: cujus præcipuæ leges fuerunt, „ ut Argis Ar„ givorumque oppidis præsidia deduce„ rentur: navem nullam, præter duos „ lembos, qui non plus quam sexdecim „ remis agerentur, haberet: perfugas, „ captivos redderet: *Messeniis*, quæ ere„ pta erant, exsulibus liberi & conjuges „ restituerentur: in *Creta* Insula ne quam „ ur-

a *Ibid. c.* 28. b *Ibid. c.* 33. c *Ibid. c.* 35.

„ urbem haberet: ſocietatem cum nemi-
„ ne inſtitueret, aut bellum gereret: op-
„ pidum nullum, caſtellumve conderet:
„ talenta centum argenti in præſenti,
„ quinquaginta in ſingulos annos per an-
„ nos octo daret. “ Sed nequaquam hæ conditiones Nabidi iiſque, qui cum eo erant, placuerunt: imo mox Romanos, cum urbem jam fere cepiſſent ædificiis, quæ muro proxima erant, incenſis recedere coegerunt. Tamen cum rei exitum tyrannus nullum videret, legatos miſit; & pacem conditionibus, quæ paucis ante diebus editæ erant, impetravit [a]. Argivi tamen, dum Tyrannus oppugnatur, præſidium ejus expulerunt: & in commune Achaiæ concilium reſtituti ſunt. Anno etiam ſequente Quinctius multa Philippi, aut legatorum ejus licentia corrupta reſtituit [b]: atque ita tota Græcia liberata, (nam Nabidi vires ad nocendum ademptæ erant) captiviſque plurimis, quos Hannibal in Græciam miſſos vendiderat, receptis Romam reverſus ſplendidiſſimum triumphum egit [c].

§. 10. Bellum cum Gallis & Hiſpanis.

§. X. Dum hæc in Græcia geruntur in Gallia etiam & Hiſpania bellatum fuit: & anno quidem quingenteſimo quinquageſimo ſexto utrique Conſuli Italia provincia decreta eſt [d]. Eo anno ergo *Minucius* Conſul Ligurum civitates pleraſque in deditionem accepit: Ti. Sem-

a *Ibid. c* 40. b *Ibid. c.* 48. c *Ibid. c.* 51.
d *Ibid. L. XXXII. c.* 28.

Sempronius Longus vero, cum Cenomanos non publico consilio se Insubribus junxisse intellexisset, impetravit, ut in acie aut quiescerent; aut etiam, si qua occasio fuisset, Romanos adjuvarent: atque ita faciles Insubres in medio sunt cæsi; capto etiam Hamilcare Pœnorum Imperatore, qui belli caussa fuerat. *Ligustini Iluates* his rebus auditis Minucio se tradiderunt [a]. Anno sequente *Marcellus* [b] Consul satis magna clade aBojis Gallis affectus est. Sed cum gens tædii impatiens in vicos suos dilapsa esset, trajecto Pado ingenti strage Gallos perculit, *Como* etiam oppido intra paucos dies capto: & paulo post cum collega L. Furio Purpureone copiis junctis ita pugnavit, ut vix nuncius cladis hosti relinqueretur, licet etiam *Valerius Flaccus* Consul anno sequente cum Bojis feliciter pugnasse dicatur [c].

In Hispania ulteriore A. U. 556. ingens bellum coortum fuerat [d], cum Hispani tum primum suo nomine, nullo Punico exercitu, aut duce ad arma ivissent [e]; & exitu anni *C. Sempronius Tuditanus* Proconsul ex vulnere ibi obiit [f]; quod in prælio, quo exercitus ejus fusus erat, acceperat. Igitur Anno Urbis quingentesimo quinquagesimo octavo M. Porcius Cato Consul cum classe & exercitu in Hispaniam profectus (cum prius oratione habita enixe suasisset [g], ne *A. U. 558.*

a *Ibid. c.* 31. b *Id. L. XXIII. c.* 36. c *Liv. L. XXXIV. c.* 22. d *Liv. Ibid. c.* 21. e *Ibid. c.* 26. f *c.* 25. g *Id. L. XXXIV. c.* 1.

ne lex *Oppia*, qua mulierum luxus reprimebatur, abrogaretur: quod tamen contra tendentibus duobus Tribunis plebis obtinere non potuit [a]) in Hispaniam igitur profectus, urendo vastandoque agros hostium, omnia fuga & terrore complet [b]. Interim etiam omne, quod supererat tempus, exercendis militibus consumit. Dum in eo est Consul legati Illergetum ad eum venerunt opem adversus hostes suos orantes. At, cum ob imminentes ex propinquo hostes dividere exercitum non auderet Cato, spem pro re sociis ostentat [c]; præsentibusque legatis tertiam partem militum, tanquam statim profecturam, in naves imponit; ita ut auxilii adventantis fama & suos & hostes legati implerent. Sed iis profectis milites ex navibus revocat; cumque jam satis & corpora & animos suorum firmasse videretur, circumducto exercitu procul navibus suis castrisque, ubi spem nisi in victoria non haberent, pugna, sed difficili, hostes vicit [d]. Eaque res, & simul populatio agrorum *Emporitanos*, multosque alios, ut civitates suas Romanis dederent, compulit. *Bergistanos* iteratæ defectionis reos sub corona vendidit. Inde auctis adjunctione veterum exercituum copiis Turdetanos vicit quidem, sed non subegit: omnibus tamen cis Iberum Hispanis, ut occasionem rebellandi adimeret, arma abstulit; plurimarumque urbium muros diruit, summa vi

ma vi

a *Ibid. c.* 8. b *Ibid. c.* 9. *f.* c *Ibid. c.* 12. d *Ibid. cap.* 16.

ma vi animi & ingenii, (quæ sane maxima in hoc viro fuit) parsimonia præterea, vigiliis, labore omnia exsequens. Turdetanos tamen, ut dictum, Celtiberosque perdomare non potuit [a]. Et horum quidem auxilia evocaverat, cum paulo post quam provinciam esset ingressus ingruentibus barbaris periculum esset, ne opprimeretur [b]. Cum hi vero ducenta talenta mercedis loco poscerent, & indignum hoc aliis videretur, *nihil grave esse*, duxit Cato: *quippe, si vicisset, soluturum ab hostibus, non a se: si victus foret, nullos fore, qui exigerent, nullos, a quibus exigeretur*. Ea pugna ergo fugatis hostibus plurimas urbes (quadringentas dicit Plutarchus) cepit; summa abstinentia prædam ex iis redactam tractans. Sed mox provinciam Scipioni, cum quo simultates exercebat, tradere coactus cum parvis copiis, a quibus deducebatur, partem Lacetanorum subegit; oppidumque eorum stratagemate cepit [c]. Ab una enim parte auxilia Suessetanorum oppugnare mœnia jubet: & cum in eos, quos sæpe vicissent, contemptim erumperent Lacetani, ipse cum delectis cohortibus urbem fere vacuam occupavit. Pacata provincia vectigalia magna ex ferrariis argentariisque instituit; quibus locupletior indies provincia fuit. Atque inde ad triumphum Romam digressus est [d]. Quod autem de provincia Sci-

a *Ibid. c.* 19. b *Plut. Cat. maj. p. m.* 341. c *Liv. L. XXXIV. c.* 21. *Frontin. Strat. L. III. c.* 10. *n.* 1. d *Liv. Ibid. c.* 46.

Scipioni a Catone tradita diximus Plutarchi fide nititur: sed qui, cum attentius rem consideramus, humani aliquid hic passus fuisse videtur: nam apud Livium de ea re silentium est: & *Cornelius Nepos* [a]; conatum quidem fuisse Scipionem depellere provincia Porcium; sed per Senatum efficere non potuisse dicit. Hoc porro tempore duæ Hispaniæ terminatæ fuisse videntur: atque in eas ab hoc tempore duo novi Prætores, qui ad quatuor fuerant additi [b], sunt missi. Licet sequentibus annis pluribus continua etiam bella cum Hispanis fuerint: quæ omnia, nisi si eximium plane aliquid acciderit, non memorabimus.

Alter Consul L. Valerius Flaccus cum Bojorum manu in Gallia signis collatis secundo prælio conflixit [c]: & anno sequente iterum Gallorum Insubrium & Bojorum decem millia ab eodem sunt cæsa [d]. Orosius [e] alterum præterea grave prælium cum Gallis commissum memorat. Et eodem anno Consul *Ti Sempronius Longus* ancipiti prælio cum Gallis decertasse dicitur: ita tamen, ut plures e Gallis ceciderint [f]. Sed anno sequente Gallico bello
A.U. 560. etiam Ligusticum accessit: adeo ut Senatus *tumultum esse* decerneret [g]; & summa cura delectus ageretur: Consul *L. Cornelius Merula* exercitu in agrum Bojorum ducto

a *Vita Catonis*. b *Liv. L. XXXII. c.* 27. c *Liv. L. XXXIV. c.* 22. d *Ibid. c.* 46. e *L. IV. cap.* 20. f *Liv. Ibid. cap.* 46. *sq.* g *Ibid. c.* 56.

ducto, nihil se opponentibus hostibus eum vastavit: sed dum regreditur insidiis Gallorum exceptus cruento prælio cum iis confligere coactus est; quo tamen superior fuit. Verum, quod legatus ejus *M. Claudius* culpa Consulis tot milites fuisse amissos, victosque jam hostes, cum deleri potuissent, e manibus emissos scripsisset, triumphus ipsi negatus fuit.

§. 11. De institutis quibusdam domesticis horum temporum.

§. XI. Hinc porro arma Romana in Asiam jam translata, majoraque indies Imperii incrementa enarranda habebimus, si prius pauca quædam etiam domi gesta, quæ notari merentur, indicaverimus. Et primum quidem A. U. 556. lata fuit *Lex Porcia*[a] a *P. Porcio Læca* Tribuno plebis *de provocatione & libertate civium; ne cui civem Romanum verberare necareve liceret.* quam quidem legem multi auctores sunt M. Porcium Catonem in Consulatu tulisse. Sed ad hunc quem diximus, Porcium Læcam referendam esse, tum alia docent, tum etiam denarius, quem post alios refert Cl. *Vaillantius* [b] ubi ab una parte conspicitur caput *Deæ Romæ* galeatum cum nota denarii, & nomine *P. Laecæ*; in aversa parte Prætor stans manu versus civem togatum extensa, lictoremque, ut videtur, pone se habens; ubi in inferiore nummi parte legitur vox *Provoco*.

Annus sequens insignis fuit novo sacerdocio, *Triumviris Epulonum* institutis, qui

a *Liv. L. X. c. 9. Cic. pro C. Rabir. c. 4. Sall. Catil. c. 51.* b *de fam. Rom. G. Porcia n. 10.*

qui *ludorum epulare sacrificium* facerent [a]; qui postea *Septemviri* facti sunt.

Anno Urbis 559. Scipio in secundo suo consulatu primum dicitur, *subsellia Senatorum a populari consessu in ludis scenicis separasse* [b]; cujus rei postea pœnituisse fertur. Alii, Censores Africani consilio id fecisse asserunt [c].

Anno 560. fraus fœneratorum plebiscito coercita est [d]. Hi enim, cum fœnebribus legibus multis avaritia eorum constricta esset, pecuniam quam civibus Romanis credidissent, in socios, qui iisdem legibus non tenerentur, transcribebant, Itaque plebs scivii; ut cum sociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ jus idem, quod cum civibus Romanis esset.

a *Liv. L. XXXIII. c.* 42. b *Id. L. sq. c.* 54. *Cic. fragm. Orat. I. pro C. Corn. & ibi Ascon.* c *Liv. l. d. c.* 44. d *Id. L. XXXV. c.* 7.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De bello Antiochino, sive Asiatico, aut denique Syriaco.

§. I. ANtiochus cognomento *Magnus* *Seleuci Callinici* filius, *Antiochi Dei* nepos, *Antiochi Soteris* pronepos, *Seleuci Nicatoris*, qui primus post Alexandrum Magnum Syriam imperio tenuit [a], abnepos anno periodi Julianæ 4490. mundi 3760. Olymp. CXXXIX. 1. Urbis conditæ 530. admodum puer jam imperare Syriæ ceperat: nam, quod apud Livium *L. XXXIV. c.* 58. Seleucus Nicator ejus *proavus* dicitur, minus proprie est accipiendum. Hic jam anno Urbis quingentesimo quinquagesimo quinto Attali Asiæ Regis regnum invadere cœperat [b]: sed Romanorum legatorum auctoritate motus exercitum finibus ejus deduxerat [c]: verum non eo minus bellum meditabatur [d]; & ingentes copias terrestres maritimasque comparabat. Maxime autem animum ejus bellandi cupidum adventus Hannibalis incendit: qui jam anno Urbis 558. Carthagine ad Antiochum Regem profugerat [e].

§. 1. Origo hujus belli.

A. U. 555.

Aa Fu-

a *Vid. App. Alex. Syriac. init.* b *Liv. L.* XXXI. *c.* 8. c *Ibid. c.* 27. d *Id. L.* XXXII. *c.* 19. e *Ibid. c.* 45. *sqq.*

Fugiendi habuerat caussam odium factionis in republica Carthaginiensium sibi adversæ: quod sibi contraxerat, dum in Prætura iniquitatem judicum castigare conatur: & vectigalia, quæ per peculatum avertebantur, in usum Reipublicæ convertit. Hoc odium præterea instigabant Romani; licet diu repugnaret Scipio Africanus, qui indignum censebat, Populum Romanum subscribere odiis accusationibusque Hannibalis; & factionibus Carthaginiensium inserere publicam auctoritatem. At Hannibal cedendum tempori ratus clam *Tyrum*, ex qua urbe propagati fuerant Carthaginienses, profugit: atque inde ad Regem *Ephesum* proficiscitur. Nam Rex jam anno 557. omnes Asiæ civitates in antiquam imperii formulam redigere conatus fuerat [a]; & *Lysimachiam Chersonensi Thraciæ* urbem a Thracibus paucis ante annis incensam restituere cœperat [b]. Ibi eum convenerunt legati Romanorum referentes, *æquum censere Romanorum Senatum, ut quas civitates* Ptolemæo *forte ademerat, ipsi restituerentur: nec ferri posse, cum civitates quasdam possidere, quas, Philippo in Romanum bellum averso, intercepisset* [c]. Respondit Antiochus, Mirari se, quo jure Romani se rebus Asiæ immiscerent: quæ non magis ad eos pertineant, quam ad se quid rerum in Italia geratur [d]: Thra-

ciæ

a *Ibid. c.* 38. b *App. Alex. Syriac.* c *Liv. Ibid.* 39. *Polyb. L. XVII. c.* 31. d *App. Al. l. d. n.* 88.

eiæ urbes optimo jure suas esse debere; cum universum Lysimachi regnum jure belli quondam Seleuci abavi fuerit factum. Cum Ptolemæo amicitiam sibi esse. Sed ideo Lysimachiam restaurabat Antiochus, quod commoda belli in Europam transferendi sedes futura esset [a]. Ergo renunciarunt Romam legati, ingentem belli molem ab Antiocho restare; & Ætolos etiam, Nabidemque tyrannum infensos erga Romanos animos gerere. Legati tamen Antiochi, ut jusserat Quinctius [b], Romam profecti, *ad amicitiam æquis legibus petendam se venire*, dixerunt [b]. Sed nihil impetrare potuerunt, nisi & Europa Antiochus decederet; & Asiæ urbes, quæ *Graii* nominis erant, liberare vellet [d]. Hoc tamen concessum est, ut re integra dilata legati, qui Lysimachiæ apud Regem fuerant, rursus ad eum mitterentur [e]. P. Villius ergo legatus, cum antea Eumenem Pergami convenisset, & ibi P. Sulpicium collegam ægrum reliquisset [f], Ephesum profectus Regem *Pisidiæ* bello occupatum illico operitur. Forte tum ibi erat Hannibal; cum quo sæpius congressus Villius, & tentandi animi ejus, & metus demendi caussa, viliorem eum & suspectiorem Antiocho Regi fecit. Quidam [g] P. Africanum in illa legatione fuisse, & cum Hannibale collocutum dicunt: &

 quæ-

a *App. Al. Syr.* b *Liv. L. XXXIV. c. 25.* c *Ibid. c. 57.* d *App. Alex. Syr. n. 89.* e *Ibid. c. 59.* f *Id. L. XXXV. cap. 13. sq.* g *App. Alex. d. l. p. 91.*

quærenti in familiari sermone Africano, *quem fuisse maximum Imperatorem Hannibal crederet?* dixisse, *Alexandrum Macedonem*; *secundo loco*, *Pyrrhum*; *tertio loco*, *haud dubie se ipsum* dixisse: cumque Scipio ridens subjecisset, *Quidnam tu diceres, si me vicisses?* respondisse fertur, *Tum me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores esse*. Improvisum sane assentationis genus! Villius *Apameam* profectus eandem fere cum Rege disceptationem habuit, quæ Romæ cum ministris ejus fuerat; colloquiumque illud morte filii Regis diremptum est [a]. Et cum *Minione* quidem amico regio aliquot etiam sermones habiti: sed tandem, æque ac venerant, omnium incerti legati Romam redierunt [b]. In consilio regio mox statutum est, ut bellum gereretur [c].

§. II. Commodum autem Antiocho eveniebat, quod & Nabis & Ætoli inimico in Romanos animo essent. Nam & ille contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnabat [d]: & Ætoli legatis circa Reges missis, suis quemque stimulis ad Romanum bellum movere tentabant; adventumque Antiochi in Græciam exspectantes arma parabant [e]. Achæi, cum de Nabide Romam nunciassent, ingenti consensu bellum adversus eum decernunt, Prætorem tum habentes prudentissimum

simul

a *Liv. d. l. cap.* 15. b *Ibid. cap.* 17. c *Ibid. c.* 19. d *Ibid. cap.* 22. 25. *Vid. Ibid. cap.* 12. *sq.* e *Ibid. cap.* 23.

ſimul fortiſſimumque virum *Philopœmenem* [a]; qui duobus aliis ejus ætatis ſummis Imperatoribus Scipioni & Hannibali tertius annumerari meretur [b]. Hic victum prælio Tyrannum urbi Spartæ incluſit [c]; & populationibus etiam agrorum fractis ejus viribus domum rediit; dum Ætoli interea Demetriadem ſpecie reducendi exules occupant [d]; Chalcidem vero fruſtra tentant [e]. Nabide præterea per inſidias cæſo etiam Lacedæmonem invadunt; ſed a Lacedæmoniis obtruncato *Alexameno* Ætolorum duce, ejiciuntur; & Lacedæmonii a Philopœmene Achæorum fœderi junguntur. Sed interim cum ipſo Antiocho fœdere juncto Ætoli [f] jam magis indies defectionem nudabant: ita ut Antiocho proclive iter non tantum in Græciam, ſed etiam in Italiam ſternere viderentur. Et hic quidem bello prætexebat, tum alia quædam [g], tum præcipue [h] necem Brachyllæ Bœotarchæ; quem hortatoribus Romanis a Zeuxippo occiſum vidimus [i]. At vera cauſa fuit, quod egregiam quondam gentis Romanæ diſciplinam per multa jam ſecula publice privatimque labantem cerneret: Ita jam anno quingenteſimo ſexageſimo primo omnia ad bellum cum Antiocho ſpectabant.

a *Plut. ejus vita p. m.* 364. b *Liv. L. XXXIX. cap.* 50. c *Id. L. XXXV. cap.* 30. d *Ibid. c.*34. e *Ibid. cap.* 38. f *Liv. Ibid. cap.* 32. g *Id. L. XXXIII. c.* 28. h *L. XXXVI. c.* 6. i *Libr. prec. c. ult. §.* 8.

§. 3. Antiochi in Europam transitus, A. U. 562.

§. III. Ergo initio hyemis anni quingentesimi sexagesimisecundi Demetriadis maxime ad Ætolos defectione elatus Rex in Græciam trajicit. Cogitaverat autem Hannibalem cum classe in Africam mittere, ut ad bellum populares suos excitaret [a]: sed *Thoantis* Ætoli mendaciis suspicionibusque, quibus Hannibalem ille onerabat, motus consilium mutavit: Thoas enim, cum primum in Græcia bellum facillimum Regi fore probare conatus esset, invidiam movit Hannibali, quod forte traditione classis regiæ amicitiam Romanam empturus esset. Statim ac in Græciam venit Antiochus, licet paucissimis copiis instructus, ab Ætolis ingenti plausu excipitur propediem Græciam se exercitibus impleturum promittens [b], ut Græciæ libertatem, Ætolis Græciæ principatum assereret. Chalcidem inde ex consilio Ætolorum, sed non meliore, quam paulo ante ipsi Ætoli, eventu, tentavit [c]; (quæ urbs tamen paulo post portas Regi aperuit [d], simulque tota ipsi Eubœa accessit) ab Achæis triste, a Bœotis dubium responsum accepit [e]. Eodemque tempore Eleorum legati auxilium adversus Achaeos petebant: Epirotæ vero, primum Romanorum excepturi impetum, & proinde dubie cum Rege agentes [f], dubium acceperunt responsum [g]. At Romanis juris ali-

a *Liv. L. XXXV. c.* 42. b *Ibid. c.* 44. c *Ib. c.* 46. d *Ibid. c.* 51. e *Ibid. c.* 30. f *Polyb. exc. legat. n.* 12. g *Id. L. XXXVI c.* 5.

aliquantulum inferendi Antiocho belli accessit [a]; quod Romanos quosdam milites in templo Apollinis *Delio*, ut in loco sancto, nondum etiam aut indicto bello, aut strictis gladiis commisso, secure agentes ceciderat plerosque, aut ceperat [b]: Itaque Senatus decreto, Populi jussu, bellum Antiocho indictum est [c]: cujus tanta cura fuit, ut *P. Cornelius* Consul ediceret, *ne quis Senator, minorve magistratus ab Urbe Roma longius abiret, quam unde eo die redire posset; neve uno tempore quinque Senatores ab Urbe abessent*. Socii etiam Reges Ptolemæus, Philippus, Masinissa, & etiam Carthaginienses auxilia ad bellum, pecuniam, frumentum obtulerunt; quæ parce omnia accepta.

§. IV. Interim Antiochus ad Bœotos ob necem Brachyllæ Romanis succensentes profectus eos sibi adjunxit [e]. Inde Chalcidem regressus, cum alii alia in consilio de belli gerendi ratione dissererent, Hannibal, Philippum Macedonem præcipue ad societatem belli adducendum esse, censuit; vel saltem, proprio bello distinendum. Tum præterea omnibus viribus contractis speciem trajiciendi mox in Italiam belli Romanis esse præbendam. Verum irritum consilium fuit; nisi quod ad classem ex Asia arcessendam Antiochus misit [d]. Ipse confestim in Thessaliam progressus oppida plura Thessalo-

a *Id. L. XXXVI. c.* 51. b *App. Alex. n.* 94.
c *Id. L. XXXVI. c.* 1. & 3. d *Liv. Ibid. c.* 6.
e *Ibid. c.* 8.

rum cepit: Larissæ vero oppugnationem adventante cum auxiliis Ap. Claudio reliquit, hyemem instare apud suos causatus [a]: & ita Demetriadem reversus reliquum hyemis ibi mollissime egit, nuptias etiam cum virgine Chalcidensi celebrans: ita ut ea, quæ jam narravimus, brevissimo tempore gesta esse debuerint: nec meliori disciplina præfecti regii militesque sunt usi. At *M' Acilius Glabrio* Consul principio veris in Græciam transgressus Larissam ducere delectos militum Tribunos jussit [b]: dum interea *M. Bæbius* Proprætor & Philippus Rex varia oppida in potestatem redigunt [c]. Consul vero *Limnæam* & *Pellinæum* Thessaliæ oppida capit; aliaque in fidem recipit: ita ut omnibus, quæ invaserat Antiochus jam rursus exueretur. Philippi indulgentia Athamania omnis in jus ejus ditionemque concessit; dum Amynander Prætor gentis, veritus, ne Philippo traderetur, Ambraciam se cum suis contulit [d]; cum Consul interea plurima etiam oppida caperet. Excitatus tandem Antiochus Ætolos advocat: qui venerunt, sed exiguo numero, militiam vulgo a suis detrectari caussati. Ergo intra saltum Thermopylarum (ab *angustiis* & *calidis*, qui ibi sunt, *fontibus* locus nomen accepit; Græcis enim θερμὸς, *calidum*, πύλη, *portam* designat) sese recepit: quod jugum mediam Græciam dirimit; ubi quondam trecenti Spartani du-

ce

a *Ibid. c.* 10. b *Ibid. c.* 14. c *Ibid. c.* 13.
d *Appian. Alex. Syriac. n.* 96.

ce Leonida impetum immensi exercitus Persarum sustinentes pro Græciæ salute cæsi fuerant [a].

§. V. Hujus saltus vertices rogatu Regis pars Ætolorum insederat; pars *Heracleæ* substiterat [b]: quo intellecto Consul Porcium Catonem, & Valerium legatos suos †, viros consulares, & olim in consulatu collegas, ut postea in censura fuerunt, ad castella Ætolorum occupanda mittit; quod feliciter a Catone præstitum (nam Flacco non eadem fortuna fuit [c]) præcipuam victoriæ occasionem dedit. Nam Macedones, qui inter auxilia Antiochi militabant, cum signa Romana ex propinquo conspexissent [d], in fugam se conjecerunt. Antiochus quamprimum suorum aciem inclinatam vidit, effuso cursu Elatiam, & inde Chalcidem contendit, quingentis tantum ex toto ejus exercitu cum Rege fuga elapsis. Romanorum prope ducenti interfecti. Appropinquante Chalcidem Consule Rex cum nova nupta (cui *Eubiæ* nomen fuit) Ephesum fugit. *Chalcidenses* Consuli portas aperuerunt [f]; secutæque sunt omnes Eubœæ urbes, cum summa modestia Acilius victoriam exerceret.

§. 5. Antiochus Græcia exactus.

§. VI. Hinc ad Ætolos præmisit Acilius, ut

a *App. Al. Ibid. n. 97. Herodot. L. VII. cap. 223. Cic. Tusc. Quæst. L. I. cap. 42. Supr. L. III. cap. I. §. 5.*
b *Liv. d. l. cap. 22.* † *Cic. de Sen. c. 10. Plut. Cat. Maj. p. 342. Tribunum militum fuisse dicunt.*
c *Ibid. c. 19.* d *App. Al. Ibid. n. 98.* e *Liv. d. l. c. 21.*

porro cum Ætolis gesta sint.

ut tunc saltem experti regiam vanitatem resipiscere, & clementiam Romanorum expetere vellent. Sed, cum nihil pacati responderetur, Heracleam aggreditur; & post acrem multorum dierum oppugnationem stratagemate urbem, & postea etiam arcem deditione capit [a]; & simul *Damocritum* Ætolorum Prætorem; qui olim Quinctio ferocissimum responsum dederat [b]. Heraclea capta durus a Romanis ad Philippum nuncius venit, qui *Lamiam* septem ferme millibus passuum inde distantem urbem oppugnabat, „ ut oppugnatione absisteret; æquis esse, Romanos milites, qui acie cum Ætolis dimicassent, præmia victoriæ habere." Paucis ante quam Heraclea caperetur diebus Ætoli ab Antiocho pecunias & auxilia petierant, Regis referre dicentes, ne Romani omni cura vacui in Asiam trajicerent [c]. Pecunia in præsentia legatis data; auxilia promissa: nam vera dicere Ætolos Rex sciebat. Sed capta jam Heraclea animi Ætolorum fracti sunt; legatosque ad Consulem miserunt [d]: a quo datis induciis L. Valerio Flacco exponere, quæ secum acturi fuissent, sunt jussi; nam sibi otium esse negaverat. Cum autem longam defensionem inciperent, Flaccus auctor illis fuit, ut confessione culpæ utentes *in fidem se Romanorum permitterent*. Postquam id se facere *Phæneas* legationis Ætolorum Princeps apud Consulem dixis-

a *Ibid. c.* 24. b *App. Al. Ibid. n.* 99. *Liv. Ibid.*
c *Liv. Ibid. c.* 26. d *Polyb. exc. leg. n.* 13.

dixisset, & ille postulasset [a], (non enim intelligebant Græci apud Romanos idem esse, *fidei se victoris*, an, *arbitrio ejus permittere* [b]) ut duo capita seditionis, præter Amynandrum Athamanum principem, sibi dederentur, *non in servitutem, sed in fidem consulis se tradere se se*, dixerunt; *credereque se imprudentia labi Consulem, qui ipsis imperet, quæ moris Græcorum non sint.* At, *cum se plane, non curare, quid moris Græcorum Ætoli esse censerent*, Consul respondisset, & præsentia vincula in modo deditos expediri jussisset, fracta Ætolis ferocia est: induciasque decem dierum impetrarunt. Sed cum imperata a Quinctio in consilio Ætolorum retulissent, ira & difficultate præstandi, quæ imperarentur (nam quonam modo utique Regem Amynandrum se tradere posse? (ad bellum redeunt; cum præsertim *Nicander*, unus ex eorum principibus ab Antiocho veniens vana exspectatione multitudinem implesset [c]. Igitur Acilius *Naupactum*, (hodie *Lepanto* dicitur) quo concurrisse Ætolos audiverat, contendit, eamque urbem obsedit [d]: sed cum ea obsidio in longum duceretur T. Quinctius [e], qui interim res Peloponnesi ordinaverat, & Zacynthum insulam, quæ Philippi Regis fuerat, quamque interceperant Achæi, Romanis restitui fecerat, Naupactum trajecit [f], persuasitque

a *Liv. Ibid. c.* 28. b *Polyb. Ibid. p. m.* 1115. *f.*
c *Polyb. exc. leg. p. m.* 1117. d *Liv. Ibid. c.* 30.
e *Ibid. c.* 34. f *Ibid. c.* 31. *sq.*

ſitque Conſuli, ut Ætolis legatos Romam mittere concederet, qui Senatui *quicquid placuiſſet, ſe facturos*, dicerent. Ita obſidio ſoluta eſt [a]. Sed cùm duæ conditiones iis ferrentur, vel, „ ut Senatui liberum „ de ſe arbitrium permitterent; vel mil- „ le talentum darent, eoſdemque amicos, „ atque inimicos haberent [b], " infecta pace dimiſſi ſunt, cum ſcire vellent, quarum rerum arbitrium in ſe Senatui permitterent [c]. At paulo poſt Principes Ætolorum tres & quadraginta [d], inter quos Damocritus & frater ejus erant, juſſu Acilii Romam deducti; & in lautumias conjecti ſunt. Acilius interim Lamiam a Philippo jam prope ad excidium adductam ceperat: & *Amphiſſam* oppugnabat, cùm *L. Scipio* Conſul advenit; a quo Ætoli inducias impetrarunt [e]. Sed cum legati eorum in Senatu minus humiliter verba feciſſent, ſine reſponſo Urbe & Italia excedere coacti ſunt. Verum in ſequentibus videbimus, quem finem hæc res habuerit. Epirotæ etiam ab Acilio ad Senatum rejecti (nam non ſincera fide in amicitia fuiſſe ſatis conſtabat) veniam impetrarunt. Hunc finem habuit bellum cum Antiocho Rege in Græcia geſtum. Acilius anno ſequente de Antiocho, quem Græcia expulerat, & Aetolis triumphavit [f]. Eodem fere tempore, quo Naupactus op-

pu-

a *Ib. c.* 35. b *Polyb. p.m.* 1121. & 1123. c *Id. L. XXXVII. c.* 1. d *Ib. c.* 3. e *Ib. c.* 7. f *Ib. c.* 16.

pugnabatur, classis Antiochi ab Eumene & *C. Livio* Romanæ classis præfecto in fugam acta fuit [a].

§. VII. Sed fuga Antiochi Romanis occasionem transferendi in Asiam belli pulcherrimam præbuit. Vidimus jam L. Cornelium Scipionem Consulem ad bellum cum Antiocho gerendum in Græciam trajecisse. Nam orta fuerat contentio inter Consules L. Scipionem & *Lælium*, utri Græcia provincia & bellum cum Antiocho Rege decerneretur [b]. Verum statim ac P. Scipio Africanus dixit, *Si fratri suo provinciam Græciam decrevissent, se Legatum iturum*, certamen sublatum est: & absq; eo fuisset, non videtur provinciam eam fuisse habiturus, cum & parum in eo esse putaretur animi & roboris [c], & rerum militarium fere imprudens esset [d]. Permissumque est Scipioni, *Uti, si e Republica esse videretur, exercitum in Asiam trajiceret* [e]. Antequam vero ulteriora narremus, obiter observandum est, hunc Lucium Scipionem majorem natu fuisse Publio, quod ex Polybio colligitur [f]. Ergo Consul per Græciam in Macedoniam pervenit, ubi omnia præparata invenit; & regio apparatu excipitur: quæ humanitas Africano præcipue placuit, viro sicut ad cetera egregio, ita a comitate, quæ sine luxuria esset,

§. 7. Bellum in Asia cum Antiocho gestum. A. U. 563.

a *Liv. Ibid. c. 43. sqq.* b *Liv. d. l. XXXVII. c. 1.* c *Cic. Philipp. XI. c. 7.* d *Val. Max. L. V. c. 5. n. 1. Appian. Syriac. n. 99.* e *Liv. d. l. c. 2.* f *Vid. Polybii fragm. L. X. n. 4. p. 805. edit. Gronov.*

esset, non averso [a]. Ita per Macedoniam & Thraciam prosequente & præparante omnia Philippo ad *Hellespontum* perventum est. Antiochus interim, cum terrestribus, cum maritimis præsertim apparatibus intentus fuerat: Gallogræcorum etiam auxilia arcesserat: maritimas Æolidis urbes per filium *Seleucum* cum exercitu continebat: isque *Phocæam* proditione recepit [b]; & *Cyme*, aliæque ejusdem oræ urbes ad eum metu defecerunt. Nec omittere hic possumus classis *Rhodiæ*, quæ Romanis militabat, cladem [c]. Regiæ classi præerat *Polyxenidas* exul Rhodius. Hic *Pausistratum* (*Pausimachum* vocat Appianus voce ejusdem potestatis) classis Rhodiæ præfectum superbe quædam de se concionatum per literas appellat, & classem regiam traditurum esse pollicetur; nullum aliud pretium tanti meriti, quam reditum in patriam pactus; fidemque tabellis signo suo impressis munit. Ea fide accepta negligenter omnia agere Pausistratus: & licet a transfuga monitus esset, omnia simulate agere Polyxenidam, in insidias delapsus interficitur, maxima parte navium amissa. Eaque clades etiam Livium, qui jam fere cum Abydenis de urbe eorum sibi tradenda convenerat, obsidionem eam relinquere coegit [d]: & mox successori suo *L. Aemilio Regillo* navale imperium tradit [e]: & cum paucis navibus in *Lyciam* missus

Pa-

a *Liv. Ibid. c.* 7. b *Liv. Ibid. c.* 11. c *Ib. c.* 10. d *Ibid. c.* 12. e *Ibid. c.* 14.

Patara, caput gentis, fruſtra tentavit [a]: quod etiam ipſi Æmilio contigit. Aderat hiſce expeditionibus etiam Rex Eumenes [b]: eaque occaſione uſus Seleucus Antiochi filius caput arcemque regni ejus Pergamum oppugnare ſtatuit, & haud procul a Seleuci caſtris etiam ipſe Antiochus ſtativa collocat. Eo nuncio accepto Pergamum Eumenes contendit: & Romana, Rhodiaque claſſis, ut Regi opem ferret, *Elæam* acceſſit. Ita Antiochus veritus, ne mox etiam Conſule cum exercitu adventante undique premeretur, miſſo ad Æmilium Regillum Prætorem caduceatore, *de pace ſe agere velle*, profeſſus eſt: ſed de Eumenis ſententia, quem Pergamo acciverat Romanus, reſponſum eſt, *ante Conſulis adventum de pace agi non poſſe* [c]. At Seleucum ex agro *Pergameno* movere caſtra coegit intrepida præſertim Achæorum fortitudo; qui auxilio miſſi Romanis una & altera eruptione trepidos hoſtes in caſtra compulerant [d]. Phocæam etiam claſſis Romana cum Eumene Rhodiiſque oppugnavit: ſed cum miſſum ab Antiocho præſidium urbem intraſſet, deſtiterunt. At navali prælio feliciores fuerunt Rhodii, quod cum Hannibale & *Appollonio* uno ex regiis purpuratis inierunt [e]: eos enim in fugam egerunt; &, niſi ceſſaſſent, omnem hoſtilem claſſem aut capere, aut ſubmergere potuiſſent. Han-

a *Ibid. c.* 16. b *Ibid. c.* 18. c *Polyb. exc. leg n.* 22. *p.* 1126. d *Liv. L.* XXXVII *cap.* 20. *ſq. Appian. Alex. Syriac. n.* 102. *ſq.* g *Ibid. c.* 23. *ſq.*

Hannibal eo prælio ictus prætervehi Lyciam, ut veteri regiæ classi conjungeretur, non audebat: verum Antiochus, (qui Prusiam etiam Bithyniæ Regem in partes suas pertrahere conatus fuerat; sed frustra, cum audita Romanorum legatione, cujus princeps erat C. Livius, spes & consilia sua ab Antiocho penitus separaverit [a]) Antiochus itaque, cum & magnam partem classis Romanæ circa Patara esse sciret, & Eumenem cum omnibus navibus suis Consuli obviam in Hellespontum esse profectum; tum præterea multas Rhodiorum naves a Polyxenida, ut diximus, esse interceptas, *Colophonem*, vicinam Epheso urbem oppugnare instituit; ut ita reliquam Romanorum Rhodiorumque classem, quæ ad *Samum* stabat, ad pugnam provocaret. At ea classis jam *Chium*, ubi horreum Romanorum erat, trajecerat; cum certior factus esset Prætor Æmilius eo frumenti magnam vim ex Italia venisse [b]. Simul autem audiverat, naves vinum portantes tempestatibus retentas esse; & *Tejos* (urbem *Teum* hi incolebant sitam in australi latere Peninsulæ, in cujus faucibus sunt *Smyrna* & *Lebedus*) regiæ classi benigne commeatus præbuisse; quinque etiam millia vasorum vini esse pollicitos. Ergo agrorum populationibus Tejos adegit, ut tantumdem vini & commeatuum etiam sibi præberent: & commodum ad accipiendos commeatus clas-

a *Polyb. d. l. p.* 1128. b *Liv. d. l. c.* 27.

classem in portum, qui ante Tejorum urbem est, transire fecerat: nam in portu ad *Myonnesum*, ubi cum classe steterat, facile a Polyxenida interclusis angustis portus faucibus oppressus fuisset. Jam vero nautis militibusque, qui ad dividendum vinum & commeatus egressi fuerant, non sine trepidatione naves ut conscenderent coactis, post acrem satis pugnam classem hostilem in fugam vertit, tredecim ex ea navibus captis, novem & viginti incensis, aut demersis [a]. Hac clade territus Antiochus pravo consilio præsidium, ne a Romanis opprimeretur, ab Lysimachia deducit: quam urbem facile per totam hyemem adversus Romanos defendendo tempus extrahere ad occasiones pacis tentandæ poterat. Sed, ut observat Appianus, Deus ipsi jam mentem adimebat, ut imminentibus calamitatibus fieri solet [b]. Imo etiam Colophonis obsidionem reliquit, & *Sardes* se recipit copias undique (nam acie dimicare cupiebat) contracturus. Prætor vero Æmilius Phocæam acriter adortus ad deditionem incolas perpulit; sed prohibere non potuit [c], quin milites ad diripiendam urbem passim discurrerent: ipsi tamen in omnibus quæ ipsius potestatis fuerunt, fides constitit, ita ut urbem, agros & leges suas victis restitueret.

§. VIII. Interea Scipio Consul ad Hellespontum pervenerat: &, omnibus cura *§. 8. Scipionum in Asiam adventus.*

Bb Eume-

a *App. Alex. Ibid. n.* 104. b *Ib. c.* 30. c *Ib. c.* 32.

Eumenis ad trajiciendum paratis, velut in pacata litora trajecit. Dum autem ibi ob religionem, quia dies forte, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter inciderant, (& ipse P. Scipio Salius erat) moram nectit, legatus ab Antiocho venit [a] cum Publio potissimum Scipione de pace acturus; tum, quod majoris animi, quam frater, esse crederetur; tum, quod filius ejus initio belli casu quodam Chalcide Demetriadem petens a regiis erat captus. Et luculentas sane, ut ipse quidem censebat, pacis conditiones tulit. Respondit Scipio [b], *privatam quidem gratiam pro privato beneficio referre paratum esse: publice nec habiturum quicquam a Rege, nec daturum*. Fidele tamen consilium Regi suis verbis ut nunciarent jubet: *bello abstineret; pacis conditionem nullam recusaret*. Sed Rex indignum ratus perinde ac victo jam sibi leges dici [c], totam curam in belli apparatum intendit. Filium tamen ad Scipionem Elææ tum ex morbo decumbentem misit: qui pro eo beneficio Regi consilium dedit, *ne ante in aciem descenderet, quam in castra rediisse P. Scipionem audisset*. Nec neglexit consilium Antiochus: sed circa *Magnesiam* castra multis operibus munit. Consul castris prope castra regia positis [d], posteaquam a Rege detrectari certamen videret, de prælio committendo ad consilium retulit: ubi undi-

a *Ibid. c.* 34. b *Ibid. c.* 36. *Appian. Alex. n.* 105. c *Appian. Alex. Syriac. nu.* 106. d *Liv. d. l. cap.* 38.

undique conclamatum est, *extemplo in hostem duceret*. Et tertio die pugnandi copia utrimque facta est: verum initium cladis Antiocho fuit, quod quadrigæ ejus falcibus armatæ in fugam versæ sunt [a]. Eo pavore turbata auxilia totum lævum cornu inclinare fecerunt: illudque mox media acies secuta est. A dextro vero cornu equites Romani fugati, & ad castra usque compulsi sunt: sed *M. Æmilius* Tribunus militum, qui castris præerat, minis & mox vulneribus suorum fugam sistit; & Attalus Eumenis frater a dextro Romanorum cornu in tempore cum ducentis equitibus advenit. Ergo Antiochus equo converso in Syriam usque fuga contendit [b]. Multi inde fugientium cæsi: multi in ipsis castris; quæ simul capta & direpta sunt, Romanis cum magna præda in sua castra revertentibus. Cecidisse ex regiis dicuntur peditum millia ad quinquaginta, equitum millia quatuor: ex Romanis trecenti pedites, quatuor & viginti equites; ex Eumenis exercitu quinque & viginti, aut, juxta Appianum, quindecim amissi; evasitque Rex per medium Eumenis exercitum, non magno incommodo ab illius copiis accepto. Victoriæ autem hujus laus potissima fuit penes *Cn. Domitium* [c], quem Africanus fratri pro se adjunxerat. Refert hujus elegans dictum Plutarchus [d]: cum duces,

a *Ibid. c.* 41. *f. Appian. n.* 108. b *Appian. nu.* 110. c *Ibid. n.* 206. *sqq.* d *Apophthegm. p. m.* 197.

quos circum se habebat, confestim adoriri hostes juberent, *tempus diei non sufficere ad tot millia hostium concidenda*; dixit, *ita ut direptis impedimentis in castra reverti possent*; *se crastino die tempestive hoc facturum*. Et porro in cæsorum numero cum Livio & Appiano convenit. Hac clade audita legati statim ab *Thyatira*, a Magnesia ad *Sypylum*, ab altera *Magnesia*, quæ super *Mæandrum* est, a *Trallibus*, imo ab ipsa Ephefo venerunt qui urbes illas dederent [a].

§. 8. Antiochus pacem petit & impetrat.

§. IX. Et jam Sardibus erant Scipiones, cum legati a Rege pacem petentes venerunt [b]: iisque Africanus de consilii sententia easdem fere, quas ante prælium, conditiones tulit [c]; *abstineret Rex Europa, & Asia omni cis* Taurum *montem decederet; pro impensis belli certis pensionibus quindecim millia talentum Euboicorum daret*; (Talentum hoc fuit quatuor millium denariorum, sive, Romano more, sexdecim millium nummorum sestertiorum, nostra moneta mille & ducentorum florenorum *Carolinorum*; ita ut hæc mulcta Antiocho imposita fuerit florenorum *Car.* 18000000.) *Eumeni quadringenta talenta* † *adhuc debita redderet*; *auctores belli, & præcipue Hannibalem, dederet; elephantos omnes & naves ad certum numerum traderet* [d]. In has conditiones paulo post obsides viginti, qui imperati erant,

a *Liv. d. l. c.* 45. b *Polyb. exc. legat. n.* 23. c *Ib. X. nu.* 24. *Liv. Ibid. c.* 46. † *Philipp.* 36000. d *App. Alex. d. l. n.* 112.

erant; interque eos Antiochi filius, a Rege dati sunt; & legati Romam missi. Eumenes quoque eodem tempore profectus est Romam, quo legati Regis. Secutæ eos sunt legationes omnium Asiæ populorum. Eumenem, quum merita sua in S. P. Q. R. exposuisset, jussit Senatus [a], ut libere diceret, *quid sibi tribui æquum censeret*. Ille vero, *omnia Senatorum arbitrii esse debere*, respondit. Sed sæpius dicere jussus tandem longa oratione patris sui, & sua etiam erga Populum Romanum merita commemoravit. Adjecitque, *si terras cis Taurum montem Antiocho ereptas ipsi Romani tenere vellent, se nullos accolas, quam Romanos, malle. Si vero inde exercitus deducere in animo haberent, æquum censere, ut sibi tribuantur*. Rhodii vero, multum contratendente Eumene, *civitatibus Asiæ, quæ ante, quam ab Antiocho occuparentur, liberæ fuissent, libertatem reddendam* putabant. Senatus *pacem, quibus eam L. Scipio dedisset, legibus confirmandam* censuit: idem Populus paucos post dies jussit [b]; ita ut Rhodiis „ Lycia fere tota & pars *Cariæ* daretur; „ reliqua Asiæ cis Taurum montem, quæ „ intra fines regni Antiochi fuissent, Eu- „ meni attribuerentur; civitates Asiæ, „ quæ Attali stipendiariæ fuissent, eæ- „ dem Eumeni vectigal penderent; quæ „ vectigales Antiochi fuissent, eæ liberæ „ atque immunes essent. “ L. Scipio,

 cum

a *Liv. L. XXXVII. cap. 52. Polyb. exc. leg. num. 25.*
b *Liv. Ibid. c. 55.*

cum ad Urbem venisset, ne cognomine fratri cederet, *Asiaticum* se appellari voluit [a]; splendidissimumque triumphum egit anno fere, postquam consulatu abiit. Legitur aliquando etiam, *Asiagenem* Græca forma vocis dictum fuisse [b]. In æs incisum fœdus in Capitolio dedicatum est; ut omnia fœdera ibi dedicari solebant: & exemplar ejus *Cn. Manlio Vulsoni*, qui Scipioni successerat, missum: qui pluscula in fœderis legibus addidit [c], aut mutavit præsertim, „ ne Rex Antiochus exercitum, qui cùm Populo R. sociisque bellum gesturus esset, per suos fines transire pateretur neve ulla ratione juvaret; nec bellum cum iis, qui insulas colebant, gereret, neve in Europam transiret; neve ultra certum Asiæ terminum navigare liceret; argenti probi, duodecim millia Atticorum talentorum † intra duodecim annos daret; & tritici 540000. modium. Si quis sociorum Populi R. ultro bellum Antiocho inferret, vim vi arcendi jus esset."

§. 10. *Hannibalis exitus.*

§. X. De auctoribus belli, & præcipue Hannibale, dedendis etiam cautum est. At Hannibal verens, ne dederetur, in *Cretam* ad *Gortynios* navigat, magnam pecuniam secum portans [d]. Verum ibi quoque ob avaritiam *Cretensium* magno in periculo se fore videns amphoras complures

a *Ibid. c.* 58. b *Id. L.* XXXIX. *cap.* 44. *V. Spanh. de Pr. & Us. Numism. Diss.* X. *p.* 64. *ed. ult.* c *Polyb. Exc. legat. n.* 35. † *Philipp.* 7200000. d *Nepos vita Hann.*

plures complet plumbo: ſummas operit auro & argento: eaſque publice in templo Dianæ deponit. Sed ſtatuas æneas, quas ſecum portabat, omnes ſua pecunia complet, atque ita Cretenſibus illuſis ad Pruſiam Bithyniæ & *Ponti* Regem pervenit: eumque ſtatim adverſus Romanos incitavit. Cumque eo tempore inter Pruſiam & Eumenem bellum & terra & mari gereretur claſſem Eumenis vicit Hannibal; & dolo quidem, quando armis par non eſſet. Imperavit enim quamplurimas venenatas ſerpentes vivas colligi, eaſque in vaſa fictilia conjici. Hæc vaſa, cum acrius premerentur in naves adverſariorum trajici juſſit: quæ jacta initio riſum pugnantibus excitarunt: poſtquam naves completas conſpexerunt ſerpentibus, cum quid potiſſimum vitarent non viderent, puppes avertere coacti ſunt [a]. Dum hæc in Aſia geruntur, accidit caſu, ut legati Pruſiæ Romæ apud L. Quinctium *Flamininum conſularem* [b] cœnarent; & ex his unus diceret, *Hannibalem in Pruſiæ regno eſſe*. Ergo Senatus ſtatim legatos in Bithyniam miſit, qui a Rege peterent, ut Hannibal ſibi dederetur. His Pruſias negare auſus non eſt: verum, ne quid faceret, quod adverſum jus hoſpitii eſſet, ipſos, ſi poſſent, comprehendere eum juſſit. Semper talem exitum vitæ ſuæ Hannibal proſpexerat animo [c]:

a *Juſtin. L. XXXII. c.* 4. *Front. Strat. L. IV. c.* 7. *n.* 10. 11. b *ita legendum eſt ap. Nepot. non Flaminium Conſulem*. c *Liv. L. XXXIX. c.* 51.

itaque, ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet, septem exitus e domo fecerat; & ex iis quosdam occultos. Sed totius domus circuitus ita custodiis cinctus fuit; ut nemo inde elabi posset: quo intellecto Hannibal venenum hausit, (quod multo ante præparatum ad tales habebat casus) execratus in caput Prusiæ, & hospitales Deos violatæ ab eo fidei testes invocans. Alii eum, exemplo *Themistoclis*, taurinum sanguinem habuisse dicunt [a]. Plurimi T. Quinctium Flaminium legatum ad Prusiam de morte Hannibalis ivisse dicunt [b]. Mortuus dicitur anno Urbis 570. vel, juxta alios, anno, aut biennio serius [c]. Eodemque anno in carcere veneno interfectus esse fertur, qui ab hostibus suis Messeniis bello captus erat, Philopœmen fortissimus Achæorum Imperator [d].

§. 11. Finis P. Scipionis Africani.

A.U. 566.

§. XI. Tertius additur, qui eodem anno decesserit P. Cornelius Scipio Africanus † ipse quoque humanarum rerum vices in provectiore ætate expertus. Anno enim quingentesimo sexagesimo sexto duo *Quinti Petillii*, Tribuni plebis (alii *M. Nævium* dicunt [e]; alii Petilliis Nævium jungunt [f]) diem ipsi dixerunt, comparati, ut ferebatur, & immissi in eum a M. Catone [g], cum quo nobiles inimicitias exer-

a *Plut. vita Quinctii p. 380. D.* b *Ibid. Liv. d. l.* c *Nepos.* d *Liv. Ibid. c. 50. Plut. d. l.* † *Justin. l. d.* e *Liv. L. XXXVIII. c. 56. Val. M. III. 7. 1. Gell. IV. 18.* f *Sex. Aur. Victor.* g *Vid. Liv. d. l. c. 54.*

exercuerat. Objiciebant autem [a], quod pecuniam a Rege Antiocho pro pace facienda accepisset; alia etiam, & tali viro indigna crimini dantes: vetera præterea luxuriæ crimina Syracusanorum hybernorum, & Locris Pleminii tumultum. Scipio, ubi dies ei prodicta venisset, magno agmine amicorum clientiumque ad Rostra subiit, & prolatum librum, quo acceptæ & expensæ summæ continebantur, discerpsit, indignatus [b], *H S quadragies* † *rationem a se repeti, alieni imperii ministro, quod suo ductu, suisque auspiciis bis millies H S* * *uberius fecisset*: silentioque facto, *Memoria*, inquit, *Quirites, repeto, diem esse hodiernum, quod Hannibalem Pœnum magno prælio vici in terra Africa; pacemque & victoriam vobis peperi insperabilem. Ergo censeo relinquamus nebulonem hunc: eamus hinc protinus Jovi Opt. Max. gratulatum*. Id cum dixit in Capitolium ire cœpit; simulque se universa concio avertit; ita ut postremo scribæ viatoresque Tribunos relinquerent: nec cum iis, præter servilem comitatum & præconem, qui reum ex rostris citabat, quisquam esset. Scipio per totam Urbem omnia templa Deum cum Populo Romano circumiit; isque speciosus ultimus dies ipsi illuxit [c]. Inde, die longiore prodicta, in *Liternum* concessit: certo consilio, ne ad caussam dicendam adesset. Major animus erat, & majori fortunæ adsuetus, quam ut reus esse sciret.

a *Ibid. c.* 51. b *Ibid. c.* 55. † 100000. *Philipp.* * 5000000. *Philipp.* c *Ibid. c.* 25.

sciret. Ubi dies venit, L. Scipio, *morbum caussam esse, cur abesse frater*, excusabat: cumque eam excusationem Petillii non acciperent, tum alii Tribuni, tum præcipue *Ti. Sempronius Gracchus*, cui inimicitiæ acerrimæ cum P. Scipione intercesserant, decrevit, „ se P. Scipionem, prius „ quam Romam rediisset, accusari non „ passurum: tum quoque, si se appellet, „ auxilio ei futurum, ne caussam di- „ cat: " alia etiam in honorem Scipionis adiiciens. Ita silentium deinde de Africano fuit. Vitam Literni egit: atque eo ipso loco, *sepeliri se*, jussisse ferunt a; *ne funus sibi in ingrata patria fieret*. Sed hæc omnia *magni* quidem *animi* (ne dicam *superbi*) esse videntur; at *nequaquam civilis*: verum *perniciosi* in Republica *exempli*: in qua nemo tantus jure esse potest, qui non legibus & ordinariis judiciorum formulis subjectus esse debeat. L. tamen Scipio cum *A. Hostilio* legato, & *C. Furio* quæstore suo damnatus est. Scipioni quadragies lis æstimata fuit: (Liv. *d. l. c.* 55.) ac *Terentius* Prætor (*Ibid.*) prehendi damnatum, & in vincula duci jussit. At vetuit intercessione sua Ti. Gracchus *non passurum* dicens, *L. Scipionem, qui Regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium P. R. in ultimos terrarum fines propagaverit, plurimos duces hostium in triumpho ductos carceri incluserit,*

a *Vid. Strabon. L. V. n.* 243. *Acron. ad Hor. Epod. IX.. cineres ejus in pyramide in Vaticano collocat.*

rit, inter hostes Pop. R. in carcere, & in vinculis esse. In bona tamen ejus possessum publice Quæstores Prætor misit: sed nequaquam tantum redactum est, quantæ summæ damnatus fuerat. Collata pecunia a cognatis amicisque & clientibus est L. Scipioni; ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quam ante damnationem fuerat. Nihil accepit: quæ necessaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis sunt.

CAPUT SECUNDUM.

Bellum Ætolicum.

§. I. Vidimus Capitis præcedentis paragrapho quinto, Legatos Ætolorum, quod non satis humiliter in Senatu se habuissent, Urbe & Italia excedere fuisse jussos a. Eo facto, Anno Urbis quingentesimo sexagesimo quarto *M. Fulvio Nobiliori* Consuli Ætolia provincia sorte obvenit; cum Asiam Cn. Manlius (nondum enim debellatum esse cum Antiocho Romæ noscebatur) obtinuisset b. Et principium novi belli in Ætolis a gente Athamanum ortum erat c, quam, pulso Amynandro Prætore, Philippi Regis factam esse vidimus d. At præfectorum regiorum superbum imperium desiderium Amynandri fecerat: & consilio cum eo composito, adjuvantibus Ætolis, præsidia Macedonum

§. I. Quæ ipsum bellum præcesserint.

a *Liv. L. XXXIX. c.* 49. b *Ibid. c.* 50. c *Id. L. XXXVIII. c.* 1. d *Cap. præc.* §. 3.

donum expulerant Athamanes: ac Regem cum exercitu Athamaniam ingressum excedere inde coegerunt, multis etiam suorum amissis. Amynander recuperato regno ad Romanos legatos mittit, pacem petens [a]; & sese excusans, quod per Ætolos paternum regnum recuperasset. Interea Ætoli *Amphilochorum* gentem, quæ quondam eorum fuerat, recipiunt: ut etiam magnam *Aperantiæ* partem: & *Dolopes* quoque a Philippo ad Ætolos deficiunt.

§. 2. *Ambracia capta.*

§. II. Sed dum hæc geruntur, cum & legati Ætolorum re infecta Roma rediissent, (qui in itinere ab Epirotis capti & libertatem redimere fuerant coacti [b]) & Antiochus victus nunciaretur; & præcipue Fulvius Consul jam cum exercitu trajecisset non tantum, verum etiam *Ambraciam*, quæ se Ætolis contribuerat, acerrime oppugnaret, iterum legatos ad Consulem miserunt [c]; Rhodiorum etiam & Atheniensium intercessione implorata [d]. Quin etiam Amynander pro *Ambraciensibus* apud quos exsulaverat, deprecaturus in castra Romanorum venit; monuitque Ambracienses, ut se matura deditione servarent, urbem etiam Consulis permissu ingressus. Cumque his omnibus accessisset etiam *C. Valerius* Consulis frater uterinus, M. Lævini, qui primus societatem cum Ætolis pepigerat, filius, urbs-

a *Liv. d. l. c.* 3. b *Polyb. ex. leg. n.* 27. c *Liv. d. l. c.* 3. & 8. d *Ibid. c.* 9. *Polyb. Ibid. n.* 28.

urbs tandem ab Ambraciotis fuit tradita. Ætoli, ut sine fraude abire liceret pacti sunt. Quingenta talenta Euboica † pœnæ nomine ipsis imperata sunt [a]. Ex hac urbe, quæ Pyrrhi quondam regia fuerat, signa ænea marmoreaque plurima & tabulæ pictæ avectæ: nihil præterea tactum, violatumve.

§. III. Pax inde Romæ cum Ætolis firmata his maxime legibus [b]: „ Ut imperium, majestatemque Populi Romani gens Ætolorum conservaret sine dolo malo. Eosdem cum Romanis hostes haberet. Persugas, fugitivos, captivos Romanis, sociisque redderet. Obsides quadraginta Consulis arbitratu daret. *Cephallenia* Insula extra leges pacis esset. Ducenta talenta argenti Euboica † præsentia; & quinquaginta * annua in proximos sex annos darent: agri, urbes, homines, qui Ætolorum juris aliquando fuissent, qui eorum T. Quinctio Cn. Domitio Consulibus, postve eos Consules, armis subacti, aut voluntate in ditionem Populi Romani venissent, ne quem eorum Ætoli reciperent. *Oeniadæ* cum urbe agrisque Ætolorum forent. "

§. 3. Pax cum Ætolis.

§. IV. Ætolis perdomitis M. Fulvius Consul in Cephalleniam trajecit; eamque statim in deditionem recepit. At *Samæi*, quan-

† 600000. *Flor. nostratium*, *S. Caroliner.* a *Vid. Cl. Jac. Perizon. ad Liv. L. XXXVIII. c. 9.* b *Liv. L. XXXVIII. c. 11.* † 210000. *Flor. Caroliner.* * 60000. *Flor. Car.*

quanquam obsides dederant, incertum qua de caussa desciverunt [a]. Urbs eorum post quatuor demum mensium obsidionem capta & direpta est: cives cum conjugibus & liberis sub corona venditi. Inde in Peloponnesum reversus Consul Lacedæmoniorum & Achæorum (Achæi Lacedæmonios contra fœdus cum T. Quinctio factum fecisse arguebant) disceptationes audivit [c]: belloque abstinere jussit, donec legati ad Senatum missi essent. Iis ambiguum adeo responsum datum fuit, ut Achæi sibi permissum esse de Lacedæmone acciperent; & plurimos Lacedæmoniorum correptos supplicio traderent. Tum etiam Lycurgi legibus abrogatis Achæorum corpori eam urbem junxerunt.
A. U. 566. Anno demum quingentesimo sexagesimo sexto Fulvius Romam reversus splendidissimum triumphum egit [d]; licet M. Æmilius Consul ad invidiam Ambraciensium legatos in Senatum introduxisset querentes, *injuria sibi bellum illatum; urbem suam direptam; quodque se ante omnia moveat, templa tota urbe spoliata ornamentis: simulachra Deum, Deos imo ipsos ablatos esse*. Et, cum alter Consul Flaminius per morbum abesset, referente Æmilio Senatus-Consultum factum est, *ut Ambraciensibus omnes suæ res redderentur; utque ipsi legibus suis uterentur*. Sed profecto ad bellum Gallicum Æmilio (qui tamen ad impediendum triumphum Fulvii

Ro-

a *Liv. d. l. c.* 18. b *Ibid. c.* 30. c *Ibid. c.* 32. d *Id. L. XXXIX. c.* 4. *&* 5.

Romam redire paraverat, verum in via æger ſubſtiterat) triumphavit; & magnas opes ærario intulit.

CAPUT TERTIUM.

De bello cum Gallogræcis.

§. I. ANtequam ad ipſam hujus belli hiſtoriam veniamus pauciſſimis de origine horum *Gallogræcorum*, ſive *Galatarum* (quod nomen Chriſtianis hominibus notiſſimum eſt ex epiſtola, quam D. *Paulus* ad eam gentem ſcripſit) præmittendum. Quemadmodum enim jam antea Gallos Italiam invaſiſſe vidimus, ſic circa idem tempus, cum terræ, quæ genuerant, multitudinem eorum jam diutius non caperent; magna vis hominum ad alias ſibi ſedes quærendas in aliam partem profecta eſt, & *Pannoniam* occupavit; atque ibi plurimos annos cum finitimis varia bella geſſit[a]. Tandem circa annum Urbis 473. duce *Belgio* in Macedoniam irrumpunt; *Ptolemæum Ceraunum* Regem, *Ptolemæi Soteris*, ſive *Lagi* filium, Ptolemæi Philadelphi fratrem, acie victum & captum interficiunt. Belgium ſecutus *Brennus Soſthenem*, quem ſibi præfecerant Macedones, vincit; & mox dum templum *Delphicum* ſpoliare conatur, periit [b]. Sed alii Galli, qui, dum Brennus in Græciam proficiſceretur, ad terminos gentis tuendos

§. 3. De Origine Gallogræcorum

a *Vid. Juſtin. L. XXIV.* c. 4. b *Pauſ. in. Phocicis c. 23.*

dos relicti fuerant [a]; & simul etiam multi, qui secessionem a Brenno fecerant sive in Asiam evocati, sive audientes ex proximo, quanta ubertas terræ ejus esset, per Hellespontum partim, partim a *Byzantio* eo transmiserunt [b]. Et, licet decem tantum millia armatorum hominum haberent (inermium enim plures erant) tantum tamen terroris omnibus Asiæ gentibus injecerunt, ut non tantum stipendium tota cis Taurum Asia exigerent; sed, ut Syriæ quoque ad postremum Reges stipendium dare non abnuerent. In Asiam transiisse videntur circa annum Urbis conditæ 474. Et, cum diu vagati fuissent Attalicorum Regum & Bithynorum ditiones vastantes, tandem regionem [c], quæ *Galatia* ab illis & *Gallogræcia* est dicta, concedentibus iisdem Regibus occuparunt, in tres potissimum gentes, *Trocmorum*, *Tolistobojorum* & *Tectosagum* divisi.

§. 2. Manlii Vulsonis cum Tolistobojis prælium.

§. II. Adversus has ergo gentes Cn. Manlius Vulso, quem successorem L. Scipioni in Asiam fuisse missum vidimus, exercitum a decessore suo acceptum duxit, auxiliis eos Antiochum juvisse insimulans: malo sane exemplo: nam, sicut ad eam rem ex jure gentium belli indictio, ita ex jure Romano novus Populi jussus desiderabatur [d]. Sed spreto jure Manlius in Gallorum terras duxit [e]: licet etiam

a *Justin. L. XXV. c.* 1. b *Liv. L. XXXVIII. c.* 16. c *Strabo L. XII. n.* 566. d *Grot. de jur. B. P. L. III. c.* 3. §. 10. e *Liv. d. l. c.* 18.

etiam *Epossognatus* regulus, qui & in Eumenis amicitia manserat, & auxilia Antiocho adversus Romanos negaverat, legatis missis oraret, *ne Tectosagis bellum inferret; ipsum persuasurum illi genti, ut imperata facerent*. Verum, cum jam ad *Gordium* castra haberet, & Epossognatus & alii nunciant, *Gallos nihil æqui concedere; sed montes petere, ut inde se armis locorumque situ tueantur; ita fatigaturos se Romanos esse credentes*. Ergo Consul primum ad *Olympum* montem ducit [a]; quem Tolistobojorum civitas occupaverat: & quatuor millia Gallorum, qui iter impedituri ex monte digressi fuerant, & tumulum quendam insederant, aut cædit, aut in fugam convertit: & mox etiam eos, qui montem tenebant, gravissima strage superat; facili satis victoria, cum nec armorum genere, nec ratione pugnandi Romanis pares essent. Numerus captivorum millia quadraginta explevit [b]; quia omnis generis ætatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis, quam in bellum euntium specie. Memorandum hic venit *Chiomaræ*, quæ *Ortiagontis* Gallorum reguli uxor erat, facinus [c]: huic centurio, qui eam captivam ducebat, vim intulit: mox, cum mulieri libertatem promisisset, certum auri pondus pactus, ad locum constitutum eam adduxit, aurum accepturus: at illa sua lingua centurionem aurum pensantem, ut oc-

a *Liv. Ib. c.* 20. b *Ib. c.* 23. c *Ib. c.* 24. *Plut. de virt. mul. p. m.* 258. *Flor. L. II. c.* 11.

occiderent, imperavit; caputque occisi ad maritum detulit. Plutarchus dicit scripsisse Polybium, se cum ea muliere Sardibus collocutum fuisse; quod hodie quidem apud eum non legitur; licet maritum ejus a liberalitate, magnitudine animi, venustate morum, prudentia & fortitudine commendet. [a]

§. 3. *Ejusdem res gestæ cum Tectogasis.*

§. III. Posthæc, cum ad *Ancyram* in stativis Consul esset, petentibus Gallis locus ad colloquendum de conditionibus pacis constituitur b. Eo cum Consul venisset nullo Gallorum viso in castra revertitur. Mox autem adfuerunt oratores Gallorum excusantes, " religione o-
,, bjecta Reges venire non posse; sed eo-
,, rum nomine Principes gentis adfutu-
,, ros. " Ergo Consul, *se quoque Attalum missurum*, dixit. (Observa obiter fastum Romani Consulis, qui, quæ suo fastigio indigna esse putaret, opulentissimi Populoque Romano amicissimi Regis fratri non indecora crederet.) Jactæ quidem ibi sunt conditiones pacis; sed, cum absentibus ducibus finis rei imponi non potuisset, convenit, ut postridie Consul Regesque congrederentur. Frustratio Gallorum eo spectabat, ut res suas cum conjugibus & liberis trans *Halin* trajicerent: Consulemque Romanum, aut capere, aut occidere possent. Cum itaque non multum a constituto loco Consul abesset, Galli, mille equites expertæ audaciæ, & ad id fa-

a *Excerpt. de virt. & vit. p. m.* 134. b *Polyb. exc. leg. n.* 34. *p.* 1162. *Liv. d. l. c.* 25.

id facinus delecti, hostili impetu in eum irruunt; & plurimos ex Romanis oppressissent, ni statio pabulatores præsidii caussa consequi solita, sexcenti equites, forte eo occurrisset. Tum versa extemplo fortuna; paucique Galli aufugerunt: captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt. Post triduum inde Romanus ardentibus ira animis cum Tectosagis & Trocmis, qui iis auxilio venerant, acie decernit, pari fere modo, & pari eventu, quo cum Tolistobojis pugnatum fuerat. Itaque statim Galli oratores de pace ad Consulem miserunt: quos Manlius Ephesum, ubi hybernare statuerat, ad se venire jussit [a].

§. IV. Verum cum decem legatis omnique exercitu ad Hellespontum profectus [b], evocatis eo regulis Gallorum leges, quibus pacem cum Eumene servarent, dixit: denunciatque, " ut morem „ vagandi cum armis finirent, agrorumque „ suorum terminis se continerent; " cum Apameæ reliquas etiam Asiæ res ordinasset [c]. *Ariarathi Cappadocum* Regi, qui Antiochum auxiliis juverat, pars dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui per eos dies filiam despondedat, remissa: ipse in amicitiam est acceptus. Urbium, quæ stipendiariæ Antiocho fuerant, & cum Romanis senserant, immunitas data: quæ partium Antiochi fuerant, aut stipendiariæ Attali Regis, *§. 4. Res Asiæ ordinatæ.*

a *Liv. d. l. c.* 27. b *Ibid. c.* 40. c *Ibid. c.* 39.

vectigal pendere Eumeni jussæ. Aliis pro meritis immunitas: aliis dona ex devictis urbibus data. Eumeni Chersonesus & Lysimachia, quæque alia in Europa tenuerat Antiochus, concessa; in Asia item Phrygia, *Lycaonia*, Ephesus, aliaqne.

§. 5. Manlius Romam reversus triumphat.

§. V. Inde copiis in Europam trajectis agmen præda grave trahens per Thraciam iter faciebat a : sed Thraces præda & via sylvestri impeditos semel iterumque invadunt: nec absque ingenti damno transiere Romani. Atque ita tandem, cum ob metum hyberni maris Apolloniæ hybernasset, Romam rediit : & III. Nonas Martias A. U. 566. de Gallis Asiatici triumphavit b ; nequicquam contratendente majore parte decem legatorum, qui cum eo fuerant. Hi enim accusabant Manlium, " quod summa ope „ tetendisset, ut pacem a L. Scipione in„ choatam turbaret, & Antiochum insi„ diis exciperet; quod ægre legatorum „ precibus fuisset prohibitus, quo minus „ Taurum, fatalem juxta Sibyllina carmi„ na terminum, transiret; quod, cum „ nullam caussam belli inveniret, sine Se„ natus auctoritate, injussu Populi, bel„ lum Gallis intulisset; quod cum exerci„ tu Romano, Consul mercenarius, At„ talum secutus stipem a tyrannis castel„ lanisque deviis collegisset; quod ipse „ bellum imprudenter gessisset, fortuna „ tantum & hostium ignavia superior fa„ ctus; quod in ipso reditu a latrunculis Thra-

a *Liv. Ibid. c.* 40. b *Id. L. XXXIX. c.* 7.

„ Thracibus, cæsus, fugatus, impedi-
„ mentis exutus fuerit." Ac licet infensissimos semper Gallorum adversus Romanos animos, eorumque legiones in exercitu Antiochi fuisse allegaret, non tamen triumphum obtinuisset, nisi & amici ejus summis opibus fuissent annixi, & seniores negassent, exemplum proditum memoriæ esse, ut Imperator, qui perduellibus devictis, confecta provincia exercitum reportasset, privatus inhonoratusque Urbem iniret.

CAPUT QUARTUM.

Bellum cum Gallis, Liguribus, Hispanis, Istris.

§. I. CUm Gallis, Liguribus, Cenomanis, aliisque continua fere bella vidimus: & postremo quidem loco *L. IV. c.* 11. §. 10. atque ex fide Romanorum scriptorum multas & graves eorum clades memoravimus: perduximusque eam narrationem ad A. U. C. 558. Sed nequaquam iis cladibus fracti fuerunt Gallorum animi: imo anno statim sequente Ti. Sempronii Longi Consulis castra Boji oppugnarunt [a]; & per portam quæstoriam irrumpentes non sine magna Romanorum strage inde expulsi fuerunt. Tamen eodem anno etiam Proconsul L. Valerius Flaccus bene cum Gallis Insubribus & Bo-

§. I. *Bellum cum Bojis.*

a *Liv. L. XXXIV. c.* 46. *sq.*

& Bojis Padum transgressus pugnasse dicitur.

§. 2. *Bellum cum Liguribus & Bojis. A.U. 560.*

§. II. Similiter etiam Ligures anno quingentesimo sexagesimo tantum belli suscitarunt, ut, *tumultum esse*, Senatus decerneret [a], sociosque Latinos jam dimissos iterum convenire juberet. Sed *Minucius* Consul, statim ac in provinciam venit, Pisas a Liguribus circumsessas obsidione liberat [b]. Et alter Consul L. Cornelius Merula Bojorum agros nemine prohibente vastavit: sed suos jam fines egressum acerrime invadunt Galli, cum insidias, quas struxerant, apertas esse vident: & vix tandem in fugam vertuntur magno suo cum damno, nec incruenta Romanorum victoria [c] Cornelius tamen cum Romam venisset supplicationem simul triumphumque sibi decerni petiit [d]: verum intercessione Tribunorum plebis prohibitus non obtinuit, cum legatus ejus *M. Claudius Marcellus* pluribus Senatoribus privatim scripsisset [e] Fortunæ Populi Romani, & militum virtuti gratiam habendam, quod res bene gesta foret, cum Consulis opera & militum aliquantum amissum foret; & hostes e manibus amissi essent. Sed hæc jam supra narrata fuerant. Eodemque adhuc anno Minucii Consulis castra oppugnata & ægre defensa sunt [f] & non multo post, quum per angustum saltum agmen duceretur, cladem

a *Ibid. c.* 56. b *Ibid. L. XXXV. c.* 3. c *Ibid. c.* 5. d *Ibid. c.* 8. e *Ibid. c.* 6. f *Ibid. c.* 11.

dem Caudinæ ſimilem prope fuiſſet expertus, ni induſtria & fortitudine equitum Numidarum periculo ereptus foret. Sed anno ſequente idem Minucius Proconſul provinciam obtinens in agro Piſano cum Liguribus ſignis collatis pugnavit [a]; & victor inde caſtella eorum vicoſque igne ferroque pervaſtavit: idemque rurſus anno ſequente eoſdem hoſtes caſtra ſua oppugnantes egregie repulit. *A. U. 561.*

§. III. Sed demum anno Urbis 562. *P. Cornelius Scipio Naſica* Conſul Bojos clariſſima pugna vicit [b]; ita ut ſe extemplo poſt eam pugnam dederent: quos agri parte fere dimidia multavit; quo, ſi vellet, Populus Romanus colonias mittere poſſet; quemadmodum A. U. 564. *Bononia* Latinorum colonia in eum agrum deducta eſt [c]. Tamen, cum triumphum peteret, interceſſit *P. Sempronius Blæſius* Tribunus plebis: qui cenſebat, Scipioni, ante quam triumpharet, redeundum eſſe in provinciam, ut Minucio auxilio eſſet tertium jam annum cum Liguribus dubio bello diſtento: „ita devictis Liguribus „paucos poſt menſes Proconſulem Scipio„nem triumphaturum eſſe." Sed conſenſu Senatus ad remittendam interceſſionem compulſus eſt: & de Bojis P. Cornelius Conſul triumphavit [d], ſi Livii teſtimonio credimus. Idem tamen anno ſequente Proconſul Galliam obtinuit: cum Q. Minucius (qui provinciam confectam,

§. 3. Boji magna clade victi.

 & Li-

a *Ibid. cap.* 21. b *Id. L. XXXVI. c.* 38. c *Id. L. XXXVIII. c.* 57. d *Id. L. XXXVI. c.* 40.

& Ligurum omne nomen in deditionem venisse scripserat) exercitum ei tradere jussus fuerit [a]. Nisi forte Livius in hac narratione sui oblitus cespitaverit : quod etiam alibi ei evenisse luculenter docet Celeberr. Jacobus Perizonius *Animadversionum Hist. cap.* 4. † Minucio vero triumphus negatus fuit [b]. Imo accusatus est a Catone, quasi falsas pugnas & victorias jactaverit : & imprimis, quod decemviros, homines bono genere gnatos, ob parum bene curata sibi cibaria, indicta caussa, flagro cædi & interfici jussisset. Unde Gellius citat *orationes Catonis in Thermum*; ut *L. X. noctium Attic. c.* 3. *de falsis pugnis*; & *L. XIII. c.* 23. eam *de decem hominibus*.

§. 4. Itidem cum Liguribus bellum.

§. IV. Inde paulisper in his oris a bellis cessatum. Sed anno rursus quingentesimo sexagesimo sexto uterque Consul ad bellum Ligusticum est profectus [c]. Nam erat is hostis velut natus ad continendam Romanis militarem disciplinam: & asperitas locorum, hostis assidue lacessens, oppugnatio necessaria munitorum castellorum, laboriosa simul, periculosaque; inops præterea regio virtutem & disciplinam conservabat: cum amœnitas Asiæ, mollitia hostium, regiæque opes, ditiores quam fortiores exercitus facerent [a]. *C.* ergo *Flaminius* Consul *Friniates* Ligures victos in deditionem accepit; iisque arma adi-

a *Id. L. XXXVII. c.* 2. † & *Vid. S. L. IV. c.* 1. *p.* 48. b *Ibid. c.* 46. c *Liv. L. XXXIX. c.* 1. d *Vid. Ibid. c.* 6.

adimit. Verum, cum non sincera fide ea tradidissent, pars magna trans Apenninum abierunt: ibi rursus victi sunt; & arma iis intentiore cura adempta. *Apuanis* quoque Liguribus perdomitis pacem Consul finitimis dedit. Atque inde, ne militem in otio haberet, viam ab Urbe per Tusciam & Umbriam Ariminum usque stravit [a]: licet in *epitome Livii XX.* legatur, hoc a patre hujus Flaminii in censura A. U. 533. factum esse; cui adsentitur *Cassiodorus in Chronico*. Hæc postea *Aquilejam* usque producta fuit. Æmilius etiam viam a Placentia Ariminum usque fecit, ut cum via Flaminia committeretur [b]: sive, ut melius Strabo dicere videtur, viam Flaminiam continuavit Bononiam usque, & inde Aquilejam. Cenomannorum vero tanta hoc tempore fides apud Romanos fuit; ut, cum arma sibi a Prætore *M. Furio* adempta fuisse quererentur, a Consule permittente Senatu ea receperint: & Prætor provincia decedere jussus fuerit. Anno rursus 567. *Q. Marcius Philippus* Consul a Liguribus Apuanis loco iniquo circumventus & ingenti clade affectus, quamprimum in loca pacata pervenit, exercitum dimisit, ne quantum diminutæ copiæ forent, appareret [c]. Saltus tamen, unde eum Ligures fugaverant, *Marcius* ab eo est dictus. Sed felicius anno sequente uterque Consul res adversus eos gessit [d]. Et anno 570. M. Claudius Marcellus Consul Gallos quos-

A.U. 567.

a *Strabo L. V. n.* 217. b *Ibid. c.* 20. c *Ib. c.* 32.

quosdam Transalpinos inopia agri in Italiam transgressos a & oppidum condere incipientes in eo agro, qui postea *Aquilejensis* fuit, quod nempe agri inopia & egestate coacti superante multitudine patriam reliquissent, Italia excedere coegerunt b, redditis tamen omnibus, quæ sine cujusquam injuria habebant. Verum ita vacuus cura Istricum bellum moliri cœpit; de quo paulo post videbimus: jam enim melius videtur, ut uno contextu bellum cum Liguribus persequamur donec rerum series & temporis nos ad alius libri initium perduxerit.

§. 5. Ejusdem belli continuatio. A. U. 571.

§. V. Nam anno rursus Urbis quingentesimo septuagesimo primo provincia Consulibus nulla, præter Ligures, quæ decerneretur, erat [b], cum *Q. Fabius*, qui Proconsul Liguriam obtinebat, *Apuanos ad rebellionem spectare*, scripsisset. Consules prospere res gessisse dicuntur [c]. Sed

A. U. 572.

anno sequente L. Æmilius Paullus, cui ex Consulatu prorogatum imperium erat [d], in Ligures *Ingaunos* (habitarunt hi loca maritima, ubi hodie *Albenga* urbs veteris *Albingauni* vestigia servat) exercitum introduxit. Ibi legati pacem petentes ad eum venerunt: &, cum tempore opus esse dicerent, ut suis deditionem, quam petebat Paullus, persuaderent, inducias decem dierum impetrarunt; & simul, ne interea trans montes proximos castris pabulatum lignatumve iretur. Sed statim post

a *Ibid. c.* 45. b *Ibid. c.* 54. c *Liv. XL. c.* 1. d *Ib cap.* 6.

post eos ipsos montes exercitu omni coacto summa vi castra Romanorum oppugnarunt. Et procul erant auxilia; cum & *Bæbius* Proconsul jam exercitum M. *Pinario* Prætori in Sardiniam eunti tradidisset: & Fabius Prætor cum exercitu, qui Marcelli fuerat, adversus Istros profectus esset. Ergo literis Bæbii motus Senatus delectum omnibus modis accelerari jubet: sed, præter alia, impedimento erat pestilens morbus. Æmilius vero, cum literas, quas ad Bæbium subsidium petens miserat, interceptas crederet a, cum suis fortissima eruptione in Ligures pugnavit. Imo castris eos exuit: & triduo omne Ligurum Ingaunorum nomen in deditionem recepit: ac provincia ex sententia confecta de Liguribus Ingaunis triumphavit b. Triumphum ejus secuti sunt Ligurum legati pacem perpetuam humillime quidem orantes: sed cum exprobratione inconstantiæ ad Consules a Senatu rejecti sunt. Ita pax in Liguribus fuit. Sed diuturnam esse non siverunt *P. Cornelius* & M. Bæbius, qui prorogato imperio Ligures obtinebant: verum, licet nullum bellum esset, improviso eos oppresserunt; hominumque ad duodecim millia ex montibus in agros campestres procul ab domo deduxerunt, consulto tamen prius Senatu: iisque sedes, ager publicus in Samnitibus Populi Romani, datæ sunt: quibus anno sequente alii etiam ex po-

a *Ibid. c.* 25. *Ibid. c.* 27. b *Ibid. c.* 34.

popularibus additi [a]. Et sæpe hoc apud veteres factum est, ut gentibus victis aliæ sedes assignarentur: quemadmodum vel ex S. Scripturæ literis docemur, ubi videmus decem tribus Israelitarum a *Salmanasare* victos in Assyriam deportatos fuisse; & inde alias partes habitatum missos [b]: & diu antea *Josephus Patriarcha*, vel ejus consilio Ægypti Rex *Pharao*, *Ægyptios* ab una extremitate regni ad aliam transtulit [c]. Imo *Rabsake Assyriorum* Regis nomine *Hierosolymam* obsidens [d] *Judæis*, si sese dedere vellent, promittit, *Dominum suum eos deducturum esse in terram optimam; & illi, quam colebant, similem*: ut itaque deportationem tanquam rem necessariam, & usu receptam consideret. Similiterque *Pompejus* cum bellum confecisset Piraticum *Cilices* illos prædones longe a mari removit; ut suo loco videbimus. Quin etiam præterito hoc seculo Rex *Persiæ Georgianorum* a se victorum magnam multitudinem locum a patria sua remotum habitandum dedit; ut narrat scriptor fide dignissimus, & fere αὐτόπτης, *Petrus della Valle*. Sed revertamur Romam; ubi Proconsules Cornelius & Baebius omnium primi nullo bello gesto triumpharunt.

§. 6. *Belli* §. VI. Anno quingentesimo septuagesimo

a *Ibid. cap.* 38. b II. *Reg. XVII.* 6.
c *Genes. XLVII.* 21. d II. *Reg. XVIII.* 32. *Jesai XXXVI.* 17.

mo quarto Consules fuerunt *L. Manlius Acidinus* cum *Q. Fulvio Flacco*: quorum hic nomina refero, quod singulari casu fratres germani in consulatu collegæ fuerunt [a]: nam prior adoptione ex Fulvia in Manliam gentem transierat [b]. Fulvius exemplum modo laudatum secutus victos & deditos Ligures ex montibus in campestres agros deduxit; præsidiaque montibus imposuit [c]. Eodem anno rursus, ut ante quadriennium factum fuerat Gallos Transalpinos agrum in Italia petentes, ut pacati sub imperio Populi Romani essent, Italia excedere Senatus jussit. Et jam insuper voluit, ut Consul Q. Fulvius quæreret, & animadverteret in eos, qui principes & auctores transcendendi Alpes fuissent: eidemque Senatus gratia, nulla re memorabili gesta, datum ut triumpharet [d]. Anno sequente *M. Junium Brutum* Consulem in Liguria res gessisse constat: sed earum narrationem tempus edax rerum nobis eripuit: cum pars libri quadragesimi primi ex historia Liviana hodie desideretur. Verum anno rursus quingentesimo septuagesimo sexto [e] *C. Claudius* Consul qui in eo magistratu jam Istros pacaverat, Ligures ad *Scultennam* fluvium (hodie *Panarium*, terminus *Romandiolæ* occidentalis) magna clade afficit; & in ipso magistratu de duo-

hujus continuatio. *A. U. 574.*

A.U. 575.

A.U. 576.

a *Fasti Capitolini.* b *Vell. Paterc. L. II.* c *Liv. XL. cap. 53.* d *Ibid. cap. 59.* e *Id L. XLI. cap. 12.*

duobus simul populis triumphavit. Ligures vero, cum consularem exercitum Romam abductum [a], legionem etiam ab *Ti. Claudio* Proconsule dimissam vidissent (hic Prætor præcedente anno cum Proconsulari imperio Pisas profectus fuerat) metu soluti Mutinam coloniam repentino impetu ceperunt: sed anno statim sequente C.
A. U. 577. Claudius Pulcher Proconsul eam ab hoste recepit; octo etiam millibus Ligurum ibi intra muros cæsis [b]. At Ligures præsidio magis se, quam armis, adversus infeliciter expertam vim defensuri duos montes [c] *Letum* & *Balistam* ceperunt, munieruntque. Ibi *Q. Petilius Spurinus* Consul, dum milites pro concione adhortatur, immemor ambiguitatis verbi ominatus fertur, *se eo die Letum capturum esse* [d]: ac inconsideratius præliando fortuitum jactum vocis *leto* suo confirmavit. Senatus tamen, neque stipendium anni procedere, neque æra dari voluit; quia pro salute Imperatoris hostium telis se non obtulerant [e]. Videtur tamen collega Petillii *C. Valerius Lævinus*, qui Consuli *Cn. Cornelio Scipioni Hispallo* in magistratu mortuo suffectus fuerat, eodem anno de Liguribus triumphasse: cum denarii exstent ejus nomen inscriptum habentes; in quibus Jupiter quadrigis triumphalibus insistens conspicitur [f]. Sed Livius tristi fato

a *Ibid. c.* 14. b *Ibid. c.* 16. c *Ibid. cap.* 18. d *Val. Max. L. I. c. 5. n. 9.* e *L. II. c. 7. n. 15. Frontin. Strat. L. IV. cap. 1. f.* f *Pigh. Ann. ad h. ann. Vaillant. G. Valeria n. 18.*

to & barbarorum temporum pernicie mutilus hic est, & lacunis plenus: ita ut etiam de historia anni sequentis nihil aliud constet, sive ex Livio, sive ex fragmentis fastorum triumphalium, quam utrumque Consulem contra Ligures res bene gessisse; & propterea triumphantes Urbem intrasse; quorum alter fuit *M. Æmilius Lepidus*, quem quosdam Ligurum populos in plana deduxisse ex fragmentis historiæ Livianæ deprehenditur. Alter *P. Mucius Scævola* cum iis, qui *Lunam* Pisasque depopulati fuerant, bellum gessit: omnibusque in ditionem redactis arma ademit [a]. *Vaillantius* [b] etiam maritimo bello ab eo superatos Ligures putat ex denario, qui caput Neptuni laureatum, & ex altera parte eundem Neptunum quadrigis decurrentibus insistentem, ac in imo proram navis refert cum inscriptione *P. Scævula Q. F.* Sed idem Vaillantius *eodem opere de familiis Rom.* in *Gente Cornelia num.* 7. & alibi me docuerat, quadrigas tum tantum triumphum denotare, si lento passu graderentur: quæ vix concilio. Pighius etiam quadrigas triumphales, & ab altera parte Neptunum, in nummo hujus Scævolæ conspici dicit; atque inde similiter coniicit, maritimo bello etiam Ligures domuisse: cum quoque superioris anni Consul Valerius Duumviros navales cum classe Ligurum oram circumvectare jusserit [c]. Anno quingentesimo octogesimo rur- *A. U. 580.*

a *Liv. l. XLI. c.* 19. b *G. Mucia n.* 1. c *Liv. d. l. c.* 17.

rursus utrique Consuli Ligures decretos invenio [a]; & a *M. Popilio Lænate* Consule arduo prælio, nec incruento superatos *Statiellates* Ligurum populos [b]. Atque ille arma omnibus ademit; oppidum diruit; ipsos, bonaque eorum vendidit. Atrox hæc res Senatui visa est; „ Statiellates, „ qui uni ex Ligurum gente non tulissent „ arma adversus Romanos, deditos in „ fidem Populi R. omni ultimæ crudelita„ tis exemplo laceratos ac deletos esse. Ergo decreverunt, „ ut Popillius Consul „ Ligures, pretio emptoribus reddito, „ restitueret in libertatem; bona, arma„ que ut iis, quicquid ejus recuperari „ possit, redderentur, curaret [c]. " Verum tantum abfuit, ut Senatui paruerit Consul, ut Romam reversus Senatusconsultum tolli, & supplicationem sibi decerni petierit; & neutra re impetrata in provinciam redierit. Urgente tamen Senatu principio anni sequentis (quo anno primum ambo Consules de plebe facti sunt [d]) Consul *P. Ælius Ligus* de Senatusconsulto illo renovando referebat: sed cum collega ejus *C Popillius* & collegam & Senatum pro fratre deprecaretur, præ se ferens „ si quid decerneret, „ intercessurum, „ collegam deterruit. Aucta etiam est invidia [e] M. Popillii literis, quibus iterum cum Statiellatibus Liguribus Proconsul pugnasse se scripsit; ac *sedecim* [f] *millia* eorum occidisse. Ergo

M. &

a *Id. L. XLII. c.* 1. b *Ibid. c.* 7. c *Ib. c.* 9. d *Fasti Capitol.* e *Ibid. c.* 21. f *ita lego cum Cl. Perizonio.*

M. & *Q. Marciis* Tribunis rogantibus Senatu jubente, *C. Licinius* Prætor Urbanus quærere & animadvertere jussus est, *qui ex Statiellatibus deditis in libertatem restitutus ante Kal. Sextileis primas non esset, cujus dolo malo is in servitutem venisset.* Cumque Popillius Romam reverti non auderet, plebiscito jussus est Prætor de absente eo statuere & judicare. Hoc tractus vinculo cum rediisset, multa millia hominum in libertatem restituta sunt; traductisque Padum ager est assignatus. Gratia tamen Popilliæ gentis rogatio de Liguribus arte fallaci discussa est. Ita aliquanto tempore a bello cessatum; vel nihil certe memoria dignum cum Liguribus gestum est.

§. VII. Vidimus supra hujus cap. §. 5. Fabium Prætorem jam anno Urbis 572. adversus Istros profectum fuisse. Caussa proficiscendi fuit, quod coloniam Aquilejam deduci Istri prohiberent [a]: eodemque anno *L. Duronio*, qui Prætor Apuliam obtinebat, Istri adjecti sunt [b]; quod agros maritimos infestos transmaritimarum navium latrociniis Tarentini Brundusinique nunciabant. Duronius vero ex Illyrico reversus latrocinii omnis maritimi caussam in Regem Illyriorum Gentium avertit [c]. Verum anno quingentesimo septuagesimo quinto Istris, sive Histris (extremam partem Italiæ Illyricum versus incolebant) bellum intulit *A. Manlius Vulso*

§. 7. De bello Istrico.

Dd incon-

a *Liv. L. XL.* b *Ibid. c.* 18. c *Id. L. XLI.*

inconsulto Senatu; illudque summa temeritate gerens castris ab Istris exuitur a. At cum Istri omnium rerum paratam expositamque copiam & stratos in castris lectos invenissent, (nam temere Romani fuga deseruerant castra) accubantes epulari cœperunt. Interea vero collectis animis Romani ad castra revertuntur: Istrorum plurimos vino somnoque mersos opprimunt [b]: Rex eorum temulentus, & raptim vix equis impositus fuga evasit. Majorem etiam, quam pro periculo terrorem Romæ fecerunt *Gavillii* fratres, qui ab Aquileja cum commeatu venientes, & prope in Istros illapsi omnia terrore impleverunt; ita ut statim dilectus extra ordinem ubique indiceretur: sed audita Istrorum strage statim, qui conscripti erant, dimissi
A.U. 576. sunt. Et anno sequente M. Junius & Q. Manlius, qui jam Proconsules Aquilejam Istrosque obtinebant [c], armis eos ad pacem petendam adegerunt. At C. Claudius Consul veritus, ne ita provincia exercitusque sibi adimerentur, præceps in provinciam abiit, nulla re servata earum, quæ more majorum servari solebant. Verum a militibus spretus Romam rediit, legitimisque peractis æque ac prius præcipiti celeritate profectus est. Ibi *Nesartium* oppidum, quo se principes Istrorum & regulus ipse receperant, summa vi Junius Manliusque oppugnabant. Adveniens Claudius amnem mœnia præterfluentem

tem

a *Id. L. XLI. c.* 2. b *Ibid. c.* 4. c *Liv. L. XLI. c.* 10.

tem avertendo oppidum cepit. Rex trajecit ferro pectus: reliqui aut capti; aut occisi sunt. Duo inde oppida *Mutila* & *Faveria* vi capta & deleta. Itaque Istria tota pacata est: sed an tum provincia facta sit, an demum A. 625. dubitatur. V. Sigon. *de ant. jure Ital. L. III. c.* 51.

§. VIII. Anno Urbis quingentesimo septuagesimo primo *Ilienses*, Sardiniæ populus, bellum concitare cœperunt [a], gens pertinacissima, quippe quam ne suo quidem tempore satis pacatam dicat Livius. Simul etiam defecerant Corsi. Sed in utraque tamen Insula feliciter a *M. Pinario* Prætore anno sequente pugnatum est. Sed anno rursus quingentesimo septuagesimo quinto *T. Æbutius* Prætor magnum tumultum esse in Sardinia ad Senatum scripsit; nec eis invalido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto resisti posse [b]. Itaque anno sequente propter magnitudinem belli consularis provincia facta Sardinia Ti. Sempronio Graccho obvenit [c], adjutorem tamen Æbutium habenti [d]. Gracchus & Consul, & anno quingentesimo septuagesimo septimo Proconsul multis secundis præliis Sardos perdomuit: & anno sequente illustrem de iis triumphum egit: tantumque captivorum secum abduxit, ut juxta quosdam, nam alii, ut dictum est, ad hujus avum referunt, inde *Sardi venales alius alio nequior*, proverbium de re vilissima

§. 8. Bella cum Sardis & Corsis. A. U. 571.

A. U. 575.

A. U. 578.

Dd 2 dici

a *Liv. L. XI. c.* 19. *&* 34. b *Id. L. XLI. c.* 6. c *Ibid. c.* 9. d *Ibid. c.* 15.

dici cœperit [a]. Ipse Gracchus in tabula, quam cum indice rerum a se gestarum in æde Matris *Matutæ* posuit, dicit, *a se in ea provincia hostium cæsa, aut capta supra octoginta millia*. In Corsica *M. Atilium* Prætorem res gessisse anno quingentesimo septuagesimo nono videmus ex Livii *L. XLI. c.* 21. Atque anno

A U. 580.

sequente septem millibus Corsorum cæsis eam insulam pacavit [b]; postulatoque frustra triumpho in monte Albano triumphavit [c].

§. 9. De bello Hispanico.

§. IX. Diximus *L. IV. c.* 2. §. 10. post A. U. 558. plurimis annis continua ferre bella in Hispania fuisse; quæ tamen omnia non memoranda forent. Præcipua tamen narranda sunt. Vidimus ergo eo loco M. Porcium Catonem bellis in Hispania confectis triumphasse; quod factum est A. U. 559. At non ita pacata erat provincia, quin confestim eodem anno *Sex. Digitius* Prætor præliis quidem non magnis, sed creberrimis adeo afflictus fuerit, ut vix dimidium militum successori traderet [d]: imo pœne omnem exercitum amisisse scribit Orosius *L. IV. c.* 20. omnisque Hispania animos sustulisset, ni alter Prætor *P. Cornelius Cnei F. Scipio Nasica* multa trans Iberum secunda prælia fecisset. Idem cæsis magno prælio Lusitanis opulentum præda

a *Vid. Cic. Fam. L. VII. n. 24. Sex. Aur. Vict. & omn. Gron. de pec. vet. L. IV. c. 10. qui neque Plut. Romulo p. m. 33. neque Erasm. ad. Ch. I. Cent. VI. nu. 5. satis bene hoc adagium cepisse docet.* b *Liv. L. XLII. c. 7.* c *Ibid. c. 21.* d *Liv. L. XXXV. c. 1.*

da exercitum reduxit : (Hic ille eſt Scipio , qui anno Urbis quingenteſimo quadrageſimo nono adoleſcens nondum quæſtorius in tota civitate *vir bonorum optimus* judicatus fuerat [a] : atque ita ex reſponſo Delphici oraculi dignus habitus ; qui Matrem Deorum hoſpitio exciperet ; ut jam *Supr. L. IV. c.* 1. §. 50. dictum fuit .) Anno Urbis 560. a *C. Flaminio* Prætore in citeriore Hiſpania prælia aliquot , nec ſine militum jactura , ſunt facta ; oppidumque *Ilucia* in *Oretanis* captum [b] . Majores res geſſit *M. Fulvius* , qui Prætor ulteriorem Hiſpaniam ſortitus fuerat , fuſo Hiſpanorum exercitu ; & capto Rege eorum *Hilermo* . Sed anno ſequente , cum ob bellum cum Antiocho Rege exortum *A.U.* 561. imperium ipſis prorogatum eſſet [c] , majore proſperitate res geſſerunt , cæſis aliquoties hoſtibus , pluribuſque urbibus captis . Verum anno quingenteſimo ſexa- *A.U.* 563. geſimo tertio lætitiam Romanorum ob victum in Græcia Antiochum minuit nuncius ex Hiſpania de adverſa pugna pugnata ductu *L. Æmilii Paulli* , (idem eſt , qui poſtea Regem Perſea magna gloria vicit [d]) qui anno præcedente Prætor cum Proconſulari imperio in provinciam profectus fuerat [e] : idem tamen anno ſequente victoria de Luſitanis parta *A.U.* 564. tranquilliores res in Hiſpania fecit [f] : opportune quidem , cum per eos dies *L.*

a *Id. L. XXIX. c.* 11. & 14. b *Ibd. L. XXXV. c.* 7. c *Ibid. c.* 22. d *Id. L. XXXVII. c.* 57. e *Ibid.* f *Ibid. c.* 57.

Bæbius Prætor in Provinciam Hiſpaniam proficiſcens ab Liguribus circumventus, magna parte comitum cæſa, vulneratus ipſe Maſſiliæ intra triduum exſpiraſſet.
A. U. 567. Luſitanos iterum A. U. 567. a *C. Atinio* Prætore victos & *Aſtam* urbem captam refert Livius [a]; in cujus tamen oppugnatione Atinius, dum incautius ſubit muros, ictus ex vulnere poſt paucos dies moritur. Sed in citeriore Hiſpania tanta victoria potitus eſt L. Manlius Acidinus, ut niſi ſucceſſor adventu ſuo inhibuiſſet impetum victoris, ſubacti Celtiberi forent. Hac cauſſa anno ſequenti ovans
A. U. 568. Urbem iniit; cum more majorum ita comparatum eſſet, ne *quis, qui exercitum non deportaſſet, triumpharet, niſi perdomitam pacatamque provinciam ſucceſſori tradidiſſet* [b]. Eodem anno *Calpurnius* & *Quinctius* Proprætores communi animo conſilioque res geſturi magno prælio funduntur, amiſſis etiam caſtris. Sed brevi tempore refectis viribus ad ripam *Tagi* ingenti hoſtium, minimo ſuorum damno
A. U. 571. pugnant. Uterque anno ſequente triumphavit [c]. Anno quingenteſimo ſeptuageſimo primo Q. Fulvius Flaccus in citeriore Hiſpania *Urbicuam* oppidum cepit, & diripuit [d]; licet pluribus præliis eum interea Celtiberi adorirentur. Anno ſequente, cum majus bellum in Hiſpania ortum eſſet [e], virtute & prudentia Flacci uno prælio, eoque gravi, commiſſo rurſus ſu-

a *L XXXIX. c.* 21. b *Ibid. c.* 29. c *Ibid. c.* 42. d *Id. L. XL. c.* 16. e *Ibid. c.* 30.

ſuperior fuit res Romana, magiſque coaluit, poſtquam etiam altero prælio fuſis Celtiberis *Contrebia* quoque urbe potitus eſt: ita ut maxima pars Celtiberorum in deditionem venerit. Et in ulteriore Hiſpania *Manlius* Prætor ſecunda aliquot prælia cum Luſitanis fecit, Sed A. U. 573. magna clades accepta foret in ſaltu *Manliano*, per quem Fulvius exercitum Tarraconem ad ſucceſſorem ſuum Gracchum adducebat [a], niſi equitum fortitudine cuneus, quo impreſſionem in legiones faciebant barbari, disjectus fuiſſet. Fulvius cum Romam veniſſet, cum fratre ſuo Manlio [b] Conſul factus nobilem triumphum duxit [c]. Gracchus exercitum per provinciam circumducendo [d] plurimas urbes (ultra centum dicit Livius, 300. dixerat Polybius a Poſidonio eo nomine notatus [e]) in deditionem accepit. At quidam auctores ſunt [f], deditionem haud cum fide factam; magno ſtatim rurſus prælio & dubio eventu cum Celtiberis Pugnatum: ſed tertio inde die haud dubie victos Celtiberos; inde debellatum, veramque pacem Celtiberos feciſſe. Videmus tamen ex *epitome Liviana quadrageſima prima*, etiam poſtea Gracchum Celtiberos victos in deditionem accepiſſe; & *Gracchurim* oppidum in Hiſpania conſtituiſſe, operum ſuorum monimentum. Tum etiam *Poſtumium Albinum* Proconſulem Vaccæos & Luſitanos ſubegiſſe: utrumque etiam

A.U. 573.

A.U. 577.

Dd 4

a *Ibid. c.* 39. b *Vid. Supr.* §. 6. c *Ibid. cap.* 43. d *Ib. c.* 47. *ſqq.* e *Strabo L. III. p.* 263. f *Ib. c* 50.

A. U. 577. etiam triumphasse narrat Livius *L. XLI. c.* 7. Et aliquandiu quietæ videntur fuisse Hispaniæ, donec sub adventum *Ap. Claudii Centhonis* Prætoris anno Urbis 578. rebellarunt: sed uno prælio cum iis debellatum fuit; iterumque a bello cessatum [a].

A. U. 578.

§. 10. Domestica quædam. Censura Catonis & Valerii Flacci.

§. X. Quod horum temporum res domesticas attinet, duo maxime memoranda veniunt: quorum primum est Censura anno Urbis quingentesimo sexagesimo nono a L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, qui etiam in consulatu collegæ fuerant, gesta: a qua hic apud posteros *Censorii* cognomen meruit; quod illa potestate severissime usus fuit: ita ut simultates inde contractæ per omnem vitam eum exercuerint [b]: ob quam severitatem *apud inferos etiam jura piis dare* a Virgilio fingitur [c]. Et *Catonis* appellatio postea pro *severo morum censore & rigido virtutis cultore*, sumi cœpit [d]; presertim cum etiam pronepos ejus *Cato minor*, vel *Uticensis* distinguendi caussa dictus, similibus fere moribus fuerit [e]. Et fuit præterea multis & egregiis animi dotibus præditus, *idemque historiæ conditor, idem juris, idem rerum rusticarum peritissimus* [f]. Plurimæ ejus exstiterunt orationes: nam, ut de eo Plin. Hist. Nat. *L. VII. c.* 27. existimatus est *optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator.* Reli-

a *Liv. L. XLI. c.* 26. b *Liv. L. XXXIX. c.* 44. c *Æn. L. VIII. v.* 670. d *Horat. Epist. L. I. n.* 19. *v.* 13. *Martial. L. XI. n.* 2. *Juven. S. XI. v.* 90. e *Id. S. II. v.* 40. f *Quintil. Inst. L. XII. c. ult.*

Reliquit etiam *ſeptem libros Originum*, in quibus res geſtas Romanorum & Italiæ origines proſecutus eſt [a]; quos utinam jactura laſcivorum aliquot poetarum, nugaciumque ſcriptorum redimere poſſemus. Virtutes tamen ejus nequaquam ad normam rectæ rationis, multo minus Chriſtianæ perfectionis fuerint exigendæ: quod vel ſola ejus duritia probet, qua erga ſervos ſuos uſum eſſe teſtatur Plutarchus [b]: quos, ubi conſenuiſſent, venundandos putabat, neque alendos inutiles: ita ut merito *Auguſtinus adv. Julianum L. IV. c. 3.* gentilium virtutes vocet, *virtutes civiles non veras; ſed veriſimiles* [c]. Memorandum tamen etiam eſt, quod Plinius *loco prox. cit.* refert, *Catonem quater & quadragies cauſſam dixiſſe: nec quemquam ſæpius poſtulatum, & ſemper abſolutum.*

Conjuratione occaſione Bacchanalium. A.U. 567.

Alterum, quod hic referendum erat, fuit horrenda conjuratio eorum, qui ſacris *Bacchi* initiati erant, quæ aperta eſt [d] anno Urbis quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo. Occaſio ejus rei detegendæ hæc fuit. *Publius* fuit *Æbutius* equitis Romani filius, qui ſub tutela *Duroniæ* matris & vitrici *Ti. Sempronii Rutili* educatus fuerat. Hunc vitricus, quia tutelam ita geſſerat, ut rationem reddere non poſſet, aut tolli, aut obnoxium ſibi vinculo aliquo fieri cupie-

b *Nepos ejus vita.* b *ejus vita p. m.* 338. c *Vid. Jo. Ger. Voſſii Diſput. Theol. XXVI. quæ eſt de virt. & vitiis gentilium: & ejuſd. Hiſt. Pelag. L. III. P.* II. *antitheſi* 10. *& tota parte III.* d *Liv. L. XXXIX. c.* 8.

cupiebat. Ergo ſpecie voti pro ægro filio ſuſcepti perſuadent, *ut Bacchis initiari ſe pateretur*. Conſilium parentum adoleſcens *Hiſpalæ Feceniæ* libertinæ, cum qua conſueverat, indicat; illa rem deteſtata, *ſe ancillam dominæ comitem id ſacrarium intraſſe* refert, horrenda ſimul addens facinora, quæ ibi comittebantur: neque ante dimiſit adoleſcentem, quam fidem dedit, ab his ſacris ſe temperaturum. Sed hanc ob cauſſam a matre & vitrico domo exactus rem ad amitam Æbutiam, & ex ejus auctoritate ad Conſulem *Poſthumium* defert [a]. Hic, cum etiam ex Hiſpala totius rei ordinem, ſceluſque & multitudinem ingentem, quæ horum ſacrorum conſcia eſſet, intellexiſſet totam rem in Senatu explicat. Ibi Patres ingens terror cepit [b], quum publico nomine, ne quid eæ conjurationes cœtuſque nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarent: tum privatim ſuorum quiſque vicem, ne quis affinis ei noxæ eſſet. Cum vero Conſuli gratias agendas cenſuiſſet, Senatus decrevit, *ut Conſules quæſtionem de his haberent, qui coiſſent conjuraſſentve, quo ſtuprum, flagitiumve inferretur*. Neque enim ſtupra ſolum promiſcua ingenuorum, fœminarumque erant: ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimoniaque & indicia ex eadem officina exibant. Venena indidem, inteſtinæque cædes. Igitur Conſules per Ædiles curules ſacerdotes ejus ſacri omnes con-

a *Ibid. c.* 11. b *Ibid. c.* 14.

conquiri, comprehendique imperarunt. Ædiles plebis, *videre, ne qua ſacra in aperto fierent*. Inde, cum ſecuritati Urbis, quantum fieri poterat, providiſſent, concione advocata etiam Populo rem notam fecerunt. Hinc magna, Urbe tota non tantum, ſed paſſim per totam Italiam trepidatio & fuga [a]. Multi fugientes reducti ſunt; multorum nomina delata: quidam ex iis viri feminæque mortem ſibi conſciverunt. Qui conjuratorum earum rerum nullam, in quas jurejurando obligati erant, in ſe aut alios admiſerant, eos in vinculis relinquebant: qui ſtupris aut cædibus violati erant, qui falſis teſtimoniis, ſignis adulterinis, ſubjectione teſtamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœna afficiebant. Plures necati, quam in vincula conjecti ſunt. Indè Romæ primum, deinde per totam Italiam Bacchanalia diruta: & ſacrificium illud abolitum; niſi ſi quis ſine piaculo ſe id omittere non poſſe (nam talia ſacra privata veteres habebant, quæ etiam hæredes ſequebantur [b]) apud Prætorem Urbanum profiteretur; id ſacrum fieri poſſe, dum ne plus quinque ſacrificio intereſſent. Immunitas denique & præmia indicibus ſunt conſtituta [c].

a *Ibid.c.*17. b *Cic.de LL. L. II. c.*9. c *Liv. d.l.c.*19.

CA-

CAPUT QUINTUM.

Bellum Persicum, sive cum Perseo Macedonum Rege.

§. I. Semina hujus belli sub Philippo.

§. I. HUjus belli initia jam a Philippo Persei patre inchoata fuerunt, licet post Antiochinum Romani magna indulgentia erga eum usi fuissent remittendo filium Demetrium, qui Romæ obses fuerat [a]. Cum vero ex universa Græcia, & ab Eumene Rege legati Romam venissent de variis rebus Philippum accusaturi [b], ipse Demetrium filium, qui ad omnes criminationes responderet, Romam misit [c], tempus præterea ea ratione lucrari studens. Senatus respondit. " de „ mnibus, quæ vel dixisset, vel legisset " (commentarium a patre sibi traditum „ in Senatu legerat [d])" ad patris excusa„ tionem Demetrius, Senatum ipsi crede„ re [e]; & confidere patrem ejus omnia „ ut æquum justumque esset, fecisse & „ facturum esse: missuros esse Patres le„ gatos ad visendum an ex voluntate Sena„ tus cuncta administrentur: simul ut Re„ gi significent, propter Demetrium hanc „ ipsi veniam esse indultam. " Sed hic favor Romanorum & adolescentis animum inani

A. U. 570.

a *Polyb. exc. leg. n.* 15; *Liv. L. XXXIX. c.* 46. b *Polyb. d. l. n.* 46. *Liv. Ibid. c.* 24. c *ibid. c.* 35. d *Ibid. c.* 47. e *Polyb. l. d. p. m.* 1195.

inani spe sustulit [a]; & fratrem ejus Persea, patremque Philippum graviter offendit [b]. Maxime etiam Philippum angebat; quod, quum victo leges imponerentur, qui Macedonum ab se defecerant in bello, in eos jus sæviendi ademptum ei a Senatu erat [c]. Tum, quod ab oppugnatione Lamiæ abscedere jussus erat, Romanis id oppidum in deditionem accipientibus [d]: quodque ex *Thessaliæ*, *Athamaniæ*, Thraciæ quibusdam locis præsidia deducere cogeretur [e]. Huic fini, dum a bellis quietus est [f], opes regni omnibus modis augere studuerat; vectigalia auxerat; metalla & vetera incoluerat, & nova instituerat, subditos educare liberos coegerat; Thracum in Macedoniam magnam multitudinem traduxerat. Eaque fiducia jam audacius agere cœpit; & omnibus civitatibus, quibus Præsidia deducere debebat infensus in *Maronitas* iram effundit; magnamque per præfectos suos eorum cædem fecit. *Istri* quoque fluvii accolas barbaros sollicitavit, ut in Italiam irrumperent [a]. Interea legati cum Demetrio in Macedoniam advenerant; eique, ut pacis auctori, a vulgo Macedonum, spe haud dubia, regnum post mortem patris destinabatur [h]: qui eo præterea gratior erat, quod justa matrefamilias ortus insignem Philippi similitudinem præ se ferret; cum Per-

a *Liv. d. l. cap.* 53. b *Polyb. d. l. n.* 50. c *Ibid. cap.* 39. d *Ibid. & L. XXXVI. c.* 25. e *Ibid. L. XXXIX. c.* 25. 29. 34. f *Ibid. c.* 24. g *Ibid. c.* 35. h *Ibid. c.* 53.

Perſeus publice ortus nullam certi patris notam haberet. Cum eo accederet favor Romanorum, non in fratris, ſed etiam patris, ut dictum eſt, invidiam incurrit: qui tamen omnia obedienter erga Romanos faciebat, ne quam movendi extemplo belli cauſſam præberet: &, ut etiam magis animos à ſuſpicione talium conſiliorum abduceret, mediam in Thraciam exercitum duxit. Sed Marcius [a], qui ad res Græciæ Macedoniæque viſendas miſſus fuerat, ſcripſerat, „ ita feciſſe eum, quæ „ Senatui placuiſſent, ut facile appare- „ ret, non diutius, quam neceſſe eſſet, „ facturum, omniaque, quæ tunc age- „ ret, diceretque ad rebellionem ſpecta- „ re. “ Quin Demetrius Philippi filius [b], quod in Romanos propenſior videretur, accuſante etiam fratre Perſeo, quaſi ſibi inſidiæ a Demetrio eſſent ſtructæ, & falſas literas tanquam à T. Quinctio ad Demetrium datas fingente [c], patris juſſu interfectus creditur. Sed veritatem haud ita

A. U. 572. multo poſt edoctus eſt ab *Antigono Echecratis* filio, cujus patruus *Antigonus* tutor Philippi fuerat [d]: itaque Perſeus certior factus, omnia detecta eſſe [e], licet potentior eſſet, quam ut fugam neceſſariam duceret, tamen ut procul abeſſet, curabat. Philippus omni veritate intellecta regnum Antigono relinquere conatus eſt: ſed prius ægritudine animi deceſſit: cum

a *Id. L. XL. c. 2. & 3.* b *Ib. c. 5. Polyb. exc. leg. n.* 51. c *Liv. d. l. c. 23. & 54.* d *Liv. c. 54.* e *Ibid. c. 56.*

cum jam *Baſtarnas*, *Germanicam* dubium an *Sarmaticam* gentem, excitaſſet, quos per *Scordiſcos* ad Italiam populandam mittere poſſet. Sed hoc paulo ante jam tetigimus.

§. II. Perſeus regno potitus, dum res firmaret, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut Rex ab Senatu appellaretur, miſit. Idque anno ſequente factum eſt [a]. Non ceſſavit tamen Baſtarnas etiam in Romanos ſollicitare [b]: & legatos Carthaginem ad fœdus cum Pœnis clam faciendum miſit; quibus noctu a Carthaginienſibus Senatus datus eſt [c]. Græcarum quoque civitatum animos ſibi conciliare ſtatuit [d], & maxime Acheos Macedonibus infenſiſſimos. Apud Bœotos etiam plurimi ipſi faverant: ſed prævaluerunt tamen Romani, & ipſa *Bœoticarum* gentium ſocietas diſſoluta eſt [e]; licet etiam ſic civitates quædam in amicitia Perſei perſtiterint [f]. Adhæc Rhodiorum civitatem a Romanis abducere, ſed eo quidem tempore fruſtra, conatus eſt [g]. Quæ cum Romani intellexiſſent rurſus quinque legati ad Regem ſunt miſſi, qui res in Macedonia adſpicerent [h]. Interea Eumenes Aſiæ Rex (alii *Attalum* Regis Eumenis fratrem Romam legatum veniſſe dicunt) Romam profectus [i] Perſei apparatus

§. 2. Præparatio belli a Perſeo facta. A. U. 575.

a *Liv. L. XLV. c. 9.* b *Vid. eund. L. XLI. c. 19. Polyb. exc. leg. n. 62.* c *Liv. d. l. c. 22.* d *Id. L. XLII. c. 5.* e *Polyb. Ib. n. 63. Liv. d. l. c. 38. & c. 43. 47.* f *Ib. n. 66. Liv. L. XLII. c. 5. & 46.* g *Polyb. Ib. n. 67.* h *Liv. Ib. c. 6.* i *Ibid. c. 11.*

tus bellicos Senatui indicavit : injuriasque ab eodem sociis Romanorum illatas addidit [a]. Atque ita aures animosque præoccupavit, ut deprecatio legatorum Persei a Senatu respueretur : cum præsertim etiam *Harpalus* legationis princeps paulo audacius in Senatu dixisset, *Regem, si pervicacius caussam belli quæri videat, forti animo defensurum se. Martem communem esse, & incertum eventum belli*. Eumeni contra omnes honores habiti, donaque etiam amplissima data. Ergo merito ante omnes Eumeni infestus erat Perseus [b]: eumque, ut sacrificaret Apollini Delphos ascendentem parum absuit, quin ex insidiis interfecerit. Denique, cum etiam *C. Valerius*, qui ad speculanda consilia Persei inter quinque istos, de quibus diximus, legatos fuerat, congruentia omnia criminibus ab Eumene allatis retulisset [c], & *L. Rammius* Brundisinus, qui duces & legatos Romanorum hospitio excipere consueverat, *sollicitatum se esse a Rege, ut quibusdam ex iis venenum dari curaret*, dixisset; & legati circa socios Reges missi, *etiam eos sollicitatos esse*, affirmarent [d], *hostis esse Perseus* judicatus est [e]: statimque conscripti milites, qui maritimas Epiri urbes occuparent, ubi Consul, cui Macedonia provincia evenisset, classem tuto appellere posset [f].

§. 3. Con- §. III. Ergo anno Urbis quingentesimo octo-

a Ibid. cap. 13. b Ibid. cap. 15. c Ibid. cap. 17. d Ibid. cap. 26. e Ibid. cap. 18. f Vid. Ibid. cap. 36.

octogesimo primo C. Licinio Crasso Prætori Urbano negotium datum est [a] ut classem, socios navales, & alia ad bellum necessaria pararet: & anno sequente *P. Licinio Crasso* Consuli Macedonia provincia sorte obtigit [b]. Sed etiam interea legati a Rege Perseo venerunt, *Mirari Persea Regem*, dicentes, *quod in Macedoniam exercitus transportati essent* [c]. *Si impetrari a Senatu posset, ut ii revocentur, Regem de injuriis, si quas socii factas quererentur, arbitratu Senatus satisfacturum esse*. Verum cum eodem tempore *Sp. Carvilius* ex Græcia redux legatos coram argueret, „ multa a Perseo contra fœdus „ facta esse, " neque legati ad ea respondere possent, Italia excedere jussi sunt [d]. Romanorum vero legati in Græcia civitates circumeundo eas in societate Romanorum firmaverunt; &, ut omnia decernerent, quæ Romani vellent, fecerunt [e]: idque eodem tempore ab altera legatione in Asia præstitum est [f]. Inde legati a Perseo ad legatos Romanorum venerunt petentes, ut Marcius (hic legationis Romanæ princeps erat, idemque privato jure paternus Regis hospes) in colloquium veniendi potestatem faceret. Post dies paucos ad constitutum locum congressi sunt, plurimaque contra fœdus facta objecit Marcius: sed quæ satis bene diluisse Rex est visus [g]. Ergo Marcius auctor fuit

silia tamen de pace utrimque initia, &c.

A. U. 582.

E e mit-

a *Ibid. c.* 27. b *Ib. c.* 32. c *Ib. c.* 36. d *Polyb. exc. legat. n.* 68. e *Liv. d. l. c.* 38. f *Ib. c.* 45. g *Ibid. c.* 41.

mittendi Romam legati ; cum nullam ſpem pacis prætermittendam Regi eſſe cenſuiſſet. Idem, licet in ſpeciem gravate & in magnam gratiam petentis, inducias conceſſit ; cum Romani nihil ſatis paratum ad bellum in præſentia haberent ; Perſeo vero (ni ſpes vana pacis occœcaſſet conſilia) omnia præparata, atque inſtructa eſſent : & ſuo maxime tempore, atque alieno hoſtibus incipere bellum poſſet. Nihilominus, quamprimum in Macedoniam ſeſe recepiſſet Rex legatos Romam de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis miſit: verum eodem ſimul tempore & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit a ; quorum tamen opera irrita fere fuit. Legati Romam reverſi *nulla re magis gloriati ſunt, quam Rege per inducias & ſpem pacis decepto :* &, licet ſenioribus nova hæc minus placeret ſapientia, vicit tamen ea pars Senatus, cui potior utilis, quam honeſti cura erat, ut comprobaretur prior legatio Marcii : iſque eodem rurſus in Græciam remiſſus eſt, cetera, uti e Republica maxime viſum eſſet, agere juſſus. *Q.* quoque *Atilius* miſſus, qui Lariſſam in Theſſalia occuparet: & *P. Lentulus*, qui operam daret, ut in poteſtate eſſet Bœotia. Legati interim Perſei in Senatu auditi ſunt b: ſed nec defenſio eorum, nec deprecatio, æquis animis audita eſt. Et P. Licinius Conſul, votis in Capitolio nuncupatis paludatus Urbe profectus eſt. Perſeus quoque ſpe

a *Liv. Ibid. c.* 46. b *Ibid. c.* 48.

ſpe pacis præciſa, bellum omni tratione paravit [a]: quod ſatis erat expeditum; cum & ſextus ſupra viceſimum annus ageretur; ex quo petenti Philippo data pax erat; & per omne id tempus quieta Macedonia fuiſſet.

§. IV. Ergo egregiis copiis paratis varia Theſſaliæ *Perrhœbiæ*que oppida in deditionem recepit: & ſi, & loco ſuo, & tempore obſtitiſſet Rex, ingenti ſua cum clade pugnaturi fuiſſent Romani [c]; qui jam *Gomphos* Theſſaliæ urbem pervenerant, magno cum contemptu hoſtium adeo ignorantium opportunitates ſuas. A Gomphis Conſul Lariſſam duxit; & ſuper *Peneum* fluvium caſtra poſuit. Eumenes ibi cum fratribus Attalo atque *Athenæo* peditum equitumque auxilia ducens ſe Conſuli jungit: quemadmodum etiam ex omnibus undique Græciæ populis auxilia, ſed pleraque parva, convenerunt. Rex, ut Romanos caſtris eliceret, ad vaſtandum agrum *Pheræorum* (Pelasgorum in Theſſalia oppidum fuit *Pheræ*) mittit: &, cum illud non prohibuiſſent Romani, eundum ſibi ad eorum caſtra Rex cenſebat. Ibi levibus primo aliquot pugnis eos laceſſit [c]; & tandem equeſtri prælio victor [d] debellare potuiſſet, niſi *Evandri* Cretenſis conſilio paruiſſet, qui monebat, *Ne elatus felicitate ſummam rerum temere in non neceſſariam aleam daret. Si contentus bene re geſta quieſſet eo die, vel pacis honeſtæ conditionem habiturum; vel plurimos belli ſocios, qui fortunam ſequerentur, ſi bellare mallet.*

§. 4. *Primus belli annus.*

a *Ib. c.* 51. b *Ib. c.* 55. c *Ib. c.* 57. d *Ib. c.* 59.

Sed postridie peccasse se sensit Perseus; cum Romanos trans Peneum in tuto posuisse castra animadverteret. Quanquam autem magnos animos hæc victoria Perseo faceret [a], tamen cum jam ferocia ab re bene gesta consedisset [b], ex quorundam amicorum consilio legatos ad Consulem misit, qui *pacem peterent, vectigal, quantum Philippus pactus esset, pollicentes; locisque, quibus Philippus cessisset, primum cessurum*: Sed constantia an pervicacia Romanorum non permisit, ut aliter pacem darent, quam *si de Rege deque universa Macedonia liberum statuendi jus Senatui permitteretur*. Ergo desperata pace iterum castra Romana oppugnat Perseus [c]; & paulo post metentes segetem Romanos invadens mille vehicula, sexcentos ferme homines, capit. Eo successu elatus, licet nihil roboris secum esse sciret, proximum præsidium (erat octingentorum ferme civium Romanorum) adoritur: verum magna cum cæde suorum recedere coactus est [d]. Alii dicunt, eo die magno prælio pugnatum nec incruentam Romanis victoriam fuisse, ex quibus supra quatuor millia & trecentos ceciderint. Ea clade perculsus Perseus in Macedoniam copias recepit. Consul locis etiam quibusdam, in Thessalia maxime, captis in hyberna, in Bœotiam, duxit: ubi *C. Lucretius* Prætor *Haliartum* urbem vi ceperat [e], & a fundamentis diruerat, civibus, qui cædi superfuerant, sub corona venditis. Idem Thebas sine certami-

a *Polyb. exc. legat. n.* 69. b *Liv. Ib. c.* 62. c *Ibid. c.* 64. d *Ib. c.* 66. e *Ib. c.* 63. *Polyb. exc. leg. n.* 98.

certamine receptas iis,qui Romanorum partis erant, tradidit; fautorum Regis familias sub corona vendidit. Sane & ab Consule Licinio & ab Lucretio Prætore crudeliter & avare in Græcia bellatum fuit [a]: & tanta hoc tempore procerum Romæ erat iniquitas simul & securitas, ut, cum Lucretius a Tribunis plebis concionibus assiduis laceraretur, *Reipublicæ caussa abesse*, excusaretur, qui eo tempore in agro suo Antiati (diei itinere ab Urbe distabat Antium Volscorum urbs; cujus nomen etiamnum durat in promontorio, quod vulgo *Cabo d' Anzo* dicitur) aquæductum operosum ex manubiis faciebat; & fanum Æsculapii tabulis pictis ex præda exornabat.

§. V. Nec minore invidia infamiaque flagravit *L. Hortensius* successor Lucretii, querentibus *Abderitarum* ex Thracia legatis [b], *Oppidum suum ab Hortensio direptum esse, principes securi percussos, ceteros sub corona venditos, dum legatos ad Consulem* Hostilium *mitterent conquesturos, quod centum millia denarium, & tritici modium quinquaginta millia sibi ab Hortensio imperata essent*. Senatus Abderitas in libertatem restitui jussit. Etiam Chalcidenses Prætorem Hortensium Lucretiumque accusarunt, *quod socii Populi Romani hostilia omnia ab ipsis passi forent* [c]. Lucretio, qui præsens erat, Tribunis plebis accusantibus, mulcta decem centum millium æris dicta: Hortensio jussu Senatus scriptum, *ut Chalciden-*

§. 5. Secundus belli annus. A. U. 583.

a *Liv. d. XLIII. c. 4.* b *Liv. Ibid.*
c *Ibid. c. 7.*

cidenses in integrum restitueret. Eodem anno Hostilius Consul *Ap. Claudium* cum copiis quibusdam ad tutelam Illyrici miserat: ad hunc venerunt, qui nunciarent, *Uscana* finium Persei oppido proditione potiri posse. His imprudenter credens Hostilius, & summa negligentia ad Urbem accedens oppidanorum eruptione maximam partem militum amisit, ipse vix fuga elapsus [a]. (Hæc quidem Livius *loco cit.* refert: sed Idem *c.* 18. aliud agens, *Uscanam a Perseo vi captam*, narrat, quemadmodum *c.* 21. L. Cælium *legatum ab oppugnatione Uscanæ cum multis vulneribus esse repulsum*: quod ceteris præstantissimi Historici hallucinationibus addere potuisset præclarus ejus Censor Jacobus Perizonius *Animad. Hist. c.* 4.) Perseus certe socordia ducum Romanorum usus multa Illyrici, quæ Romanorum erant, loca in ditionem redegit [b]; sed Ætoliam frustra tentavit [c]. *Gentium* etiam Illyriorum Regem sollicitavit; verum intempestive pecuniæ parcens ad bellum eum impellere non potuit [d]: quod tamen anno sequente, cum adesse discrimen ultimum belli animadverteret, ab animo suo impetravit trecentis argenti talentis ejus societatem pactus [e]. Sed cum Gentius ea pecuniæ spe legatos jam Romanos violavisset, nihil pecunia opus ad concitandum in Romanos Gentium ratus, cum ille se in belli necessitatem

tatem

a *Ib. c.* 10. b *Ibid. c.* 18. c *Ib. c.* 21. d *Ib. c.* 20. 23. *Polyb. exc. leg. n.* 76. *sq.* e *Ibid. n* 85. *Liv. L. XLIX. c.* 23. *App. Alex. in excerpt. L. IX.*

tatem conjecisset, miserum trecentis illis talentis defraudavit [a]. Atque ita, tum Romani, tum Perseus partes suas firmare conabantur. Achæi ad Consulem anni sequentis *Marcium* legatos, & inter eos ipsum Polybium, miserunt [b] sciscitaturos, „ quando, & ubi Achæorum auxilia suis copiis „ commiscere vellet: " quo labore & sumptu eos Consul levavit; quod perculso jam Perseo nihil amplius auxiliis sociorum opus foret. Rhodii vero, & ad Consulem [c], & ad *C. Marcium Figulum* classis Præfectum, & denique Romam legatos miserunt, qui & amicitiam cum Populo Romano renovarent, & accusationes, quibus onerabantur, diluerent. Utrobique comiter excepti nuncio tamen suo animos Rhodiorum varie affecerunt: Sanioribus enim grata Romanorum benignitas accedebat: rerum novarum cupidis animum addebat, quasi ex conscientia rerum minus ex animi sententia Romanis provenientium hæc comitas eveniret: præsertim postquam unus legatorum *Agesipolis* privatim a Consule sibi mandatum retulisset, ut ad Senatum Rhodiorum de componenda inter Ægypti & Syriæ Reges pace referre vellet: nam inde eliciebant pessimo loco res Romanorum esse, qui metuerent, ne alteruter Rex victor eos bello cum Perseo occupatos invaderet. Et sane legatos Alexandriam ad bellum, quod inter Reges erat, dirimendum miserunt, qua tamen lega-

a *Plut. P. Æm. p. m.* 261. b *Polyb. d. l. n.* 78. c *Polyb. l. id. n.* 80.

gatione nihil profectum eft. Quin etiam rurfus ad Romanos & Perfeum deftinarunt legatos a, qui peterent †, arrogantiffimis quidem verbis b, ut finis bello imponeretur; cum nempe apud eos factio eorum, qui Regi favebant, prævaluiffet. Sed iis demum poftquam jam Q. Marcius in Macedoniam penetraverat refponfum datum fuit[1]. Nam etiam Perfeus, & cum Gentio, quod jam diximus, per legatos egerat; & Antiochum quoque ac Eumenem in fuas partes perducere fuerat conatus [c]. Sed jam ad bellum cum Perfeo geftum redeamus.

§. 6. Tertius belli annus. A.U. 584.

§. VI. Anno Urbis quingentefimo octuagefimo quarto principio ftatim veris Q. Marcius Philippus Conful cum fupplemento in legiones in Græciam trajecit [d]: & confilio cum aliis ducibus habito ftatim in Macedoniam pergere decrevit. Ceterum via adeo afpera & ardua & confragofa fuit, ut, nifi inops confilii Perfeus obtorpuiffet, facile arceri Macedonia hoftes potuerint [e]. At Rex interim ad *Dium*, quæ fplendida urbs in ora maris fuit, per litora cum Equitibus vagabatur; qui certe parva manu omnem exercitum Romanorum delere potuiffet cum incredibil locorum difficultate confictantem [f]. Sed nihil tale exfpectanti Perfeo, dum lavat, nuncia-

a *Polyb. Ibid. n.* 86. † *ut quondam Tarentini. S. L. II. c.* VIII. §. 5. b *Liv. L. XLIV. c.* 14. c *Polyb. d. l. n.* 85. *Liv. L. XLIV. c.* 24. d *Liv. L. XLIII. c.* 15. *XLIV. c.* 1. e *Ibid. c.* 4. f *Ibid. c.* 6.

ciatur, adesse hostes. Itaque omnibus præsidiis nudatis patefactisque bello ad *Pydnam* refugit: cum interea Romani cum caritate annonæ, aliarumque rerum inopia pugnarent sine ulla ope hostis, quæ aggravaret. Itaque lætus magnopere Consul, cum literæ a *Sp. Lucretio* allatæ essent, „ se castella circa *Philam* tenere, ibique „ omnium in usum rerum copiam invenis- „ se, " eo ab Dio, quod a Rege relictum occupaverat, exercitum duxit. Sed profectione Consulis audita Perseus Dium regressus urbem munire cepit [a]: & recepto paullum animo gazam, quam Pellæ in mare dejici jusserat, per urinatores omnem ferme rursus extraxit: & pudore pavoris sui urinatores non tantum clam interfici jussit [b]; sed etiam amicos, quorum opera ad eam rem usus fuerat. Et videbatur rebus Regis aliqua lux affulgere, cum & *Thessalonicam* & *Cassandream* & *Toronen* [c] frustra oppugnasset C. Marcius, ad *Antigoneam* etiam pluribus suorum, quam Macedonum amissis; & Demetriadem quoque frustra fuisset aggressus: quo tempore fama fuit inter Perseum & Eumenem, conditiones amicitiæ fuisse tractatas. Hic certe prospere intratam Macedoniam Consuli gratulatus Pergamum in regnum abiit. Alii dicunt, nec cum gratia ab Consule profectum; indignatum, quod, ut iisdem castris tenderet, permissum non fuisset: Attali fratris sinceram fidem, & egregiam operam in eo bello fuisse [a].

Et

a *Ib. c.* 8. b *Ib. c.* 10. c *Ib. c.* 12. d *Liv. Ib. c.* 20.

Et Prusias hoc tempore pro Perseo apud Senatum deprecatus est a : & superbius Rhodii, ut jam innuimus, denunciarunt „ per quos stetisset, quo minus belli finis fie-„ ret, adversus eos, quid sibi faciendum es-„ set, Rhodios consideraturos esse. „ Quid Rhodiis responsum fuerit non satis inter auctores convenit: hoc constat, acerbum & minax pro arrogantia eorum fuisse: cum censerent Patres, legationem misisse, non ad pacem faciendam; sed ad Perseum ex periculo, quod in ipsis foret, eripiendum b. Tamen, cum conjunctio Persei Gentiique Regum, & fama cum magno numero peditum equitumque venientium ad auxilium Persei Gallorum Rhodum perlata esset, palam pronunciarunt Rhodii, bello finem se au-„ ctoritate sua imposituros esse c; itaque „ ipsi quoque Reges æquos adhiberent ani-„ mos ad pacem accipiendam. " At nun-„ cio de Persei ultima clade accepto, principes Rhodiorum C. Popillium legatum Romanorum ad Antiochum, ut in suam urbem veniret, perpulerunt d. Hic atrocissima oratione adeo animos Rhodiorum perculit, ut extemplo eos, qui pro Perseo adversus Romanos dixisse quid convincerentur, capitis condemnarent. Alii metu Romanorum urbe excesserunt; alii mortem sibi conciverunt. Legatos inde Romam miserunt, gratulatum de victoria, purgatumque civitatis crimina. Sed hi, cum Consul, *non ita meritos esse Rhodios*, pronunciasset, *ut Sena-*

a *Ibid. c.* 14. b *Id. L. XLV. c.* 3. *Polyb exc. legat. n.* 88. c *Liv. L. XLIV. c.* 29 d *Id. L. XLV. c.* 10.

Senatus eorum legatis daretur, qui sociis & amicis dari consuesset a, prostraverunt se omnes humi, orantes, „ne nova falsaque „ crimina plus obesse Rhodiis æquum cen- „ serent, quam antiqua merita." Mox ve- „ ste sordida sumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circumibant orantes, *ut prius cognoscerent caussam, quam condemnarentur*. Itaque, licet jam *M' Juventius Thalna* Prætor *de bello Rhodiis indicendo* rogationem ad Populum tulisset (inconsulto quidem, quod plane a moribus Romanorum alienum erat, Senatu) tamen responsum ita iis est redditum, *ut nec hostes fierent, nec socii permanerent*. Sed Præfectos ex Lycia Cariaque deducere jussi sunt. b Gavisi attamen sunt his conditionibus, cum bellum timuissent. Nec ita animis fracti sunt c, quin civitates, quæ defecerant, juventute propere missa imperio parere coegerint. Atque deinde Romani cum Rhodiis deprecantibus iterum societatem junxerunt d; licet verum sit, eos ægre veniam impetrasse e. Sed hæc postea evenerunt. Videamus porro quem exitum bellum cum Perseo habuerit.

§. VII. Indignabantur jam Romæ homines tanto tempore cum Perseo bellum geri f, cujus vires paternis jam cladibus accisas credebant, nescii Macedonum copias a victo Philippo valentiores fuisse redditas: cujus in hoc negocio procurando consilium no-

§. 7. Quartus belli annus. A. U. 585.

a *Ibid. c.* 20. b *Polyb. exc. legat. n.* 99. c *Liv. L. XLV. c.* 25. d *Liv. epit.* 46. e *Polyb. exc. legat. n.* 100. 104. f *Plut. P. Æmil. p. m.* 258.

notatu dignum fuit. Nam, ne suspicionem incurreret, quasi res novas meditaretur, urbes quidem viæ propinquas & mari negligere se simulabat, dum interim mediterraneas arces & præsidia magna vi armorum, pecuniæ, frumenti impleret. Hæc cura movit Romanos, ut virum prudentia & rerum gerendarum scientia illustrem Consulem facerent. Lucius is fuit Æmilius Paullus: qui invitus fere Consul creatus sine sorte, ut dicit Plutarchus, Macedoniam provinciam accepit. Exiguum videatur, narratu tamen non injucundum, quod, cum designatus maxima ordinum frequentia domum deduceretur, filiolamque *Tertiam* nomine tristiculam animadvertisset, *quid est*, dixerit, *mea Tertia*, *quod tristis es? Mi Pater*, inquit puella; *Persa periit*. Tum ille arctius puellam complexus, *Accipio*, inquit, *mea filia*, *omen*. Erat autem mortuus catellus eo nomine [a]. Statim porro Senatum hortatus est Æmilius, " ut diligentissime bellum para-„ rent: " & inde in concione Populum monuit, " ne rumores credulitate sua a-„ lere vellet; cum in circulis non modo „ quid faciendum esset statuerent; sed, si „ quid aliter, quam ipsi censuissent, fa-„ ctum esset, Consulem, velut dicta die, „ accusarent. Itaque, si quis esset, qui, „ quod e Republica foret, suadere se posse „ confideret, secum in Macedoniam veni-„ ret. Si quem id facere pigeret, e terra ne „ gubernaret. " Similiaque, quam primum

a *Cic. de Divin. L. I. c.* 46.

mum ad exercitum venit, militibus edixit. Et merito Consul omnibus viribus ad curam belli animum intendebat, quod magno apparatu instructum Persea sciret [a]; quanquam ipsum tamen Regem, quem imprudentem & imbellem noverat, contemneret. Atque erat in magno terrore Perseus ob adventum Æmilii *Octavii*que Prætoris. [b] Consul, ut in castra venit, laborantem penuria aquæ exercitum reperit: sed ex virore sylvæ *Olympo* monti impositæ aquarum illic esse affatim coniiciens ad ipsius montis radices frequentes scaturigines aperuit [c]. Multa etiam in disciplina militari correxit: & mox totam mentem eo convertit, quomodo in Macedoniam penetrare posset [d]. Hic cum *Perhæbi* quidam mercatores docuerunt, „ loca quidem non esse iniqua; præsidiis au- „ tem regiis obsideri " Itaque *P. Scipionem Nasicam*, *&* *Q. Fabium Maximum* filium suum delecta manu misit tanquam classem conscensuros ad interioris Macedoniæ oram vastandam; dum ipse interim levibus præliis Regem teneret. At Rex, cum in Macedoniam penetrasse Nasicam, nunciatum esset, propere retro exercitum movit [e]: & mox etiam Paullus Nasicam consequitur. Sed aciem & numerum hostium miratus substitit, & lassitudine ac siti affectos recenti atque integro hosti non obiicere statuit [f]. Erat tamen maximus ardor in animis utrimque ad dimicandum: quem, ut in suis arte Consul clu-

a *Vid. Plut. d. l. p.* 261. b *Liv. L. XLIV. cap.* 32. c *Plut. d. l. p.* 262. d *Liv. Ibid. c.* 35. e *Plut. d. l. p. m.* 263. f *Liv. Ibid. c.* 36.

eluderet, magis etiam eos hortando in pugnam accendebat. Atque illi primo quidem alacres signum poscere: deinde, quantum æstus increscceret, segniores reddi: atque ita demum jussum Consulis, ut castra metarentur, cum gaudio accipere. Nasica tamen monere ausus est Consulem; „ ne „ hostem nocte, ut credi par esset, in in„ timam Macedoniam profecturum e ma„ nibus elabi pateretur. " Nec succensuit Consul: sed postridie occasione data omnem consilii sui rationem ipsum edocuit [a]. Atque eo ipso die fortuna, neutro Imperatore volente, contraxit certamen: cum commodum pridie *C. Sulpicius Gallus* Tribunus militum religione militum animos liberasset. Prædixit enim, „ fore, ut nocte pro„ xima luna deficeret: ostenditque id, quia „ naturali ordine, statis temporibus fiat, „ & sciri ante & prædici posse [b]: " cum interea Macedones regni occasum ea re portendi vererentur. [c]. Accidit ea solis defectio pridie Nonas Septembres ad Kalendarium ejus temporis Romanum: qui dies ad Julianum Kalendarium fuit vigesimus primus Junii [d]. Occasio pugnandi hæc fuit. Inclinato jam die, sive ita curante Paullo, sive verius sponte sua equus e manu curantium elapsus in ulteriorem ripam effugit: persequentes equum tres milites ex duobus Thracibus in suam ripam eum trahentibus alterum occidunt. Hinc, cum utrim-

a *Ibid. c.* 38. b *Ibid. c.* 37. c *Plut. d.l.p.* 264. d *Calvis. Chron. ad A. M.* 3782. *Petav. R. T. P.* 1. *L. IV. c.* 8.

trimque plures auxilio suis accurrerent, ad manus ventum est. Et strenue quidem, nec sine magno Romanorum periculo phalanx Macedonica pugnavit [a]: donec monstrante Æmilio carptim aggressi immobilem pene aciem disjecerunt. Cæsa dicuntur eo prælio xx., juxta alios xxv. hominum millia: vivi in potestatem venerunt millia undecim [b]. Ex Romanis centum, ut qui plurimum dicunt, desiderati sunt; quod, licet minus simile vero videri possit, tamen sæpius olim ex victis credendam vix multitudinem, ex victoribus paucissimos cecidisse pluribus exemplis, si hujus loci res foret; facillime probare queamus: (vide speciminis caussa Tacitum *Ann. XIV. c.* 37. & *vita Agricolæ cap.* 37.) & ratio manifesta est, quod cominus veteres congrederentur, atque ita altera parte in fugam versa, cum ipsis vestigiis victores inhærerent, mera laniena æstimari poterat; præsertim, si ad angustias perventum esset; ubi partim cædebantur, partim a suis elidebantur, imo conculcabantur [c]. Rex Pellam fuga elapsus, cum ex amicis, licet sæpius arcessitis, nemo veniret, metuens, ne forte ab iis Romanis traderetur, (& duos jam pecuniæ præfectos intempestiva libertate eum præteritorum errorum admonentes infensus pugione confoderat [d], cum admonitio perditis alicujus rebus facta imprudentiæ potius & erroris exprobratio sit) Rex ergo cum paucis comitibus *Amphipolim* petiit; atque

a *Plut. Ibid. p.* 266. b *Liv. d. l. c.* 42. c *Cl. Periz. Curtius vind.* 120. d *Plut: d. l. p.* 267.

atque inde oratores cum caduceo ad Consulem misit. Et miserabatur sortem Regis Æmilius, donec in literarum inscriptione, *Regem Persea Consuli Paullo salutem*, legit. Itaque sine responso dimissa legatione alias literas Perseus cum privati hominis titulo misit. Sed interea intra biduum omnis fere Macedonia dedita fuit; dimisitque statim Paullus, qui deditis civitatibus præessent, ne qua injuria in nova pace victis fieret [a]. Amphipoli Perseus cum magna parte thesauri (duo millia talentum † fuisse dicuntur) *Samothracam* pervenit, ut se ejus Insulæ religione tueretur. Nam Samothraca insula religione præcipue Deorum *Cabirorum* nobilissima fuit [b]; de quibus, ut latius hic agamus, opportunitas non sinit. Non diu porro post Perseum classis Cn. Octavii Samothracam est appulsa [c]. Hic homicidam esse cum Rege testatus, (Evandrum Cretensem innuebat, per quem Eumenis Regis Delphis prope perpetrata cædes credebatur [d]) sanctitatem Insulæ ita violari dicebat. Itaque *Samothraces*, aut ad caussam dicendam venire Evandrum jubent, aut templum religione liberare, & sibimet ipse consulere. Quibus auditis Perseus suadet Evandro, ut voluntaria morte se judicio, cui nec gratia nec caussa par foret, subtraheret; illumque occul-

a *Liv. d. l. c* 46. † 3600000. *Florenorum nostratium* b *V. Cl. Tobiam Gutberleth. de myst. Deor. Cab. c.* 8. *Liv. L. XLV. c.* 5. *Schol. Apoll. Rhod. L. I. v.* 917. c *Liv. L. XLIV. c.* 5. d *Id. L. XLII, c.* 15.

occulte fugam parantem interfici jubet. Sed ita & spreta religione, & unico relicto amico prodito, quia non prodiderat, omnes ad Romanos transire coegit. Tum Rex *Oroandem* quemdam Cretensem mercatorem appellat, ut se cum pecunia in Thraciam deveheret. At ille *Cretica fide* usus primis tenebris navem solvit: ita Perseus aliquantulum in litore vagatus, nec in hospitium redire ausus in latere templi prope angulum obscurum delituit. Nec abscedebat tamen ab eo puerorum regiorum cohors, (principum hi erant liberi ad ministerium Regis electi) donec voce præconis & ipsis & omnibus, qui Samothracæ essent Macedonibus libertas & omnium rerum incolumitas promissa est. Ad hanc vocem transitio omnium facta est: & demum Perseus cum *Philippo* filio natu maximo sese Octavio tradidit; ab eoque ad Consulem missus est. A Consule comiter exceptus, & introductus in tabernaculum considere jussus est; & mox percontatus [a], *qua subactus injuria bellum contra Populum Romanum tam infesto animo suscepisset*: cumque diu tacitus fleret, bonum tamen animum habere jussit. Mox Latine suis, *Exemplum insigne mutationis rerum humanarum* hunc Regem proposuit; *ut inde & prosperam & adversam fortunam bene ferre discerent*. Hic finis belli, & simul nobilissimi regni Macedonici fuit: cujus vigesimus ab auctore *Carano* Perseus Rex numerabatur juxta Livium: nisi, ut vide-

a *Liv. d. l. c. 8.*

tur, locus corruptus fuerit. Nam Justinus *L. XXXIII. c. 2. tricesimum* dicit; Eusebius *quadragesimum*: qui numerus conveniet, si *Amyntam* bis numeremus; quippe qui primum regno pulsus, mox restitutus fuit [a].

§. 8. *Res, quæ victoriam Æmilii secutæ sunt.*

§. VIII. Et Perseo quidem porro ab Æmilio omnis honor est habitus, qui haberi in tali fortuna poterat [b]: Romæ autem quarto die postquam cum Rege pugnatum est [c], dum Populus ludos spectaret, murmur repente spectacula pervasit, *devictum Regem esse*. Cujus rei, ut incertæ gaudium evanuit quidem, omen tamen lætum veris nunciis paulo post firmatum est. Nam VI. Kalendas Octobres (pugnatum fuerat III. Nonas Septembres, quæ differentia est dierum viginti trium) legati ab Æmilio Urbem gaudio impleruut: & supplicatio in quinque dies indicta est. Legati deinde decem in Macedoniam sunt nominati, quorum de sententia Imperator L. Paullus res componeret: qui interea Græciam circumiverat [d] oculis nosciturus, quæ nobilitata fama auribus acceperat [e]. At, cum jam advenissent legati, omnium primum ex consilii sententia, liberos esse Macedones, & uti suis legibus, jussit: tum annuos magistratus creare [f]; tributum dimidium ejus, quod pependissent Regibus, pendere Populo Romano [g]. In quatuor regiones dividi Macedoniam, quibus nec connubium, neque commercium agro-

a *Petav. Rat. Temp. P. II. L. II.* b *Val. Max. L. V. c. 1. n. 8.* c *Liv. L. XLV. c. 1.* d *Liv. Ibid. c. 17.* e *Ibid. c. 27.* f *Vid. & Ibid. c. 32.* g *Ibid. c. 29.*

agrorum ædificiorumque inter se extra fines regionis suæ esset. Inde citatis Ætolis [a], qui questi fuerant, quingentos quinquaginta gentis principes factione quidem domestica, sed per milites a *Bæbio* Præside missos, interfectos esse [b], alios in exilium actos; utrorumque bona injuste possideri, non quæsivit Æmilius, utri fecissent injuriam, aut accepissent; sed utra pars Romanis, utra Regi favisset. Itaque interfectores noxa liberati, pulsis exilium ratum factum. Hac Æmilii injuria in omnibus Græciæ gentibus eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflati ad intolerabilem superbiam animi; multique apud decem legatos, tanquam occulti fautores Persei, accusati: & cognitio ea in Asiam quoque extensa est. Hinc rursus ad Macedones conversus [c] principes eorum cum liberis majoribus, quam quindecim annos natis præcedere in Italiam jussit. Quod prima specie sævum, mox pro libertate Macedoniæ factum esse apparuit: cum omnes, qui in aliquibus ministeriis regis, etiam minimis fuerant, in Italiam ire, morte, ni paruissent, denunciata juberentur. Leges inde victæ regioni exactissima cura dedit. Ita ergo libera relicta fuit Macedonia; & anno demum Urbis sexcentesimo septimo post rebellionem in provinciæ formam est redacta; ut suo loco dicetur. Æmilius ludicro apud Amphipolim ingenti ex Asiæ Græciæque civitatibus concursu, apparatu maximo, celebrato opimam prædam Macedonicam navibus im-

a *Ibid. c.* 31. b *Ibid. c.* 28. c *Ibid. c.* 32.

poni jussit: ipse Epirum petit, mentitus, *se ad præsidia deducenda venisse, ut liberi Epirotæ, sicut Macedones, essent* [a]. Sed ex singulis civitatibus denos principes evocavit, iisque denunciavit, *ut aurum & argentum in publicum proferretur* [b]. Quo facto eadem die & hora signum ad diripiendas urbes militibus datum est. Ingens inde præda parta: centum quinquaginta millia capitum humanorum abducta. Direptorum circa septuaginta oppidorum mœnia sunt diruta [c]. Omnium præda vendita: de ea præda militi numeratum. Ita in Italiam trajecit, nequaquam expletis militum animis; qui regiæ se prædæ expertes esse indignabantur. Senatus ipsi, ut etiam Octavio, qui classe rem adversus Perseum gesserat, & *Anicio*, qui Illyrios vicerat, triumphum decrevit [d]. Nec horum triumpho quisquam obstitit. Sed, ut summa fere invidia petere amat [e], adversus Paullum *Ser. Sulpicius Galba*, qui Tribunus militum ad exercitum in Macedonia fuerat, Populum stimulavit, „ quod „ dura sub eo Imperatore militia fuerat; „ quodque de præda parcius, quam sperа- „ verant ex tantis regiis opibus dederat. „ Atque ita multitudinem commovit, ut triumphum Æmilio negatura videretur, nisi *M. Servilius Geminus*, qui jam ante tri-

a *Ib. c.* 34. b *App. Alexandr. de bell. Illyr.* c *Strabo L. VII. n.* 322. d *Tabb. Capit. Vaill. G. Anicia. Sed in nummo, quem refert bigæ currentes conspiciuntur; cum in numm. G. Corn. n. 7. & alibi docuerit, triumphum per equos lento passu incedentes notari.* e *Vell. Paterc. L. I. c.* 9.

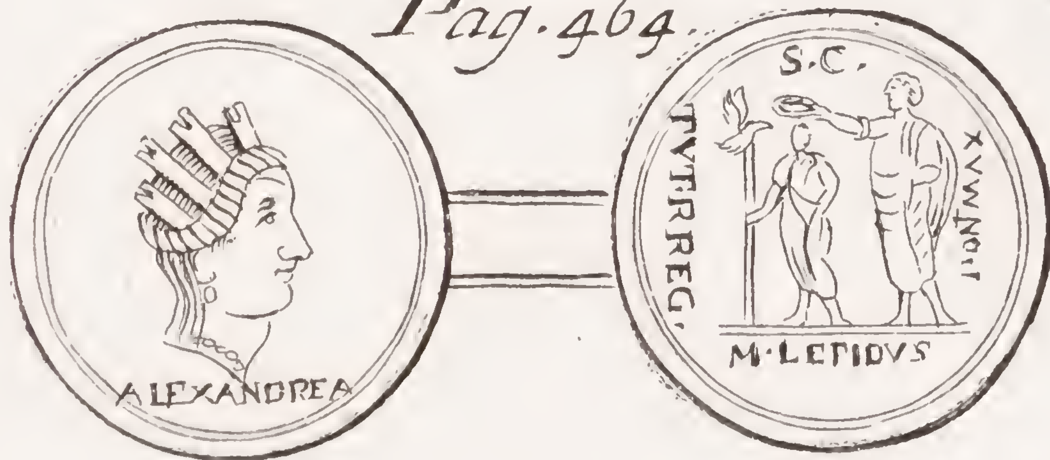
Pag. 452.

Pag. 454.

Pag. 464.

triginta sex annos Magister Equitum, ante triginta quinque annos Consul fuerat, oratione sua ita Populum commovisset [a], ut omnes tribus, *triumphare Paullum Æmilium*, juberent. Ergo triumphum omnium ad eam ætatem splendidissimum per triduum Paullus egit [b] (cum etiam de patre Persei Philippo T. Quinctius per triduum triumphasset [c]) tantumque pecuniæ in ærarium tulisse dicitur, *ut unius Imperatoris præda finem attulerit tributorum* [d]: ad consulatum scilicet *Hirtii* & *Pansæ*, ut dicit Plutarchus [e]: sive ad annum Urbis septingentesimum decimum. Plinius loco in margine citato, pecuniæ summam fuisse dicit, *ter millies*, (legitur in editione *Dalecampii pondo trium millium*; sed certum est, eum locum corruptum esse) quæ facit nobis *Philippæorum nummorum milliones septem cum dimidio*: verum exigua nimis summa videtur ejus pecuniæ, quæ tantæ rei occasionem dederit. Multo magis numeri corrupti sunt apud Livium, etiam si pro *sestertiûm millies ducenties* (*Philippæorum tricies centena millia* †) cum Lipsio & Gronovio legas, *bis millies ducenties*, hoc est, *quinquagies quinquies centena millia Philippæorum*: & tanta pecunia publice parta suos nulla ex parte locupletiores fecit [f]. Utrum vero tertius hic Paulli Æmilii triumphus, an secundus

Ff 3 fue-

a *Liv. Ibid. c.* 37. *sq.* b *Plut. Æmil. p. m.* 272. c *Liv. L. XXXIV. cap.* 52. d *Cic. Off. L. II. cap.* 22. *Plin. H. N. L. XXXIII. cap.* 3. e *d. l. p.* 275. † *Phil.* 3000000. f *Val. Max. L. IV. c.* 3. *n.* 8. *Cic. in Verr. L. I. c.* 21.

fuerit, inter eruditos contenditur: & mihi quidem verior, imo certa videtur magni mei olim Magistri Jacobi Perizonii in *Animadv. Histor. c.* 3. *p.* 147. & *c.* 6. *p.* 212. opinio, qui duos tantum Æmilii triumphos agnoscit, primum, quem priore Consulatu egit de Gallis Liguribus; alterum hunc nobilissimum de Perseo: putatque inscriptionem, ex qua potissimum contrarium probare conantur Lipsius [a] & Panvinius [b], si maxime vera est, ab aliquo ex Æmiliæ gentis posteris cum falso titulo positam. Quod vero nummum attinet, quem præter alios idem Panvinius refert, & post eum Ill. *Ez. Spanhemius* [c], in eo per tria tropæa tres quidem victorias denotari putat, sed unde ob tres illas victorias de Hispanis nempe, Liguribus & Macedonibus relatas triumphasse Paullum nullo modo probari possit; cum tropæa victos *utcunque* hostes declarent, non demum *triumphatos* pacatosque. Verum omnem controversiam tollunt fragmenta Tabularum Capitolinarum, in quibus Æmilius *victo Perseo secundum triumphasse* legitur: ita ut levis valde & futilis in toto hoc negocio nummorum utilitas videri possit. Vellejus denique Paterculus [d], qui etiam in Prætura triumphasse Æmilium dicit, falso illo inscriptionis titulo deceptus videtur. Ultimum hoc addam: in nummo, quem Vaillantius refert,

a *Notis ad Vell. Pat. L. I. cap.* 9. b *Comment. ad L. V. Fastor. Vid. & Pigh. ad A. U.* 486.
c *de P. & U. Num. Diss. X. p.* 220. *ed. noviss.*
d *L. I. c.* 9.

fert a, legi quidem *ter Paullus*; sed in eo unum tantum tropæum conspici, cui adstant Perseus & duo ejus filii, manibus post terga revinctis; ita ut plane non videam; cui fini ibi vocula *ter* legatur; cum non putem, vel ita ænigmatice in nummis locutos fuisse veteres; vel certe, si ita locuti fuerunt, nullum omnino *certum argumentum* ex *incertissimis monumentis* desumi posse *certum* est. Sed hic locus non est monstrandi, quantum detrimenti bonis literis studium illud numismaticum absque interiore bonarum literarum cognitione (Magnum enim semper excipio Spanhemium, & si qui alii nummorum veterum tractatione delectati simul etiam bonis auctoribus cum judicio & assidue legendis animum excoluerunt) attulerit. At nimium jam nos discussio rei non maximi ad historiæ cognitionem momenti tenuit: ad seriem rerum revertamur. Lætitiam triumphi turbavit clades domestica Imperatoris: nam duo e filiis, quos duobus in adoptionem datis, solos nominis, sacrorum, familiæque hæredes retinuerat domi, minor ferme duodecim annos natus quinque diebus ante triumphum; major quatuordecim annorum triduo post triumphum decessit. Moderate orbitatem suam tulit Paullus, & concione more majorum de rebus suis gestis ad Populum habita b testatus est, „ se, quum summa & quasi ni„ mia quadam felicitate Rempublicam bel-

a *gente Æmil. n.* 9. b *Liv. L. XLV. c.* 41. *Vid. & Plutarch. Apophth. p. m.* 198. *App. Al. exc. ex L. IX.*

„ lo proximo gereret, & mutationem forte „ rerum metueret, optasse, ut privata potius sua calamitate, quam publica hoc „ metu defungeretur." Veteres enim, *Deos invidos & malignos esse* putarunt; *eamque invidiam præsertim in eripiendis, quæ cuique carissima essent, & maximè liberis ostendere*. Sic Solon ab Herodoto [a] inducitur *Crœsum* docens, *omne numen invidum esse & turbulentum*, τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες. iisdemque prope verbis usum *Amasin* Ægypti Regem litteris ad *Polycratem Samiorum* tyrannum idem refert [b]. *Dioscuri* quoque apud *Euripidem Electra v.* 1282. dicunt, *Jovem simulacrum Helenæ Trojam misisse, ut lis ibi ac cædes fieret:* quod etiam agnoscere videtur senex Priamus [c], dum, *non Helenam sibi caussam malorum esse dicit: sed Deos bellum illud luctuosum immisisse*. Et vulgarem hanc plane opinionem fuisse patet, quod etiam in scenam eam proferat *Aristophanes Pluto v.* 87. *&* 92. & ad ultima gentilismi tempora durasse constat ex *Libanii Sophistæ* oratione, qua *Julianum* Imperatorem defunctum laudavit §. 146. [d] ubi dicit, *Julianum a choro* φθονερῶν δαιμόνων, *invidorum Deorum ablatum fuisse*. Sed rursus nimium a scopo nostro aberramus. Peracto triumpho Perseus cum *Alexandro* filio Al-

a *L. I. c.* 32. b *L. I. c.* 40. *Vid. eund. L. VII. c.* 46. c *Ap. Hom. Iliad.* Γ. *v.* 164. *licet sciam Cl. Barglerum præf. ad edit. Hom. quæ A.* 1707. *elegantibus typis in minore forma prodiit ap. Cll. Vvetstenios hæc aliter exponere.* d *apud Rev. Jo. Abb. Fabricium Bibl. Gr. Vol. VII. p.* 367.

Albam (quæ munita urbs & tuto loco sita erat [a]) in custodiam ductus est ; ubi post quadriennium secundum quosdam [b] , secundum alios post biennium [c] inedia obiit ;. & publico funere elatus est [d] . Alii a custodibus ob caussam , quæ non additur , iratis vigilare coactum scribunt , donec fatiscens exspiraret [e] . Et duo etiam ex filiis ejus non diu supervixerunt : tertius Alexander egregius artifex tornandi , & subtilia opera faciendi , postquam Romanam linguam & literas didicisset , magistratibus scribæ operam præbuit , scite & eleganter eo munere functus . Unde vero hauserit *Is. Casaubonus* [f] , fabrum ferrarium factum esse Perseum ; hactenus nescire me fateor . Æmilius porro hic unus fuit ex summis istis , quos prisca Respublica habuit , viris : licet , si ad rectæ rationis , veræque virtutis normam ejus vita exigatur , nequaquam vir bonus dici possit , quod vel ex turpi illa Epiri direptione quam modo narravimus , patet . Verum jam simile quid de Catone Censorio observavimus [g] . Ob tantas viri virtutes anno Urbis quingentesimooctogesimo nono censura Æmilio delata fuit : quæ a Plutarcho [h] ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη , *magistratus omnium sanctissimus* vocatur : & alibi [i] κορυφὴ τῆς τιμῆς ἁπάσης , κ. τ. λ. *fastigium omnis honoris* &c. Obiit denique

a *Strabo L. V. n.* 240. b *Vell. Paterc. L. I. cap.* 11. c *Diod. Sic. excerpt. L. XXI.* d *Val. M. L. V. c.* 1. *n.* 1. e *Plut. Æm. p. m.* 275. *Sallust. fragm. Hist. L. IV.* f *not. ad Capitol. vita Max. & Balb. c.* 5. *p.* 198. *A. edit. Paris.* 1620. g *Supr. L. IV. c.* 5. §. 10. h *loc. prox. d.* i *Cat. Maj. p. m.* 345.

nique anno Urbis quingentesimo nonagesimo tertio; & summo honore elatus est, ex tantis divitiis adeo non aucta re familiari, ut non amplius, quam trecenta septuaginta millia denariorum † reliquisse feratur: & ex auctione bonorum ejus vix tantum redactum est, ut dos uxori redderetur[a].

CAPUT SEXTUM.

De bello Illyrico, & de aliis quibusdam rebus ad hoc intervallum referendis.

§. I. Bellum Illyricum cum Gentio.

§. I. Vidimus jam capitis præcedentis §. quinto, Gentium Illyriorum Regem pecuniæ a Perseo accipiendæ spe legatos Populi Romani violasse: licet majore pecuniæ parte eum Perseus defraudaverit . At miser ille jam bellum inchoaverat; quanquam non nimis læto successu [c]; licet Ap. Claudium, qui ab Hostilio Consule A. U. 583. missus erat, ut accolas Illyrici tutaretur, jam cum clade repulsum fuisse viderimus capitis præcedentis paragrapho quinto. At A. U. 585. ad bellum Illyricum missus est, qui Prætor jurisdictionem inter peregrinos sorte exercendam acceperat L. Anicius *Gallus* [d]; qui quid primo adventu suo in Illyricum gesserit,

† *Florenor.* 111000. a *Liv. epit.* 56. *Val. Max. L. IV. c.* 4. *ex.* 9. *Sex. Aur. Victor.* b *Vid. Liv. L. XLIV. c.* 27. *Plut. P. Æmil. p. m.* 262. c *Liv. Ibid. c.* 30. d *Ibid. L. XLIV. c.* 21.

rit, nescimus; cum in historia Liviana hoc loco lacuna inveniatur. Verum ex iis, quæ supersunt, videmus, celeriter id bellum confectum fuisse; &, ut dicunt Livius [a] & Eutropius [b] intra triginta dies: cum, teste eodem Livio [c], clementia in omnes & justitia Prætoris Romani inclinationem animorum ad dedendum sese adjuvaret. Et potuisset forte diutius sustinuisse Gentius bellum, nisi *Scodram* gentis caput oppugnante Romano porta egressi Illyrici prælium committere voluissent. Quo victus Gentius statim in deditionem venit: ita ut hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum fuerit.

§. II. Vidimus jam etiam capitis præcedentis paragrapho sexto, fidem Regis Eumenis hoc bello Persico Romanis suspectam fuisse [d], cum fratris ejus Attali animus Romanis addictus nosceretur: ita ut etiam Attalus comitate Romanorum inflatus regnum fratris graviter prope perturbaverit [e]. Nam Eumenes, cum & Perseum omni modo spem pacis tentasse videret [f]; neque Romanos a finiendo difficili bello abhorrere crederet, mercedem a Rege, modo ne juvaret bello Romanos mille talenta, modo pacis patrandæ mille & quingenta paciscebatur [g]: licet, ut diximus, adeo insensus Eumeni esset Perseus, ut ex insidiis eum interficere fuerit conatus. Verum quemadmodum

§. 2. Adventus Romam Attali & Eumenis.

a *Ibid. c.* 32. b *L. IV. c.* 6. c *Ibid. c.* 31. d *Vid. Liv. L. XLIV. cap.* 13. 24. e *Polyb. exc. legat. n.* 93. f *Liv. XLIV. cap.* 25. g *Excerpt. ex Appiani* X*. IX.*

dum apud Gentium Regem avaritia Perseo fraudi fuerat, ita eadem hanc tantam rem cum Eumene eum dimittere fecit; cum quidem impensam se non recusare diceret; sed eam pecuniam perfecta re daturum: interea Samothracæ in templo depositurum, quod abnuit Eumenes, cum ea Insula sacra quidem, sed tamen Perseo obnoxia esset. Ita Eumenes per partem certe belli, Romanis adfuit [a]. Eo finito, inter multas Regum, gentiumque & populorum legationes frater Eumenis Attalus maxime in se omnium oculos animosque convertit [b]. Cumque & gratulandi victoriam caussa, & adversus bellum Gallicum auxilium petendi Romam venisse videretur, hortati eum quidam sunt, ut quam susceperat pro fratre legationem deponeret; & pro se loqueretur. Sed metuens Eumenes, quod futurum erat, *Stratium* medicum ex fidissimis amicis misit, qui fratri speculator idem & monitor adesset: isque monstrando quantum damni sibi illaturus esset [c], ad quem per infirmitatem fratris brevi regnum esset perventurum, præsertim cum hoc ipso tempore ingens a Gallis periculum immineret, pervicit, ut accusationem fratris & petitionem de divivendo regno penitus omitteret. Atque ita Senatus [d] spe discordiam inter fratres ferendi frustratus est: eaque indignatione *Ænum* & *Maroneam* Thracie urbes Attalo jam promissas liberas esse pronunciavit. Verum ipse jam Eumenes rebus suis metuens Romam adventabat [e]: & Sena-

a *Liv. L. XLIV. c.* 32. b *Id. L. XLV. c.* 19. c *Polyb. exc. legat. n.* 93. d *ibid.* e *Ibid. n.* 97.

Senatum sollicitum reddebat, quomodo eum excepturi essent: si enim eum admitterent, crimine liberare videbantur, si excluderent hostis judicatus videri poterat. Itaque Senatus consultum in commune fecerunt [a], „ ne „ quis Regum Romam venire vellet. " Cumque in Italiam jam appulisse Eumenes nunciaretur, Quæstorem ad eum cum decreto Senatus miserunt, jusseruntque, ut diceret, „ si qua ope Senatus in re aliqua uti vellet. " Si, *nihil se poscere*, Rex dixisset, „ Italia ut quamprimum excederet, „ denunciaret. Paruit confestim Eumenes: & Senatus, qui omnibus modis eum deprimere volebat, ita agendo consecutus est, tum, ut amicis Eumenis animi conciderent; tum, ut Galli duplo animosiores ad bellum redderentur.

§. III. Sed Prusias Bithyniæ Rex, qui uxorem habebat sororem [b] Persei, cum filio *Nicomede* (hic postea patrem interfecit [c]) jam ante factum hoc Senatus consultum Romam venerat [d], *Deos Romanorum, Senatum Populumque salutatum se venisse*, dicens, *filiumque Senatui commendaturum*. Simul petebat, ut agrum de Antiocho captum, quem nulli alii a Romanis datum Galli possiderent, sibi concederent. Benigne admodum Romæ exceptus responsum tulit, „ si sine cujusquam injuria dari posset ille a„ ger, dignissimum eo dono Prusiam habi- turos esse ". Polybius [e], & ex eo, ut videtur

§. 3. Prusiæ adventus Romā.

a *Liv. Epit.* 46. b *App. Al. Mithr. n.* 172. c *Ibid. n:* 175. *Justin. L. XXXIV. c.* 4. d *Liv. L. XLV. c.* 44. e *exc. legat. n.* 97.

tur, Livius [a], & Appianus [b] addunt, hunc Regem victo Perseo, obviam ire legatis Romanorum solitum, togatum Romano more calceatumque; & sumpto praeterea pileo, rasoque capite, libertum se Populi Romani (libertorum Romae hic erat habitus [c]) professum esse; tum in Senatu orationem regia fortuna indignam habuisse: nec tam honorificam audientibus, quam sibi deformem.

§. 4. Legatio Popilii ad Antiochum Regem, &c.

§.IV. Facile porro credi potest, tot ac tantis victoriis, tantoque Imperii Romani incremento plurimum etiam auctoritatem ejus Imperii apud omnes auctam fuisse. Ejus rei insigne, nec tacendum exemplum occurrit in legatione, quam rogatu Ptolemaei & Cleopatrae Aegypti Regum ad bellum, quod Syriae Rex Antiochus Aegypto inferebat, componendum Senatus decrevit. Princeps ejus legationis fuit C. Popillius Laenas; de cujus oratione acerrima in Senatu Rhodiorum habita jam dictum est *capitis praecedentis* §. 6. Hic, cum debellatum esse in Macedonia audivisset, ad susceptam legationem peragendam navigare in Aegyptum pergit [d]; ut prius occurrere Antiocho posset, quam ad Alexandriae moenia accederet. Ibi audax, & nescio, num superbum dicendum sit, Popillii facinus narratur: nam cum Rex Antiochus salutandi gratia dextram Popillio porrigeret, (Plinius *Hist. Nat. L. XXXIV. c. 6.* errore, ut videtur, memoriae *C. Octavium* vocat) cum ergo ei dextram porrigeret,

a *loc. prox. cit.* b *Mithrid. n.* 172. c *Plaut. Amph. A. I. S. I. v. ult. Serv. ad Aen. L. VIII. v.* 564.
d *Liv. L. XXV. c.* 10.

ret, hic prius tabellas Senatusconsultum, quo excedere Ægypto Rex jubebatur, continentes eum perlegere jussit[a]. Cumque iis perlectis, *cum amicis se deliberare velle*, Rex dixisset, virgula stantem circumscripsit; jussitque, prius responsum reddere quam arenæ circulo egrederetur. Rex, ubi parumper hæsitasset, *Faciam*, inquit, *quod Senatus jubet*. Tum demum Popillius dextram Regi, tanquam socio & amico porrexit. Legati patrium regnum stirpi Ptolemæi restituunt. Ipsique Reges, Antiochus quidem, *perfecisse se quæ jussisset Senatus*, Romam nunciavit: Ptolemæus & Cleopatra, *regnum patrium prope amissum, Senatu Populoque Romano facientibus, recuperasse*, per legatos, professi sunt[b]. At, qui vel minimum ad Regum indolem animum attenderit, facile capiat, quanta animi ægritudine regnum Ægypti spe jam devoratum extorqueri sibi passus fuerit Antiochus. Itaque in Syriam regressus gravate ac gemens in Judæos iram effudit, Urbemque Hierosolymam & Templum DEI sanctissimi horrendum in modum diripuit; quod ex locis ad marginem citatis discimus[c]. Mirum tamen non est, Senatum Romanum se rebus horum Regum immiscuisse, cum propter antiqua fœdera Regum in Ægypto curam atque tutelam jam antea suscepisset: anno enim Urbis quingentesimo septuagesimo ter-

a *Polyb. exc. leg. n. 92. Cic. Phil. VIII. d. 8. Liv. L. XLV. c. 12. & alii multi.* b *Liv. L. XXV. c. 13. Polyb. exc. leg. nu. 95.* c *II. Maccab. V. Jos. Ant. XII. 7. & Bell. Jud. I. 1.*

tertio Ptolemæo Epiphane mortuo; cum & Antiochus Syriæ & Philippus Macedoniæ Reges Ægypti regno inhiarent, Alexandrini Romanorum opem implorarunt. Missus est eo *M. Æmilius Lepidus*; qui nomine Populi Romani tutelam Regis pueri gereret. Quam tamen tutelam absentem Lepidum, & Romæ fere degentem per procuratores plerumque gessisse puto. Et hanc Lepidi tutelam referunt denarii, qui ab una parte caput muliebre turritum habent, cum inscriptione *Alexandrea*: ab altera M. Lepidum togatum diadema Regi adolescentulo imponentem [a], cum inscriptione *M. Lepidus Pont. Max. Tutor Reg. S. C.* Quod enim Tacitus dicit [b], Ptolemæi *liberis* missum tutorem Lepidum, notum est, *liberos etiam de uno* dici [c]. Igitur minus recte Pighius, (*Annal. ad A. U. C.* 590.) Lepidum eo ipso anno in Ægyptum profectum putat, ut Ptolemæum Philometora a fratre *Evergete II.* (qui etiam *Physeus*, *obesus*, *ventriosus* a deformitate corporis dictus est) pulsum restitueret; ac, si fieri posset, in concordiam fratres redigeret; atque ipse interim regni gubernacula teneret. Sed, licet partitionem regni instituissent fratres, discordia tamen, qua laborabant, sublata non fuit, donec Philometor anno Urbis quingentesimo nonagesimo ipse Romam profectus [d], & perhonorifice a Senatu acceptus [e] impetravit,

a *Annal. L. II. c.* 67. b *Vid. Plaut. Aul. A. IV. S. X. v.* 6 *Ter. Hec. A. II. S. I. v.* 15. *& ibi Daceriam. Gell. L. II. c.* 13. c *Vaillant. d. l. p.* 96. d *Val. Max. L. V. c.* 1. *n.* 1. e *Epit. Liv.* 47.

vit, ut secum legati mitterentur, qui firmam reconciliationem inter fratres facerent: quæ tamen obtineri non potuit; donec inter ipsos fratres metu Populi Romani convenit, ut *Cyrenarum* regno & urbibus quibusdam pro *Cypri* regno acceptis Evergetes contentus esset [a]. Obiter autem hic cum Polybio [b] observemus, Romanos nullam occasionem omisisse stultitia aliorum ad amplificationem Imperii sui utendi; quod exemplum ut sibi caveant, non nimis frequenter aliis, præsertim Populis liberis potentissimorum Regum vicinis inculcari potest.

§. V. Et prosperitas Romanos circa hæc tempora ad intolerandam omnibus insolentiam superbiamque provexerat: cujus rei etiam exemplum sit, quod Polybius testis oculatus, & qui ipse pars rerum fuit, narrat de Demetrio Seleuci Philopatoris Syriæ Regis filio. Hic cum a Patre, Antiochi Magni filio, Romanis obses esset datus, eo mortuo Senatum adiit, petens, ut dimitteretur, cum iniquum foret, se pro liberis fratris (Antiochi Epiphanis) obsidem agere. Sed nihil impetrare potuit: imo communi consensu decretum est, „Demetrium esse retinendum; puero vero, quem Antiochus reliquerat, regnum esse confirmandum [c].“ Iniquum hoc erat: nam, qui obses datus est tantum, ut alterum captivum, aut ob-

§. 5. Res cum Syriâ Racta.

 sidem

a *Epit. Liv.* 47. b *excerpt. legat. n.* 113.
c *Polyb. exc. leg. n.* 107.

fidem redimat, eo mortuo liberatur [a]; cum in illo, dum moritur, jus pignoris exstinctum sit [b]. Verum hoc agebat Senatus, ut potius apud pupillum infirmum, quam apud Demetrium florentem ætate Syriæ regnum esset [c]. Et extemplo legatos decrevit in Syriam, qui regnum illud ex voluntate Senatus administrarent: iisque ante omnia mandatum est, ut naves tectas comburerent; elephantis nervos inciderent; & uno verbo vim regiam quantum pote minuerent. Diligenter mandata Senatus exsecuti sunt, quamprimum in Syriam venerunt legati. Sed adeo hoc indigne *Lysias* tutor regius tulit, ut populum concitaverit in legatos; ex quibus Cn. Octavius occisus fuit. Hoc nuncio perculsus Demetrius ex consilio familiaris sui *Apollonii* (Polybius enim historicus, cum quo de rebus suis deliberaverat Demetrius, suaserat, ut inconsulto Senatu aliquid regno dignum auderet [d]) iterum Senatum adit; idemque responsum accipit. Tum demum monitis Polybii auscultans clam Roma profugit; regnoque potitus Romam coronam auream magni ponderis misit, gratias agens, quod obses habitus esset liberaliter. *Leptinem* simul Octavii percussorem miserat; quem Senatus non recepit, actionem illam integram contra *Syros* sibi servans suo tempore instituendam [e].

CA-

a *Grot. de I. B. P. L. III. c. XX. §. 56.* b *Vid. App. Alex Syriac. n.* 117. c *Vid. Polyb. d. d. Justin. L. XXXIV, c.* 3. d *Polyb. ib. n.* 114. e *App. Alex Syriac. n.* 118.

CAPUT SEPTIMUM.

De bellis cum Hispanis & Liguribus hoc tempore gestis.

§. I. Vidimus hujus Libri capite quarto paragrapho nono post victoriam anno Urbis quingentesimo septuagesimo octavo ab Ap. Claudio Centhone Prætore relatam aliquanto tempore a bello in Hispania cessatum fuisse: verum superbia, ut videtur, & avaritia magistratuum Romanorum Hispanos iterum ad bellum compulit. Nam anno quingentesimo octogesimo secundo & alia indigna, & pecunias a Prætoribus captas in Senatu questi sunt [a]. Unus quidem ex reis *M. Titinius* absolutus est. Duo, alter Præneste, alter Tibur exsulatum abiit. Et, licet fama fuerit, prohiberi Hispanos a patronis nobiles ac potentes compellare, tamen in futurum Prætorum injuriis obviam itum est. Ac suspicari possumus ex epitome Liviana quadragesima tertia (nam ipse Livius hoc loco mutilus est) his injuriis motos Hispanos ad arma ivisse; & *Olonicum* aliosque Principes, ab his, qui pacem cum Romanis malebant, fuisse interfectos: quo referenda videntur verba, a quibus hodie caput quartum dicti libri Liviani inchoatur, *tantum pavorem ingressi castra osten-*

§. I. *De bello Hispanico.*

A. U. 582.

 tan-

a Liv. L. XLIII. c. 2.

tantes capita fecerunt, ut, si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potuerint. Et de hoc forte bello etiam loquitur Florus *L. II. c.* 17. ubi *Salondicum* quendam, qui se cœlitus demissum fingeret, omnium in se mentes convertisse dicit. Hos autem motus feliciter fuisse compressos, lenitatemque Prætoris in exercenda victoria laude dignam fuisse ex dicto Livii loco patet. Anno tamen rursus quingentesimo octogesimo quinto *M. Marcellum Marcolicam* nobilem Hispanorum urbem cepisse videmus [a]. Sed cum historia sequentium annorum apud Livium interciderit, res circa hæc tempora in Hispania gestas longa oblivio plerasque obruit; nisi quod in *epitome quadragesima sexta* res adversus Lusitanos vario eventu gestas videmus: & in *sequente epitome* parum prospere per eos annos in Hispania fuisse bellatum. Sed hoc jam referendum videtur ad annum Urbis quingentesimum nonagesimum nonum, quo juxta Pighium *L. Calpurnius Piso* Prætor a Lusitanis *Punico* quodam duce fugatus est. Loquitur de ea clade Appianus [b]; & duos Imperatores fugatos, sex millia Romanorum interfecta dicit; & inter eos, *Terentium Varronem* Quæstorem. Idem anno sequente *L. Mummium* Prætorem victorem primo, mox gravi clade victum asserit. Et sub idem tempus Celtiberis novum bellum illatum est, quod urbem *Sege-*

a *Liv. L. XLV. c.* 4.
b *Ibericor. S. Hispanicor. n.* 286.

Segedam munirent; quodque tributa a Graccho imposita detrectarent; & denique, quod, *ne Romanis militarent, remissum sibi esse*, dicerent. Sed aliter hoc interpretabantur Romani, cum talia privilegia tacitam continere conditionem assererent, *quamdiu hoc S. P. Q. R. libuisset*. Itaque anno Urbis sexcentesimo *Q. Fulvius Nobilior* Consul cum exercitu triginta millium adversus eos missus est: qui primo prælio civium Romanorum sex millia amisit. Sed mox, dum inordinatius victoriam persequuntur Hispani, æqualem fere iis cladem reponit. Et post paucos dies ope elephantorum, quos a Masinissa acceperat, eosdem hostes rursus in fugam conjicit: sed dum fugientibus instans Romanus Imperator elephantos etiam *Numantiæ* mœnibus admovet, unus ex his saucius, & in suos conversus reliquos etiam convertere fecit; ita ut inordinate fugerent Romani: in quos erumpentes *Numantini* quatuor eorum millia trucidant, multis tamen etiam suorum amissis. Aliæ etiam clades leviores multorum animos a Romanis abduxere: licet tamen anno sequente *Atilius* Prætor satis bene rem cum Lusitanis gesserit. Ergo cum novis etiam copiis anno sequente eo missus est Consul Marcellus: qui bello a se feliciter cœpto finem imponere statuit, ratus ex ea re se magnam laudem consecuturum esse [a]. Sed Senatu pacem improbante successor Marcello in Hispaniam missus est *L. Li-*

A. U. 600.

A. U. 601.

a *Appian. d. l. n.* 282.

L. Licinius Lucullus, qui *P. Cornelium Scipionem*, confectis postea bellis Numantino & Punico celeberrimum futurum, legatum secum duxit. Hic statim & gloriæ, & magis etiam pecuniæ inhians Vaccæos, nullius offensæ erga Romanos reos, invasit: &, licet nihil de ea re a Senatu ipsi mandatum esset, sociis tamen Carpetanis violatis auxilio se venire simulavit: atque ea occasione *Caucæos* prælio vicit; & ab iis obsides, & centum talenta argenti † accepit. Sed cum petiisset, & impetrasset, ut præsidium Romanorum in urbem admitterent, universum mox immisit exercitum, omnesque sine ætatis discrimine trucidavit; summa quidem Romanorum infamia. *Intercatios* mox perfidiam ipsi istam exprobrantes adortus est, ubi Scipio barbarum e Romanis unum, qui secum singulari certamine depugnaret, provocantem feliciter vicit. Atque eiusdem Scipionis mox apud barbaros tanta opinio virtutis extitit, ut ipsius se fidei committere non dubitarent. Palantiam inde urbem frustra Lucullus tentavit divitiarum exspectatione ductus. Isque bello finis fuit; cujus caussa, licet iniquissime suscepti, ne quidem in judicium Lucullus vocatus est. Circa idem tempus, aut paullo
A. U. 598. antea, Lusitani duce *Punico Manlium*, & *Calpurnium* Romanos Imperatores fugarunt multis, & inter eos *Terentio Varrone* Quæstore, occisis. Ipse Punicus non diu posthæc saxo caput ictus periit. Successor vero ejus *Cæsarus* cognomine L. *Mummium*, eun-

† *Philipp.* 60000. a *Appian. Hisp. n.* 286.

eundem qui postea *Achaicus* dictus est, cum primum ab eo victus esset, mox conversus castris & præda omni exuit. At Mummius, cum paucos, qui a clade superfuerant, continuis exercitiis confirmasset ex improviso barbaros adortus obtinuit victoriam. Inde Lusitanis etiam victis Romam reversus triumphavit. *M. Atilius Serranus*, qui Mummio successerat, vicit quidem Lusitanos, eorumque vicinos. Sed non ita, quin mox Atilio in hyberna profecto defecerint. Interea autem in provinciam venerat *Ser. Sulpicius Galba*: qui magna celeritate hostes superavit: verum dum imprudentius cum exercitu, incomposito ob lassitudinem agmine procedente, eos persequitur, a barbaris vicissim victus est. Paullo post Lusitaniam ingressus Galba (quam eodem tempore ab altera parte Lucullus Consul vastabat) insigni plane perfidia, atque spe pacis deceptos hostes immani crudelitate trucidavit. Pauci evaserunt; inter quos fuit Viriathus; qui fortissime per aliquot annos patriam suam contra Romanorum rapacitatem defendit: ut in sequentibus suo loco narrabitur. *A. U. 602.*

§. 2. Cum Liguribus per aliquot annos, aut dubia pax, aut languidum bellum fuit: quod tamen A. U. 587. acrius aliquantulum gestum fuisse videtur; ita ut subacti [a], imo deleti fuisse dicantur [b]. Certe etiam ex fragmentis marmoreorum fastorum, alterum Consulem C. Sulpicium Gallum de iis triumphasse intelligimus. *§. 2. De bellis Ligusticis.*

Sed

a *Liv. Epit.* 46. b *Obseq. de prod. c.* 10.

Sed his temporibus triumphi ob caussas frivolas & indignas plane fuerunt concessi; ut aperte testatur & ridet Cicero [a]: quanquam utiliter sane id Romanis evenit, ut bellis his levioribus, dum a gravioribus cessaretur, satis tamen opportunitatis daretur juventutem ad armorum usum, quantum opus foret exercendi. Idque optime in his bellis cum Liguribus fieri poterat, quippe qui loca aspera & durandis militum corporibus aptissima incolerent. Atque ita A. U.
A. U. 599. 599. Opimius Consul Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida Antipolin & Nicæam vastabant, subegit. Verum, si quid porro de his bellis narrandum sit, id in sequentibus suis locis referetur.

a *de clar. Or. c.* 73.

Finis Partis Primæ.